

IN PRIOREM *R. M. 75*
B. PAULI APOSTOLI
AD TIMOTHEVM
EPISTOLAM
Commentarius.

*Authore D. Ioanne Hesselio Louaniensi, Sacrae
Theologiae, dum viueret, Regio
Louanij Professore.*

Alter item eiusdem authoris Commentarius
in priorem B. Petri Apostoli Cano-
nicam Epistolam.

Del collegē de la comp^{te} de s^{te} de granada

*del collegē de la
de granada*

LOVANI.

Apud Ioannem Bogardum, Sub Biblijs
Aureis. Anno 1568.

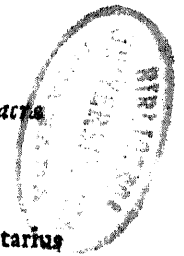
*1572. s. 76. de la comp^{te} de la
de granada*

IN PRIOREM
B. PAULI APOSTOLI
AD TIMOTHEVM
EPISTOLAM
Commentarius.

R. Muz

Authore D. Ioanne Hesselio Louaniensi, Sacrae
Theologiae, dum viueret, Regio
Louanij Professore.

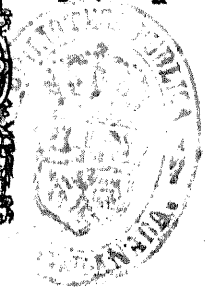

Alter item eiusdem authoris Commentarius
in priorem B. Petri Apostoli Cano-
nicam Epistolam.

Del colleg' della comp^a de s^{ti} de Granada

*del collegio de
M. de Granada*

LOVANI, .
Apud Ioannem Bogardum, Sub Biblijs
Aureis. Anno 1568.

*1582. s. ff. de p^{ro}cess. de la comp^a de
(de. Alcaraz) de s^{ti} de Granada*

PRIVILEGIUM.

Regia Maiestatis Privilegio concessum est Ioanni Bogardo, Bibliopola iurato, vt intra octo proximos hosce sequentes annos imprimat quosuis Ioannis Hessels à Louanio Sacrae Theologiae (dum viueret) in Academia Louanienſi Professoris libros; tam eos, qui typis excusi sunt, quã qui postmodum excudentur. (è quorum numero est & hic Commentarius in priorem B. Pauli Apostoli Epistolam ad Timotheum.) Et simul quoque interdictum est alijs omnibus, quicunque demum illi sint, ne eos imprimant, aut alibi impressos in ditiones Regia Maiestatis distrahendos importare tentent, sub grauibus penis, quas litera expriment.

Datae Bruxellis, die 12. Decembr.

Subſig. De VVitte.

Anno 1567.

REVERENDO IN
CHRISTO PATRI AC
DOMINO, D. CAROLO LINDANO,
Monasterij Parcensis Praemonstraten-
sis ordinis, iuxta Louanium Ab-
batì, Henricus Grauius
Louaniensis,
S. D.

Reuerende Pater, quidam
seculi huius sapientes,
dum videret impios per-
nitiososque homines diu
interdum magno multo-
rum malo, felices floren-
tesque viuere: contra verò optimos quos-
dam viros, & Reipubl. admodum vtilis ac
necessarios, aut citò hinc abripi, aut certè
miseram & calamitosam vitam agere, vt
operam suam; qua proximis adesse cupe-
rent, praestare non possint: hac, inquam,
tam absurda in speciem rerum deformita-
te & confusione offensi, dum altius con-
furgere negligunt, eò sunt impietatis ac
blasphemiae prolapsi, vt aut iniustum Deù
facerent, aut omnem illi prouidentiam de-
trahe-

traherent, hoc est, Deum esse negarent. Perturbat nonnunquam hæc res infirmos etiam & parum benè institutos Christianorum quorundam animos, ut hac quoque in parte nutare nonnihil & vacillare incipiant. Sed quid rudes illos & crassos profero? ipsi etiam prophetæ, populi doctores & magistri, eiusdem perturbati ordinis consideratione, humani aliquid passim videntur; nisi malimus eos ex infirmiorum persona fuisse loquutos. Iustus quidem, inquit Hieremias, tu es Domine, si disputem tecum, veruntamen iusta loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur? benè est omnibus qui iniquè agunt? Plantasti eos & radicem miserunt, proficiunt & faciunt fructum, etc. Quin & ipse David, Mei autem, inquit, penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum vidēs. Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur: & cætera, quæ in eandem sequuntur sententiam. Verum hi cum nec satisfacere sibi, nec expedire se possent, haud perinde

Hierem. 12.

Psalm. 72.

perinde temerarij, ad ipsum Dei sanctuarium supplices confugere, ubi tandem pio studio precibusque rei huius rationem edoceri meruerunt: id nimirum in his tam tumultuarijs vitæ huius calamitatibus & ærumnis à Domino geri, ut hic quemadmodum Apostolus ait, ab eo correpti, non cum hoc mundo damnemur. Quo sanè intellecto Dei consilio, admirandam in omnibus eius iustitiam ac sapiētiam proni venerantésque magna cum religione adorant, & apud omnes passim semper prædicarunt, & nobis certissimè constantissimèque retinendum est, & aduersus omnes huiuscemodi tentationum procellas, velut ancoræ loco habendum, nihil in rebus humanis casu aut fortuito euenire, nihil Dei prouidentiam subterfugere, omnia ab eo iustissimè, prudentissimè, pulcherrimèque gubernari & administrari, etiã ea quæ humano iudicio aut iniqua, aut stulta & absurda esse iudicantur. Quoties ergo doctorum & insignium virorum casu aut interitu Rempublicam damnum, & incòmodum accipere videmus, meminimus oportet, fieri hoc certissimo iustif-

I Cor. II.

simoque Dei iudicio, tamen non semper
manifesto. Nam interdum quidem merentur
id nostra peccata, ut quoniam Dei donis
nos præbemus indignos, iuste ea nobis
eripiantur. Nonnunquam ita visum est di-
uinæ clementiæ exercere filiorum suorum
patiétiam, ut hac etiam in parte, voluntati
eius parère, & in omnibus discant esse sub-
iecti. Denique, quod mirum fortasse vi-
deri queat, facit hoc aliquando ad forman-
dam & instituendam piorum sapientiam.
Fit enim sæpenumerò, ut humano quodã
affectu, viris quibusdam, optimis quidem
illis & doctissimis, sed hominibus tamen,
plus satis addicti, ab eis magis, quàm à Deo
ipso pendere videamur, illis nitamur &
confidamus, tanquam vel à semetipsis sa-
pientiam, aut illi nobis ad percipiendam sa-
pientiam sufficere queant: adeò ut gloriari
etiam in eis aliquando incipiamus, dica-
musque, ego sum Pauli, ego Apollo. Ad
quem corrigendum affectum, facit inter-
dum Deus, ut eos misericorditer nobis eri-
piat, quò discamus nõ confidere in homi-
nibus, neque spem nostram in eis colloca-
re, sed in Christo Iesu, in quo sunt omnes
thesau-

1. Cor. 3.

thesauri scientiæ & sapientiæ reconditi. Colof. 2.
Quicquid enim est in hominibus bonæ ac
salutaris doctrinæ, id de eius plenitudine, Ioan. 1.
tanquam vberissimo fonte omnes hauserunt
& acceperunt. Is est, qui Apostolos, Pro- Ephes. 4.
phetas, Euāgelistas, Pastores, & Doctores
donat ad consummationem sanctorum, in ædi-
ficationem corporis sui, quod est Ecclesia.
Ad hæc plantare quidem hi possunt & ri- 1. Cor. 3.
gare; at non item incrementum dare: hic
est enim vnus verè magister omnium, qui Matth. 23.
docet hominem scientiam, quo nisi interius Psal. 93.
docente & illuminante, frustra personat in
auditorum auribus vox cuiuslibet docto-
ris, quantumuis etiam excellentissimi. Is so-
lus est qui habet clauem Dauid; qui aperit Apocal. 3.
& nemo claudit, claudit & nemo aperit:
solus qui librum illum intus forisq; descri- Apocal. 5.
ptum accipere potest, & eius soluere fig-
nacula. Id ergo quò diligentius aduertamus,
& admoneamur ita humanis vtèdum
præsidijs, ut in omnibus diuinæ gratiæ mu-
nus agnoscentes, à cælesti potissimum ma-
gisterio pèdeamus: eripit nobis interdum
viros præclaros; sed quos ipse donat, &
pro quibus substituere alios possit, longè

EPISTOLA

etiam præstantiores: si id agnoscentes precibus, piisque supplicationibus eo nos munere dignos præbeamus. Certè nõ absimilis causa fuisse videtur, cur etiã Christum ipsum necesse fuerit discipulorum oculis subduci: siquidem corporalis eius præsentia, cui carnali quodam affectu mirificè afficiebantur, illi inhærentes, in eaque plus satis acquiescentes, obstabat, quominus ad maiora & altiora proficerent. Vt ergo disceret à caelesti magis, quàm humano pendere præsidio; & inuisibili potiùs, quàm visibili niti præsentia Christi, audiunt ab eo,

Ioan. x6. Expedi vobis vt ego vadam: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Quid igitur mirum, si idem interdum & nobis vsu venire dicamus, vt magnis quibusdam viris carere expediat, quorũ præsentia non ipsorum quidè, sed nostro vitio, ad sapientia profectum est nobis impedimento?

Sapient. 11. Cæterum quibus ex his potissimum causis tot tamque illustria Ecclesie lumina, intra paucos hosce annos Academia nostra perdidit, nouit æquissimus ille rerum arbiter, omnia in mensura, numero & pondere dispo-

DEDICATORIA.

disponens. Certè maximam fecimus iacturam, in primis autem Schola nostra Theologica tot tantisque orbata magistris, quorũ & viua voce, & calamo partim in edendis ijs quæ tot annorum studio fuerat meditati; partim in perficiendis & absoluedis quæ iam scribere fuerant aggressi, magno sanè omnium bono & cõmodo vti adhuc potuisset. Fuere ex eorum numero, in primis D. Ruardus Tapperus, Academiae quondã nostræ Cancellarius, vir sanè incõparabilis, ac æterna memoria dignissimus, cuius extat eruditissimus in eos articulos Commætarius, quos Theologicũ apud nos collegium aduersus Lutherum iam olim ediderat: sed quòd profectò dolendum est, præmatura authoris morte, mutilus ac imperfectus. Proximus fuerit D. Ioannes Driedo, cuius doctissima, grauisimãque scripta quantum ei gratia & authoritatis etiam apud exteras nationes attulerint, nemini obscurum esse arbitror: sed cui idem vsu venit, vt morte præoccupatus, quæ scribere instituerat, absoluere nequiverit. Sequitur post hos D. Iacobus Latomus, editis & ipse libris per orbem notissimus.

Quar-

Quartum locum obtinet D. Ioannes Haffelanus, cum in omni disciplinarum genere, tum verò in ipsa Theologia omnibus numeris consummatissimus: cuius tamen nihil aut perparum sub eius saltem adhuc nomine extet, qualis tamen quantusque vir fuerit, quam reconditæ eruditionis, quam linguarum trium peritus, quam denique disertus & eloquens, in secundo Tridentini Concilij conuentu facile cognitum fuit, ubi & moriens magnum apud omnes, non discipulos tantum, verum etiam Synodi illius Patres, sui desiderium reliquit. Denique D. Ioannes Hentenius, vir ut indefessi laboris ac studij, ita etiam sanè doctissimus, & trium linguarum cognitione nulli secundus: id quod Euthymij & Oecumenij translationibus iam olim testatum fecit; qui nuper etiã præclaro operi quod in vniuersa Biblia moliebatur, est immortalis, non sine magno studiosorum omnium incommodo. Inter hos haud vltimo sanè loco habendus est D. Ioannes Hesselius Louaniensis, nec ut ætate, ita etiam eruditione cuiquam inferior: qui cum & ipse iuuentudinis studiorum esset avidissimus, edidit

non

non pauca, quibus id ab eo egregiè præstitum est, plura tamen editurus, ni quotidianæ prælectiones, turba negotiorum, aduersa valetudo, denique & mors ipsa superueniens consilium hoc eius turbassent atque euerterent. Id quod est nuper à nobis, non quidem pro rei dignitate, sed quatenus epistolaris breuitas tulit, haud immeritò deploratum. Porro tamen huiusmodi virorum casu grauem, nec vlli æstimandam iacturam fecerimus, haud quaquam tamen negligendum nobis esse arbitror, si quid fortè reliquiarum ex illo veluti naufragio colligi queat, quod publicis studijs prodesse possit. Et ceteri quidem suos fortasse sunt habituri Tirones, qui in vestigandis, & ab interitu vindicandis eorum scriptis, studium suum impendant: nos verò id laboris ac operæ, Hesselio nostro, pro eo atque debemus, præstare conabimur, ut quicquid eius ad publicam facere utilitatem ex eruditorum virorum consilio cognouerimus, id quoad eius licebit eruamus, atque in lucem proferamus. Quod ergo nuper in edenda eius Decalogi explicatione facere cœpimus, in eo nunc progredientes, ge-

EPISTOLA

tes, geminum eiusdem commentarium in Apostolicas aliquot epistolas, priorem videlicet B. Pauli ad Timotheum, & B. Petri priorem item Canonicam, vtranque sanè quã difficillimam, pro tempore iam exhibemus. Opus profectò diu à studiosis desideratum, & indignum quod vel pereat, vel supprimatur. Nam tamen si vt ingenuè fatear, authoris opinioni & existimationi haud quaquam respondeat; tum quòd primis ferè studijs, nondum adhuc maturata eruditione ante complures annos, compositum conscriptumque ab eo fit; tum quòd nec recognoscere & extremam illi manum addere integrum fuerit: est tamen varia eruditione, ac utilissimarum rerum cognitione fecundissimum, & planè huiusmodi, ex quo haud mediocris comoditas ad Lectorem redire possit. Nam præter difficillima & obscurissima, quæ illic insunt loca, clarè dilucidèque explicata, quamplurimi etiam nodi ac difficultates expediuntur; nò pauca aliæ per occasionem scripturæ enarrantur; innumeræ pertractantur religionis nostræ controuersiæ, & aduersus hæreticos muniuntur, afferunturque: vt mirum sit

tantam

DEDICATORIA.

tantam illi in ea ætate, tum eruditionem, tum lectionis varietatem adfuisse. Ceterum quicquid id est, operam nostram studiosis omnibus, potissimum autem discipulis eius, gratissimam fore confido.

Atq; in primis quidem R. P. T. cui vt hoc operis dicarem, complures nos causæ impulerunt. Nam vt præteream clarissimos natales tuos, splendidamque ac illustrem inter nos Lindanorum familiam, quæ non paucos nobis dedit egregios viros, quorum extant præclara, tum in Ecclesiam, tum in Rempublicam merita: & in primis quidem, quem honoris gratia nomino, clarissimum virum ac Dominum D. Ioanem Lindanum, parentem tuum, virente adhuc senectâ florentem: cuius insignis fides, virtus, ac industria in tot obeundis Reipublicæ muneribus, tum verò toties tam foeliciter gesto consulatu, non semel omnibus cognita est atque perspecta. Quo nomine Carolo quoq; Imperatori commendatissimus, præter cæteros quibus ab eo decoratus est honores, etiam ad equestris ordinis dignitatem iam olim est sublimatus. Hæc igitur & id genus similia, cum alijs

complu-

compluribus tibi communia, vt omittam: illud me propius mouit, quòd singulari semper beneuolentia ac pietate D. Ioannem Hesselium fueris prosequutus, non modò vt ciuem ac eiusdem tecum loci municipem, verum etiam tanquam præceptorem & magistrum, vt qui ante complures annos dum in hoc vestro monasterio prælectoris munus obiret, scholæ eius pars fueris, imò hæc ipsa docentem enarrantemq; audieris: vt vel hoc nomine non dubitem tibi hunc librum fore longè gratissimum. Huc accedit quòd summa cum laude sacro illi Collegio locoq; iamdudum præsideas, in quo tot ille annos sacras est literas interpretatus; cuiusque liberalitate ac munificètia & in studijs fatus, & ad summum est Doctoratus gradum euectus. Denique quòd cum sis ipse haud vulgariter eruditus, doctos etiam omnes colas & amplexeris, ac quibuscunq; potes modis promouere etiam studeas: vt vel hac causa, ex tuî nominis inscriptione non parum gratiæ & commendationis huic operi accessurum esse cõfidam. Accipe igitur R. P. primùm ciuis, deinde amici, postremò etiam

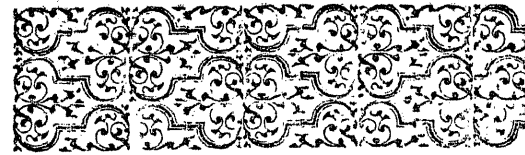
etiam præceptoris tui quaecunq; monumentum, cuius inspectione ac lectione, quoties à grauioribus tibi curis vacuum erit, non solum gratissimam eius memoriam refrices; verum etiam non sine pietatis ac eruditionis fructu, animum reficias ac oblectes. Reuerendam Paternitatem tuam Christus Iesus Ecclesiæ suæ diu conseruet incolumem: cui me meaque omnia quàm commendatissima esse exopto.

Louanij quarto idus Decèbres,

Anno ab incarnato Christo
sesquimillesimo
sexagesimo-
septimo.

IN PRIOREM B. PAULI
AD TIMOTHEVM EPISTOLAM
ARGVMENTVM,
Latinis codicibus præ-
figi solitum.

Timotheum instruit, & docet de ordina-
tione episcopatus, & diaconij, & omnis
Ecclesiastica disciplina: scribens ei à Laodi-
cea per Tychicum diaconum.

IN PRIOREM B. PAULI
APOSTOLI AD TIMOTHEVM
EPISTOLAM COMMENTA-
rius, Authore Ioanne Hesselio,
Sacra Theologiae Pro-
fessore.

DRIOR hæc ad Ti-
motheum epistola,
quemadmodum vna
cum Theophilaëto,
testantur argumenta
hic præfixa in codici-
bus, tū Græcis, tum
Latinis, scripta est
Laodiceæ, quæ est Phrygiæ Pacatianæ Metro-
polis. Vnde colligimus posteriorem esse ea, quæ
est ad Colossenses, in qua dicit Apostolus fa-
ciem suam nondum ab eis visam fuisse.
Scripta est autem ad Colossenses epistola Ro-
mæ ex prima Pauli captiuitate, ex qua mi-
sit & eam quæ est ad Ephesios, Philemonem,
& Philippenses. Post has igitur, ex primis illis
vinculis (vti ad Philemonem & Philippæ præ-
dixerat)

B. dixerat)

dixerat) à Nerone dimissus, Laodiceæ hanc conscripsit ad Timotheum epistoliam. Cæterum de Timotheo permulta legere est in Paulinis epistolis, & Actis Apostolorum, cum alibi, tum verò capite 16. Ex quibus omnibus sanctissimū virum fuisse intelligimus, & Apostolo charissimum. Præfatus est ab eodem, vt ex hac etiam epistola liquet, Ecclesię quę erat in Epheso minoris Asię Metropoli. Refert autem Sophronius in catalogo Hierony. De script. Ecclesiast. eum ibidem gloriosè testificatum, hoc est, martyrio coronatū esse. Porro Timotheus iuxta vocis etymon, idem sonat, quod honor Dei, seu honoras Deum, siue honoratus à Deo. Instituit ergo Paulus hac epistola Timotheum, nō tanquam vulgarem quempiam Christianum, sed vt doctorem & gubernatorem aliorū: & præcipuè in his quę tūc erāt maximè necessaria. Quanquam enim Timotheus etiam antequā præficeretur, rectè edoctus esset, putabat tamē Paulus neminem tam perfectum, quin adhuc institutione & admonitione opus haberet. Primo capite munit eum contra hæreticos Iudaizantes & eorum discipulos. Secūdo docet, Christianis pro omnibus orandum esse: item quid viros, quid mulieres facere conueniat. Capite tertio quales esse debeāt, quos Ecclesiã præficiat. Quarto instruit eum aduersus scholã Simonis Magi, vt

Argu-
mēta ca-
pitum.

gi, vt & ipse reliquos muniat. Quinto de viduis Ecclesiã & sacerdotibus sustentandis atq; iudicandis tractat. Sexto capite monet Christianos seruos rectè agere, ne ex illorum malitia Christiana religio malè audiat, detestatur auaritiã, instituit Christianos diuites, & blandè hortatur Timotheum, speque præmij excitar, iterum muniens eum contra hæreticos, tam Iudaizantes, quam Simonis Magi sectatores.

IN CAPVT PRIMVM.

Paulus. Apostolus Paulus à parentibus suis vocatus est Saul. Cum enim natus sit ex tribu Benjamin hoc nomen tanquam celebre in illa tribu imposuerant ei. Siquidem primus Rex Iudę Saul de tribu Benjamin fuit. Saulus autem dictus est declinatione Hebræi nominis, ad similitudinem Gręcorum & Romanorū, sicut pro Ioseph Iosephus, pro Iacob Iacobus dicitur. Mutata autem litera. S. in. P. dictus est Paulus, quo nomine primum appellatur à Luca Actuum 13. dum describit eum conuertisse ad Christum proconsulē Sergium Paulum. Saulus (ait) qui & Paulus, etc. Ex quo putat Hieronymus scribens in epistolam ad Philemonem Saulum dictum Paulum à primo spolio quod abstulit diabolo, & contulit Ecclesiã post apostolatam suam, nempe

B ij Sergio

Sergio Paulo, sicut Scipio à deuicta Africa Africanus dictus est. & Metellus à Creta subiugata Creticus. Putat Augustinus lib. de spiritu & litera cap. 7. & tractatu 8. in epistolam Ioannis, & in Psal. 72. nomen Pauli sumptum ex lingua Latina, in qua significat paruulum siue medicum, Paulus (inquit) Apostolus cum Saulus prius vocaretur, non ob aliud, quàm mihi videtur, hoc nomē elegit, nisi vt se ostenderet paruulum, tanquam minimum Apostolum multum contra superbos & arrogantes, & de suis operibus præsumētes pro commendanda Dei gratia fortiter atque acriter dimicans: quia reuera in illo euidentior & clarior apparuit, qui cum talia operaretur, vehementer Ecclesiam Dei persequēs, pro quibus summo supplicio dignus fuit misericordiam pro damnatione suscepit, & pro pœna consecutus est gratiā. Hæc August. Nomen igitur Pauli siue paruuli, conuenit prædicationi gratiæ per quam præcipuè emittit Paulus. Conuenit & gratiæ quæ facta est ei, meritòq; amisit nomen regis superbi & persecutoris sancti David, quando ex superbo persecutore Christi, factus est humilis Apostolus Christi, & primitias obtulit ei sui apostolatus. Conuenit & nomen Pauli confessioni Apostoli, qua se confitetur minimum Apostolorum, imò minimum sanctorum omnium. ad Ephes. 3. & in hac epistola pri-

1. Cor. 15

la primum peccatorum. Meritò igitur Lucas in Actis post assumptū nomen Pauli, non amplius Saulum, sed Paulum tantum appellat. Et ipse Apostolus nūquam se Saulum, sed tantum Paulum scribit, Sicut igitur mutatio nominis Abram in Abraham, & Iacob in Israël, & Osee in Iosue, & Simonis in Petrum, & Ioānis atq; Iacobi in Boanerges, certi mysterij gratia facta est: ita mysterio magno non caruit, mutatio nominis Sauli in Paulum, sicut & prædicationis, & apostolatus, & conuersio in eo mirabilia fuere.

Gene. 17.
Gene. 32.
Num. 13.
Ioan. 1.
Marc. 3.

Apostolus, Apostolum seipsum nūcupat, vt suis dictis faciat fidem, ac si dicat, neque enim quæ mea sunt loquor, sed eius dicta qui me misit. Ad Timotheum autem & Tirum scribens, non propter ipsos authoritatem suam yrget, sed propter eos quibus præerant: quantum enim ad ipsos, qui toti boni erāt, attinet, omisisset nomē authoritatis, quemadmodum in epistola ad Philippenses, & in vtraque ad Thessalonicenses fecit. *Iesu Christi*, sicut enim Iesus est Apostolus Dei Patris secundum humanam naturam, sic & Paulus cum cæteris Apostolus est Iesu Christi, iuxta illud Ioā. 20. cap. sicut misit me pater, & ego mitto vos.

Secundum imperium, hoc est, secundum iunctionem Dei, secundum mandatum. Hoc adijcit, ne ex dignitate apostolica videatur ef-

ferri, quasi diceret: Non ego mihi dignitatem arripui, sed Dei præceptum contemnere non audeo. Hoc autem munus apostolicum imponitur ei à Spiritu sancto, Act. 13. vbi Christianis sacrificantibus dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Act. 22. legitur Iesus dixisse ei: In nationes longe mittam te. Quicquid autem imperat vna persona sanctæ Trinitatis, hoc imperant & reliquæ duæ, vnde rectè dicit sibi apostolatam iniunctam à Deo Patre & Salvatore nostro Iesu Christo.

Spei nostra, qui est spes nostra. Hoc contra Iudaizantes, qui saluari sperabant viribus liberi arbitrij sui & per legem Moyfi. Contra hos dicit Paulus: Deus est Saluator noster, nõ vires nostræ; Iesus est spes nostra, non lex Moyfi. Non per cæremonias placamus Deũ, quas Moyfes præscripsit, Non per sciẽtiam legis obseruamus Dei mandata, sed per Iesum Christum accipimus veniam peccatorum, Per ipsum seruamus Dei mandata, & sic speramus saluari ab eo.

Timotheo dilecto, &c. Græcè est, Germano, hoc est, natiuo non adulterato, sed merè Christiano. Significat enim à Iudaizantibus nõ esse corruptum. *In fide*, Illud, in fide, potest iungi cum dictione filio, vt Paulus Timotheum appellet filium non secundum carnem, sed quia
per euan-

per euangelium eum genuit, atque sic intelligunt Chrysostronus & Ambrosius. Potest etiã iungi cum dictione, Germano, sicut Oecumenius interpretatur, Nihil, inquit, immutatus est circa fidem. Noster interpres legit, dilecto, sicut in secũda epistola Timotheum dilectum filium vocat Paulus. Chrysostronus quoq; & Theophilactus videntur legisse, vt noster interpres. Certè Chrysostronus in salutatione epistolæ ad Titum, vbi nos habemus, Germano filio, ita interpretatur tanquã dilecto filio.

Gratia & pax. Hoc pacto cõplenda est oratio: Ego Paulus precor, vt Timotheo gratia, misericordia, pax, multiplicetur à Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Verbum (multiplicetur) explicat Petrus in vtraque epistola, similiter & Iudas. Annotant Græci Paulum in Timothei salutatione peculiariter adiecisse misericordiam, in vtraq; epistola: cum in alijs epistolis omnibus non nisi gratiam & pacem precetur: fecit autem hoc ex vehementissimo erga eum affectu. Per quod etiam ostendit doctoribus maiore opus esse gratia, quam reliquis Christianis. Diuus Augustinus in inchoata expositione epistolæ ad Romanos, & in expositione epistolæ ad Galathas interpretatur gratiam in apostolicis salutationibus esse remissionem peccatorum: Pacem autem reconciliationem cum Deo, qua inimicitijs solutis

per bonam vitam eidē adhæremus: Non quidem, quin hæc pax sit etiam gratia, sed quia in salutationibus nomen gratiæ per antonomasiam pro præcipua gratia ponitur, nempe remissione peccatorum, sicut ipse August. declarat 1. lib. Retractionum capite 14. & 25. Sumpsa est autem ista saluatio Apostolica, ex mandato Christi dicentis: In quamcunq; domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui. Item ex Christi exemplo post resurrectionem discipulos suos sic salutantis, pax vobis. præsertim quia promisit Christus fidelibus, Pacem meã do vobis. Augustinus in expositione inchoata epistolæ ad Romanos, de hoc loco sic dicit: In vtraq; epistola ad Timotheum interponit Paulus inter gratiam & pacem, misericordiã. nam ita scribit: Gratia, misericordia, pax à Deo patre, etc. quo enim familiaris, eo dulcius quodammodo scribēs ad Timotheum, id verbum interposuit, quo planè aperitur atque ostenditur non meritis operum priorum, sed secundum misericordiã Dei nobis dari Spiritum sanctum, vt & peccatorum abolitio fiat, quibus seiungebamur à Deo, & reconciliatio, vt illi inhæreamus. Hæc Augustinus. Secundum quem misericordia in Deo est, non in nobis, & causa est gratiæ & pacis, quæ in nobis sunt. Est enim fauor Dei præueniens omne nostrum meritum, per quem au-

Luc. 10.

Ioan. 20.

fert

fert nostram miseriam.

Sicut ego rogavi te vt remaneres, &c. Oratio est imperfecta: Vti rogavi, sic facito. Constituerat Paulus Timotheum præfulem Ephesiorum, sicut ex tota epistola patet, dū omne regimen Ecclesiæ ei imponit. *Rogavi te, &c.* Annotat Chryostomus Paulum orasse Timotheum tanquam bonum discipulum, & in omnibus obsequentē. sed docet Timotheum vt arguat cum omni imperio, & vt denunciaret falsis doctoribus. Denūtiare autem austerius est, quia cum duris non oportet suppliciter agere, *Vt denunciaret quibusdam, &c.* Chryostomus: Erāt, inquit, in illa ciuitate ex Iudæis quidam falsi Apostoli, qui fideles rursus ad legem conabantur attrahere, quod ferè in omnibus epistolis illis pro crimine obijcit: Faciebant autem hoc non quasi conscientia impulsī, sed inani gloria inducti, quod vellent hinc habere discipulos, atque aduersus B. Paulum contendere, zelōq; ac liuore ducerentur, & hoc est quod ait aliter docere. Hæc Chryost. Cui item consentit Ambrosius. Certè Apocalyp. 2. ad episcopum Ephesiorum dicitur: Non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse & non sunt, & inuenisti eos mēdaces. Ex quibus patet, quod licet illi, qui pro doctrina fidei docent philosophica, vel ex prophanis artibus petita, diuersa doceāt, vel aliter quam Paulus, de his

de his tamen hoc loco nō sic Paulus præcipue sollicitus. Potest quidem Græca vox sic verti, Ne alijs vterentur magistris, vt ad vulgū pertineat, non ad falsos Apostolos, sed sanè hoc non quibusdam, sed omnibus Christianis erat denunciandum, & res ipsa coincidit. Cum enim prohibentur magistri docere aliter, prohibetur & vulgo audire.

Neque intendant, &c. Chrysostomus refert hoc etiā ad doctores, Ambrosius & Thomas ad audientes. Pulchrè autem vtrunque exigit Apostolus, vt nec diuersa doceant, nec fabulis intendant. Sunt enim multi qui timore compressi non audent impietatem docere, vel saltem non apertè, occultè tamen eam seminare non cessant, aut saltem in corde suo retinent, & falsis doctrinis occultè intendunt, sperantes eas quandoque palàm recipiendas. Hi omnes vigilantia pastorali & comprimendi sunt ne apertè falsa doceant aut profiteantur, & docendi vt interius sanati ab erroribus animum abducant. De qua re vide auream epistolam Augustini ad Sixtum 104. & principium centesimæ quintæ ad eundem. Rectissimè igitur faciunt pontifices, dum falsorum doctorum libros legi vetant.

Fabulis, non hic legem significare voluit, sed falsas traditiones perniciosasque dogmata. Sic Chrysostomus cum Theophylacto & Oecumenio:

menio: & Augustinus lib. 2. contra aduersarium legis & prophetarum cap. 1. Tales autem fabulæ duplices sunt, quædam quæ vocantur Deuterofes, quales sunt in Cabala & Talmuth præter omnes scripturas confictæ. Exempli gratia, Qui iurauerit per templum, nihil est. Mat. 23. Itè, quod primo homini creauerit Deus duas vxores (quod exemplū recitat August.) Quod tempore Messia prolatura esset terra promissionis panes coctos, & vestes sericas cuiq; accommodatas. Aliæ sunt apparenter ex scripturis confictæ, vt quod porcina caro sit immunda: quod sine circumcissione & legalium ceremoniarum obseruatione, salus non sit. De hoc secundo genere fabularum locum hunc interpretatur Ambrosius. Obsecrat (inquit) episcopus cœpiscopum suum ne pateretur Iudæos aliter populum, quàm ab Apostolo tradebatur docere, ne oblectarentur fabulis quas narrare consuevi sunt Iudæi, de Abraham, de Isaac & cæteris patriarchis, & de circumcissione, & de ijs quæ post tradita sunt à Moyse, ne circumueniantur ad hæc colenda, quæ carnaliter data fuerant. Similiter Chrysostomus in cap. 4. huius epistolæ interpretatur aniles fabulas. Certè ad Titum primo, vbi ait: Non intendentes Iudaicis fabulis & mandatis hominum auersantium se à veritate: Omnia munda mūdīs, etc. doctrinam de delecto ciborum
ex le-

ex lege Moyſi ſeruando, fabulas vocat Apoſtolus. Crediderim fabulas hoc loco appellari totam Iudaicam doctrinam contrariam fidei Chriſtiana, cuius præcipua pars erat ille error, quo docebatur hominem iuſtificari ex ſuis operibus ſine gratia Chriſti: propterea quod Iudæi non vno aliquo errore ex ſcripturis apparenter petito oppugnabant fidem, ſed multis ac varijs, quorū quidam erant tantum aniles fabulæ et ineptiæ, ſicut Arriani, Macedoniani et Pelagiani, hæretici tantum vocantur. Contra verò Manichæi, Præſcillianiſtæ et ſectatores Simonis Magi, qui plurima phantaſmata fingunt contra Chriſtianam religionem etiam fabulatores: Atque ita vtriuſque generis fabulæ hoc loco intelliguntur. Vide Auguſt. in fine libri de hæreſibus ad Quodvultdeum. *Et genealogijs.* Valde ſtudioſi erant Iudæorum magiſtri genealogiarum, et altiſſimè repetebant progeniem et ſtemmata ſua, partim vt videretur periti legis diuinæ, partim vt nobiles et ſanctorū filij haberentur. Has genealogias interminatas ſiue infinitas, hoc eſt, ſine carentes vocat, quia non perueniunt ad aliquem finem vtilem iſſis diſcentibus vel audientibus. Quid enim iuuat ſcire quoto anno Salomon habuerit cōiugem, ne forte Roboam vndecimo ætatis illius anno ſit natus? Deinde vt norimus, quæ genealogia apud Matthæū, quæ apud Lucam

narre-

narretur, quid refert ſcire cur hic pauciores, quam ille enumeret?

Quæ quæſtiones præſtant. Quæ ſcilicet genealogiæ: Tractatio genealogiarum non peruenit ad finem, ſed quomodocunq; intellexeris, adhuc reſtat quod quærarur: vnus enim quæſtionis ſolutio alteram generat quæſtionē. Vel nomine quæſtionum, intellige contentiones, quæ in tractatu quæſtionum oriuntur. *Magis quam adificationem Dei, &c.* Non præſtant profectum in vero Chriſtianismo, qui conſiſtit in fide & pietate. Græcè eſt œconomiam ſiue diſpõſitionem Dei, ſiue ordinationem, vel diſpõſitionem Dei, hoc eſt, Genealogiæ non præſtant dona Dei quæ nobis dare propoſuit: hæc enim per fidem accipiuntur, non per quæſtiones. Græci referunt iſtud etiam ad fabulas gentilium & genealogias deorū. Sed Paulus propriè Iudæos reſpicit, Nihilominus pari ratione dehortari licebit ab ineptis poëtarū gentilium fabulis: ſimiliter ab ijs quæſtionibus, diſputationibus & ſtudijs, etiã in ſcripturis & Theologia, quæ nihil vtilitatis adferunt, in quibus ſiue ſic, ſiue aliter dicas, nihil omnino refert: Similiter ab incertis ſanctorum geſtis, ex quibus parum eſt ædificationis, & magis riſus occaſio. De qualibus Gelafius Papa in Concilio 70. Episcoporum: Geſta (inquit) ſanctorum martyrum ſecundum antiquam conſuetudinem

nem

nem ſingulari cautela in ſancta Romana Eccleſia non leguntur, quia & eorum qui conſcripſere nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus idiotis ſuperflua aut minus apta quã rei ordo fuerit, ſcripta eſſe putantur, ſicut cuiuſdam Cyrici & Iulite, ſicut Georgij aliorũq; huiuſmodi paſſiones quã ab hæreticis perhibentur eſſe compoſita, propter quod (vt dictũ eſt) ne vel leuis ſubſannandi oriretur occaſio, in ſancta Romana Eccleſia non leguntur.

Finis autem præcepti eſt charitas. Illud (autem) videtur habere vim corrigendi, vt idem ſit. Imò vel quinimo, quaſi diceret Apoſtolus: Fabulã iſtã & genealogiã non ſolum non præſtãt adificationem Dei quã eſt in fide Chriſti, imò nec ad legis Moyſi finem vel ſcopũ quicquam faciunt, quia finis præcepti eſt charitas. Præceptum autem, figuratè ponitur, pro omnibus præceptis, ſive pro tota lege Moyſi, ſicut rectè interpretatur Ambroſius. Finis, hoc eſt, impletio, eſt charitas, ſicut ad Romanos dicit: Plenitudo legis eſt dilectio. Charitatè (inquit Ambroſius) finem eſſe dixit, id eſt, perfectionis cõſummationem omnium præceptorum. Poſt eſt etiam intelligi charitas eſſe finis præcepti, ſicut ſanitas eſt finis medicinã, quia ad charitatem refertur omne præceptum, vt ait Auguſtinus in Enchiridjo capite penultimo. Quicquid autem præcipitur à Deo, debet
propter

Rom. 13.

propter Deum, & ex eius dilectione præſtari.

De corde puro, &c. vt oſtendat ſe loqui nõ de qualibet dilectione, ſubiungit, *de corde puro*, ſcilicet ex oriens & procedens, id eſt, ex voluntate vacua cupiditate honoris, lucri & ſimilium: nam qui cor impurum habent, dilectionè quidem habent, ſed malam. Cum diceret charitas (inquit Auguſt. lib. 1. de doctr. Chriſt. ca. 4. o.) addidit, *de corde puro*, vt nihil aliud quàm id quod diligendum eſt diligatur.

Et de conſcientia bona. Idem videtur eſſe cor purum & bona conſcientia, ſed Auguſt. nomine bonã conſcientiã, intelligit effectum bonã conſcientiã, nempe ſpem. Conſcientiam, inquit, bonam ſubiungit propter ſpem. Ille ad id quod credit & diligit ſe peruerturum eſſe deſperat, cui malã cõſcientiã ſcrupulus ineſt. Spẽ autem gerit bona conſcientia.

Et fide non ficta. Hoc eſt, fide quã careat hypocriſi: Si enim, ait Auguſt. fides noſtra mendacio caruerit, tunc & non diligimus id quod non eſt diligendum, & rectè viuendo id ſperamus, vt nullo modo ſpes noſtra fallatur. Hęc Auguſt. Loquitur autè Apoſtolus propriè de fide in mediatorem Chriſtum, ſicut ad Romanos 10. dicit: Finis legis Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti, ſcilicet in Chriſto. Sentit itaq; Apoſtolus totam legem impleri per hæc tria, fidem, ſpem, & charitatem. Vnde pulchrè Auguſtinus

gustinus lib. 1. de doctrina Christiana cap. 39. Homo (inquit) fide, spe, & charitate subnixus, eaque inconcusse retinens non indiget scripturis, nisi ad alios instruendos, atque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam completum esse, quod dictum est, Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur, quibus tamen quasi machinis tanta fidei & spei & charitatis inest instructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ sunt ex parte non quærant. Et iterum in sermone de laudibus charitatis, Ille tenet, & quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.

1. Cor. 13

A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium. A quibus scilicet charitare, spe, & fide. *Quidam aberrantes*, scilicet in medijs studijs suis. Græcè est participium præteriti temporis, & est vox sumpta à iaculatoribus, quibus certus scopus & signum sagitta petendum præfigitur, quem aliò declinantes derelinquunt. Cum (inquit Paulus) aberrassent à dicto fine & scopo legis, siue non cognoscentes eum, siue negligentes, *conuersi sunt*, id est, deflexerunt, *In vaniloquium*, id est, ad inania dogmata, imò pernitiosa docenda, minus enim dicit & plus intelligit, sicut & in 2. epistola vocat vaniloquia.

Volentes esse legis doctores. Causa cur aberrarint à

rint à scopo legis, & declinauerint ad falsã dogmata, quia ambitiosi erant & cupiebãt haberi periti magistri legis Moyssi, cū tamè essent planè imperiti, vt pote *nō intelligētes neq; quæ loquuntur*, id est, de lege Moyssi, *neque quæ affirmāt*, id est, de obseruationibus legis Moyssi, siue non intelligentes neque principia quibus nituntur, nec conclusiones quas probare volunt. Chrysoströmus & Ambrosius dicunt quod ignorabant isti legalia vsque ad Christum tantum esse seruanda, putantes ea adhuc obseruanda Christo prædicato: Ex cap. 5. epistolæ ad Galatas totaque epistola illa, item ex epistola ad Romanos, constat eos in hoc etiã errasse quod putarent hominem per sciētiam legis sine gratia Christi posse rectè viuere, & Deo placere. Euacuati estis (ait Apostolus) à Christo qui in lege iustificamini. Et hic error magis huic loco conuenit. Certè si legē Moyssi intellexissent, rectam de iusticia per Christum gratis obtinenda doctrinam habuissent. Similiter qui nunc in studijs suis non quærit sibi & proximis finem legis, fidem, spem, & charitatē, sed haberi doctus & magnus, facillimè declinat ad vaniloquium & hæretica dogmata. Quod verò pseudoapostoli non diligebãt proximum ex corde puro, satis declaratur hoc loco, dum dicuntur quæsuisse opinionem scientiæ & titulum doctoris. Alibi quoque sæpè dicuntur

Galat. 5.

C cunctur

cuntur Iudaizantes, sectari terrena, vt ad Romanos 16. Huiusmodi domino nostro nō seruiunt, sed suo ventri. Et capite 6. huius epistolæ, existimât quæstum esse pietatem. Et ad Titum 1. sunt multi vaniloqui & seductores maxime qui de circuncisione sunt docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Malæ quoque erant cōscientiæ isti prauī doctores, sicut Apostolus dicit 2. ad Corinthios 2. cap. eos adulterasse verbum Dei, & cap. 11. vocat eos operarios subdolos, transfigurantes se in Apostolos Christi. Et Apocalypsis 2. scribit Ioānes, quod Ephesi quidam mentiebantur se esse Apostolos à Christo missos, docebantque legem seruandam contra propriam cōscientiam, vt placerent Iudæis, sicut dicit Paulus ad Galath. 6. Fingebant quoque se credere in Christum, & iactabant nomen eius, cum tamen reuera aut nihil magnificè de Christo sentirēt, aut crederent eum doctorem tātum esse more aliorum prophetarum, non Saluatorem. Vnde Paulus vocat eos inimicos crucis Christi, euacuatores scandali crucis. Cum enim viderēt hi pseudoapostoli, Apostolos Christi magni fieri multosque habere discipulos, prædicabant & ipsi inanis gloriæ cupidi nomen Christi; attamen simul docebant circuncisionem & legem seruandam, quia qui se Iudæum circuncisione & ceremonijs fatebatur in primis à persecutione

Galath 5

genti-

gentilium erat immunis; siquidem Imperatores Romani Tyberius & Caius concesserant Iudæis patrio ritu viuere: deinde Iudæi in Christum non credentes, non insectabantur eos tanquam à lege deficientes. Qui verò in Christum credebant, & tamen legem non seruabāt & Gentilium & Iudæorum persecutionibus siebant obnoxij, sicut ait Paulus ad Galath. 6. Qui volunt placere in carne, hi cogūt vos circuncidi, tantum vt crucis Christi persecutionē non patiantur. Neque enim qui circuncidūtur legem custodiunt: sed volunt vos circūcidi, vt in carne vestra glorientur. In quem locum vide Hieronymum. His expensis optimè intelligitur quàm significanter dixerit Apostolus hos prauos doctores fuisse impuri cordis, malæ cōscientiæ, fidei fictæ. Hæc autē vitia quæ hic Paulus recenset inerant pseudoapostolis etiam ante assumprum nomen Christianum. Erant enim plerique ex Pharisæis vel eorum discipulis, sicut dicit Lucas Act. 15. Surrexerūt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes quia oportet circuncidi fratres, præcipere quoque seruare legem Moyse. Phariseis autem & Legis peritis in Euangelio Dominus omnia hæc peccata improperat Matthæi 15. Improperat eis quod multas haberent traditiones cōtrarias diuinæ legi. Luc. 18. dicit quod confidebant in se tanquam iusti. Luc. 11.

C 2

quod

quod docebant legem eo modo quo præstari non posset, nempe seruanda mandata tradebat sine gratia mediatoris, Matth. 23. dicitur fuisse ambitiosi amantes vocari Rabbi, & quod foris quidem videretur hominibus iusti, intus autem in consciètia, pleni hypocriti & iniquitate ac rapina. Itè reliquisse quæ grauiora sunt legis & præcipua, nempe iudicium, & misericordiam, & fidem, ynde & Dominus eos stultos & cæcos duces vocat. Ex quibus omnibus patet Apostolum Paulum eadem de illis dicere postquam simulatè in Christum crediderunt, quæ de ipsis dicit Christus antequam nomen eius assumpsissent. Hæresiarchas verò nostri temporis à scopo legis diuinæ aberrare, impuro esse corde, & conscientia mala, fidèq; ficta, publica lux testis est. Cum enim doceant vulgò licita quęcunque placent carni, vt non esse confitenda peccata, non esse opus ieiunijs vel labore pœnitentię, cœlibatum & votum castitatis Deo displicere, sola fide in Christum perueniri ad salutem æternã, quis non videat eos quęrere socios vt de impietatibus suis non cogantur erubescere, vt remorsum cõscientiæ in semetipsis possint extinguere: quis non videat eos clamare Christum, Christum, nõ quia credunt in Christũ, vel quia eum imitari cupiunt, vel obtinere ab eo iustitiam, sed vt splendore nominis eius facilius decipiãt? Circa hoc [non intel-

intelligentes quæ loquuntur] obijcit Theophilactus. Dicit aliquis, si ex ignorantia peccarunt, non merentur condemnationem: Et respõdet haudquaquã: nam à cupiditate regnãdi ea erat ignorãtia, tum ex eo quod charitatem non continerent. Proinde ignorantia istius ipsi sibi sunt authores, hoc est, quod alij doctores dicunt, illam ignorantiam non excusare à peccato, cuius sibi quis causa est.

Scimus enim quod lex bona est. Occurrit tacitæ obiectioni. Si ô Paulę condemnas tractatores legis Moyfi qui eam ab omnibus obseruãdam docent, & per eam hominẽ Deo placere posse, vidẽris etiam condẽnare legem ipsam Moyfi tanquam malam, tanquam quæ Deo non placeat, nec à Deo data sit. Hoc enim imponebãt Paulo pseudoapostoli, quod doceret legem esse malam, siue quod cõtrarius esset legi. Vnde Actuum 21. dicunt Iudæi Asiãni, dum cape- rent Paulum: Viri Israëlitæ adiuuate, hic est ille homo qui aduersus populum, & legem, & locum hunc omnes vbiq; docet, etc. Et Iacobus dicit ei: Vides frater quot milia sint in Iudæis qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis, audierunt enim de te quia discessionem doceas à Moyse, etc. Et infra: Scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt. Hic ostendit Iacobus falsò impostum fuisse Paulo, quod doceret Iudæos contẽnere Moysem,

- Cap. 3. vnde in epistola ad Romanos, postquam posuit sanam doctrinam suam, obijcit sibi: Legem igitur destruimus per fidem? Absit, sed legem statuimus. Et iterum: Lex igitur peccatum est? Absit. Idem & Stephano fuit impositum à falsis testibus. Homo (inquiunt) iste non cessat loqui verba aduersus locum sanctum & legem. Audiuimus enim eum dicentem quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Prædicauerat enim Stephanus ea quæ euangelium dicit de euertenda Hierusalem, & quæ dixit dominus Samaritanæ, eandemque doctrinam quam postea docuit Paulus, quæ illi minus intelligentes, falsò testari sunt eum aduersari legi Moyse. Quin & domino Saluatori idem impegerunt Iudæi, quod aduersaretur legi Moyse: Vnde iubet leproso quem mundauerat, ut ostenderet se sacerdoti, & offerret sacrificium præceptum à Moysè, in testimonium (inquit) illis, quod scilicet non sum aduersarius vel reprobor legis Moyse. Hanc igitur odiosissimam calumniam diluit Apostolus, dicens se tantum reprehendere abusum siue illegitimum usum legis Moyse, non autem ipsam legem, nec rectum eius usum. Illegitimè enim utenti mala est, sicut omnes res optimæ noxiæ sunt abutentibus. Loquitur autem Paulus de lege Moyse, & præcipuè de lege morali siue decalogo, sicut & ad

Luc. 19.
Ioan. 4.

Math. 16.
Matth. 8

& ad Romanos 7. quod satis patet ex peccatis quæ dicit contra legem committi: vnde Chrysostomus laudat legem, tantum decem scilicet præcepta legis extollens. Is autem vritur lege legitimè, qui vtitur ea eo modo ut lex præscribit: qui vtitur ad eum finem lege, ad quem data est à Deo, hoc est, qui vtitur ea ut pædagogò ducere ad Christum. Legitimè (inquit Theophilactus) vtitur lege, qui per legem ad Christum ducitur: lex enim cum non possit nos rectè ducere seu iustificare, ad Christum remittit. Atque hic est ipsi scopus. Quocirca lege vtitur legitimè, hoc est, quemadmodum ipsa lex iubet, qui Christum legi præfert. Sic & Chryso. Cum legis, inquit, destinatio sit iustificare hominem, neque id possit, ad eum trāsmittere qui potest. Sic Augustinus lib. de spiritu & litera cap. 9. Lex, inquit, hoc ipso quod iubendo & minando neminem iustificat, satis indicat dono Dei iustificari hominem per adiutorium spiritus. Vtitur igitur legitimè lege qui intelligens

August.
epist. 144

August.
epist. 157

itaque vt addito mandato, cuius vox est, Non concupisces, superbo peccatori etiam pręuaricationis crimē accideret, atque ita gratiæ medicinam non sanata per legem, sed conuicta infirmitas quæreret. In scripturis igitur noui testamenti discimus hunc esse finem legis arguētis, vt propter illa quæ perperam sūt confugiatur ad gratiam domini miserentis, velut

Galath. 3. pædago concludente in eadem fide quę postea reuelata est, vbi & remittantur quæ male fiunt, & eadem gratia iuuante non fiant, vt dicit Augustinus lib. de natura & gratia cap. 12. qui etiam libro 14. contra Faustum cap. 7. & in expositione epistolæ ad Galathas, & innumeris alijs locis ex epistola ad Romanos & ad Galathas docet legem datam esse à Deo, non tanquam cognita possit à viciato homine statim obseruari, sed vt homo videns se etiam cognitam legem pręuaricari & obseruare non posse, confugeret ad mediatorem Christum, per quem à Deo & remissionem pręuaricatiōis legis & impletionem ipsius accipiat. Qui igitur sic vtitur lege, vt ex ea discat suam malitiam & infirmitatem, & sic cōfugit ad Saluatorem, is legitimè vtitur lege. Similiter qui hoc sine eam alijs prædicat. Sed qui putat se cognita lege posse solis liberi arbitrij sui viribus rectè viuere, & sic alios docet, is illegitimè vtitur lege: quales erant isti pseudoapostoli, contra quos

tra quos hoc loco agit Paulus. Docebant enim hominem iustificari siue rectè viuere ex lege: Et hanc doctrinā (sicut suprā diximus) à Pharisæis hauserant, quibus Christus improperat apud Matthæum & Lucam, quod onerarent homines oneribus quæ portare nō possent. In quæ verba sic dicit Beda super Lucam: Non possunt onera legis portare eo modo quo isti legisperiti hæc imponebant hominibus, vnde rectè audiunt, quod sarcinas eius vno digito non tangerent, hoc est, ne minimis quidē eam perficerent, quam se contra morem patrum sine fide & gratia Iesu Christi seruare, & seruandam tradere præsumebant, atque ideo iugum Christi suaue & sarcinam eius leuem, vbi requies est animarum procul abijcere & exterminare tentabant, cum scriptum sit: Iustus ex fide viuunt. Et Apostolus Petrus dicat: Iugū legis, neque nos, neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari sicut & illi.

Mat. 23.
Luc. 11.

Abac. 2.
Rom. 7.
Act. 15.

Sciens hoc quia lex iusto non est posita. Requirit Apostolus ad legitimū vsum legis quod sciatur ipsa non esse necessaria iusto, siue non concernere iustum: quia vehiculo non est opus ei, qui iam quo rēdebat peruenit, nec pædago siue minis ac flagellis ei qui iam eruditus est. Is igitur abutitur lege qui per eam terret iustum, vel minas eius & seueritatem ad iustum perti-

Deut. 27. pertinere docet. Sicut isti pseudoapostoli terrebant minis legis fideles simplices, allegantes illud: Maledictus qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis vt faciat ea. Et illud: Masculus incircuncifus peribit de populo suo. Et: Anima quæ comederit sanguinem, peribit de populo suo, & multa similia. Gene. 17. Leuit. 7. Et Act. 15. terribiliter valde insonabant: Nifi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis saluari. Epiphanius quoque in hæresi Quartodecimanorū, quæ Iudaizantium erant reliquiæ, dicit eos allegare ex lege Moysi: Maledictus qui non facit Pascha die 14. mensis. Vnde & Polycrates huius hæresis defensor respondebat Victori Pontifici: Obedire oportet Deo magis quam hominibus, sicut recitat Eusebius lib. 5. cap. 24. Cōtra hos igitur pseudoapostolos diligenter docet Paulus, eos qui bene operantur non instructi per legem Moysi esse verè saluandos, nec in eos competere quicquid lex Moysi minatur. Vt ad Rom. 2. Cum gentes quæ legem non habent, etc. Et si præputium iustitias legis custodiat: nonne præputium illius in circūcisionem reputabitur? Item cap. 7. Soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, etc. Et cap. 8. Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo

Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Item in epistola ad Galath. 3. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Et cap. 5. Si spiritum ducimini, non estis sub lege. Et aduersus huiusmodi (scilicet habentes fructus spiritus, vel aduersus ipsos fructus) nō est lex. Sic & hoc loco dicit legem iusto non esse positam, siue supplicium legis non concernere iustos. Solidum huius loci commentarium atque optimam explicationem habet August. lib. de spiritu & lite. cap. 9. & 10. Omnes, inquit, peccauerūt & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, non itaque iustificati per legem, non iustificati per propriam voluntatem: sed iustificati gratis per gratiam ipsius, nō quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legem, non cōstituta sub lege nec indigēs lege: iusto enim lex non est posita, quæ tamē bona est, si quis ea legitimè vtatur. Hæc duo Apostolus velut inter se contraria connectens, monet mouetq; Lectorem ad perscrutandam quæstionem atq; soluendam. Quomodo enim bona est lex, si quis ea legitimè vtatur, si etiam quod sequitur verum est, sciens hoc, quia lex iusto non est posita; nam quis legitimè vtitur lege nisi iustus? & ei non est posita, sed iniusto, an & iniustus vt iustificetur,

cetur, id est, vt iustus fiat legitimè lege vti de-
 bet, qua tanquã pãdagogo perducatur ad gra-
 tiam per quam solã quod lex iubet possit im-
 plere? per ipsam quippe iustificatur gratis, id
 est, nullis suorum operum præcedentibus me-
 ritis, alioqui gratia iam non est gratia, quando-
 quidem ideò datur, non quia bona opera feci-
 mus, sed vt ea facere valeamus, id est, non quia
 legem impleuimus, sed vt legem implere pos-
 simus. Iniustus ergo legitimè vtitur lege, vt
 iustus fiat: quod cum factus fuerit, ea iam non
 vtitur tanquam vehiculo cum peruenerit, vel
 potius (vt supradicta similitudine Apostoli v-
 tar) tanquam pãdagogo cum eruditus fuerit.
 Quomodo enim iusto non est lex pòsita, si &
 iusto est necessaria? non qua iniustus ad iusti-
 ficantem gratiam perducatur, sed qua legiti-
 mè iam iustus vtatur, an forrè, imò verè, non
 forrè, sed certè sic legitimè vtitur lege iã iustus
 cum eam terrendis imponit iniustis, vt cum &
 in ipsis cœperit inolitã concupiscentiã moti-
 bus incentiuo prohibitionis & cumulo præ-
 uaricationis augeri, confugiatur per fidem ad
 iustificantem gratiam, & per donum spiritus
 suauitate iustitiã delectati pœnã literæ, id est,
 legis minantis euadant, Ita non erunt contra-
 ria, neque inter se duo ista pugnabũt, vt etiam
 iustus bona lege legitimè vtatur, & tamen lex
 iusto posita non sit. Non enim ex ea iustifica-
 tus est,

tus est, sed ex lege fidei qua credidit nullo mo-
 do suã infirmitati ad implenda ea quæ lex fa-
 ctorum iubet nisi diuina gratia subueniri. Hęc
 August. Sed obijcies, ad vitam rectè instituen-
 dam etiam iustis sic necessaria est lex decal-
 ogi & quæcunq; moralia in lege Moyfi præ-
 scribuntur, sicut dicit August. lib. 3. cõtra duas
 epistolas Pelagianorum ca. 4. & omnibus hoc
 manifestum est. Imò per Hieremiam & Eze-
 chielem pro magno munere promittit domi-
 nus filiis noui tẽstamenti: Dabo leges meas in
 cordibus eorum, & in mentibus eorum scri-
 bam eas, & faciam vt præcepta mea faciatis.
 Quomodo igitur dicit hic apostolus quod lex
 decalogi iusto non est posita? Respondendum
 est cum Augustino lib. 15. cap. 8. contra Fau-
 stum. Sponsa Christi Ecclesia non litigiosa cę-
 catur, sed intus intendit verbis Apostoli, vt in-
 telligat quid appellet legem, sub qua iam nos
 non vult esse, quia transgressionis gratia posi-
 ta est, donec veniret semẽ cui promissum est,
 & quia subintravit lex vt abũdaret delictum;
 vbi autem abundauit delictum, superabunda-
 uit & gratia; Nec tamen ideò eandem legem
 peccatum vocat, quia sine gratia non viuifi-
 cat, auget enim potius reatum præuaricationi
 addita; Vbi enim non est lex, nec præuaria-
 tio, & ideò per seipsam cum sola litera est sine
 spiritu, id est, lex sine gratia tantummodo reos
 facit.

Galath. 3

Rom. 5.

Rom. 4.

facit. Sed proponit sibi quod purare minus intelligentes possunt, & aperit quid dicat, cum ait: Quid ergo dicemus, Lex peccatum est? absit, etc. Sicut scientia cum charitate, nō solum non inflat, sed etiam firmat. Quia litera cum spiritu & lex cum gratia, iam non eodem modo litera & lex appellatur, sicut per seipsam cum occidit abundāte delicto. Ita enim lex & virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiam delectationem per seueram prohibitionē. Nec tamen etiam sic mala est, sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mortem. Hęc August. Sicut igitur apud Apostolum opera legis & iustitia quę est ex lege vocantur illa quę præstantur & habentur ex sola scientia legis, non ex fide & spiritu Christi (vt rectè docet Augustin. lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 7. & in præfatione tractatus Psalmi 31.) sic hoc loco Apostolus accipit legē, prout sola est, seclusa fide Christi mediatoris & spiritu iustitię, quem dat Christus. Sic enim pseudoapostoli vrgebant legem, docebantque eam sic impleri, sicut dicit Apostolus ad Rom. 9. Israēl sectando legem iustitię, in legem iustitię non peruenit, Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Christum Saluatorem rem & finem legis deserēbāt, vmbra legis pro rebus amplexabantur, & moralia præcepta legis sine Dei auxilio implere conabantur.

Rom. 7.

Rom 7.

nabantur. Vide Aug. contra Adimantum Manichæum cap. 16. & lib. 3. de doctrina Christiana cap. 6. Si autem lex sola sic accipiatur nihil aliud facit, quā quod demonstrat homini quid sit peccatū, & quod supplicium peccato debeatur & huius occasione superbus homo & malus etiam sciens peccat, & in maiorem damnationem incidit. Secundum hæc igitur officia auget peccatum & damnationi reddere obnoxium, lex non est posita iusto. Hęc explicat Apostolus in epistola ad Romanos & ad Galathas vocula (sub) Non estis, inquit, sub lege; Et aduersus huiusmodi non est lex. Vnde Augustinus in 2. caput ad Galathas scribens, vrget in his verbis Apostoli, dictionem, posita. Deo, inquit viuit qui sub Deo est. Legi autem viuit, qui sub lege est. Sub lege autem viuit in quantum quisque peccator est, id est, in quantum à vetere homine non est mutatus; sua enim vita viuit, & ideo super illum est lex, quia qui eam non implet, infrā illam est, nam iusto lex posita nō est, id est, imposta, vt supra illum sit; In illa enim est potius quam sub illa. quia non sua vita viuit, cui coercendę lex imponitur. Vt enim sic dicam, ipsa quodammodo lege viuit, qui cum dilectione iustitię iustè viuit, non proprio ac transitorio, sed communi ac stabili gaudens bono, & ideo Paulo lex non erat imponenda, qui dicit: Viuo autem, non ego, viuit

Rom. 6.
Galat. 4.Galat. 2.
verò

verò in me Christus. Quis verò audeat Christo legem imponere, qui viuit in Paulo, non enim audet quis dicere Christum non rectè viuere, vt ei coërcendo lex imponenda sit. Vide prærerè tractatū 3. Augustini in Ioannem. Item epistolam 19. ad Hieronymum. De natura & gratia cap. 57. De gratia & liber. arbitr. cap. 12. Quod igitur Apostolus de pœna ciuili loquens, dicit ad Rom. 13. Principes non sunt timori boni operis, sed mali, hoc idem hic dicit de pœna legis diuinæ.

Aliter explicat vsum legis Ioānes Brentius hæreticus in confessione sua: vbi docet manifestè contra hunc locum Apostoli legem positam omnibus & iustis & iniustis, ipsamque testimonium ferre de iniustitia hominis, & de ira Dei aduersus omnes homines, iuxta illud: Maledictus omnis qui non permāserit in omnibus quę scripta sunt in libro legis, vt faciat ea: putatque legem cum spiritu occidere, sicut sine spiritu, quia videlicet iusti carne adhuc concupiscentes contra spiritum, non perficiunt iustitiam, & sæpè in multis offendunt. Vbi non aduertit scripturam apertè testari iustos obseruare legem, vt ad Roma. 2. Centes quę legis sunt faciunt, & præputium legis iustitias custodit & legē consummat. Et ad Rom. 8. Iustitia legis impletur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, etc. & vna pars noui testamenti est: Faciam

Deut. 17

Ezeca. 6.

ciam vt præcepta mea faciatis. Similiter non aduertit legem promittere vitam seruantibus mandata, etiam si eam non perficiant. mandata faciēs homo, viuet in illis. Lex quoq; mortem nō minatur, nisi legem violentibus magnis peccatis, sicut hoc loco Apostolus dicit: Non iusto, sed impijs & sceleratis positam legem. Et ad Roma. 7. docet esse solutos à lege mortis, nec amplius pāsiones peccatoris quę per legem erant fructificare morti, & ca. 5. docet nos non amplius esse impios, peccatores Deo inimicos, vt antea eramus, sed iā reconciliatos. nullo enim pacto hoc habet legis diuinæ iustitia, vt homo in quo regnat iustitia & Spiritus sanctus propter exiguos prauos motus vel leuia peccata derurberur à iustitia ad plenam iniquitatem, subtrahatur spiritui Dei, & tradatur diabolo possidendus. Imo secundū legem Dei, qua Apostolus explicat, iustitia semen est vitæ æternæ: Qui seminat in spiritu, inquit, de spiritu metet vitam æternam: nullo autem modo iustum est, vt qui ex maxima parte à medico Christo sanatus est, & adhuc se sanandum præbet, auferatur medico & detrudatur in mortem: sicut natura non habet, vt ob modicum vulnus vel infirmitatem homo moriatur, etiam si egeat medico, ne ad læthalem infirmitatē deueniat, si à medico vulnus non sanetur: ita iustus eget Christo medico qui

Leuit. 18
Rom. 10

Galat. 6.

D co qui

co qui sanet concupiscentiam eius, & dimittat omnia peccata, sed nōdum meretur æternum supplicium: At si medicum Christum respuat etiam in exiguis morbis suis spiritalibus, iam hoc lethale vulnus esset. Exigitur quidem à lege exacta iustitia, quia debet sanandus scire ad quam sanitatem aspirare & adniti debeat, & ad quam regulam reparetur, quātūmq; sibi de integra sanitate desit, & quatenus medico indigeat: Sed ob hoc non est dicendus iustus violare legem, quia nō perficit eam, sicuti non continuò ægrotus ille dicitur qui perfectè sanatus nō est: multò minus requiritur vt morbus semper lethalis maneat. Imò hoc multum derogat medico. Similiter non omnis ille qui solem Meridianum absque nubibus nō videt in tenebris est, imò illuminatus est, etiam qui ex crepusculo lumen habet vel candelam in nocte: his similibus ex sanitate & lumine sumpris scriptura frequenter vtitur ad declarandam iustitiam. Vide August. epistola 29. ad Hieronymum. Differentia quidem illorū peccatorum quæ iusti habent & eorum quæ damnationi legis obnoxios faciūt, nō debet explicari dñi docetur quid lex vetus præstare possit, eò quod in lege veteri nihil agitur de hominis reparatione vel sanatione, nec vsquam inueniri potest ex lege qui carnem vincat, & leuibus tārū peccatis subiaceat. Sed hæc res tota expli-

explicāda est, dum de reparatione hominis in Christo, iustificati agitur: Statuit enim Christus quomodo per eleemosynas, preces & similia peccatorum leuium iusti per sanguinem eius veniam obtineāt. Imaginatur autē Brentius sic requiri perpetuam peccatorum remissionem pœnæ æternæ, sicut requiritur perpetua sanatio & adiutorium Dei: cōtra Apostolum docentem iustos non esse amplius Deo inimicos, nihil esse eis damnationis, Chirographum peccati quod erat cōtrarium nobis esse deletum. Interea tamen docet perpetuò veterem hominē exuere & induere nouum, mortificare facta carnis & ambulare secūdum spiritum. Sic August. docet plenam remissionem peccatorum fieri in baptismo nō tamen sanationem plenam, libro 14. de Trinitate cap. 17. & libro 2. de peccatorum meritis & remissione cap. 27. Item libro primo contra duas epistolas Pelagianorum cap. 13. vbi tāquam contra nostri temporis hæreticos agens: quis (inquit) nisi infidelis affirmet baptisma non auferre crimina, sed radere, vt omnium peccatorum radices in mala carne teneātur; nec propter ipsam concupiscentiam cuius iam reatus lauacro regenerationis absumptus est, dicunt in oratione baptizati, Dimitte nobis debita nostra. Idem dicit in fine libri de perfectione iustitiæ & tractatu tertio in Psal. 118. Ex hoc

Rom. 8.
Colof. 2.
Colof. 3.
Ephē. 4.

Rom. 8.
Galat. 5.

Matth. 5.

autem absurdissimo principio quo putantur iusti digni supplicio æterno ob motus concupiscentiæ & leuia peccata, eo progreditur Brētius, vt doceat Christum non cōdemnaturum impios propter violatum decalogū. Itē quod iustos non remunerabit vita æterna propter bona opera, sed propter solam fidem, contra apertas scripturas innumeras; Et Paulum ad Rom. 2. & hoc loco, vbi dicit nō iustos, sed impios omnes legi esse reos. Certē dum docetur sola fides & non bona opera profutura, & sola infidelitas non alia mala opera obfutura omnis virtutis subsidium auferitur & solius fidei hæreticæ studium inferitur.

Et non subditis, hoc est, nolentibus subdi, non ferentibus imperium, rebellibus, inobedientibus. *Impijs*, scilicet in Deum. *Et peccatoribus*, nomen peccator criminofum significat & grandibus sceleribus obnoxium, quem omnes merito reprehendunt, *Sceleratis*, id est, irreuerentibus, qui nec Deum, nec hominem timent. *Et contaminatis*, hoc est, prophanis, qui rebus sacris aduersantur vel nauseant super eis, qui quādo omnes religioni student, secularibus rebus se occupant. *Periuris*, qui falsum iurant, vel iuramentum non seruant, *Plagiarijs*, qui furantur alienos seruos vel filios. *Mendacibus*. Apost. loquitur de illis mēdacibus qui mortaliter peccāt, vt sunt illi qui mēdacijs suis nocent alteri.

Et si

Et si quid aliud sana doctrina aduersatur. Chrysofomus & Oecumenius & Theophilaetus intelligūt Apostolum generaliter omnia vitia complecti quæ hominem à regno Dei separant, vt sunt, odia, inuidia, ebrietates, esse aleatorem, & similia. Dicuntur autem hæc praua opera aduersari sanæ doctrinæ, quia impediunt effectum sanæ doctrinæ, nempe bonam vitam, sicut dicit Apostolus quosdam factis negare Deum & fidē. Doctrina autem Tit 1. sana dicitur, quia nihil habet mēdacijs vel corruptionis, sed tota integra est & pura, & hominem plenē sanat dum sanatorem Christum demonstrat. Commētarius Ambrosio inscriptus intelligit hoc loco, Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, notari vnū speciale peccatum, nempe quo quis aduersatur sanæ doctrinæ euangelicæ, quale erat pseudoapostolorum & Iudæorum peccatum. Tanquam dixisset Paulus, vt omne id quod aliud est à sana doctrina nostra, quodque sanæ doctrinæ aduersatur, est sub legis maledicto, siue illi lex est posita: sic habet ille commētarius. Non solum propter malos actus & vitia corporis legem datam dicit, sed & propter perfidiam qua spernebant creatorem. sic & Pelagij commentarius Hieronymi operibus insertus. Sunt ergo Tomo 9. (inquit) doctrinæ nō sanæ, cōtra quas etiā data est lex, quæ cōtrariæ sunt cœlestibus institutis.

Quæ, scilicet, sana doctrina, *est secundum*, id est, conformis est, *euangelium gloriae*, bono nuncio. Bonum est nuncium, quo scilicet annunciatur gratia Dei, per quam Deus gloriosus apparet; nusquam enim tam gloriosus apparet, quam in mysterio redemptionis generis humani & gratuita nostra liberatione per Christum. Nomen *gloriae*, in scripturis frequentissime pro gloriosa gratia ponitur, & ad Roma. 3. Omnes peccauerunt & egent gloria Dei, Esa. 6. Plena est omnis terra gloria eius, & 58. Gloria domini colliget te, & 60. Gloria domini super te orta est, & gloria eius in te videbitur. *Beati Dei*, Pulchrè addit, Beati Dei: ex nimia enim Dei beatitudine & plena felicitate prouenit quod dignatur perditum hominem reparare; sicut enim miseria causa est inuidiæ, ita felicitas causa est misericordiæ. Opponit autem euangelium gloriæ, legi de qua loquutus est tanquam diceret: Lex ostendit peccatum & non aufert, & proinde infert supplicium, sed per euangelium annunciat Deus auferre peccata, & supplicia, dare pietatem & vitam æternam per Christum. Quod euangelium *creditum*, id est, commissum est *mibi*, ut *annunciem illud*. Putat Oecumenius hoc Paulum adieciisse ut distingueret verum euangelium à confictis pseudoapostolorum euangelijis. Sicut Lucas in proœmio euangelij dicit multos conatos

natos ordinare narrationem euangelicam, qui tamen reprobari sunt. Vide Hieronymum in præfatione in Matthæum.

Gratias ago ei qui me confortauit in Christo Iesu. In, redundat, & Ambrosius interpretatur, vt Christo, iungatur cum, ei, Christo se dicit gratias agere. Græci referunt hoc ad proximè præcedens, ne videlicet arroganter videatur dixisse, quod sibi commissum sit euangelium. Potius videtur hoc dicere, vt se tanquam exemplum ponat, vt ex eo intelligatur quid sit esse sub lege, & quid sit, esse liberum à lege. *Confortauit*. Græci intelligunt hanc potèriam in hoc, quod fortis factus est ad annunciandum euangelium & subeundum tot tribulationes & misérias. Ambrosius intelligit eum gratias agere de cōuersione ad fidem, dum ait: Qui me confortauit. deinde de ministerio apostolatus, dū ait: Ponens in ministerio. Omnis, inquit, incredulus infirmitatem animi patitur constrictus carnali ratione, ne credat spiritali. Idcirco se Christo gratias agere dicit, quia apparètia maiestatis suæ imbecillitatem mentis suæ roborauit, quia impossibile putabat esse, quod de domini potestate & gemina natiuitate & resurrectione & spe prædicabatur: cōfirmatus autè talis visus est qui dignus esset ac posset esse dispensator sacramenti domini, vt ea vera per legem firmaret quæ prius amore legis incre-

dabilia iudicabat. Hæc Ambrosius.

Quia fidelem me existimauit. Gratias, inquit, ago Christo, qui mentem meam robustam ad fidem effecit, quia iudicauit me tantę esse fidei qui prius in lege fueram infidelis, vt committeret mihi ministerium vocãdi alios ad fidem. Est igitur locus iste similis illi quod ad Perrũ dicitur: Beatus es Simon Bariona, quia pater meus reuelauit tibi. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & ego pro te rogavi, etc. Propter magnitudinem enim fidei iudicatus est Petrus idoneus, vt Ecclesię esset fundamentum. Sic Paulus hoc loco dicit se propter fidem robustam positum in ministerio apostolarum. Sc̃p̃e autem Apostolus fidem fortitudinem vocat, vt ad Roma. 4. Abraham confortatus est fide, & ad Ephes. 2. Corroborari per spiritum eius in interiori homine. Christũ habitare per fidem in cordibus vestris. Æstimat autẽ Deus aliquem fidelem, dum eum fidelẽ facit. Vnde & Paulus de dono fidei sibi misericorditer collato, gratias agit. Græci interpretãtur fidelem non pro credente, sed pro eo qui in rebus sibi commissis non est negligens vel fraudulẽtus.

1. Cor. 4. Hic quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Sed quia Paulus præcipuẽ hic agit de cõuersione sua, qua ex lege trãstaturus est ad Christum, magis placet expositio Ambrosij.

Qui

Qui prius fui blasphemus. Exaggerat Dei misericordiam, & ostendit qualis fuerit constitutus sub lege: Qui prius cum adhuc sub lege essem fui blasphemus, non solum infidelis eram in corde meo, sed apertẽ ore professus sum infidelitatem meam, & Deo maledixi, Saluatorem Iesum subannans & maledicens. *Et persecutor*, nec solis verbis blasphemauit eum, sed & rebus & factis conatus sum extinguere nomen Saluatoris, persequens credentes in eum multis afflictionibus, & contumeliosus. Græcẽ est violentus. August. legit iniuriosus, quod Latine oppressorem dicimus, & est sensus: Non solum volui extinguere nomen Christi persequendo fideles, seruato in speciem ordine iudiciario, sed etiam vi illata contra ius omne & æquum. Sic Actorum 21. Iudæi simili zelo volunt occidere Paulum, & Act. 23. Ananias sacerdos nulla præuia sententia cædi eundẽ iubet. *sed misericordiam Dei consecutus sum.* Græci legunt, sed & misericordiam Dei consecutus sum, quasi diceret, sed etiam ego tam sceleratus misericordiam consecutus sum.

Quia ignorans feci in incredulitate. Græci & Ambrosius & August. tractatu in Psal. 50. intelligunt dictum Pauli, quasi extenuet peccatum suum, tãquam si diceret: Facilius veniam obrinui, quia nesciens & per ignorantiam ex infidelitate ortam feci hoc malum. Sed omnino non

nò non apparet hoc loco illud sentire Apost. quia vt exaggeret Dei misericordiã, & nemo desperet, se facit primum peccatorum. Postquam Paulo respondere, qui scientes peccauerunt (vt Dauid) tu Paule non es nobis exemplum veniã, sed tantum ijs qui ignorãtes peccant? Huc accedit quod ignorantia ex infidelitate orta non minuit peccatum, nec scriptura solet ad excusationem allegare talem ignorantiam, vt Psal. 57. Alienati sunt peccatores à vultu, errauerunt ab utero, locuti sunt falsa. Et Psal. 78. Effunde iram tuam in gentes quæ re non nouerunt. Et sic Sapientia 2. dicitur: Per accusationem excæcauit eos malitia eorum. Et Christus similiter in Euangelio Pharisæos cæcos vocat. Ipse quoque Apostolus Paulus cum ad Romanos 1. dicit: Obscuratum est insipiens cor eorum. Et ad Ephes. 4. Gentes ambulant in vanitate sensus sui, obscuratum habentes intellectum, alienati à vira Dei per ignorantiam quæ est in illis propter cecitatem cordis ipsorum. Et 2. ad Thessalonicenses 1. In flamma (inquit) ignis dantis vindictam ijs qui non nouerunt Deum, accusat nò excusat. Ad Roma. quoque nono & decimo, & hoc capitulo, dum dicit, non intelligentes neque quæ loquuntur, etc. grauius accusat cecitatem illorum, qui ignorantes Dei iustitiam volebant constituere, & idè in Salvatore crucifixo

Matth. 23

cifixo scandalizabantur. Ex horum numero erat Paulus. vnde expressè ad Titũ 3. seipsum accusans dicit: Eramus aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, etc. Videtur igitur & hoc loco, dum dicit: *Ignorans feci in incredulitate*, peccatum suum exaggerare non extenuare. His igitur (vt arbitror) animaduersis glosa ordinaria, & Petrus Lombardus aliter exponunt hunc locum, vt, quia, ponatur pro quod, & sit sensus, veniam consecutus sum de eo quod feci ignorãs per incredulitatem; siue, veniam obtinui totius erroris & infidelitatis meæ. Videtur autem potius hoc loco reddere causam cur misericordiam consecutus sit ex magnitudine peccati sui, sicut ad Rom. 11. dicit: Conclufit Deus omnia in incredulitate vt omnium misereatur: vt sit sensus, quia Deus vidit me per infidelitatem aded excæcatum vt mala mea nò agnoscerem & Salvatorem extinguere conarer, quia vidit me planè desperatũ, ideo mera misericordia sua præuenit me & sanauit: sicut bonus pater videt filium vsq; aded malum & rebellem vt ipsum velit perdere, & aded cæcum vt ne semel quidem cogitet redire in gratiam filium præoccupat, vt velit reconciliari; propterea quod spes nulla sit, quod gratiam ambiet. Sicut medicus quò venit, quærit aliquem ibi desperatũ & ipsum sanat, & si pauperrimum inueniat, tamè desperatũ

raturam inueniat, non ibi mercedem querit, sed commédatur artem, inquit August. sermone 9. de verbis Apostoli. Et hic redditur causa non ex parte meriti peccati, sed ex parte bonitatis diuinæ, sicut dum impij persecúntur aliquem propter iustitiam, iustitia causa est ex parte malitiæ eorum non ex rei natura. Ita peccatum causa est summæ bonitati, vt subueniat. Sic hūc locum tractat August. ser. 8. & 9. & 10. de verbis Apostoli. Similis locus est Genes. 8. Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Sic Esa. 7. dicitur: Propter quod molesti estis Deo meo, dabit dominus ipse vobis signum. Et sæpissimè in prophetis dicitur Deus reddere bona pro malis. Ita Psal. 77. Abundauit vt auerteret iram suam & non accendit omnem iram suam, & recordatus est quia caro sunt spiritus vadens & non rediens. In quæ verba August. Idèd, inquit, eos vocando & miserâdo per gratiam suam ipse reuocauit, quia per seipsos redire non possent. Similiter ad Rom. 3. dicitur Christus propositus propitiator propter labem & corruptionem quam intulerant præcedentia peccata. Extant frequentes in scripturis orationes ad Deum quibus oratur, vt misereatur propter multitudinem peccatorum morbumq; desperatum, vt, Propter nomen tuum propi-

Psal. 24.

propitiaberis peccato meo, multum est enim: Psal. 78. Cito anticipet nos misericordiz tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam. In quæ verba vide; Ambrosium. Esaia 64. Et facti sumus vt immundi, omnes nos, & quasi pânus ministrata vniuersæ iustitiæ nostræ, & cecidimus quasi folium vniuersæ: & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos, Non est qui inuocet nomen tuum, Simillimus autem locus est cum hoc Apostoli loco. Luc. 23. cap. Pater dimitte illis, nõ enim sciunt quid faciunt. Quod dictum Leo Papa sermone 15. de passione domini de his intelligit quos malitia excæcauit. Similiter August. serm. 8. de verbis Apostoli. Desperatè, inquit, ægrotat, qui per insaniam medicum cædit, qualis ergo eius insaniam qui medicum occidit? quanta verò bonitas & potentia medici qui de sanguine suo insano interfectori suo medicamentum fecit? neque enim ille qui venerat querere & saluare quod perierat pendens sine causa, dicebat: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, insani sunt, medicus sum, sciant, patienter fero, tunc sanabo cum occiderint.

Superabundauit autem gratia, id est, supra modum profusa & copiosa fuit, Domini nostri Iesu Christi cum fide & dilectione, id est, simul dás mihi fidem & dilectionem, Quæ est in Christo Iesu, id est,

id est, per. Fides enim & dilectio & remissio peccatorum datur à Deo per Christū non per legem. Fuit autem copiosa gratia facta Apostolo Paulo, dum non solum peccata eius dimissa sunt & vulgaris Christianus effectus est: sed etiam est ei reuelatum euāgeliū à Christo, & robustissima fides, necnon ardentissima dilectio & maxime consolationes internæ datæ, et Apostolus constitutus est, variisq; chrisma-ribus Spiritus sancti donatus. Posset fortassis illud [Superubūdauit autem gratia, etc.] referri non ad solum Paulum, sed ad totam Ecclesiam, super quam copiose in die Penthecostes, et deinceps gratia Spiritus sancti effusa est ac donata omnibus simul fidelibus fide et dilectione, per Christum, sicut ad Rom. 5. dicitur: Vbi abundauit peccatum, superabundauit et gratia.

Fidelis, id est, certus et indubitatus, *sermo*, scilicet est, sermo (inquam) quem dicam: Illud *fidelis*, opponitur fabulis, q. d. minimè fabulosus, qualis est sermo pseudoapostolorum: vnde in vtraque epistola ad Timotheum et ad Titum vtritur hac forma loquendi, fidelis sermo: nam in illis epistolis solis meminit fabularū. Et *omni acceptione*, id est, approbatione *dignus*, scilicet quem omnes recipiant, omnes credant. Et si (inquit) magna et præclara sint Dei beneficia, certissimè tamen sic se res habet, nec ex beneficij

ficij magnitudine quisquam aliquid debet hæ-
sitationis cōcipere. Ambrosius legit, humanus sermo, et interpretatur, iucundum atque gra-
rum. Similiter legit Augustinus, Dicitq; eum sermonem sic esse humanum et diuinum, sicut Christus est Deus & homo, & maluisse Apo-
stolum vocare humanum, quia agebat de ad-
uentu Christi in carnem, & magis quid velic explicans dicit: Si ille homo dicitur humanus qui in domo suscipit hominem, quam humanus est Deus qui in seipso suscipit hominem. Varietas lectionis videtur orta ex varietate Græcorum codicum.

Quod Christus Iesus venit in hunc mundum, scilicet assumpta humana natura atque miseria secundum quam naturam in mundo nō erat. *Peccatores*, hoc est, impios, criminosos, *saluos facere*, à peccatis suis. Saluat autè à peccatis, dum peccata commissa ignoscit, & deinceps peccata cauere donat, & ad eam beatitudinem vbi peccata comitti non possunt perducit. Hoc dogma est illud, quod Apostolus Iudaismum docentibus opponi vult, qui non à Christo, sed à lege salutem petebant, hoc est, à seipsis per legem instructis. Ex hoc loco rectè colligit Augustinus sermone 9. & 10. de verbis Apostoli, & libro 1. de peccatorum meritis & remissione cap. 26. & 29. paruulos recēs natos esse peccatores, nam alioqui Christi aduentus, ad eos non

non pertineret, Et ita frustra baptizarentur in morte Christi. Nulla (inquit) causa fuit veniendi Christo domino, nisi peccatores saluos facere: tolle morbos, tolle vulnera & nulla est causa medicinæ. Pulchrè Thomas in cõmentarijs huius loci: Hæc quæstio, inquit, an Deus incarnatus fuisset, si homo non peccasset, non est magnæ authoritatis, nam Deus ordinavit faciendâ secundum quod res faciendæ erant, & nescimus quid ordinasset si non præsciuisset peccatum. Tamen authoritates videntur expressè sonare quod incarnatus non fuisset, si non peccasset homo. *quorum peccatorum*, Ego Paulus sum *primus*, non tempore, sed malitia, quia sicut ait Augustinus sermone 9. de verbis Apostoli & præfatione in Psal. septuagesimum omnibus prior fuit Saulus, & sermone 10. de verbis Apostoli nemo acrior inter persecutores: Sed quomodo certus erat Apostolus se omnibus alijs saltem sui temporis peccatoribus esse priorem? Respondendum est Apostolum non dicere tanquam certam historiam se esse omnibus priorem, sed hæctenus hoc dicit, quia Spiritu sancto illustratus certo nouit supra modum grâdem fuisse suam iniquitatem, & in eam ex vera humilitate valde intendebat oculos mentis, quomodo nullius alterius iniquitatem expèdebat: quin de quolibet præsumebat meliora vel plures habere causas peccatum

catum eleuantes. Erat igitur peccatorum vero & recto iudicio mentis suæ. Quemadmodum ergo rex aliquis eum larronem, cuius crimina pro tribunali conuicta sunt, rectè dicit esse pessimum inter subditos suos, quia aliorum scelera, cum eum lateant præsumit non esse tanta: Sic & quilibet debet veraciter iudicare se esse maximum peccatorè, quia sua peccata, tanquam certa præ oculis habere debet, & de alijs meliora præsumere. Non enim fallit nos (inquit August.) aut adulatione potius vti Lib. 83. Apostolus iubet, dicens alter alterum existimantes superiores sibi, non hoc ita debemus æstimare, vt non existimemus, sed nos existimare fingamus, sed verè existimemus aliquid occultum esse posse in alio quo nobis superior sit etiam si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Idem dicit in libro de sancta virginitate cap. 47. Sicut igitur docet Apostolus vt alter alterum iudicet se ipso meliorem, ita quisque debet sua peccata grauiora æstimare quàm alterius, sua debet ante oculos habere & ponderare, aliorum peccata extenuare vel non attendere. Hac igitur consideratione dixit Apostolus se esse præmium peccatorum: sicut benè indicat Ambrosius. Primum (inquit) se omnium peccantium vocat, quoniam præ cæteris sacramèto se imbuir Saluatoris, propius ad magnificentiam eius accedens

dens accusat se magis, qui tantum bonū tardè agnouit: nec vltro, sed misericordia eius, quem prius vt hominem mortuum aestimauit. Illustrius autem dictum Apostoli intelligitur si grauitas peccati eius expédatur. Difficilè enim par iniquitas inuenitur. Is primus enim infidelis erat, & hoc circa præcipuum articulum fidei. reputabat enim hominem iustificari sine gratia Saluatoris, & errabat circa verum Saluatorem, & excusationem nõ habebat de hac infidelitate propter innumera miracula Christi & Apostolorum & multitudinem credentium etiam sacerdotum, maximè quia in lege & prophetis eruditus erat, quibus si credidisset, & bona mente incubuisset, Christum agnouisset. Porro tam obstinatus erat in sua infidelitate vt supersticiosè reputaret se per eam placere Deo, ideoque totus sine vllò retractu vel remorsu in eam prauitatem ferebatur, nec solum dolebat de dilatione fidei & gratiæ Christi, sed etiam contumelijs fidem insectabatur, imò & operibus, & vi conabatur extinguere omnes fideles. Si iam huic magnæ nequitix adiungamus alia eius scelera, quæ ad Ephes. 2. & ad Titum 2. de se recenset, videbimus eum seridè aestimasse se esse primum peccatorū & quam insignis gratia ei sit exhibita.

Quærat hic iam aliquis quomodo Apostolus iam iustificatus dicat: Ego sum primus pecca-

peccatorum, cum iam sceleratus non esset, videaturque debuisse dicere, Primus peccatorum fui. Respondendum est, quod Apostolus cum versatur in materia gratiæ & legis, spiritus & literæ accipit legem & literam vt sint à spiritu & gratia distincta, sicut dictum est circa illud: Lex iusto non est posita. Similiter cum disputatur de gratia & cõparat eam ad hominem, intelligit hominem secundum vires suas se iunctas à gratia, vt ad Rom. 10. Suam iustitiam volentes cõstituere iustitiæ Dei non sunt subiecti, & ad Philipenses non habens meâ iustitiam, sed eam quæ ex Deo est, & ad Titum: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, hoc explicat in epistola 2. ad Corinthios 15. Non sum dignus vocari Apostolus, cum tamen ex gratia Dei dignus esset, sicut subiungit, sed gratia Dei sum id quod sum, &, plus omnibus laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum: Quod Augustinus libro de gratia & libero arbitrio cap. 5. interpretatur non ego solus, sed gratia Dei mecum: ac per hoc nec gratia Dei sola nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo. Sic igitur hoc loco, quia considerando se seorsum à gratia, videbat permansurum fuisse in pristinis sceleribus, imò plus peccaturum, & quantum ad ipsum solum attinebat nihil fuisse mutandum, ideo dicit sum primus omnium peccatorū. Similiter Mathæus iam Spiritu sancto

Matt. 10:

repletus, adhuc se vocat Publicanum. Pulchrè August. 2. lib. Confessionum cap. 7. & 10. lib. Cōfes. cap. 31. Domine gratiæ tuæ deputo quæcunque non feci mala. & iterum: Omnia mihi dimissa esse fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce non feci.

Sed ideò misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus, &c. Assignat causam suæ conuersionis. *Vt in me primo*, id est, præcipuo peccatore. *Primo*, nomen est non aduerbium. *Omnem patientiam*, hoc est, perfectam longanimitatem. Et notanter dicit, omnem, siue totam atque perfectam, quia non partem longanimitatis ostendit in Paulo, sicut in his qui modico tempore modicum deliquerunt, sed integram. *Ad informationem*, id est, ad exprimendum exemplar illius, ad exhortationem, consolationem, incitamentum & exemplum, *Eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam*, id est, qui vsq; ad finem seculi credituri sunt Christo ad obtinendam vitam æternam, vt videlicet vnusquisque eorum audeat sperare veniam à bonitate Christi, & confugere ad eum pro sanatione. Dum enim ipse veniam dedit summo peccatori, satis ostendit se omnibus peccatoribus ad se cōfugientibus misereri paratum: sicut ille medicus qui desperatissimum curat, ostendit se omnes morbos curare posse. Non solum igitur constitutus est Paulus à Christo

vt ver-

vt verbo & scripto mysterium gratiæ longè latèq; propagaret, sed etiam vt opere Dei in se ostèso testis maximæ gratiæ esset, vnde etiam factum est vt Ecclesia præ reliquis sanctis conuersionem eius singulis annis celebret.

Regi autem seculorum, Quia dixerat se ideò conuersum à Deo vt posteris seculis credituri haberent exemplar pœnitentiæ & spei in Deum, ideò in laudem illius exurgit, qui in omnibus seculis ad se peccatores conuertit, & expulso diabolo super eos regnat. Pro hac gratia (inquit) mihi præstita & per me tanquam exemplar omnibus futuris seculis præstanda: sit, honor & gloria Deo qui rex est omnium seculorum, *Immortali, inuisibili, &c.* hoc est, merito Dei regnum & misericordia in omnia secula se extendit, eo quod ipse non sit corruptibilis more regum terrenorum, qui visibiles nobis sunt, sed ipse incorruptibilis est semper idè permanens, sicuti etiam est inuisibilis, iuxta quod Apostolus dicit 2. ad Corinth. 4. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Et sermo est de visione corporea. *Soli Deo*, nulli alteri (inquit) nec mihi nec cuiquam hominum pro hac re detur honor & gloria, magister enim & doctor pœnitentiæ & gratiæ honorandus non est nisi propter Deum, & sic in eo glorificatur Deus solus. *In secula seculorū*, id est, in perpetuum, sine fine,

E 3 Secun-

Secundum hanc expositionem, Deo, pro tota Trinitate accipi potest, sicut accipit August. li. 2. de Trinit. cap. 8. & 17. Quam expositionem etiã habet Oecumenius. Ambros. & Chrysof. & Theophilactus referunt ad Deum Patrem. Putãtque Chrysofomus etiam de filio hæc accipi posse. Si igitur de vna persona intelligatur dictio, soli, non excludit personas reliquas, sed rãtum res alterius naturæ. Sicut cũ de Christo dicitur, Nõ est in alio aliquo salus, & nemo no- uit Patrem nisi filius, nõ excluditur Pater aut Spiritus sanctus. Illud, Soli, refert August. in li- bro 3. contra Maximinum cap. 9. ad illud: Sit honor & gloria, sicut & nos exposuimus. Dat eodem loco & alium sensum, quasi diceretur: Illi qui solus est Deus inuisibilis, sit honor. sunt enim & creaturę inuisibiles, sicut dicit Aposto- lus: Omnia in ipso creata sunt visibilia et inui- sibilis, sed vnus est Deus tantũ inuisibilis. Lo- co citato ex libro de Trinitate videtur intelli- gere, soli Deo, id est, illi qui solus est Deus. Cõ- ment. Ambrosio inscriptus in hunc locũ rectè refutatur ab August. lib. 2. de Trinitate cap. 18. Theophilactus legit, Soli sapienti Deo. Sed quia reliqui doctores hoc loco non legunt il- lud, sapienti, videtur ex fine epistolæ ad Rom. huc transcriptum esse. Cyrillus lib. 12. thesauri cap. 10. legit etiam soli sapienti. Regem autem seculorum interpretatur Christum. Iuxta il- lud Ga-

lud Gabrielis: Regnabit in domo Iacob in Luc. 2. æternum.

Hoc præceptum commendo tibi, scilicet, Chry- sofomus, et Ambrosius, et Theophilactus re- ferunt ad sequentia, vt sit sensus: Præcipio tibi vt milites bona militia. Alij referunt ad præ- cedentia *Hoc præceptum*, scilicet de prædicando Christo Saluatorẽ, et resistendo pseudoaposto- lis, *Commendo*, Scite dicit commendo, hoc est, trado custodiendum et seruãdum tanquã de- positum quoddam. Sicut enim ait Chrysofomus: Non nos eam rẽ acquisiuimus, sed Deus hanc nobis largitus est, et fidem, et conscien- tiam bonã. *Fili Timothee*, hoc adiicit, ne fastuosè vel imperiosè videatur præcipere, sed ex pa- terno affectu.

Secundum præcedentes in te prophetias. Ambro- sius legit, super te, siue de te. Adnotat Chry- sof. electiones sacerdotũ in primitiua Eccle- sia solere fieri per reuelationẽ Spiritus sancti, sicut Act. 13. Paulus & Barnabas ad prædican- dum sunt missi. Et sicut sanctus Papa Zephe- rinus vel Fabianus, & sanctus Nicolaus legũ- tur fuisse electi. Sic igitur & Timotheus mul- tis reuelationibus præcedẽtibus est ordinatus episcopus. Has reuelationes, prophetias vocat Paulus, quia prophetarum est dicere occulta etiam præsentia, sicut Saulem, domi latere à propheta ostensum est. Sensus est igitur: Hoc

Eusebius
histo Ec-
cle. lib 6.
cap. 21.

1. Reg. 10

præceptum commendo tibi, vt ita agas secundum quod idoneum te fore Deus mihi reuelauit. Igitur potius Deus, quam ego tibi, præcipit, qui te ad episcopatum elegit, & suam Ecclesiam tibi commisit.

Vt milites in illis, scilicet prophetijs, hoc est, vt respondeas reuelationibus de te factis. Omnes quidem boni Christiani militant bonam militiam, sed non omnes militant tanquam duces & doctores, vt Timotheus militare debebat. Oecumenius putat hyperbaton hic esse, & sic ordinandum textum. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, vt milites secundum præcedentes in te prophetias, hoc est, respondeas militando reuelationibus, quæ de te factæ sunt: Milites, inquam, in illis prophetijs, hoc est, per illas prophetias, id est, per spiritum donatorem prophetiæ. Alij intelligunt per prophetias, varia charismata Spiritus sancti, quæ in Timotheo erant, inter quæ fuit etiam proprij nominis prophetia, ac si Paulus diceret: Præcipio tibi vt ita milites sicut dona sancti Spiritus tibi prius concessa requirunt. Præcipio vt talenta tua bene expendas. *Bonam militiam*, malum est militare sub diabolo, nam stipendium eius est mors æterna, bona verò militia est duce Christo militare contra vitia & diabolum sub vexillo crucis, nam huius militiae stipendium est vita æterna, & pulchrè dicit,

Milites,

Milites, quia cum tota vita hominis Christiani sit bellū cum vitijs, sicut Apostolus ad Ro. 7. & ad Galath. 5. declarat, & pulcherrimè Aug. lib. 22. de ciuitate Dei cap. 23. Præcipuè tamen bellant pastores & doctores, qui tanquam duces alios ad bellum incitant, antecedunt, et defendunt, ideoque maximè impetum hostium sustinet. Et in primitiua Ecclesia hoc satis clarum erat, quando Iudæi, Gentiles, et hæretici nascentem Ecclesiam opprimere tentabant. Nunc pro dolor propria magis somnolentia, quàm virtute hostis deijcitur. Aptè Chrysof: Indicat (inquit) bellum excitatum esse vehemens & atrox cum cæteris, tum maximè ei qui doctoris munere fungitur: In quo nobis armis opus est validis, sobrietate scilicet, temperantia, precibus, perpetuisque vigilijs.

Habens fidem. Oportet enim magistrum primum sui esse doctorem, *fidem*, id est, recta & orthodoxa dogmata. Fides enim recta fundamentum est spiritualis ædificij, & *bonam cōscientiam*, id est, rectam conuersationem vitæ debet pastor & doctor in sua vita habere quam ab alijs exigit. Discant hoc loco etiam magni viri libenter moneri de necessarijs ad salutem. Timotheo enim longè impares sumus, Ipse tamen & libens audiuit, & Paulus inculcandum putauit, vt fidem & rectam conscientiam seruariet.

Quam

Quam quidam repellentes, &c. quã, scilicet bonam conscientiam. *Quidam repellentes*, Græcè est participium preteriti temporis, vt possis sic transferre, Qua quidam repulsa. *Circa fidẽ naufragauerũt*, id est, naufragium passi sunt, hoc est, defecerunt à fide, nihil habentes vbi figantur, vbi seipfos recipiant, sed huc illucque instabiler feruntur. Sicut qui naufragium facit omnibus nudatur, & prout est ventus iactatur & mergitur. Pulchra similitudo qua fides nauis comparatur, & bona conscientia siue spes anchorę. Sicut enim nauis in procelloso mari spẽ portus hominibus præbet, & ducit ad portum, ita fides ad salutem æternã: & sicut homo extra nauim in mari sine spe salutis est, ita & homo sine fide. Si in nauis quis infirmetur, adhuc spes est salutis, sed sane extra nauim nulla spes: Ita extra fidẽ nulla spes salutis, quantũuis videatur homo bene viuere. At fidei peccanti aliqua adhuc spes: Speratur enim reuersurus ad pœnitentiam, eò quòd adhuc habeat fidem. Potens est autem dominus etiam infidelitate demersos ad nauem reportare. Sicut autẽ anchora nauem figit ne tempestate euertatur, ita bona conscientia fidem roborat, vt in tribulatione perseueret. Libenter autem vitur Paulus hac similitudine, vt ad Ephes. 4. Vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vëto doctrinæ. Ad Hebræos 6. spẽ

vocat

vocat anchoram firmam: sciebat enim Ecclesiam per arcam Noë designari, et per nauiculas euãgelicas in quibus regnum Dei Christus docet, tempestates sedat, et pisces capi facit. Hic in primis discimus malam vitam multis esse causam hæreseos et defectionis à fide, cuius rationẽ pulchrè assignat hoc loco Chrysost. dicẽs, malè viuentes ne futurorum metu et expectatione cruciẽtur persuadere sibi omni studio curant, falsa esse omnia quæ nostra religio continet, nempe de peccatis, resurrectione, iudicio futuro, & similibus. Nicolaus Diaconus cum ad exemplum Apostolorum à propria vxore continuisset, post à proposito delapsus ac reprehẽdi veritus, negabat quenquam saluari posse, nisi venerem diebus singulis exereret. Marcion cum ob corruptã virginem acriter obiurgaretur, tria excogitauit baptismata in remissionem peccatorũ. Theodotion cum bis in persecutione Christum abnegasset, docuit ipsum tantum esse hominem, ne Deum abnegasse videretur. Cuiusmodi itẽ vitæ fuerint Montanus cum suis prophetis ac Nouatus videre est apud Eusebium lib. 5. cap. 18. & lib. 6. cap. 33. Sed quid veteres repetimus historias, cum hodie exempli gratia doceant hæretici vota esse impia, ne cogantur de sua libidine erubescere? Et satis clarè constat hæresim apud eos inualescere, vbi studium

bonæ

1. Pet. 3.

Matth. 13

Matth. 8

Luc. 5.

Epipha.

hæres. 25.

Idem hæ-

res. 42.

Idem hæ-

res. 54.

bonæ vitæ neglectui habetur. Est & alia causa cur quis malæ vitæ faciliè à fide deficiat, quia videlicet Deus in pœnam peccati eum excæcat & sibi derelinquit, vti ait Apost. ad Theſſ. 1. Theſ. 2. salo. Charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent, Ideò mittet illis Deus operationē erroris vt credant mendacio.

Ex quibus, id est, ex quorum, scilicet qui naufragarunt à fide, numero, *Est Hymeneus & Alexander, &c. Quos tradidi Sathanae*, id est, diabolo. De excōmunicatione intelligunt istud Chryſostomus, & Oecumenius, dicuntq; in primitiua Ecclesia excōmunicatos corporaliter etiam à Sathana fuisse vexatos. Quod miraculum Deus in primitiua Ecclesia exhibuit, vt discerent posteriora secula quam timenda esset excōmunicatio, & quantum spiritui obesser. Sicut per subitam Ananiæ & Saphiræ mortem ostensum est, quātum Deo displiceat violatio voti pauperratis. Et per infirmitates & mortes multorum Corinthiorum indignè communicantium declaratum est, quod iudicium sibi manducet indignè communicans. Pulchrè in hunc locum Chryſost. de excōmunicato loquēs: Eijciebatur (inquit) à communi fidelium cœtu, abscondebatur a grege, fiebat nudus, atque ira destitutus lupis parebat & prodebat incurſibus: sicut enim dudū nubes Hebræorum castra tegebat, ira & Ecclesiam

clesiam protegebat Spiritus sancti gratia. Si quis igitur extra Ecclesiam fieret, comburebatur. Fiebat autem extra Ecclesiam Apostolorum iudicio. Ita & dominus Iudam tradidit Sathanæ, continuo enim post buccellam introiuit in eum Sathanas. Hæc Chryſostomus. Videtur autem excōmunicatio sic tradere hominem Sathanæ secundum quandam inchoationem, sicut in die iudicij tradentur impij diabolo, de qua traditione dicitur Matt. 18. Iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusq; redderet vniuersum debitū suum, & cap. 22. Ligatis manibus & pedibus eius mit tit eum in tenebras exteriores. Vnde obstinationem & desperationem sicut in ipsis damnatis & in Iuda, faciliè operatur diabolus in excōmunicatis. Hinc ab August. lib. de correptione & gratia cap. 15. dicitur excōmunicatio nominari in Ecclesia damnatio, & Syritius Papa in synodo de Iouiniano & socijs eius, sic dicit: Omnium nostrum vna suscitata fuit sentētia, vt Iouinianus, Auxētius, & ceteri, qui authores nouæ hæresis & blasphemix inuenti sunt, diuina sententia & nostro iudicio in perpetuū damnati extra Ecclesiam remanerēt. Sic contra cum remittuntur homini peccata inchoatur in eo possessio vitæ æternæ, repletur consolatione sancti Spiritus, protegitur ab angelis, & eorum societate gaudet & particeps fit omnium

Allusio
ad solis
ardorē.

Ioan. 13.

1. Theſ. 2.

Act. 5.

1. Cor. 11.

omnium timentium dominum. Et hæc accipit per sententiam sacerdotis.

Vt discant non blasphemare, Ego tradidi istos Sathanæ in hunc finē, vt ex inchoatione damnationis suæ & poenarum respiscant & desinant blasphemare, & maledicere Deo, hoc est, desinant asserere falsa dogmata cōtraria Christianæ fidei, Quod excōmunicatio debeat hoc sine infligi, vt ad pœnitentiam reuertatur excommunicatus & alij pereum non corrumpantur, patet ex hoc loco & ex capite 5. prioris epistolæ ad Corinthios. Et pulchrè tractatur ab Aug. lib. de correptione & grat. cap. 15. *discant*, scilicet non docete hoc diabolo qui docet blasphemare Deum, sed interius docente Deo per pœnas quas diabolus ex odio infert.

IN CAPVT SECVNDVM.

Obsecro igitur, scilicet quia Christus venit peccatores saluos facere, siue quia militare debes bonā militiam. *Obsecro*, siue adhortor, Græca enim vox anceps est. Ambrosius legit, adhortare igitur. Genitiuus *omnium*, potest referri ad *primum*, vt sit sensus, ante omnia fiant obsecrationes, vel potest referri ad (obsecrationes) quasi diceret, volo fieri obsecrationes omnium siue ab omnibus scilicet Christianis. Exigit autem Apostolus primum oratio-

orationes, quia orationes præcipuum sunt, & studium orandi cæteris est præponendum. Intelligunt autem Chrysoft. & Ambros. & August. & Prosper libro 1. de vocatione omnium gentium cap. 4. De publicis precibus quas facit sacerdos. Nouerunt (ait Chrysoftomus) fideles quomodo diebus singulis mane & vespere orationes fundantur ad dominum, quomodo pro omni mundo & regibus & omnibus qui in sublimitate sunt positi, obsecrationes ab Ecclesia fiant. Discant igitur hoc loco non deplorare suam conditionem, quibus officium psallendi in Ecclesia iniunctum est. Constituuntur enim ad id quod tanquam primum commendat Apostolus. Videtur autem ex doctoribus iā citatis orationes quæ in Parascheue leguntur ex hac Paulina admonitione institutæ, solentq; illæ vel similes in omni olim Ecclesiæ cōuētu celebrari. Id quod rectè concionatores imitantur finita cōcione, orantes in primis pro viuus, ac deinde pro fidelibus defunctis, vbi cauendum, ne longo defunctorum catalogo tempus extrahatur, ne pro alijs orare non vacet, aut populum instituere. *Obsecrationes*. Græcè est deprecationes. *Orationes*, *Postulationes*, Græcè est interpellationes. Hæc tria (ait Theophilactus) ceu idem significantia ab Apostolo sunt assumpta ob perspicuitatē, quippe qui tot vocum congerie ineuitabiliter

citra

citra recusationem facere efflagiter, quod postulat & ad quod horatur. Similiter Chrysoft. nō videtur hæc tria hoc loco distinguere. Alij autem conantur distinguere, sed ferè tot sunt sententiæ quot doctores. Aliter enim Hilarius in Psal. 14. o. Aliter Ambros. lib. 5. de Sacramētis cap. 5. aliter cōmentarius Ambrosij in hūc locum. aliter alij distinguunt. Hoc autem diligenter admonet epist. 59. August. non secundum Latinæ linguæ proprietatem horum distinctionem sumendam, & addit. Ista tria ita posuit Apostolus, vt non sit eorum distinctio negligenda. Excepto itaque nomine generali & salua loquēdi consuetudine secūdam quam siue dicas precationem, siue orationem, siue interpellationem, vel postulationem, vna eademque res intelligitur, aliqua etiam singulorum istorum proprietates inquirenda est, sed ad eā liquido peruenire difficile est, multa quippe hinc dici possent quæ improbanda nō sint: sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel penè omnis frequentat Ecclesia, vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in domini mensa incipiat benedici: Orationes, cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quam totam petitionem ferè omnis Ecclesia dominica oratione concludit, ad quem intellectum etiam

etiam verbi Græci origo nos adiuuat, plerumque enim & vsitatus scriptura votum appellat εὐχαρίστησις προσευχή. igitur ea oratio proprie intelligenda est, quam facimus ad votum. Vouetur autem omnia quæ offeruntur Deo, maximè sancti altaris oblatio quo sacramento prædicatur nostrum aliud votum maximum quo nos vouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi, cuius rei sacramentum est quod vnus panis multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione existimo Apostolū iussisse proprie fieri prosecutas, id est, orationes siue ad votum. Interpellationes autem siue postulationes sunt, cum populus benedicitur, tunc enim antistites velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimè offerunt potestati, quibus peractis & participato tanto sacramēto gratiarum actio cuncta concludit quam in his verbis vltimam commendauit Apostolus. Hæc August. Qui primo nomine intelligit quamlibet petitionem, vt, Fiat Matth. 6. voluntas tua. Namine quod secundo loco ponitur, cum ad facilius impetrandum aliquid Deo offerimus vel vouemus, vt, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, etc. Docebo iniquos vias tuas, etc. Libera me de Psal. 50. sanguinibus, Er exultabit lingua mea iustitiam, etc. Namine tertio cum causas allegamus

mus cur exaudiri debeamus, sicuti aduocati faciunt. Vt tuus sum ego, saluum me fac, quonia iustificationes tuas exquisiui. Cum Act. 4. dicunt Apostoli: Et nunc domine respice in minas eorum, etc. Cum dicit Ezechias: Memento quæso quomodo ambulauerim coram te, etc. Sic Christus tanquam aduocatus, dicitur interpellare pro nobis. Sic etiam gratias agimus de acceptis beneficijs, vt facilius accipienda impetremus, sicut Genes. 32. orat Iacob: Domine minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate tua quam expleuisti seruo tuo, etc. Erue me de manu fratris mei, etc. Sic Gene. 32. David orat: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi, etc. Cum igitur Augustinus non dubitaret hoc præceptum tam diligenter ab Apostolo commendatum ab Ecclesia obseruari: videret autem nusquam nisi in Missa quatuor hæc orationum genera publicè eminentèrque coniungi, putauit præsentem hunc locum ad Missam esse referendum.

Pro omnibus hominibus, etiam gentilibus. Pro Regibus. Non igitur nomine omniū hominum, tantum fideles intellexit, neq; enim tunc Reges Deum colebant quin potius persequebantur Ecclesiam Christi, & omnibus qui in sublimitate, id est, in eminentia. Hæc, inquit August. causa præcipua fuit ista dicendi, vt his breuiter perstrictis atque significatis non putaretur negli-

negligèdum esse quod sequitur, Pro omnibus hominibus, pro Regibus, etc. ne quisquam sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, existimaret ista non esse facièda pro his à quibus persecutionem patiebatur Ecclesia cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda, vnde adiungit & dicit, Hoc enim bonum est & acceptum, etc. Et ne quisquam diceret, posse esse salutis viam in bona conuersatione, & vnus Dei omnipotētis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi, vnus enim Deus, inquit, vnus & mediator Dei & hominum, etc. vt illud quod dixerat: Qui vult omnes homines saluos, etc. nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem, nō Deum quod semper verbum erat, sed hominem Christum Iesum, cum verbum caro factum est. Sed circa August. commentarium difficultas oritur, quomodo dicat pro gentilibus offerèdum corpus Christi, cum lib. 1. de origine animæ cap. 9. dicat: Quis offerat corpus Christi, nisi pro his qui mēbra sunt Christi? Chrysof. quoque cum Theophylacto & Oecumenio in hunc locum dicit, quod pro Gentili sacramentorum tempore oportet offerre: Ad hoc respondendum est quod orare vel offerre pro aliquo, est illum diligere. sicut igitur aliquis diligitur dupliciter, vel quia bonus est, vel vt bonus fiat: ita dupliciter pro ali-

quo offertur vel agēdo gratias, quia iam Christianus est, & orando vt perseueret atque proficiat, vel orādo vt Christianus fiat. Pro bonis autem Christianis ita sacrificatur, vt ipsos canon dicat simul offerre. De cuiusmodi intelligitur dictum August. ad Renatum. Pro impijs autem & infidelibus offertur quidem corpus Christi ab ipsis fidelibus, sed ipsi non dicuntur offerre, vrpote non approbantes sacrificium, nec eius fructum petentes.

Vt quietam & tranquillam vitam agamus. Ex consideratione vtilis & commodi vult eos admonitionem suscipere: non est autem putandum quod tantum nostri causa velit nos pro regibus orare & non potius vt illi saluentur. Hoc enim ex subiectis verbis, Qui vult omnes, etc. manifestum est, *In omni pietate*, scilicet fidei, *Et castitate*, hoc est, honestate & morum grauitate. Græca vox pertinet, non solum ad temperantiam à venereis, sed ad omnem morum grauitatē. Quiera & tranquillissima vita sanctis contingit, cum magistratus pius est, & iustē administrat rem publicam. Pax autem & tranquillitas temporis valde oportuna est pietati & honestati, sicut ait Ambrosius in hunc locum. Perturbatio & captiuitas, nec pietatem seruat nec castitatem. Vnde enim pius qui nudus est? & vnde castitas vbi potestatis suæ non est? vt ergo hæc seruari possint, quies necessaria est,

ria est, vt placita Deo reddantur obsequia. Discimus experientia, belli tempore cessare conuersiones sacras, auferri sacramenta, Ecclesiasticos ministros desiderari, laudes Dei non audiri in Ecclesijs, virgines violari, Deo dicatas prostitui, hæreses libere disseminari, periuria inualescere, Deū blasphemari, infirmos Christianos à fide deficere, omnes iniquos caput erigere, rapinis atque sanguine cuncta repleri, filere leges, Deique timorem prorsus exulare.

Hoc enim bonum est, scilicet orare pro omnibus etiam infidelibus & persecutoribus res est bona, & acceptum, quia bonum est ideo acceptum, siue gratū, *coram Salvatore nostro*. Notanter dicit, Salvatore nostro: quia cū cogitamus quā peruersos misericorditer ad se nos cōuerterit & saluauerit, iure incitatur ad orandū, vt alijs similiter subueniat. *Qui vult*, scilicet vrpote qui vult, *omnes homines saluos fieri*, salute æterna, & *ad agnitiōē veritatis*, scilicet fidei sine qua nemo saluatur. *Venire* eos qui nondum venerunt & venire nolunt. Subindicat autē omnes homines cæcitate oppressos & in tenebris agere, antequam illustrentur à Deo, sicut ait Ioannes, Mundus eum non cognouit. Ostēdit Ioan. 1. per hoc (ait Chrysofostomus) orbem in veritate non esse. Certum est non omnes homines saluari, sed tantum paucos: certum quoque est omne quod vult fieri omnipotens, fieri; Eget

igitur hic locus Apostoli commentario, nec simpliciter potest intelligi. Commentarius igitur Ambrosio inscriptus intelligit hic latere conditionem. Vult, inquit, Deus omnes saluos fieri, sed si accedunt ad eum, non vult vt nolentes saluentur, sed si & ipsi velint. Verũ hæc solutio non satisfacit pro secunda parte: vult omnes ad agnitionem veritatis venire: igitur vult omnes credere Deo. Rectè hunc sensum reijcit August. epist. 107. ad Vitalè, dicens multos non saluari, nõ quia ipsi, sed quia Deus non vult, quod siue vlla caligine manifestatur in paruulis. Similiter libro 1. de prædestinatione sanctorum capite 8. reijcit hanc expositionem ex eo, quod gratia Dei à nullo duro corde respuat. Ideo quippe tribuitur vt duritia cordis primitus auferatur. In Enchiridio quoque cap. 97. & 103. ex eo quod Deus noluit facere miracula in Tyro, vbi tamen erant credituri si miracula fecisset. Augustinus igitur hoc sensũ intelligit, tanquã diceretur, Nullus hominum fit saluus, nisi quem saluum fieri Deus misericorditer voluerit, Non quod nullus sit hominum, nisi quẽ saluum fieri velit, sed quod nullus saluus fiat nisi qui velit, & idè sit rogãdus vt velit, quia necesse est fieri si voluerit. De orando quippe Deo agit Apostolus, vt hoc diceret. Sic enim intelligimus id quod in Euangelio scriptum est: Qui illuminat omnem hominem

Math. 11
Expositio
s. Augustini.

Ioan. 1.

minem venientem in hunc mundum, nõ quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Similiter & Prosper epistola ad Rufinum, & responsione 8. ad capitula Gallorum exponit. Interpretatur August. & aliter in Enchiridio cap. 103. Vt per omnes homines intelligãtur omnis generis homines, sicut dicit Euangelium: Decimatis omne olus, id est, omnis generis olus. Sed contra hæc expositionem obijcitur infantes in ytero morientes absque baptismo sunt vnum genus hominum, & tamen ex eis nullus saluatur. Hæc obiectio ex imperitia locutionis oritur: nã quando fit vt scholæ loquuntur, distributio pro generibus singulorũ semper commodè intelligẽdum est, quod vniuersaliter dicitur, vt videlicet nunquam sumatur illud genus in subiecto quod repugnat prædicato: vt cum Paulus dicit, Cõclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Et Saluator: Omnia trahã ad meipsum, nõ oportet damnatos & in peccatis perseuerãtes vnũ genus hominum facere. In his verò expositionibus vocabulum, *Vult*, propriè sumitur. Extat apud August. tertius commentarius cap. 15. libri de correptione & gratia. Potest, inquit, etiam sic intelligi, quod omnes homines Deus vult saluos fieri, quoniam nos facit velle. Sicut misit spiritum filij sui clamantem, Abba pater, id est,

I. Ieiusd.
Luc. 11.

3. eiusdè.

Galat. 4.

clamare facientem. De qua expositione vide eundem lib. 22. de ciuit. Dei cap. 1. & 2. Volunt autem sancti de quolibet homine hic viuento vt sit saluus, nō de omnibus hominibus simul.

IIII.
Prosperi.

Sciunt enim paucos esse electos. Est & alia expositio huius loci, vt Deus dicatur omnibus velle salutem nō propriè dicta voluntate sua, sed hætenus quia omnes fecit capaces salutis, & dedit mediatorem Christum omnibus sufficientem & potentem omnes curare, licet altiori Dei consilio quibusdam medicina mediatoris non sit adhibēda: Quemadmodum enim medicus parās medicamentum omnibus sufficiens, dicitur omnes sanare velle præparatione medicamenti, sed propriè tantum illos quibus peculiari gratia medicamentū præbet. Sic Prosper responsione ad 1. obiectionem Vincentianam. Quod (inquit) ad magnitudinem, & potentiam precij, & quod ad vnam pertinet causam generis humani, sanguis Christi redemptio est totius mundi. Sed qui hoc seculum sine fide Christi & sine regenerationis sacramento pertranseunt, redemptionis alieni sunt. Cum itaque propter vnam omnium naturam & vnā omnium causam à domino nostro in veritate susceptam rectè omnes dicantur redempti, & tamen non omnes à captiuitate sint eruti, redemptionis proprietas haud dubiè penes illos est, de quibus princeps mūdi

Ioan 12.

missus

missus est foras, & iam nō vasa diaboli, sed mēbra sunt Christi, cuius mors non ita impēsa est humano generi, vt ad redēptionem eius etiam qui regenerandi non erant pertinerent, sed ita vt quod per vnicum exemplū gestum est pro vniuersis, per singulare sacramentum celebraretur in singulis. Poculum quippe immortalitatis quod confectum est de infirmitate nostra & virtute diuina, habet quidē in se vt omnibus proffit, sed si non bibitur, non medetur. Hæc Prosper. Vide etiam proximam responsionem. Hic sensus valde cōsonat textui Apostoli, qui dictū suum probat ex eo quod vnus est Deus omnium creator, qui hominem opus suum nō neglexit, sed pro omnibus dedit mediatorem, qui sit sufficiens precium pro peccatis omnium. In hac autem expositione voluntas Dei vocatur opus voluntatis Dei, népe ordo inferiorum causarū, quo sensu rectè dicitur quod Niniuem voluit Deus subuere, cum tamen salua permanserit, in quantum videlicet merita Ninuitarū ex Dei ordinatione merebantur euerسیونē vr̄bis. Sic dicitur Deus omnes impios velle damnare cum ex eis multi sint saluandi & conuertendi. Sic cōtrā: Omnes iustos dicitur velle saluari, ex quibus multi sunt casuri à iustitia & damnandi. Sic voluit mori regē Ezechia, quia ita ægrotabat vt naturali cursu viuere non posset, & tamen Deus

Iona 1.

4. Reg. 20

ei ad-

5. eiusdē. ei adiecit 15. ætatis annos. Libro 2. de vocatione omnium gērium, qui ponitur inter opera Ambr. cap. 1. 6. 7. 8. Hactenus interpretatur istud dictum Apostoli esse verum, quia diuina prouidentia per pulchritudinē elementorum & totius creaturę visibilis ad cultum Dei prouocat omnes homines: Quam generalem gratiam etiam paruulis donat Deus, quia si maiores legem Dei seruarent paruulorum curam gererēt. Sic igitur omnes dicitur velle saluare Deus, quia per creaturam visibilem docet & prouocat homines ad seruandam Dei legem. Sed Apostolus dictū suum probat ex mediatore Christo, quem elementa non clamant directe, sed solum sicut lex ad Christum mittitur, dum non iustificat. Alij accipiunt verbum, vult, vt significet optare & desiderare, sicut in Ioan. 12. Euāgelio dicitur: Domine volumus Iesum videre. Affectus autem sicut est ira, pœnitentia, & desiderium Deo tribuuntur improprie propter effectum, quem similem habet cum hominibus iratis, pœnitentibus, & desiderantibus. Effectus autem istius desiderij est quod Deus dedit mediātorem potētem sanare omnes. Et quos facit pios desiderare omnium salutem. Hoc semper obseruandum est non rectē explicari sententiam Apostoli, si dicatur Deus velle omnium salutem, quia præcipit bona per quæ homo perueniret ad salutē: si nihil aliud adicias

adiicias in explicatione, quia præceptum proprie nihil habet de reparatione hominis. Et Apostolus sententiam suam probat ex Christo reparatore. Ioannes Damascenus lib. 2. de orthodoxa fide cap. 29. Neque latendum est (inquit) Deum præsertim præcedentēq; velle omnes saluari & regnum eius consequi, non enim ad puniendos nos plasmavit, sed vt efficiat nos suæ bonitatis participes vt bonus: Pœcātes autem puniri vult vt iustus. Dicitur igitur prima præcedēs voluntas & acceptatio ex ipso existens, secunda verò voluntas sequens, & permissio ex nostra causa existens. Et hæc duplex est. Hæc quidem dispensatoria & eruditiva ad salutem. Illa verò desperatiua ad finalem punitionem eorum, aut quæ in nobis sunt, si bona quidem præsertim antecedētēq; vult & acceptat, si mala & reuera mala neq; præsertim vult, neque consequenter vult, finit tamen arbitrium ad illa liberum. Hæc Damascenus. In quibus verbis tria constituit genera rerum, quædam ex se bona & secundum se oprabilia, quæ dicitur Deus prima voluntate velle, quia facit ea secundum se esse appetibilia, & si in rebus subsistant accepta sunt illi. sic vult omnes saluari & reparari. Quædā verò sunt secundum se mala, sed propter aliud appetibilia, vt sunt omnes pœnæ. Hęc Deus non vult prima voluntate, sed tantum secūda, quia non

non vult hominē punire nisi præcedente peccato ex ipso solo homine. Hinc Esaias cap. 28. de punitione Dei loquēs: Irascetur, inquit, dominus vt faciat opus suum, alienum opus eius vt operetur opus suū, peregrinū opus eius ab eo, nā Deo ex seipso propriū est misereri. Sicut igitur Deus non vult mortem peccatoris, nec lætatur in perditione viuentium, quia illa non sunt bona secundū se: ita nō vult aliquē damnari prima voluntate, sed omnes saluari, quia cuiuslibet salus est secundū se bona & appetibilis, & si fieret (vt dicit etiam Hugo de sancto Victore) Deo secundum se accepta esset. Secunda autem voluntate multos vult occidere & damnare in æternum. Quædam verò sunt mala, nec propter aliud quidē appetibilia, hæc Deus nec prima voluntate nec secūda vult.

Vnus enim Deus, Probat quod Deus vult omnes saluos fieri, quia vnus tātum est Deus omnium hominum creator, nēpe Deus Christianorū. Et ne putetur hic Deus aliter saluare aliquem quam per Christum, subiungit: *Vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Qui ipse dedit se redemptionē pro omnibus, sicut vnicus Deus omnes creauit. Dicit autem vnicum esse Deum, & eum omnes creasse contra multos & mortuos Gentilium deos, ostēdens scilicet verū Deum à Christianis inuocari & coli. Similiter inculcat vnicū esse mediatorem omnium

Sap. 1.

omnium redemptorem, confutans scilicet eos qui apud Ephesios magica sectabantur, & dobāt angelos esse mediatores ad Deū, nō Christū. De qualibus Apostolus in epist. ad Coloss. qui & ipsi Asiani erāt, scribit: Nemo vos seducat volēs in humilitate, & religione angelorū. Sunt (inquit in eum locū Chrystost.) nonnulli qui dicunt nō oportere per Christū reconciliari & ad patrē accedere, sed per angelos, & hæc est causa cur Apostolus in epist. ad Ephes. tā diligēter inculcet accessum ad patrē per Christū. Vnde etiā in Apocal. scripta Asiānis, Ioannes veluti induēs eorū personā, qui putant dæmones adorandos, quia quædā nūcia perferūt suis cultoribus, veluti à Deo summo tanq̄ mediatores quidā: voluit angelū qui ei ostēdebat mysteria adorare, sed statim prohibitus est. Subiicitq; Ioānes Christū sequi oēs exercitus cælorū & ipsum mittere angelos cui voluerit. Docuit autē hūc angelorū cultū Simō Magus, vt annotat Epiphān: Simon, inquit, nomina quædam supponit principatum & potestātū cælorūq; diuersos tradit, & in vnoquoq; cælo virtutes quasdā exponit, & nomina barbarica his indit. Nō posse verò aliter seruari aliquem, nisi hunc mysticum ductū didicerit, & alia sacrificia patri vniuersorum per eos principatus ac potestates offerre. Sumpsit autem Simon hæc ex Platonicis, tradentibus dæmones esse colen-

Colos. 1.

Apoc. 19.

Apoc. 22.

colendos tanquam mediatores ad deū: contra quos latè Auguft. lib. 9. & 10. de ciuitate dei. Hæc igitur eft caufa cur vnicum mediatorem tradat Apoftolus. In ipfa autem voce mediator Dei & hominum norantur Iudaizantes. Pro cuius intellectu notādum eft hoc nomen mediator ab Apoftolo fumptū & Chrifto tributum ex hiftoria Exod. 20. & 24. & Deuteron. 5. & 18. defcripta. Cum enim populus Ifraël ex terribilibus illis fignis diuinæ præfentia in monte Sina prorfus effer perterritus, & pauore omninò concuffus, dixerunt Moyfi: Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forrè moriamur. Tūc dixit dominus ad Moyfen: Audiui vocē verborum populi huius quæ locuti funt tibi. Bene omnia funt locuti: quis det eos talem habere mētem, fūe (vt Septuaginta legunt) quis dabit fic effe cor illorū in ipfis vt timeant me, & custodiant vniuerfa mādata mea in omni tempore? quafi diceret dominus: Maieftatem meam non ferunt, te medium inter me & fe cupiūt & promittunt, quod facient omnia quæ tu ex me eis annuntiaueris; bene quidem loquuntur, bona & speciofa funt verba, fed cor non refponder. Verè nullus eft vel angelorum vel hominum, qui poffit ita inter me & homines mediare, vt det eis talem mentē qua faciant mādata mea. Tum adiecit dominus atque promiffit talem

media-

mediatorem; Prophetam fufcitabo eis de medio fratrum fuorum, fimilem tui, & ponā verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi, hoc eft, fic eis loquetur vt timeant me & obferuent præcepta mea. Hic manifefta eft promiffio quod Chriftus fit futurus mediator inter Deū & homines, qui ex reluctātibz faciat Deo fubiectos & obediētes, & ex irato propitium Deum fimūlque dicitur, Quod nullus hominum vel angelorum hoc poffit. De Chrifto enim iftud dictū, Prophetam fufcitabo, etc. intelligi non folum patet ex Actis Apoftolorum, fed etiā ex vltimo cap. Deuterono. vbi dicitur, non furrexiffe vltra propheta in Ifraël ficut Moyfes, donec fcilicet propheta prophetarum veniret. Nouum quoque teftamentum in monte Sina occultè promiffum fuisse, & proinde noui teftamenti mediatorum patet Leuit. 26. Cum effer (inquit) Ifraëlita in terra hoftili non penitus abieci eos neque fic depexi vt cōfumerentur & irritum facerem pactum meum cum eis. Ego enim fum dominus deus eorum, & recordabor fœderis mei priftini, quando eduxi eos de terra Ægypti in confpectu gentium, vt effer deus eorum. Sic Propheta Aggæus cap. 2. Verbum quod pepigi vobifcū cum egredere mini de terra Ægypti, & fpiritus meus erit in medio veftrom. Hæc fanè de veteri teftamento

intel-

Deut. 18.
Act. 7.

intelligi nequeunt, hoc enim irritum faciunt homines & iram operatur. Porro ea quæ didicerat à domino Moyses in monte Syna cæremonia explicuit, dum populo dicente: Cuncta quæ locutus est dominus, faciemus. Sumptum sanguinem vituli, resperfit in populum, dicēs: Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his, qua cæremonia ad literā significabat promissionē eorum, qua dixerant: Omnia quæ locutus est dominus faciemus, irritam fore: nam sanguis vituli auferre non potest cor lapideum, vt statim patuit, cum Moyse existēte in monte oblitū promissi sui sanguine vitulino confirmati, per vitulum peccauerunt contra primū mandatum, sacerdote eorum (qui cæremoniarū est typus) potius cooperante ex ipsorum malitia, quam impediēte: & Moyse qui legem designat quem mediatorem postulauerant, acriter vindicante hoc peccatum, Leuitis qui legisdoctores erant adiuantibus. Prophetice autē sanguine vituli designabatur sanguis Christi, qui confirmat & implet nouum testamētum. Vide de hac re Cyrillum libro primo dialogorum de Trinitate, vbi & aliam figuram mediatoris adducit, nempe Aaron orantem pro populo intereunte, Num. 16. Et hoc satis consonat capiti 9. epistolæ ad Hebræos, vbi Christus dicitur noui testamenti mediator in redēptionem præ-

Exod. 19
& 24.

Exo 24.

Exod. 19
& 24.

Exod. 31.

nem præuaricationum, id est, peccatorum, vt Aaron fuerit figura Christi remittentis peccata commissa, per mediationem suam: Moyses autem figura Christi prout mediator ad hoc vt legem nos impleamus, sicut in epistola ad Galathas dicitur, Lex ordinata per angelos in potestate mediatoris, hoc est, data est per angelos. vt auxilio mediatoris impleatur, non auxilio angelorū. Hoc igitur loco, Mediator Christus dicitur inter Deum & homines, quia homines Deo reconciliat placando eum super peccatis commissis, & promerēdo hominibus spiritum quod Deo deinceps obediant. Reprehendit ergo eos qui propria peccata & infirmitatem non agnoscunt, audent Deum accedere sine vllō mediatore, confisi cæremonijs quibusdam quas exterius obseruāt, putātes per eas Deum placari: Rursus legis scientia fisci, putantes se posse viribus proprijs eā seruare. Ex dictis iam manifestum est sanctos angelos atque homines pro alijs orantes non esse mediatores, quomodo scriptura loquitur, quia neque satisfaciunt pro peccatis hominum, sine nō placant Deum per seipsos, neq; promerentur nobis spiritum obedientiæ: Imò & vt impropria locutione dicātur mediatores, quia orant pro nobis, non tamen dicendi sunt mediatores dei & hominum, sed potius si sic loquendum est mediatores ad mediatorem: quicquid enim

petit sanctus angelus vel homo à Deo, per mediatorum Christum petir, non autem ipse per semetipsum immediatè accedit Deum, sicut Christus. Vnde Bernardus sermone vltimo de assumptione B. Mariæ: Opus est (inquit) mediatore ad mediatorè Christum, nec alter nobis vtilior quam Maria. Deinde nemo est præter Christum qui pro omnibus Deo concilandis mediat, quia nemo pro se mediator est, nemo igitur præter Christum est mediator Dei & hominum, omnium scilicet. Ex his duabus rationibus posterioribus quod mediatoris ad Deum sit immediatè accedere eum. Item pro omnibus intercedere, docet Augustin. solum Christum esse mediatorem lib. 2. cōtra epistolam Parmeniani capite 8. Pro quo, inquit, nullus interpellat, sed ipse pro omnibus. Hic vnus verusque mediator est. & infra: Oratio pro inuicem membrorum omnium adhuc in terra laborantium ascendat ad caput quod præcessit in cœlum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris; nā si esset mediator Paulus, essent utiq; & cæteri coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent, nec ipsi Paulo constaret ratio, qua dixerat vnus mediator Dei & hominum. Si autem nomine mediatoris tantum intelligas intercessorem qualemcunque, manifestum est plurimos esse mediatores, & sic loquitur Bernardus sermone citato. Item Cyrillus lib. 12.

thesauri

thesauri cap. 10. Iam videndū est secundum vtram naturam, diuinam ne an humanam, an potius secūdam vtramq; simul dicatur Christus mediator. Et ipse Apostolus dicens: Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus satis ostendit quod secundum humanam naturam sit mediator. Pro cuius intelligētia tenendum est in voce mediatoris duo cōtineri, primum officium mediationis, hoc est, reconciliare discordes. Iusti autem mediatoris est ita conciliare discordes, vt iustam causam fouens à iure suo non decidat. Iniqua autem, ad iustitiam reducat. Secundo inuoluitur in voce mediatoris quod vtrique discordantiū sit propinquus similis, & aliquo modo amicus, & ab vtroque aliquantulum distet. Si enim omninò vnus sit cum altero, tenet se tantum ex parte illius. nec mediat. Si omninò ab vtroque distet non poterit coniungere. Primum igitur competit Christo tantum secundum humanā naturam, nam secundum eam solam satisfacit diuinæ iustitiæ, meretur & impetrat nobis iustitiam. Secundum diuinam autem ipse est pars placanda, vt Pater & Spiritus sanctus. Quam pãssio humanæ naturæ non placaret Deū nisi in persona diuina esset & exindè valorem haberet. Sicut dicit August. in Enchir. ca. 108. & Cyrillus lib. de fide ad reginas tractans hunc locum. Secundum verò, nempe medium esse,

G 2 partim

partim similem, partim distantem ab utroque, competit etiam Christo secundum humanam naturam, Deo enim similis est Christus per iustitiam per quam distat ab hominibus, nobis est similis per miseriam, per quam distat à Deo. Hæc similitudo, atque distantia valde congruit, quia per miseriam quam ipse iustus sustinuit, Dei iustitiæ bonam causam fouentis satisfecit. Et homines iniquam causam fouentes, utpote nolentes Deo subdi, ad iustitiam reduxit. Sic August. explicat medietatem istam in præfatione super Psal. 29. Exaltabo te domine, quoniam, etc. Lib. 10. Confes. cap. 42. & 43. & lib. 1. de consensu Euangelistarum cap. 25. Sic & Fulgentius lib. de incarnatione cap. 13. Augustinus iterum lib. 9. de ciuitate Dei cap. 17. sed cap. 15. adiicit aliquid prædictæ medietati, nempe quod Christus prius fuit mortalis & miser ad tempus, postea in æternum beatus. Primum nobiscum habet, secundum cum Deo; primum congruit morituris. Secundum in æternum victuris: & utroque nos reconciliauit, quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Si hæc explicationem coniungamus cum priori, inuenietur perfectior mediatio, nam nobiscum habet Christus vnum ad tempus, nempe miseriam, cum Deo duo, iustitiam quidem semper, beatitudinem autem æternam post miseriam.

Rom. 4.

riam. Sed obijcias: Si miseria temporalis tantum attendatur in Christo, ut secundum eam dicatur nobis similis, videbitur nunc non esse medius inter Deum & homines, utpote per iustitiam & beatitudinem distans à nobis iniustis & miseris, cum tamen Apostolus dicat etiam nunc eum esse mediatorem, sicut Iulianus apud Hebræos 9. pater. Respondendum est, quod quanquam ipse non mediet, nunc interpellando pro nobis, nisi allegando passionem præteritam, attamen etiam nunc medius est inter Deum & homines, nec tantum se tenet ex parte alterius, nempe Dei. August. igitur lib. 2. de peccato originali contra Celestium cap. 28. attendit in Christo, quod nobis nunc sit similis in natura humana, Deo autem in iustitia. Apostolus, inquit, non ait, Vnus mediator Dei & hominum Christus Iesus, sed *homo Christus Iesus*. Per hoc ergo mediator per quod homo inferior patri per quod nobis propinquior, superior nobis per quod patri propinquior, quod apertius ita dicitur: Inferior patri, quia in forma serui, superior nobis, quia sine labe peccati. Hanc mediationem attendit & Thomas in 3. parte summa, quæst. 26. artic. 2. Sed rursus obijcias: Si in Christi persona attendatur natura humana, ut secundum eam nobis nunc sit similis, cur non attenditur etiam diuina, ut secundum eam patri dicatur similis, &

sic medius inter Deū patrē & homines. quia duas habet naturas; videtur enim natura cum natura cōparanda, & qualitas cū qualitate, nō natura cum qualitate. Respondendū est Christum secundum humanam naturam & diuinam simul non esse medium inter Trinitatem & homines, vtpote qui à seipso secūdū vtrāq; naturam non differt; ipsum tamen rectē dici medium inter Patrem, siue Spiritum sanctum & homines, in quantum duas naturas coniunctas habet, humanam per quam cōuenit cum hominibus, & distat à Patre & Spiritu sancto, & diuinam secundum quam distat ab hominibus, & vnū est cum Patre & Spiritu sancto, etsi mediatoris officium ipse non exerceat, nisi in humana natura, & secundum eius qualitates. Vide Bonauenturam in 19. distinct. 3. Imò hæc mediatio secundū convenientiā & distantiam naturarum perfectior est, quam ea quæ ex qualitatibus consideratur, sicut natura præstantior est qualitatē, licet qualitas sit officio & actioni mediationis vicinior, quia igitur veres in voce mediatoris perfectissimam mediētatem intellexerunt, idēd putant hac voce designari etiam coniunctionem vtriusque naturæ diuinæ & humanæ. Sicut cum Christus vocatur Emanuel & primogenitus in multis fratribus, nomine Emanuelis & primogeniti vtraque Christi natura signatur. Sic Aug. 9. de

Esa. 7.
Matth. 1
Rom. 8.

ciuit.

ciuit. Dei, cap. citato. Quærendus est, inquit, medius qui non solum homo sit, sed & Deus. Et libello de ouibus cap. 12. Mediator Dei & hominum, quia Deus cum Patre, quia homo cum hominibus, non mediator homo præter deitatem, non mediator Deus præter humanitatem, ecce mediator, diuinitas sine humanitate non est mediatrix, humanitas sine diuinitate non est mediatrix, sed inter diuinitatem solam (id est, Patrem & Spiritū sanctū) & humanitatem solā (id est, omnes homines præter Christum) mediatrix est humana diuinitas & diuina humanitas Christi. Et lib. contra Felicianum Arrianum cap. 10. Non est vna substantia mediatoris, ne mediatoris dispensatione submota, aut Dei tantum dicatur, aut hominis filius. Sic Hilarius 9. de Trinit. de Christo loquitur, dicens: Illo ipso inter Deū & homines mediatoris sacramento vtrunq; vnus existens, dum ipse ex vnitis in idipsum naturis naturæ vtriusque res eadem est. Sic commentarius Ambrosio inscriptus, Christo, inquit, vt Deum iustum & homines impios reconciliaret, in se primum naturā vtrāque cōiunxit. Leo quoque epistola 83. & epistola 11. ad Iulianum, Non esset (inquit) Dei hominūmq; mediator, nisi idem Deus idēmq; homo in vtroq; & vnus esset & verus. Idem dicit Chrysost. in hunc locum cum Theophylacto & Oecumē-

G 4 nio.

nio. Epiphanius quoq; in lib. Anchoratus valde expressè. Et Cyrillus lib. 3. dialogorum de Trinitate cum Hermya, postquam officium Christi, quo nos Deo reconciliat secundū humanam naturam figuris Moyfi & Aaron explicuit, sic subiicit: Porro est & alius arcanus & mysticus sermo, ad nomen & rem mediationis accommodatus. Et infra: Nomen primogenitus cum Christo proprium non sit, factum est proprium eius cum carne, Mediator igitur & hac ratione intelligitur, quia ostendit in seipso collatas ac vnitas diuinitatem ac humanitatem, etc. Similia habet lib. 12. thesauri cap. 10. atque hinc ostendit quod Christus solus sit mediator Dei & hominum, quia solus Deus & homo est: Prophetas autem & Apostolos dicit etiam fuisse mediatores quādo pro alijs orabant. Deniq; Fulgentius in lib. de fide ad Petrum ca. 2. Omnes mediationis rationes quas iam explicuimus Christum habere coniungit, dicens: Idecirco mediator, quia idē Deus atque homo verus, habens cum patre vnā diuinitatis substantiam & humanitatis vnā cum matre substantiam, habens ex nobis vsq; ad mortem iniquitatis nostræ penam, habens incommutabilem de Deo Patre iustitiā, propter iniquitatem nostram tēporaliter mortuus, propter iustitiam suam, & ipse viuus semper, & immortalitatem mortalibus largiturus, qui

perfe-

perfectam quidem humanitatem suam in ipsa diuinitatis suę perfectione seruauit, veritatem verò mortalitatis nostræ per susceptionē mortis, veritate atque incommutabilitate suæ immortalitatis absorbit. Hæc Fulgentius.

Qui dedit semetipsum, quia cum posset passionem à se repellere vltro se persequentibus obtulit. Hoc (aiūt Theophi. & Oecumenius) cōtra Arrianos, qui dicunt inuitum nolentēq; traditum fuisse. *Redemptionem*. Redemptio precium est quo redimuntur captiui ab hostibus in bello vel piratis, quod vulgus vocat Ransonam. Significat autē Græca vox non simplex precium, sed commutationem, qua caput capite, vita redimitur vita. Sic Christus dedit semetipsum pretium, quia suam vitā pro nostra tradidit, ipse mortuus est ne nos moreremur. *Pro omnibus*, etiam gentilibus; quod quomodo intelligatur supra diximus ex Prospero circa locū illū, Qui vult omnes homines, etc. in quarta expositione loci illius, nimirū sufficienter non efficaciter.

Cuius rei testimonium temporibus suis confirmatum est. Græcè tantum est, testimonium temporibus suis, omisis illis. Cuius rei. &, confirmatum est. Nec Haymo plus legit: & Ciosa ordinaria admonet quosdā codices istis carere. Videntur adiecta ab aliquo explicandi causa. Comment. Ambrosio inscriptus satis
conso-

consonat textui nostro, vt sit sensus: Redem-
 ptionis pro omnibus solutz satis apertum do-
 cumentum datum est in Christi resurrectione,
 ascensione, Apostolorum prædicatione atq;
 miraculis. Chrysof. & Theophylactus viden-
 tur intelligere, tanquam dicatur, Christum de-
 disse se testimonium veracitatis Dei in pro-
 missis, & hoc dum pateretur pro nobis, vti &
 dicit Pilato, ad hoc veni in mundum vt testi-
 monium perhibeam veritati. Oecumenius ci-
 tans Clemètem Alexandrinum, sic intelligit.
 Dedit semetipsum redemptionem per marty-
 rium siue testimonium, hoc est, per passionem
 quam subiit propterea, quia veritati testimo-
 nium perhibuit, dicens se esse filium Dei Sal-
 uatorem mundi à Deo missum, sicut promiserat.
 Ita vt significet Paulus ipsam passionem
 fuisse pretium, siue Christum in passione qua
 pro veritate mortuus est. Nomen martyrimum
 siue testimonium in scripturis & apud veteres
 scholastica vox est, designans illud testimo-
 nium veritatis quo nullum est excellentius,
 nempe quo quis se tradit morti pro veritate,
 vt Matth. 10. & Luc. 21. Ad reges & Præsides
 ducemini propter me in testimonium, etc. Hinc
 & hodie pro vera doctrina occisos, testes siue
 martyres appellamus. *Tēporibus suis*, id est, con-
 gruis, & à prophetis prædictis & à Deo præ-
 fixis. *In quo*, id est, ad quod testimonium scilicet &

cet & pretium dilatandum & vulgandum, *Ego
 posui sum prædicator*, hoc est, prece siue nūcius.
Et Apostolus. Theophylactus, Nec simpliciter
 prece vt vni loco tantum prædicem, verum
 etiam Apostolus vt quocunque circueam.
 (*Veritatem dico non mentior.*) Græcè est, veri-
 tatem dico in Christo, id est, per Christum, vt
 sit iuramentum. Iurat autem cōmendās suam
 auctoritatem propter pseudoapostolos, qui
 vbiq; eum deprimebant, & quia aliquid val-
 de mirabile dicturus erat, nepe quod ad gen-
 tes idololatrias esset missus, *Doctōr*, quia contin-
 git obiter & in transcurso aliquem prædicare;
 non solum, ait, prædico; sed & perseveranter
 doceo. *Gentium*. His enim peculiariter missus
 est Paulus, dum in Iudæa propter promissio-
 nes patribus factas alij Apostoli occuparētur,
 missō autem Apostolo gentibus, ostēdit Deus
 quod & gentes multum diligat, ideoq; debent
 Christiani eum imitantes pro gentibus orare.
In fide & veritate. Doceo (inquit) non humana
 inuenta, sed ea quæ pertinent ad fidem & ve-
 ritatem euangelij, doceo fidem non captiosas
 argumētationes. Et ne quis suspicetur subesse
 fallaciam cum christiana religio exigat fidem,
 adiecit, *In veritate*. Nihil (inquit) in doctrina
 Christiana, mēdacijs est, nihil falsitatis. Pulchrè
 autem fidem præponit veritati, quia cognitio
 veritatis merces est fidei, sicut ait Propheta:
 Nisi

Ioan. 8. Nisi credideritis, non intelligetis. Et Christus: Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatè. Imò etiam in secularibus disciplinis fides præcedit scientiam. Nam, vt ait Aristoteles, addiscentè oportet credere, & Plato in Tymeò. Quantum (inquit) ad id quod ortum est, eternitas valet, tantum ad fidè veritas, duo illa sursum sunt, æternitas & veritas, duo ista deorsum, quòd ortum est, & fides, vt ergo ab imis ad summa reuocemur, atque id quod ortum est recipiat æternitatem, per fidem veniendum est ad veritatem. Purgatur homo per rerum tēporalium fidem, vt æternorum recipiat veritatem.

Aug li. 1.
de cōfen-
su enāge-
list. ca. 35.

Volo igitur viros. Quæ de sua autoritate dixit, quasi per parenthesis interiecit, propter pseudoapostolos, nunc pergit in eo quod cœperat, nempe in doctrina orationis. *Volo igitur*, siue mande, vt viri orent quolibet loco; Hoc notādum Paulum requirere à laicis Christianis, vt in agro, in syluis, in domo, in officina, in itinere, in naui, & quouis loco orer. Imò & mulieribus hoc præscribit. Nunc clerici quidam admodum pij sibi videtur si præscriptas rātum preces recitent. Græci & Pelagij commentarius putant Paulum istud dixisse ad confutandum Iudaicæ obseruationis dementiam, qui in vno loco tantum, nempe Hierosolymis putabant Deum orandū. Sicut olim tantum illic licuit

licuit sacrificia offerre. Christianis sicut pro omnibus orare præceptum est, ita omnis locus orationi aptus est. In hoc commentario examinandum est, vnde constet Iudæos reputasse non licere orare Deum nisi Hierosolymis, cum apertè lex iubeat, vt Iudæi in terra captiuitatis suæ Deū inuocent: nisi fortè commentarius iste de publica & solemnium ceremonijs & sacrificijs oratione loquatur. Ambrosij commentarius putat Apostolum istud admonere, ne putarent Christiani in sola Ecclesia orandum, in qua (sicut dicit hoc loco Chrysostomus) fideles maximè orationis causa cōueniunt, quam homelia 36. in epistolam priorem ad Corinth. locum dicit esse angelorum & archangelorum, regiam cœli & cœlum ipsum. Quod probat ex præsentia corporis domini in Eucharistia. Vide quæ diximus in proœmio Dominicæ orationis de loco orationis.

Leuantes puras manus. Leuare manus habitus est petentis & speratis adiutoriū ex alto. Sicuti submergendi extendunt manus, tanquam petentes auxilium, atq; tali habitu orabat Moyses & impetrabat, quem si paululum intermisisset, subtraheretur & diuinū auxilium. Vide, quæ diximus in Proœmio Dominicæ orationis de habitu corporis inter orandum. *Puras*, id est, mundas. non quidem aqua lotas, sed mundas à cœdibus, verberibus, rapina, cupiditate, libidine,

Ioan. 4.

Exod. 17.

In Psal-
mum 61.

bidine, atq; ad eleemosynam porrectas. Quia manus, inquit Aug. leuatur, vt impetres quod vis, ipsas manus cogita in operibus bonis exercere ne erubescant leuari à Deo. *Absque ira*, id est, absque prophana iniuriarum memoria.

Marc. 10.

Sicut dicit Christus. Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid haberis aduersus aliquem. *Et disceptatione*, id est, hæsitacione, dubitatione & ambiguitate. Nō licet (inquit Chrysof.) prorsus ambigere, si puras ad Deum leuemus preces nos exauditum iri. Quæcunque enim (inquit Christus) petieritis, credentes accipietis. Similiter Theophilaët. atque Oecumenius nō licere scilicet ita cogitare; Putasne temerè & vanè precor? persuasum enim esse oportet quòd exaudiet Deus si nos puri petamus quæ illi amica sunt. Non ergo sic orandus est Deus, sicut oratur rex terrenus, de quo cogitatur ab orate, nescio an hic me exaudiet, etiam si omnes partes meas optimè compleuero, sed valeat oratio mea quantum potest. Ambrosius per disceptationem intelligit cogitationem ad alia diuagatam. Nunc, inquit, de disceptatione videamus. Plerunque negotiator venit ad orationem, aut auarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat quòd eum Deus possit audire: & ideò quando oras diuina humanis præferre te conuenit. Haymo illud, Sine ira & disceptatione,

Matth. 21

inter-

lib 5. de
Sacra.
cap. 5.

interpretatur sine discordia, vt ira ad læsum, disceptatio ad lædentem pertineat.

Similiter & mulieres, scilicet volo orare in omni loco leuantes puras manus sine ira & disceptatione; Ac deinde explicans quomodo mulieres habeant puras manus, & in quo consistat earum ornatus, subdit: *In habitu ornato*, κατὰσολῆ Græca vox nō simpliciter habitum significat, sed habitum longiorem vndique tegentē, sicut adnotat Theophilaëtus & Oecumenius. Illud quoque (*ornato*) rectius vertisset interpres modesto siue humili, sicut commentarius Ambrosij interpretatur. Græca enim vox anceps est, & ornatum & modestum significans, nec iubet Apostolus vt mulieres se comant, cum satis superque id agat, sed vt habitu modesto vndique testæ sint in quotidiana conuersatione, *Cum verecundia & sobrietate ornantes se*. Verecundia enim & sobrietas pulcherrimus est coram Deo ornatus. *Non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa*, hoc est, torti crines, aurum & margaritæ et sumptuosa vestis non ornant coram Deo. In tortis crinibus, intelligitur omnis ornatus ex curiositate artis petitus, qualis est in forma vestium, calceorum, et similibus, etiã si ex vili materia fiant. In auro intelligitur ornatus superfluus et pretiosus, sicut et in reliquis. Fuci autem et adulterini ornatus tanquam longè peioris

peioris non meminit Apostolus. *Sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.* Mulieres promittentes, accusatiui sunt recti à verbo decet; significat autem dictio, promittentes, profitentes, siue præ se ferentes, vt sit sensus: vtantur tali habitu qualis decet illas, quæ profitentur & præ se ferunt. *Pietatem*, hoc est, Dei cultum (Græcè enim theosebian.) *Per opera bona.* Theophilact. & Oecumenius iungunt hoc, cum dictione, promittentes, quasi dicat: Illas mulieres quæ profitentur non verbis tantum se colere Deum, sed & rebus ipsis. Theophilact. etiam & aliam dat explicationem, vt illud, per opera bona, cum dictione, ornantes iungatur, vt sit sensus: non ornent se veste pretiosa; sed ornent se operibus bonis, quod eas decet quæ se Christianas esse profitentur.

Mulier in silentio. Mandat vt mulieres taciturnæ sint atque subiectæ, & in ordine discerentium se habeant, quia & loquaces sunt, & superiores esse volunt atque alios docere. *Docere autem mulieri non permitto*, scilicet in Ecclesia, sicut 1. ad Corinth. 4. dicit Apostolus: Mulieres in Ecclesijs taceant. Item, Mulieri docere non permitto, scilicet virum. Vnde subdit: *Neque dominari in virum*, sine autoritate vti in virum. Vbi rectè annotant Græci, docere esse autoritatem exercere. Potest tamen vxor virum blandè commonefacere, sicut inferior quilibet superiore;

riorem: vt & Apostolus dicit, quod vxor fidelis saluum facit virum infidelem. Sic Priscilla exactius instituit Apollo. *Sed esse in silentio.* Præcipio, inquit, vt sileat, nec spiritalia doceat, sed vir contra debet docere & autoritatem exercere in mulierem. Sicut enim ait August. Maritum habere dominum, meruit mulieris, non natura, sed culpa, quod tamè nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augetur culpa. Hoc autem vitium quo in primitiua Ecclesia mulieres docere volebant, oriebatur ex eo quod mulieres etiam tunc temporis varia haberent Spiritus sancti charismata, tum ex indiscreto, quem habebant fidei calore, vt facile liquet ex 1. Corint. cap. 14. Hæreses autem ab antiquo opera mulierum multum creuisse; docet Hiero. per aliquot exempla, epistola ad Cthesiphontem contra Pelagium. Ex hoc autem loco clarissimè refutatur stolidi illa persuasio, qua putantur omnes habentes Spiritum sanctum posse docere ea quæ sunt fidei; cum ordo discerentium, docentiumque partim à natura constitutus sit (sicut hoc loco docet Paulus) partim à Christo atque Ecclesia. Pulchrè sanctus Basilius lib. 7. historię Tripartitæ cap. 36. Demostheni cuidam Valentis Cæsaris coquo sibi minanti respōdit: Tuum est de pulmentarijs cogitare, non dogmata diuina de-coquere.

1. Cor. 7.

Act. 18.

Lib. 11. de
Gene. ad
luc. c. 27.Theodo-
rit. lib. 4
cap. 19.

Adam enim primus formatus est, &c. Probat ex scripturis duabus rationibus quod vir auctoritatem habeat id foemina, non contra; Tum quia vir prior est creatione, tum quia mentis vigore antecellit. Quærit hic Chrysoſtomus: Quid ad cæteras, inquit, mulieres pertinet, quod Eua hoc paſſa ſit? Ac reſponder: Plurimum fanè. eſt enim ſexu ille infirmus ad quæuis, quod iam in conſequentibus diſſerès, dum de ſexu generaliter loquitur, oſtendit: Non enim dixit, Eua ſeducta eſt, ſed mulier, quod commune eſt nomen ſexus. Sic & Theophilaſtus in hunc locum dicit. Perinde atque in Adá omnis natura moriebatur, ſic per Eua in omnes leuitas peruaſit, per quam fanè leuitatem ipſa tranſgreſſio locum in ea primum habuit. Locus hic magnam habet difficultatem, quæ paucis explicari non poteſt: quare præſtiterit ante abſoluere quæ in hoc capite ſuperſunt. Sequitur ergo.

Saluabitur autem, ſcilicet mulier ſiue ſexu foemineus, *Per filiorum generationem*: Non tantum hic generatio aut procreatio liberorum intelligitur, ſed magis educatio & inſtitutio: eſt igitur ſenſus Pauli. Quamuis non ſit idonea mulier ad docendum, habet tamen quod agat, per quod & ſaluatur. Conuenit enim ei tractatio liberorum, non librorum, Si multum ardet deſiderio docendi, habet quos ſalubriter doceat, nempe

nempe liberos proprios. *Si permãſerint*, pluraliter legunt Græci. Hieronymus quoque contra Iouinianum, & Pelagius in commentario. Reſerunt autem Græci ad filios, Pelagius ad mulieres, vt ſit Enallagé numeri: qui nouo etiam atque abſurdó modo per generationem filiorum, baptiſmum intelligit: Sed nobis placet Græcorum expoſitio. *In fide*, ſcilicet Chriſti; *Et dilectione & ſanctificatione*, id eſt, puritate vitæ & caſtis moribus. *Cum ſobrietate*. Hieronymus mauult legere caſtitate. Theophilaſtus, generaliter honeſtatem interpretari videtur. Quærat hic fortaiſſe quiſpiam, quid de virginibus ac infœcundis, quæ prolem nullam quam educarent, habuerunt, futurum ſit: ruruſus quid de his, quæ cum ipſæ ſint impiæ, filios tamen habent pios ac rectè educatos; an videlicet merito huius inſtitutionis ſaluari queant. Deniq; num quam ſalutis ſpem habeant, quæ tamenſi piæ ac religioſæ, filios habent impios ac irreligioſos, ac maternos monitorum contéptores. Ad primam quaſtionem dicendum: Paulum nõ excludere hoc loco virginès à ſalute, ſed id tantum velle; vt ſi qua non amplectatur virginalem continentiam, ſed ita ſe occupet liberis generandis & inſtituendis, vt ei alios docere nõ vacet; nihilominus tamen ſaluari tamen eam poſſe; ſi liberos ſuos ita à prima ætate inſtituat, vt &

Christo regenerentur, & in eadem regenerationis gratia permaneant, saluari inquam posse non aliter atque doctor quispiam, spirituales filios Christo progeneras. Non igitur Apostolus spem salutis virginibus adimit, sed quia in genere de sexu foemineo loquebatur, agit de eo, quod toti fere sexui conuenit. Ad secundam quaestionem dicendum Apostolum non dicere quod impia quae recte educant proles (quamquam id fieri vix possit) saluabuntur, sed officium mulierum ponit, quod ad salutem eas ducit si aliud impedimentum non fuerit. Nec eas damnat quarum filij piam institutionem contemnunt: sed ostendit quid officij matribus incumbar, quod si sedulo praestent, saluabuntur simul cum obedientibus filiis: sin autem recte monentibus parere illi recusauerint, nihilominus pro bene praestito officio, sola saluabuntur.

Sed iam locum illum, *Adam non est seductus*. Cuius interpretationem ob eius difficultatem huc vsque distulimus, aggrediamur. Primi igitur parentes postquam superbierunt caeci facti sunt atque infideles, verba Dei falsa reputantes, siue Deo non credentes, sed diabolo, id quod ait Moyses dominum eis impropersse, cum indueret Adam & uxorem eius tunicas pelliceas. Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis sciens bonum & malum, vbi ironice loquens Deus,

Deus, significat (vt ait Prosper) quid Adā non fuerit affectus, quod tamē appetebat. Et Ambros. lib. de Helia & ieiunio ca. 4. Et dixit, inquit, Deus. Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Irridens vtiq; Deus, non approbas dicit, hoc est, Putabas te similem fore nostri; quia voluisti esse quod non eras, desisti esse quod eras. Idem quoque Ambrosius in illud Luc. 10. Qui etiam despoliauerunt eum, etc. Caue (inquit) ne ante nuderis, sicut Adā ante nudatus est, Mandati caelestis custodia destitutus & exutus fidei vestimento, & sic lathale vulnus accepit. Quam eius sententiam etiam citat August. lib. 1. contra Iulianum cap. 3. Denique idem Ambrosius, Mulieris, inquit, prior error inuentus est: viro enim mulier, non mulieri vir author erroris est, vnde & Paulus ait: Adam non est deceptus, mulier autem decepta in prauaricationem fuit. Sic Ignatius epistola ad Trallianos: Diabolus, inquit, per mulierem seduxit Adam patrem generis nostri. Irenaeus quoq; lib. 3. cap. 35. ostendit quod Adam verē seductus fuit, sed statim ad fidem redierit, & poenitentiam egerit. Ab altero, inquit, Adam seductus sub occasione immortalitatis statim timore corripitur & absconditur, non quasi possit effugere Deum, sed confusus, quoniam transgressus praecipitum eius indignus est venire in conspectum & colloquium Dei, timor

H 3 autem

Contra Collato. cap. 21.

Li. de peccatis c. 21

autem domini initium intelligētia, intellectus autem transgressionis fecit pœnitentiam, etc. **Can. 3.** Sic Hilarius in Mathæum: Serpēs Adam pellexerat, & in mortē fallendo traduxerat. Epiphanius quoque in hæresi Caianorum, quę est numero 38. Ipse, inquit, diabolus per mendacium decepit Euam & Adam, alia pro alijs dicens, & amicitiam cum creatore ostendens, Eritis sicut dii, & non moriemini. Et Cyrillus lib. 3. contra Iulianum apostat. Diabolus (inquit) pestilētem malitię doctrinam primis parentibus immisit. Et iterum circa medium libri, tractans quod Deus misericorditer hominem mori voluerit, vt non semper in eo esset prauitas. Sapienter (inquit) Deus statuit, quod euenit (scilicet mortem.) Etenim homo draconis deceptionibus in spē vanā actus fuisset. Fortassis & habitus fuisset pro Deo primus homo, si de ligno (vitę) comedisset, vt indicauit Moyfes. Induxit enim vniuersorū Deum dicentem: Ecce Adam factus est sicut vnus ex nobis: non enim Deus propter trāsgressionem erat, sed in extremam miseriam inciderat.

Vide eūdem li. 2. in Ioan. cap. 3.

Idem sentit Chrysostomus in hunc locum. August. lib. 1. contra Iulianum cap. 3. secundum paruos libros. Olympius, inquit, Hispanus episcopus, vir magnę in Ecclesia & in Christo glorię in quodam sermone ecclesiastico: Si fides, inquit, vnquam in terris incorrupta mansisset,

fisset, ac vestigia defixa tenuisset, quę signata deseruit, nunquā protoplasti mortifera transgressionem vitium sparsisset in germine, vt peccatum cum homine nasceretur. Et Prosper in calce libri contra Casianum, vbi proposita septima hac eius hæretica definitione. Concepit ergo Adam post pręuaricationem, quam non habuerat, sciētiam mali: boni verò, quam acceperat, sciētiam nō amisit. Sic subdit Prosper: Cum vtrunque sit falsum: quia & à quāto malo Adam cauere deberet, Deo monēte prędidicit: & in quanto bono esset constitutus, dū diabolo credidit, oblitus est. Et libro 2. de vita contemplatiua cap. 19. Nisi primi, inquit, parentes qui à dilectione Dei iam defecerāt, tria mundi vitia diligenter, nunquam malē suasi, serpentis concilio credidissent. Et paulò post, se fieri, inquit, posse, quod Deus est crediderūt. Et rursus cap. 19. cōtra Casianum: In Adam, **Rom. 5.** inquit, omnes peccauerunt, & quicquid ille perdidit, perdiderūt. Perdidit autem primitus fidem, perdidit continentiam, perdidit charitatem, spoliatus est sapientia & intellectu, caruit concilio & fortitudine, & impiè altiora sectando, à veritatis scientia, & obediētia pietate deiectus est: Nec ipso saltem timore sibi reliquo, vt ab interdictis vel metu caueret pœnæ, qui abstinebat amore iustitię. Et infra: **Cap. 11.** Postquā Adam se deceptoris suo subdidit, per-

didit boni scientiam. Iustitiam enim iniquitas depulit, humilitatem superbia destruxit, continentiam concupiscentia illisit, infidelitas rapuit fidem, captiuitas abstulit libertatem, nec potuit illic vlla portio residere virtutum, quò tanta irruerat turba vitiorum. Et Leo Papa primus serm. 2. de natiu. domini. Gloriabatur, inquit, diabolus sua fraude deceptum hominem, diuinis caruisse muneribus, & immortalitatis dote nudatum, duram mortis subiisse sententiam. Et sermone 3. Illa quæ deceptor inuexit, & homo deceptus admisit, nullum habuerunt in Salvatore vestigium. Et sermone 4. Homo primus quia inuido & deceptor temerè atque infelicitè credidit & superbix consilijs acquiescens, repositum honoris augmentum occupare maluit, quam mereri: non solum ille homo, sed etiam vniuersa in illo posteritas audiuit: Terra es & in terram ibis. Fulgentius quoque lib. 2. de incarnatione & gratia Christi cap. 13. de primo homine loquens: Peccans, ait, ille, qui sine peccandi necessitate creatus est, in eo quod animæ sanitatem delinquendo perdidit, etiam illa cogitandi quæ ad Deum pertinent, amisit protinus facultatem: oblitus est enim manducare panem suum, & expoliatus vestimento fidei, carnaliumque concupiscentiarum vulneribus sauciatus, sic iacuit oppressus ditione peccati, vt nullatenus aliquod bonæ vo-

Genes 3.

næ voluntatis initium habere poruisset, nisi hoc Deo gratis donante sumpsisset. Et cap. 12. Cogitationis, inquit, sanctæ amissa pridem in homine primo, per hominem secundum recipitur facultas. Et cap. 22. Quia, inquit, primus homo in superbiam diabolica est persuasione deiectus perdidit humilitatē, perdidit fidem: perdens autem fidem, perdidit diuinam protectionem. Scriptum est enim: Qui non credit Deo, à Deo non protegatur. Sic in lib. de fide ad Petrum Diaconum cap. 3. Angelis, inquit, & hominibus ita recognoscendi ac diligendi facultatem, voluntatēque donauit, vt eam vnusquisque & habere posset & perdere. Si quis tamen sponte eam perderet, suo eam deinceps arbitrio resumere non valeret: vt illius esset sanctæ cogitationis initia gratuitæ dono bonitatis denuò reuocandis, quibus vellet infundere, cuius fuit in ipso creationis exordio nullis præcedentibus meritis spiritus & corpora locis atque affectionibus prout ipse Sapiens voluit congruè & mirabiliter ordinare. Celestinus etiam Pontifex cap. 4. epistolæ contra Pelagianos: Omnes homines in præuaricatione Adæ dicit naturalem possibilitatem & innocentiam perdidisse, vtique naturalem possibilitatem credendi & recta cogitandi. Si autem ipse Adam eam non perdidit, sed seruaui quomodo posterius perdidit? cum peccatum prius ipsum

Ecclesi 2.

ipsum corruerit quam posteros. Certè Cas-
 sianus sic argumētabatur: Adā seruauit (scien-
 tiam boni, seruant igitur eandem & posteri.
 Nec Prosper hic consecutionem negat, sed an-
 tecedens interimit, vt videre est sub finem li-
 bri contra Cassianum, de cuius definitionibus,
 sic dicit: His definitionibus hoc docetur, hoc
 scribitur, hoc editis disputationibus prædica-
 tur quòd Adam peccante, anima eius læsa
 non fuerit, sanūmq; in eo manserit vnde pec-
 cauit, siquidem sciētiam boni quam acceperat
 nō amiserit, nec potuerint posteri eius id per-
 dere, cuius damnum nec ille pertulerit. Hinc
 Concilium Arausicanum 2. ipsum Adam per
 suam præuaricationem, totum, id est, secūdum
 corpus & animam in deterius dicit commu-
 tatum, nec animi libertatem mansisse illæsam.
 Explicat autē libertatis huius læsionem cap. 5.
 & 6. 7. & 8. docens in nullo esse initium fidei,
 nisi per gratiæ donum, id est, per inspirationem
 Spiritus sancti, corrigentem voluntatem no-
 stram ab infidelitate ad fidē, quia omnium li-
 berum arbitrium per peccatum primi homi-
 nis ita est infirmatum atq; læsum, inclinatum
 & attenuatum, vt nullus postea aut diligere
 Deum, sicut oportuit, aut credere in Deum,
 aut operari propter Deum quòd bonū est pos-
 sit, nisi gratia eum & misericordia diuina præ-
 uenerit: Sicut dicit Concilium canone 25.

Ex qui-

Ex quibus omnibus patet Adamum non
 tantum perdidisse fidem, sed etiam infidelem
 factum & contrarium fidei, imò tales omnes
 nasci, iuxta illud Psalmi: Alienati sunt pecca-
 tores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt
 falsa. Et Ecclesiastici 11. Error & tenebræ cum
 peccatoribus concreata sunt. Et illud Saluato-
 ris: Ego lux in mundū veni, vt omnis qui cre-
 dit in me, in tenebris nō maneat: vtique in te-
 nebris infidelitatis & vitiorū. Ante fidem igi-
 tur in Christum omnes in tenebris manent.
 Rursus illud Apostoli: Animalis homo non
 percipit ea quæ spiritus dei sunt. Stultitia enim
 est illi, & non potest intelligere. Et nos prædi-
 camus Christum crucifixum, Iudæis quidem
 scādalum, Gentibus autem stultitiam. Et: Do-
 minus nouit cogitationes hominū, quoniam
 vanæ sunt. Et: Si quis videtur intra vos sapiēs
 esse, stultus fiat vt sit sapiens. Quibus omnibus
 designatur quòd ratio hominis corrupti an-
 tequā à Christo illuminetur iudicet stulta esse,
 quæcunque tradit doctrina Christiana. Et in
 lib. cōtra Cassianū pulcherrimè docet Prosper
 totam primi hominis calamitatem in vniuer-
 sam posteritatem transisse. Idem Cyrillus dicit
 epistola priori ad Successum episcopum Isaus-
 ria: Fatemur, inquit, per Adę præuaricationem
 humanam fuisse corruptam substantiam: & in-
 telligentiam nostram voluptatibus carnis, &
 inuitis

Cap. 1.

Psal. 57.

Ioan. 12.

1. Cor. 2.

1. Cor. 1.

Psal. 93.

1. Cor. 3.

Tomo 4.
 ad calcē
 lib. de in-
 car. Vni-
 geniti,

infitis motibus accidētibus nostræ naturæ ve-
lut tyrannica dominatione compressam. Hæc
ille. Inter motus autem prauos quibus natura
nostra corrumpitur principem locum obtinet
infidelitas. Sicut dicit Fulgentius lib. de fide ad
Perrum cap. 3. In illo, inquit, examine iusti iu-
dicis animæ in eisdem singulis corporibus suis
accipient retributionem, siue regni, siue sup-
plicij, in quibus siue bonam, siue malam quali-
tatem vitæ præsentis habuerunt. Qualitas au-
tem malæ vitæ ab infidelitate incipit, quæ ab
originalis peccati reatu sumit initium. In quo
quisquis viuere ita incipit, vt ante finiat vitã,
quã ab eius obligatione soluatur, si vnus diei
vel vnus horæ spacio anima illa vixit in cor-
pore, necesse est eam cum eodem corpore in-
terminabilia gehennæ sustinere supplicia.

Hinc Leo Papa primus sermone 5, de natiui-
tate domini sic dicit: Non in solo opere virtu-
tum aut in sola obseruantia mandatorum, sed
etiam in tramite fidei angusta & ardua via est,
quæ ducit ad vitam, & magni laboris est, mag-
niq; discriminis inter dubias imperitorũ opi-
niones & verisimiles falsitates per vnã sa-
næ doctrinæ semitam inoffensis gressibus am-
bulare, & cum vndique se laquei errorésq; op-
ponãt, omne periculum deceptionis euadere.
Quis autẽ ad hæc idoneus, nisi qui spiritu Dei
& docetur & regitur, dicente Apostolo: Nos
autẽm

autem non spiritum huius mundi accepimus, 1. Cor. 2.
vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, ca-
nente etiam David: Beatus quem tu erudieris Psal. 93.
Dñe, & de lege tua docueris eum. Hæc Leo.
Ex quibus manifestum est, quod sicut ex cor-
ruptione naturæ est, quod homo sibi derelictus
nõ vitet nec vitare possit omnia crimina mo-
rum, ita nec possit vitare omnia crimina erro-
rum atque infidelitatis. Sed nunc videamus ^{August.}
quid hac de re Augustinus senserit, qui vnus ^{sententia.}
nobis multorum instar est. Ac in primis qui-
dem docet & hic primam hominem fuisse de-
ceptum, atque infidelẽ factum. Vnde scribens
in Psal. 68. in illud: Quæ non rapui tunc exol-
uebam, sic ait: Quis rapuit? Adam. Quis rapuit
primum? Ille ipse qui seduxit Adam. Quomo-
do rapuit diabolus? Ponam sedem meam ad ^{Esa. 14.}
aquilonem, & ero similis altissimo. Vsurpauit
sibi quod nõ acceperat perdidit quod accepe-
rat: Et ipso calice superbix suæ ei quem deci-
pere volebat, propinauit. Gustare, inquit, & ^{Genes. 3.}
eritis sicut dij. Rapere voluerunt diuinitatem,
perdiderunt fœlicitatem. Et 14. de ciuit. Dei,
cap. 17. Hoc, inquit, cognouerũt primi paren-
tes post transgressionem, quod fœlicius igno-
rarent si Deo credentes & obediẽtes nõ com-
mitterent, quod eos cogeret experiri, infideli-
tas & inobedientia quid nocerent. Et lib. 11. de
Genesi ad literam cap. 31. tractãs illud, Aperti
sunt

sunt oculi eorum, & cognouerunt se esse nudos: Vbi (inquit) ad transgrediendum præceptum audax curiositas mota est, auida experiri latentia, quidnam tacto verito sequeretur, & noxia libertate habenas prohibitionis rumpe-
ret delectata, probabilius existimans non esse mortem quam timuerat, secururâ. Tale quippe pomum credendum est fuisse in illa arbore; cuius generis poma iam in alijs arboribus innoxia fenserat: vnde magis crediderunt Deum posse peccâtibus facillè ignoscere, quod patienter tulerint nō cognoscere quidnam esset, vel cur eos inde cibum sumere vetuisset, etc. Quibus verbis, dicit eos non credidisse verbo Dei, quo dixerat: Quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. Et cap. 34. eiusdem libri: Quid mirum, inquit, si superbi volentes esse sicut dii, euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: Se quippe dixerunt esse sapientes in abundantia sua, & illo auertente faciem, stulti facti sunt. Et lib. 3. de libero arbit. de primis pareribus agens: Illa est, inquit, peccati pœna iustissima, vt amittat vultusq; quo bene vti noluit, cum sine vlla posset difficultate si vellet: Id est autem, vt qui sciens rectè nō facit, amittat scire quid rectum sit: & qui rectè facere cum posset noluit, amittat posse cum velit, etc. Sic in Enchir. cap. 24. Hos nempe defectus ab immutabili bono primum

Genes. 2.

Cap. 18.

num est creaturæ rationalis malum, id est, prima priuatio boni: deinde etiam iam nolentibus subintravit ignorantia rerum agendarum & concupiscētia noxiarum. Et cap. 30. de primo homine agens: Libero arbitrio, inquit, male vtēs homo & se perdidit & ipsum: Vnde ad iustè faciendum liber non erit, nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cœperit seruus. Et ca. 31. ostendit quòd nō solum libertas ad bona opera alia, sed etiam ad credendum primo hominis peccato sit amissa. Nasci autem omnes infideles, & fidei aduersos docet idem August. tum locis iam citatis, tum 1. Retractat. cap. 9. aiens omnes nasci cum ignorantia agendorū. Et 22. de ciui. Dei cap. 22. Cum erroris, inquit, & peruersi amoris radice omnis filius Adam nascitur. Et lib. 6. contra Iulianum cap. 5. Infans, inquit, (scilicet mulieris baptizatæ) creabatur in templo Dei, non templum Dei; Ita in fœmina fidei creatus est infidelis, & in eum parentes infidelitatem traiecerunt, quam non habebant quando ex ipsis natus est: sed tunc habebant quando & ipsi similiter nati sunt. Traiecerunt ergo quod iam non erat in eis propter spiritale semē quo regenerati sunt, sed erat in eorum semine, quo generauerunt. Sic lib. 1. de peccatorum meritis & remis. cap. 20. docet paruulos nō baptizatos medios nō esse inter fideles & incredulos, sed planè pertinere ad eam

Ioan 3. ad eam sententiam: Qui incredulus est filio, ira Dei manet super eum. Sic ca. 28. dicit paruulos non baptizatos sub illa sententia contineri: Qui non est mecum, aduersum me est, quam sententiam dicit dominum definitiue protulisse, vt ora male credentium obstrueret, qui infantes non baptizatos medios faceret inter Christo adhaerentes & aduersantes. In epistola autem ad Vitalem, quae est 107. aperte dicit, credere in Deum opus esse gratiae, quam qui accipiunt, doctrinae salutari sanctarum scripturarum, et si fuerint inimici, fiunt amici: non autem doctrinae opus, quam qui audiunt & legunt sine gratia Dei, peiores eius efficiuntur inimici. Cur autem homo sine gratia Dei audiens doctrinam salutarem peior eius efficitur inimicus, nisi quia infidelis est & prauus affectus ad veritatem? sicut supra diximus. In eadem quoque epistola ad Vitalem ex Apostolo ad Ephes. 2. Hic, inquit, spiritus, haec potestas tenebrarum, quid operatur in filiis diffidentiae nisi opera sua mala. Et in primis maximèque ipsam diffidentiam & infidelitatem, qua sunt inimici fidei per quam scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissimè liberos (quod eis vehementer inuidet) in aeternitate regenerari. Nihil sic agit hic princeps quam vt non credatur in Deum, nec ad mediatorem à quo eius opera soluuntur, credendo veniatur, sed ipse mediator intrat

Matt. 12. in do-

in domum fortis, & prius alligat eum, id est, eius coërcet & cohibet potestatem potestatis suae fortioribus vinculis, & sic eripit vasa eius, quaecunque praedestinavit eripere, arbitrium eorum ab eius potestate liberans, vt illo non impediante credant in istum libera voluntate. Sic 13. lib. de Trini. cap. 12. Filij diffidentiae (inquit) sunt infideles: Et quis hoc non est, antequam fidelis fiat. Quocirca omnes homines ab origine sub principe sunt potestatis aeris, qui operatur in filiis diffidentiae. Et quod dixi, ab origine: hoc est, quod dicit Apostolus, natura & se fuisse sicut ceteros: natura scilicet, vt Ephes. 2. est deprauata peccato, non vt recta creata ab initio. Nunc videndum est quomodo quod hic ait Apostolus, Adam non fuisse seductum, praedictis non aduersetur. Recensebimus igitur veterum patrum commentarios, ac postremo Augustini. Cum autem omnes in hoc conueniant, vt textui Apostolico aliquid adiciant, nec simpliciter eum intelligant, patet omnes sensisse Adam fuisse seductum & à fide aberrasse, iuxta quod ait scriptura ipsum apostatasse à Deo: Initium superbiae hominis apostatasse à Deo. Eccl. 10. Apostasia autem est iniquitas illa quae alienat à Deo, hoc est, infidelitas, vt dicit August. conuisione 3. in Psal. 118.

Primum igitur commentarium suggerit nobis ipse loci contextus, vbi quemadmodum di-

I comē-
tarius.

citur Adam priorem formatum esse, deinde Euam: sic cum subiungitur Adam non esse seductum, prior seductus esse negatur. Sic intelligunt Oecumenius, Glosa ordinaria, & Thomas in commentarijs huius loci. Similiter & Haymo: Adá, inquit, nō est seductus, subaudis, primus, per serpentem. Et Epiphanius in hæresi Quintilianorum, & Lombardus. Secundus commentarius hunc reddit sensum, Adam non est seductus, per diabolum scilicet. Sic Hieronymus cōtra Iouinianum lib. 1. & commentarius Ambrosio inscriptus, qui sic habet: Adijcit Apostolus aliud, quia diabolus non virum seduxit, sed mulierem, vir autē per mulierem deceptus est. Sic & Chrysostomus: Pater, ait, profectō non est ab ea, quæ sibi generis societate iungeretur decipi, & à bestia, quæ seruituti hominis fuisset addicta. Illud igitur potius seductio, ac verius dici potest. Ad comparationem ergo mulieris, dicit illum non fuisse seductū. Illa quippe ab irrationabili animante decepta est, hic autem à libera muliere.

II I. Tertius commentarius est Theophilacti, & apud Oecumenium; & posterior. Eundē subindicat & Chrysostomus. Est & Hugonis de sancto Victore quæstione 16. in priorem epistolam ad Timotheum: ut dicatur vir nō esse seductus, sed mulier, quia scriptura dicit mulierem dixisse, Serpens decepit me, nihil tale
 Genes. 3. de viro

de viro referens, qui tantū dixit, Mulier dedit mihi & comedi; ea phrasi, qua in epistola ad Hebræos dicitur Melchisedech nō habuisse patrem, matrem, genealogiam, initium dierum vel finem, quia certi mysterij causa scriptura vetus hæc tacuit. Ita Apostolum reputat hic significare quod certi mysterij causa Genesis expressis verbis non dicat virum esse deceptū, sicut dicit de muliere. Potest & alius sensus sine villo supplemento ex Genesi reddi, quia Adam verè dicere non poterat, Mulier seduxit vel decepit me, licet interim suadente muliere falsum esse crediderit, Neque enim is propriè decipere dicitur, qui purans verū esse quod dicit, reuera tamen falsum alteri persuadet, ut nec dolosus aut fraudulentus is vocatur. At Eua rectè dixit de serpente, Decepit me: quia animo fallendi falsum ei persuasit. Simili igitur modo in textu Apostoli Adam dicitur non esse deceptus vel seductus, quia nemo eum, nec diabolus ipse fefellit: Sed mulier seducta est, diabolo scilicet eam fallente. Et hoc commode seruit proposito Apostoli docentis mulierem nō debere docere, quia etiam dum integra esset, tam infirma iudicata est, ut diabolus non ad virum, sed ad eam fallendam accesserit & verè deceperit. Ambrosius textū Apostoli, sic legit: Mulier autem seducta facta est in præuaricatione. ita ut sit sensus: Vir non
 IIII.
 V.
 I 2. est se-

Luc. 2.

est seductus, ita vt fieret mulieri author præuaricationis: Sed contra, mulier seducta facta est viro in præuaricationem, id est, vt vir præuaricaretur: sicut dicitur Christus Iudæis factus in ruinam, & cæcitatem, & laqueum, & scandalum. Sic etiam legisse videtur Ambrosius in lib. de paradiso, quod & Chrysostomus in cõmentarijs subindicar: Paulus inquit, Mulier semel docuit, & cuncta peruertit: virumq; (addit Oecume.) inobedienciæ fecit obnoxium, idcirco vltra nõ doceat. Itidẽ Hiero. li. 1. cõtra Iouinianum, & Aug. lib. de Genesi ad literam cap. 42. Mulier, inquit, seducta in præuaricationem facta est, id est, vt per illam etiam vir præuaricaretur. Deniq; fieri potuit vt mulier quæ à Deo non audierat præceptum, sed à viro (vt ait August. cap. 34. 11. de Genesi ad literam) persuasa sit Deum non præcepisse, vt abstineret à ligno scientiæ boni & mali, sicut carnales homines reputant Deum non præcepisse vt ab ebrietate abstineamus. Adã verò qui à domino audierat præceptum facillè meminit, Deum sibi hoc præcepisse, sed nõ existimauit Deum tam acriter id, quàm dixerat, vindicaturum: quemadmodũ docti complures non ignorat Deum prohibere ebrietatem: opinantur tamen non esse mortale peccatum aut non nisi veniale. Vnde August. lib. 14. de ciuitate Dei cap. 11. Hos Apostolus (inquit)

sedu-

seductos intelligi voluit, qui id quod faciunt, putant non peccatum. Ille autem sciuit: Alioqui quomodo verum erit, Adam non est seductus: sed in experris diuinæ seueritatis in eo falli potuit, quòd veniale crederet esse cõmissum: ac per hoc, in eo quod mulier seducta est, non est ille seductus. Et lib. 11. de Genesi ad liter. cap. 30. Arbitror (inquit) quod putauerit Deum alicuius significationis causa dixisse: Si manducaueritis morte moriemini. Atque ita putasse etiam potest non propriè ipsum præcepisse. Pro hac re, facit quod in Genesi dominus non impropere Eux violatione præcepti seu inobedienciam propriè dictam, sicut Adæ, cui Genes. 3. dicit: quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi ne comederes. Et paulò superius: Quis indicauit tibi Genes. 3. quod nudus esses, nisi quia de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti. Et ad Rom. 5. meminit Apostolus inobedienciæ Adæ. Nescis autè an Eua vsquam inobedienciæ notetur. August. 11. de Genesi ad literam cap. 30. sic legit, Dixit ergo serpens mulieri, Quid? quia dixit Deus, etc. Chaldaus quoque interpres, Verum ne est quod dixit Deus? etc. Pagninus sic vertit, Verè dixit Deus, Non comedetis ex omni arbore horti? Et tanquã diceret: Non est verum quod præceperit Deus vt abstineretis ab omni ligno, quod vtiq; ve-

rum erat. Ac deinde etiã subiunxit: Nec etiam præcepit vt abstineretis ab illo ligno scientiæ. **2. Cor. II.** boni & mali, quinimo, scit Deus (quod per modum iuramenti dictum intelligo, sicut Paulus iurat, Deus scit: Non enim conueniebat serpentinis fraudibus vt diceret Deum inuidere hominibus) quod eritis ei similes, scientes bonum & malum. Et ideo hanc arborem cū alijs omnibus, vt similes ei fieretis, donauit. Sic intelligere videtur Epiphanius in hæresi Caiænorum, vbi habet diabolus, cum diceret: Eritis sicut dii, & non moriemini, simulasse amicitia sibi cum creatore intercedere. Certè 2. ad Corinth. II. Apostolus seductionem pseudoapostolorum comparat seductioni Eua, Pseudoapostoli autem dum scientiam, veritatem, vitam, & libertatem, & Dei similitudinẽ atq; gratiam promittunt, simulant se honorare Deum tanquam essent angeli lucis, & aiunt: **3. Reg. 17.** Hæc dicit dominus Deus. Sicut & mendax ille propheta qui decepit virum Dei qui venerat de Iuda in Bethel. Videtur igitur omninõ & Sathanas in principio se transfigurasse in angelum lucis, & nullo modo dixisse Deum esse inuidum: sicut etiam Christum decipere conatus est per scripturam sacram tanquã Dei testimonium honorans. At dicit quispiam: Si Eua putauit non esse peccatum, quia non esse præceptum à Deo ex mentis cæcitate &

carna-

carnalitate crediderit, nõ ergo videtur præuaricata, quia præuaricari dicitur, qui sciẽs violat legem. Apostolus autẽ hic eam præuaricatam dicit. Respondendum est: etiam eum dici præuaricatorẽ, qui cum scit aliquid prohibiturum, post inualescente passione vel malitia seu alia deceptione iudicat non esse prohibiturum. Sicut incontinens ex passione peccãs. De cuiusmodi Apostolus ad Romanos agens: Peccatum, inquit, occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Sicut etiam ille Propheta 3. Re. 13. c. seductus peccauit & præuaricatus est, dicitur fuisse inobediẽs quo modo & Eua etiam inobediens fuit. Contra id quod diximus, Adamum perdidisse fidem, sic quidã obijciunt. Diabolus peccando non perdidit fidẽ, multo minus primus homo. Si quidem dæmones credunt & contremiscunt, vt **Iaco. 2.** inquit Iacobus. Credunt etiam Christum esse **Luc. 4.** Deum, & fidem Catholicam esse veram, alioqui non studerent quenquam ab ea auocare.

Respondendum est, etiam diabolus cum angelis suis peccando fidem perdidisse. Et hoc satis docet Ezechiel cap. 28. sic alloquens diabolus: Et eleuatum est cor tuum in decore tuo. Perdidisti sapiẽtiam in pulchritudine tua. In quã verba D. Hieronymus. Corrupta est (inquit) doctrina tua cū decore tuo: siue perdidisti sapiẽtiam tuam in decore tuo: vt dum

plus vis esse quam cōditus es, & magis sapere quam à Deo acceperas; etiã id perderes quod habebas, & pro pulchritudine atque doctrina, deformitas te atque stultitia possideret. Idem in 14. cap. Esa. tractans illud: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer? qui mane oriebaris: Est, inquit, princeps seculi, qui inter stellas cœteras mane oriebatur, & suo vitio de lucifero vespere effectus est, & non oriens, sed occidens. Et satis istud significatur cum diabolus in scripturis tenebræ vocatur. Hæc est, inquit Christus, hora vestra, & potestas tenebrarum. Sic Augustinus in Enchiri. cap. 23. & 24. Nequaquam, inquit, dubitare debemus rerum quæ ad nos pertinent bonarum causam nõ esse nisi bonitatem Dei: malarum verò ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem prius angeli, hominis postea. Hoc primum est creature rationalis malum, id est, prima priuatio boni: deinde etiam iam nolentibus subintravit ignorantia rerum agendarum, & concupiscētia noxiarum. Verum hæc commūnia mala sunt & hominum & angelorum pro sua maiitia, Dei iustitia damnatorum: Sed homo habet & pœnam propriam, qua etiam corporis morte punitus est. Et Fulgētius lib. de fide ad Petrum cap. 5. vt allegatum est supra. Sic Maxentius scribens aduersus Faustum: Huic, inquit, si acquiescatur, non solum hæretici &

Genti-

Luc. 12.

Ench 23

Ibid. 14.

Ibid. 25.

In respō-
sione pro
mona-

Gentiles, verum etiã dæmones fideles esse credendi sunt: quod in quo est fides, infidelis nullo pacto dici potest. Certè ex vtraque definitionis parte, qua Apostolus ad Hebræos fidem definit, satis liquet in dæmonibus fidem non esse. Primum enim, cum diabolus desperet se supplicium æternum euadere posse, non est in eo aliqua cognitio, quæ sit substantia siue fundamentum rerum sperandarum: vnde nec in dānatis fides est. Ipsi enim (sicut diues epulo) sciunt se nõ posse ex eo loco vnquam liberari, vt transeant in locum vbi est Abraham cum Lazaro. Quod enim ibi epuloni dicitur alijs damnatis commune est, vt rectè annotat Basiliius homilia 23. non esse adhærendum rebus secularibus: Completur igitur in diabolo & hominibus damnatis, quod scriptū est: Quod non habet & quod habet auferetur ab eo. Deinde neque secunda pars definitionis apostolicæ comperit in damnatos, qua dicitur fides esse argumentum rerum non apparentium, sicut August. docet lib. 2. de pecca. mer. & rem. non esse fidem dicendam, si videremus omnes qui credūt in Christum corporaliter nõ mori, quia fides non est de apparentibus. Cum igitur dæmones & omnes damnati experiātur se affigi, non autem illos qui credūt in Christum, satis clarum est quod non omnia tanquã vera esse habeant, quæ Christiana docet religio: sed

chis Scy-
tharum.

Hebr. 11.

Luc. 16.

Matt. 13.

ad hoc

Sap. 5.

Luc. 16.
Matt. 25.Malac. 3.
Ibid. 3.

ad hoc tantum utilia, ut euadantur in quæ inciderunt supplicia, & quo ad hoc fatentur se fuisse imprudentes, & non habuisse lumen intelligentiæ & solem iustitiæ sibi lucentem. Si contingeret damnatos à pœnis esse immunes, non minus detestarentur iam ac irriderēt quæ fidei sunt, atq; olim dum in mundo adhuc uiuerent. Vnde cognitio quam nunc de rebus fidei habent, similis est pœnitentiæ quam agunt super peccatis, quæ pœnæ tantum est non culpæ displicentiæ: Ea enim adhuc eis placet, cuperentque adhuc perficere, si possent. Sic immisericors epulo in inferno gulæ delectationem quærit: Et faruæ virgines humanas laudes. Non igitur dæmones & damnati aliquod lumen accipiunt quo credât ea quæ Dei sunt, sed sola id eis pœnarum præstat experientia. Quemadmodum Adam non aliquod lumen accepit, ut cognosceret verum esse Dei dictum delicto scientiæ boni & mali, etc. sed mortem experiendo, Deum veracem cognouit, quem si expertus non esset, in sua permanisset infidelitate, donec ei gratia Dei subuenisset. Similiter nihil eis illuminationis promittitur, quibus ait Malachias: Dixistis, Vanus est, qui seruit Deo, etc. Et scietis, quid sit inrer seruientem Deo, & non seruientem Deo. Certè ex historia diuitis epulonis & faruarum virginum, factis clarum est nullam eos Deo fidem habere, nisi

nisi quatenus experiētia cogūtur, quia secundum infidelium imaginationem putat Deum inanibus verbis placari posse, etiā si in iniquitate permanerint: Vnde aiūt, Pater Abraham miserere: Domine, Domine, aperi nobis: Domine quādo te vidimus esurientem: Domine, nōne in nomine tuo prophetauimus, & dæmonia eiecimus? Itē putat epulo ad sanio rem mentem fratres redituros, si viderēt Lazarum resurgentem, & ab eo tormenta inferni didicerint, potius quam per legem & prophetas: quæ manifesta est infidelitas. Sed contra hanc postremam rationem obijcias: Si ex eo dæmones fidem non habent, quod tormētis ipsis experiantur vtilem esse Christianam religionem ad gehennam euadendam, ergo nec Abraham habuit fidem, quia euadens ei erat Deum esse qui ipsi loquebatur, nec Deum mentiri posse: quare & verbū illud euadens erat quod à Deo audiebat. Respondēdum est Abraham fide id percepisse, quia etiam cessante euadentia illius, quod Deus esset qui loqueretur, crederet, & paratus erat credere, etiam citra huiusmodi euadentiam: vti & nos per lumen fidei ex pia voluntate credimus. Ad hanc credebat Deum vera loqui. Dæmones autē non aliud credunt, quam quod experiūtur, nempe Deum in hoc veracem esse, quod sibi adharere nolentes affligat: Non autem alia (ut arbitror) quæ non expe-

experiuntur quale est, Deum esse trinum & vnum, etc. Sicut enim dicunt Deum esse iniustum (more eorum, de quibus Ezechiel ca. 8.) ita nec inconueniens est quod Deum faciant mendacem. Sed quatenus Deum blasphemēt, præsertim damnati valde obscurum est. Iacobus ergo Apostolus loquitur de hac fide, quā experientia tormentorum habēt, vnde addit: & contremiscunt. Imò potiùs de confessione fidei, quā vel simulatè, vel per tormenta compulsi apud homines edunt. Vnde August lib. de vnico baptismo cōtra Petilianum, hinc ait, Laudatus est Petrus, quādo dixit: Tu es Christus filius Dei viui. Expulsi sunt dēmones, hoc ipsum dicentes: Scimus quia sis filius Dei. Ergo ista confessio Petro fructuosa, dæmonibus perniciofa. In vtrisque; tamen nō falsa, sed vera. Et mox: Eadem ipsa confessio rectos catholicos adiuuat, hæreticos condemnat. Vnde & Apostolus Iacobus, &c. Et de hoc quidem loco hæctenus.

Cap. 10.
Matt. 16.

Marc. 1.

IN CAPVT TERTIVM.

Ermo fidelis. Chrysoft. & Theophylactus, & Oecumenius ad superiora referunt, quod parentes per rectam educationē filiorum sint saluādi. Haymo & Lombardus similiter exponunt, addentes rectè etiam ad se-

ad sequētia referri. Et sic refert Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali cap 4. *Fidelis sermo*, ac si diceret: De quo sum locuturus, veraciter loquor, ne quis me existimet fuisse mentitū, etc. Apocalyp. vlt. similiter dicitur: Hæc verba fidelia sunt & vera. Opponitur autem hæc sermonis fidelitas vaniloquio. Vnde Paulus solum in tribus epistolis, nempe vtraque ad Timotheum & ad Titum, quæ contra matheologos sunt scriptæ, hac forma loquendi vtitur.

Si quis episcopatum, &c. Non proponit hic Apostolus describere ecclesiasticā hierarchiā, vti Dionysius Areopagita, sed hoc agit vt Timotheus insignes constituat episcopos contra tantam praua docentium turbam, vt quæ aliō qui vulgares à docendo & ministrandis sacramētis absterre possent. Episcopatus hoc loco curam & superintendentiam in alios significat, nō ipsam dignitatem, siue superioritatem & eminentiam. Episcopatus (ait Chrysostomus) ex eo dicitur, quod omnes inspiciat, cunctaq; speculetur. Sic Hieronymus epistola ad Oceanum, quæ incipit, Nunquam fili.

Bonum opus desiderat: Opus, non dignitatem, laborem, non delicias, opus per quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio. August. 19. de ciuit. Dei cap. 9. tractans hunc locū, exponere, inquit, voluit quid sit episcopatus, quod nomen est operis, nō honoris. *Bonum.* Ambrosius,

sius, Hoc enim, ait, cupiens, bonam vitam appetere videtur. Et Chrysoft. dicit: Si quis hoc desiderat, desiderat bene, non culpo, non improbo. Græcè magis sonat: opus egregiū siue honestum. Sensus igitur Pauli est. Qui desiderat alios ad salutē adducere & eis prospicere, in signe & valde bonum opus desiderat. Similiter dixeris. Qui nunc ita vitam suam & studia componit, vt quādoque verbo & exemplo fideles spiritaliter pascat, desiderium sanctū habet. Nunc obscura nobis fit hæc sententia propter terrena bona quæ circumstant & insigni operi adiacent, ad quæ nimium carnales potissimum ferè apertos habemus oculos. Locus superior indecenter appetitur; non fructus quem facit homo in superiori loco. Honestè desiderat cōiunx prolem: inhonestè autem fatiscere libidini. Notum est quod cognitione atque appetitione separentur, quæ re coniuncta sunt.

Oportet enim episcopum. Græcè est ergo. Sic etiam Ambrosius & Hieronymus legunt. Et accipitur expletivè, quasi diceret. Videamus igitur qualis debeat esse episcopus. *Irreprehensibilem esse*, quod ad Titum dicit, sine crimine. Huiusmodi nimirum, quem nemo possit iuste reprehendere: de quo nemo habet iustam querelam: siue qui est bonæ famæ; nō infamis: sine accusatione, vt Hieronymus dicit lib. 1. contra

Pela-

Pelagia. Vide August. de perfectione iustitiæ, in propositione testimoniorum, quæ ex scripturis obijciunt Pelagianis Catholici in 1. propositione & 11.

Vnius vxoris virum. Non hoc veluti fanciens dicit quasi nō liceat absque vxore episcopum fieri, sed eius rei modū cōstituens, vt ait Chrysoftomus. Et sensus est, Enm tantum debere fieri episcopum, qui priore defuncta secūdam nō duxerit. Sic Chrysoftomus cum suis. Ambrosius cap. vlt. lib. 1. de officijs, & epistola ad Vercellenses: vbi addit, nō solum Apostolum de episcopo & presbytero statuisse, sed etiam patres in concilio Niceno tractatus addidisse, nec clericum quenquam debere esse, qui coniugia secūda fortitus sit. Quomodo enim potest consolari viduam: honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, seruandam marito fidem, quam ipse priori coniugio non reseruauerit? aut quid interest inter populū & sacerdotem: si iisdē astringerentur legibus. August. de bono coniugali cap. 18. Hieronymus quoq; epistola ad Oceanum: Iubentur, inquit, monogami eligi ad clerū. Epiphanius in hæresi Catharorum, quæ est 59. Non suscipit (inquit) sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos qui à nuptijs mortua ipsorum vxore secundis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij dignitatem ac honorem. Et hæc

hæc certo sancta Dei Ecclesia cum sinceritate obseruat: sed & adhuc viuētem & liberos gignentem vnius vxoris virum non suscipit, sed eum qui se ab vnâ continuit, aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum, episcopum, & hypodiamonū, maxime vbi sinceri sunt canones ecclesiastici. At dices mihi, omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros & diaconos & hypodiamonos. At hoc non est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem quæ per tempus elanguit & propter multitudinem, cum non inueniretur ministerium: Nam quod decentius est, id semper Ecclesia per Spiritum sanctum benè disposita videns statuit apparare, vt cultus diuini indistracti Deo perficerentur, & spirituales necessitates cum omni beneuola conscientia peragerentur. Dico autem quod decorum est, propter repētina ministeria & necessitates, vt presbyter, diaconus, & hypodiamonus Deo deditus sit. Si enim etiā populo præcipit sanctus Apostolus dicens, vt ad tempus vacent orationi, quanto magis sacerdoti idem præcipit, vt indistractus sit (inquam) ad vacandū secundum Deum sacerdotio: quod in spiritualibus necessitatibus ac vsibus perficitur. Causā autem assignatur varia cur Apostolus bigamum reijciat ab episcopatu, Epiphanius assignat excellentem dignitatem sacerdotij & honorem. Sic

& Am-

& Ambrosius, qui & aliā addit causam vt videlicet viduas adhortari possit ad continentia. Quam etiam Chrysostomus causam in epistola ad Titum refert addens: quod bigamus facile pateat detractiōi, & secūdx nuptiæ aliquid petulantix habere videantur. Similiter Hieronymus in epistolam ad Titum idē putat bigamum reijci, quod non videatur idoneus continentix prece. Sanè si hæc tantum causa attenderetur, rectius videretur sentire Hieronymus, quam reliqui. Putat enim Apostolum solum reijcere eum ab episcopatu, qui post baptismū duas habuit vxores. Aliter sentit Ambrosius. August. quoque locis citatis: Item Innocentius 1. epist. 2. cap. 6. & epist. 22. cap. 2. Qui censent etiam eum qui ante baptismum duas habuit vxores ex Apostoli sententia ab episcopatu arcendum esse. August. hæc similitudine rem explicat. Sicut ea, inquit, quæ vitata est gentilis non potest inter Dei virgines cōsecrari, & rationem apostolici præcepti dat ex significatione coniugij. Quia cum episcopus gerat vices Christi, atq; præsentat Christum pro Ecclesia passum atque incarnatum, ita vt nunquam eam sit relicturus, sed semper sibi soli subiecturus; non reputatur idoneus, qui cum matrimonio suo Christi & Ecclesiæ significaret coniunctionē per incarnationem, imperfectè eam significauit, & inutilem du-

K cendo

cendo plures vxores. Hanc Augustini sententiam insequitur & Leo Papa epistola 87. ad Afros episcopos, dicete, inquit Apostolo, vt is ordinetur episcopus que vnus vxoris virum fuisse aut esse constiterit, tam sacra semper est habita ista preceptio, vt etiam de muliere sacerdotis eligendi eadem intelligatur seruanda conditio. Ne forte illa priusquam in matrimonium eius veniret, qui aliam non habuisset vxorem, alterius viri esset experta coniugium. Quis ergo dissimulare audeat, quod in tanti sacramenti perpetratur iniuria, Cum huic magno venerandoque mysterio, ne diuinæ quidem legis statuta defuerint, quibus euidenter est definitum, vt virginem sacerdos accipiat, & alterius thorum nesciat coniugis quæ vxor futura est Pontificis. Iam tunc enim in sacerdotibus figurabatur Christi & Ecclesiæ spirituale coniugium, vt quoniam vir caput est mulieris, discat sponsa verbi non alium nosse virum quam Christum, qui merito vnā elegit, vnā diligit, & aliam præter ipsam suo consortio non adiungit. Si ergo etiam in veteri testamento hæc sacerdotum coniugiorum forma seruata est, quanto magis sub reuelata iam gratia constituti apostolicis debemus inservire preceptis, vt quamlibet quis bonis moribus præditus & sanctis operibus inueniatur ornatus, nequaquam tamen vel ad diaconij gradum, vel ad presbyterij hono-

Leuit. 21
Ezec. 44

honorem, vel ad episcopatus culmen ascēdat. Si autem ipsum non vnus vxoris virum, aut vxorem eius non vnus viri fuisse claruerit, etc. Hæc Leo. Qui etiam ex isto precepto Apostoli viduæ maritum putat reiiciendum: quod nullo modo verum esset, nisi ad significationem respiceretur. Certè omnem bigamum à clero reiicit Synodus Nycæna, cum tamen inferioribus clericis matrimonium permittat. Similiter Synodus Neocæsariensis non admittit ad clerum, nec in eo manere permittit cum vxore fornicaria. Hanc sententiam sequitur capitulum Debitum, de bigamis non ordinandis. Tertullianus secūdas damnans nuptias dicit in libello de monogamia, episcopum monogamum, & presbyteros, & diaconos eiusdem esse sacramenti. Et mox: Coniungēt vos, inquit, in Ecclesia virgine, vnus Christi vnica sponsa. Sed Paulus præcipit & vnus viri vxorem fuisse debere, quæ viduis ascribenda est, dicendum hoc propterea, quia viduæ Ecclesiæ, habebant honorem castitatis vidualis: quam illa non habet, quæ mortuo marito iterum nubit: sicut virginis velamen habere non debet, quæ corrupta est etiam ante baptismum. In Carthaginensi 4. concilio cap. 104. etiam habitum distinctum ab Episcopo sumebant viduæ, & honorabilis reliquo populo in collecta 2. Parascheues nominatur. Ex his patet ineptam & recitatu in-

Cant. 8.

dignam esse eorum sententiam, qui putat neminem debere esse episcopum, nisi vxorē habeat, cum Paulus optet omnes esse continentes, qualis & ipse erat: In hac sententia erant episcopi illi Vigilantiani, de quibus Hieronymus contra Vigilantium, Non ordinat, inquit, diacones nisi prius vxores duxerint. Nulli cœlibi credentes pudicitia, imò ostendentes, quam sanctè viuant, qui malè de omnibus suspicantur. Hoc docuit Dormitianus libidini frena permittens & naturalem carnis ardorem; qui in adolescentia plerumque feruefcit, suis hortatibus duplicans. Sunt alij hæretici & præcipuè nostri temporis, putates sensum esse Apostoli quod non habeat episcopus simul duas vxores, quomodo Iudæi antiquitus plures habere solebant. Hunc recitat Hierony. epist. ad Oceanum, de vnius vxoris viro. Item Chrysostomus in commentarijs. Sed non placuisse hanc sententiã Hieronymo ex eo patet, quod in epistola ad Oceanũ eum recitaturus commentarium: præmittit vulgatum illud: malo nodo malus quærendus est cuneus. Eandem reiicit etiam in epistolam ad Titum scribens. Chrysostomus quoq; in epistolam ad Titum hunc commetarium penitus omittit. Qui (inquit) defunctæ vxori nullam beneuolentiam seruasse deprehenditur, quo pacto hic Ecclesię præceptor optimus esse poterit. Pulchrè etiam

Thomas

Thomas in epistolam ad Titum eundem refellit. Non esset, inquit, necessarium, quod hoc Apostolus diceret, quia secundum leges Romanas ijs quibus Apostolus scribebat non licebat etiam ante fidè duas simul habere vxores. Ex quo & Iudæi videntur non vñ fuisse tẽpore Pauli more antiquo habèdi duas vxores. Iulianus ff. de his qui notantur infamia, l. i. prætoris verba dicunt. Infamia notatur qui binas nuptias eodem tempore cõstitutas habuerit. C. de incoestis nupt. Dioclerianus & Maximianus neminem, inquit, qui sub ditione sit Romani nominis binas vxores habere posse vulgò patet. Cum & in edicto prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. quam rem competens Iudex inultam esse non patietur. Codice ad legem Iuliam de adulterijs. Imperatores Valerianus & Galienus eũ qui simul duas habuit vxores sine dubitatione comitatur infamia. In ea namque re non iuris effectus quo ciues nostri matrimonia cõtrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. Hinc meritò lex Valètiniani, qua statuit licere duas simul habere vxores, tanquam impia & libidinis causa excogitata notatur historiæ Tripart. lib. 8. cap. 11. Item in hac epistola infra dicitur de vidua, quæ fuerit vnius viri vxor: Vbi non licet sic exponere quæ non habeat eodẽ tempore simul duos viros, quia hoc nunquam li-

K 3 cuit

euit quacunq; lege, vt vna eſſet duorū vxor. Si Paulus igitur viduarum cathalogo aſcribi non patitur, eam quæ duos ordine viros habuit, quāto minus qui diuerſis temporibus ſecondas vxores habuit epiſcopus fieri debet. Permittit autem Apoſtolus maritatum eligi epiſcopum, propter paucitatē Chriſtianorum, tum quia rariffimi erant idonei, quin coniugium iniſſent ante Chriſtianiſmum; & multum erat vigēte Gentilitate vt Chriſtiani fierent, etiam ſi virgines non eſſent: At vbi crefcente Chriſtianorum numero continētia iam inde ab infantia excoli cœpta eſt, ſoli cœlibes recepti ſunt ad ſacerdotium. Hoc autem monere oportet nunquam in Eccleſia Dei permiſſum, vt quis epiſcopatu vel preſbyterio ſuſcepto vxorem duceret. Vnde Paphnutius in concilio Nicæno nolens clericos coniugatos ab vxoribus ante conſecrationem ductis lege lata ſeparari ſatis eſſe dicebat, ſi qui clericus eſſet factus, nō amplius matrimoniū contraheret, ſecundum antiquam Eccleſiæ traditionem. Sic Suidas ad titulū Paphnutij: Nam Zozomenus non ſatis perfectè hæc recitat libro 2. hiſt. Tripart. cap. 14. Imò Synodus Carthaginenſis 2. cap. 2. ferens legem de continentia epiſcoporum, preſbyterorum, & diaconorum dicit, vt quod Apoſtoli docuerunt & ipſa ſeruauit antiquitas, nos quoque cuſtodiamus.

In ean-

In eandem ſententiam ſcribit & Epiphanius, cuius verba ſuprà citauimus. Quocirca Theophilaſti commentarius ex Loniceri interpretatione (ſi quidem fideliter is verit) hoc modo accipiendus eſt: Si epiſcopus vxorem duxerit, ſcilicet ante epiſcopatum, vnus ſit nō duarum maritus. Nam Philippus Montanus ſic habet. At ſi contingat, ſit vnus vxoris vir.

Sobrium ſue vigilantem. Græca enim vox *νυφάλλιος* vtrunq; ſignificat. Chryſoſtomo placet poſterius ſignificatum, vt ſignificet clariffima mentis acie præditum atque peruigilem. Sacerdotes qui miniſtrant templo Dei, prohibentur vinum & ſiceram bibere: ne in crapula Leuit. 10. & ebrietate grauentur corda eorum, & vt ſenſus officium Deo exhibens vigeat ſemper tenuiſque ſit. Luc. 21.

Prudentē. Excludit eos qui ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtultitiam ſacerdotum. Niſi enim cerebrum, ſanum fuerit, omnia membra in vitio erunt. At in epiſtola 2. ad Titum ſcribens, mauult Græcam vocem, *σωφρονεα*, interpretari caſtum, ſiue pudicum. Eraſmus verit ſobrium. Ariſtoteles in Ethicis temperantem vocat.

Ornatum. Epitafiſ (ſiue exaggeratio) eſt, inquit Hieronymus ad Oceanum, prioris verbi Tomo 2. irreprenſibilis. Qui vitia non habet, irreprenſibilis appellatur: Qui virtutibus pollet, or-

K 4 natus

Lib. 1. de
oratore.

natus est. Possumus & aliud ex hoc verbo intelligere, iuxta illud Tullij: Caput est artis dicere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam & tantæ stoliditatis atq; vecordia, vt & in moru, & in incessu, & in habitu & in sermone communi, risum spectantibus præbeant: & quasi intelligētes quid sit ornatus comunt se vestibus & munditijs corporis, lautioris mensæ epulas parant, cum omnis istiusmodi ornatus & cultus sordibus scædior sit. Dupliciter igitur istud intelligi potest, Primò vt sit idem quod virtutibus pollēs. Secundò, quod cōpositus in sermone, habitu, & cæteris externis, siue bene moratus: Vnde Erasmus vertit modestū. *Pudicū*. Id Græcus textus nunc non habet, & fortè est alia interpretatio dictionis *σωφρονα*.

Hospitalem. Hospitalitas misericordia opus est, cætera misericordia opera includens. Nec putādus est ille episcopus hospitalis qui mensam suam instruit, & diuitibus, & potentibus, aut fortè ebriosis & morionibus, ac nouarum rerum nūcijs exponit. Sed qui seruos Dei spiritalia seminantes fouet: qui egentes & peregrinos excipit. Episcopi domus (ait Hieronymus) omnium cōmune debet esse hospitium. Laicus vnum aut duos aut paucos recipiens implebit hospitalitatis officium. Episcopus, nisi omnes receperit, inhumanus est. Sed huius

virtu-

In cap. 1.
ad Titū.

virtutis vix vmbra iam superest, occupātibus mensas prælatorum non egentibus, sed locupletibus.

Doctorem, aptum ad docendum, qui docere possit: Id episcopo proprium est. Non rabulam requirit, sed idoneum ad docēdum populum. Quod doctrina à sacerdotibus experenda sit etiam veteris præcepta sunt legis, & ad Titum plenius scribitur. Nā si Episcopi sancta sit vita, sibi potest prodesse sic viuens. Porro si & doctrina & sermone fuerit eruditus, potest se ceterosque instruere, Et non solum instruere ac docere suos, sed & aduersarios referre. Hieronymus cōtra Pelagium lib. 1. Qui docere possit cum ceteris virtutibus, difficulter inuenies.

Non vinolentum. Ambrosij interpres vertit, non obnoxium vino: Multa vini potatio etiam citra temulentiam vim mentis laxat, & vigorem iudicij tollit, etsi iudicium non adimat. Atq; vt ait Hieronymus: Venter mero estuās, cito despumat in libidines. Græci, Chrysostronus, Theophilactus, & Oecumenius dicunt Paulum hoc loco nō ebriosum vel mero madentem significare, verum contumeliosum & elatum, & temerarium, atq; præfractum. Putant fortè Apostolum nomine causæ effectum designasse.

Non percussorem. Hieron. in epistolam ad Titum refert ad acerbitatē linguæ, vt episcopus nemi-

Tomo 2.
ad Oecumenium.

nemini maledicat, nec sit sæuus & improbus obiurgator, ne cōtumeliosus & garrulus perdat eum, quē potuit modestia & lenitate corrigere. Sic Hieremiæ 18. dicitur: Venite percutiamus eum lingua. Coniūcta autem sunt vinolentia & percussio linguæ, sicut & Christus dicit Matth. 24. Cœperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis. Græci interpretantur percussorem qui scandalosa vita conscientias infirmorum fratrum percutit.

Non turpis lucri cupidum. qui ignoret nouas augendi lucri rationes, practicas accumulandi diuitias: qui nesciat adulationibus ditescere. Græci nō videntur hoc loco legisse, turpis lucri cupidum. Nec Hieronymus in epistola ad Oceanum. At in lib. 1. contra Pelagium legit: sed nec Ambrosius legit.

Sed modestum. Græcè est, ἄκρουν, humanum, mansuetum: vnde dicitur ἐπιεικεία. Opponit autem istud vinolentiæ: Et secundum Græcos, vinolentum interpretantes contumeliosum, manifesta est oppositio. *Non litigiosum.* Græcè est, ἀλλοτρίον, alienum à pugna, & μάχον, hoc opponitur percussori. Hieronymus vertit, absque iurgio. *Non cupidū.* Græcè est vna dictio ἀφιλάργυρον, id est, alienum ab amore argenti. Hieronymus vertit sine auaritia. Opponitur quod dixerat, Turpis lucri cupidū. Annotat Theophilaetus hoc

Lib. 1 cō-
tra Pela-
gium.

hoc adiectum ne hospitalitatis exercendæ occasione thesauros congreget.

Sed suæ domui benè prepositum, id est, domum suam benè regentem. Hieronymus, Non vt opes augeat: non vt regias paret epulas: non vt calatas patinas struat, etc. Sed vt quod populo præcepturus est, prius à domesticis exigat. Vt cum Propheta dicat: Ambulans in via Psal. 100. immaculata hic mihi ministrabat: Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Hinc Hieronymus in epistola ad Nepotianū episcopo dicit: Tales habeto socios, quorū contubernio non infameris. Si lector, si acolytus, si psalter te sequitur, nō ornētur veste, sed moribus. Nec calamistro crispent comas, sed pudicitiam habitu polliceantur. Hinc & in Carthagenensi concilio 3. cano. 18. Placuit, vt episcopi, presbyteri, & diaconi non ordinentur, priusquam omnes qui sunt in domo eorum Christianos Catholicos fecerint.

Filios habentem subditos cum omni castitate. Sic ad Titum dicit: Filios habens fideles, nō in accusatione luxuriæ, aut nō subditos. Castitatem Theophilaetus interpretatur grauitatem, quæ verbis, gestu, & operibus, ipsis præfertur: in omnésque & quouis tempore adhibetur. Erasmus vertit reuerentiam. Pulchrè Hieronymus: Qua libertate, ait, possumus alienos filios corrigere & docere quæ recta sunt, cum nobis stam-
tim

Tit. 1.

tim possit qui fuerit correptus ingerere : ante doce filios tuos : aut, qua fronte extraneū corripis fornicantem, quum mihi cōscientia mea ipsa respondeat: Exhæreda ergo filium fornicantem; abijce filios tuos vitijs seruientes.

Ex hoc patet non omnem episcopum statim reliquis esse meliorē. David, Samuel, & Isaac abiecti fuissent propter filios, quia etsi filiorū vitijs non polluerētur, libertatem tamen populi totius corripiendi non habuerunt. Qui domui suæ ubi quotidie præsens est rectè præesse nequit, quomodo totam Ecclesiam bene gubernabit curabitq; in qua tam diuersorum ingeniorum & morum sunt homines: In qua & plura & maiora sunt negocia? Vulgò dici solet eos qui Rempub. gubernant, negligentiores esse in curandis liberis suis. Contingit hoc interdum in quibusdam externis & seculi huius rebus. Sed quisquis ex amore virtutis & Christiāna prudentia Rempub. gubernat, vtique & sedulam impendit prolibus ac familiarū curā. Ordinata est enim charitas: Nam qui suorum & maximè domesticorū curam non habet, est infideli deterior. Contingit tamen familiarū malitia patrisfamilias fidem ac industriam quam ei impendit non elucere.

Non Neophitum. Non recens natum vel infantum. Non senectutē requirit, cum adolescentes Titum & Timotheum præfecerit, sed recenter

Cant. 1.

center baptizatum reijcit, quales tunc multi erant. Turpe est enim, heri cathecumenus, hodie Pōtifex: heri in amphiteatro, hodie in Ecclesia: Vespere in circo, mane in altario: dudū fautor histrionum, nunc virginum consecrator. Pulchrè Hieronymus lib. 1. aduersus Pelagium. Si baptisma statim iustum faceret & omni plenum iustitia, nequaquam vtique Apostolus Neophitum refutaret, sed baptisimus vetera peccata conscidit: nouas virtutes (scilicet perfectas) non tribuit: dimittit è carcere, & dimisso, si laborauerit, præmia pollicetur. Vide August. lib. 14. de Trinitate cap. 17. & libro 2. de pec. mer. & remis. cap. 27. dicentem baptismum nō statim tribuere perfectam virtutem. Imò ex hoc Apostoli præcepto & eo quod sequitur de diaconis, & hi probentur, etc. statutum est: Laicus non fiat diaconus, presbyter, episcopus, nisi prius inferioribus ordinibus seruierit. Huius vmbra seruatur, quia nemo ordinatur in sacris nisi prius ordines inferiores accipiat. Sed ministeria ordinum causa etiam à non ordinatis suppleantur, ab ordinatis negliguntur. Vide Leonē epist. 87. ad Africanos c. 1. Itē Syriciū epist. 1. c. 10. Et epist. 3. ca. 3. Et Caij Pōtificis epist. Assignat Apostolus rationē, *Ne in superbiam elatus, in iudiciū incidat diaboli.* Ignorat, inquit Hierony. ad Oceanū, momentaneus sacerdos humilitatem & mansuetudin-

Hier. To.
2. epist.
ad Oceanum.

rudinem rusticorum: ignorat blanditias Christianas: nescit seipsum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatem: non ieiunauit: non fleuit: non mores suos sæpè reprehendit, & assidua meditatione correxit: non substantiam erogauit: de cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id est, de superbia ad superbiam. Ambrosius quoque Neophitus, ait, videns primo anno natiuitatis collatum in se honorem, putat nõ magis ad suum, sed ad alienum profectum se vocatũ: quasi beneficium religioni magis det, quam accipiat ab ea. Et Haymo, Ne dicat Neophitus, Indigebat ecclesia mea sapientia vel meo auxilio, idè me ad fidem adduxit & super se constituit. Rursus Hieronymus ad Oceanum: Incidunt in arrogantiam qui in puncto horæ necdum discipuli, iam magistri sunt. Cum autem Neophitus (quod tamen rarius fit) ad perfectam humilitatem peruenerit, & ante baptismum perfectę conuersationis atque fide se esse ostēderit, hoc præcepto non prohibetur ordinari. Neque enim aliud hic præscribit Apostolus, quam quod lex naturæ habet, nempe vt cui superbia ex imperfectione metuitur surreptura, ne ordinetur, id quod regulariter Neophitis euenire solet: Quemadmodum & in cuiuslibet artis professione magis se effert ac iactitat iam nuper factus discipulus, quam summus artifex, omnes suæ

nes suæ artis difficultates exploratas habens, nec ignarus quid adhuc in ipso desideretur. Alioqui Ambrosius 8. à baptisinate suo die, Paulino teste, est ordinatus. Vnde ipse in epistola ad Vercellenses, quę est numero 82. sic de se dicit. Ordinationem meam occidentales episcopi iudicio, orientales etiam exẽplo probãrunt: Et tamen Neophitus prohibetur ordinari ne extollatur superbia. Si dilatio ordinationi deficit, vis cogentis est si non deest humilitas competens sacerdotio. Vbi causa non hæret, vitium non imputatur. Vnde Chrysostomus cum Theophilacto & Oecumenio intelligunt nouiter ad fidem conuersum atque recenter instructum. Non minus vrgẽtes instructionem quam sacramentũ baptismi. Ambrosius autem adhuc cathecumenus videtur bene fuisse institutus & valde humilis. *In iudicium incidat diaboli*, id est, in eandem damnationem, in quam diabolus incidit per arrogantiam. Sic Chrysostomus cum Theophilacto & Oecumenio. Et Hieronymus, Iudiciũ, ait, & ruina diaboli, nulli dubiũ est quin arrogantia sit. Commentarius Ambrosij aliter intelligit dicens, Ne incurrat in laqueum diaboli: Inuenta enim occasione superbiæ illius Sathanas præcipitat eum. Erasmus vertit calumniantoris, vt possit & ad hominem referri, non ad spiritum immundum. Sed veterum expositio placet

placet: quã & Hilarius habet in illud Psal. 118.
Increpasti superbos.

Oportet autem illum testimonium bonum habere.
Præter reliqua debet ab ijs qui sunt extra Ec-
clesiam, nempe gentibus, hereticis, & scismaticis
habere bonum testimonium, scilicet incul-
patæ vitæ, nam ipsi Catholicū episcopum pro
seductore habent. At qua ratione dicat Apo-
stolus per infamiam & bonam famam expli-
cat, dum subditur, vt seductores, & hæc erant
infamia. Cæterum nullus vnquam Apostolis
fornicationis, aut impuditiæ, aut avaritiæ cri-
men obiecit, sicut ait Chrysostomus hoc loco.

Vt non in opprobrium, &c. Hoc videtur com-
mētarius Ambrosij & Petrus Lombardus ad
totum quod præcessit referre, quasi diceret
Apostolus. Hæc omnia habeat episcopus, ne
apud fideles vel infideles probris afficiatur &
cōtemnatur. Si timorem Dei (ait Ambrosius)
ante oculos non habuerit episcopus, tempori
magis se commēdans, hunc quasi infidelem &
pseudopropheta deferit Deus, & deformis
videbitur omnibus & maculosus, quia aliter
facit quam prædicat: verbis suis seipsum accu-
sans, quia regi deputatus est Sathanæ. quasi
diceret; Ne incidat in opprobrium, quod ipse
fit à diabolo illaqueatus. Græci melius referūt
ad proximè præcedens. Huiusmodi apud infi-
deles malè audiens increpabitur atq; ita præ-
dicatio

dicatio impediatur. Sic Theophilaetus. *Et la-
queum diaboli.* Infamem enim gentiles aut occi-
dent, aut cogent ad Christum abnegandum,
& vtrunque hoc multos scandalizabit: atque
ided vocatur ipse episcopus illaqueatio demo-
num, qua alios illaqueant: Sic & Pelagius hæ-
reticus: vt nō vituperetur, inquit, ministerium
nostrum, & per illud diabolus multos in la-
queum teneat, qui fieri poterant Christiani.
Oecumenius de episcopo intelligit, ne probra
sustineat, & sic incidat in laqueum, quo eū dia-
bolus illaqueet, nempe iram, memoriā iniu-
riarum. Ambrosius libro de dignitate sacerdo-
cap. 4. hæc verba exponens, sic dicit: Ne fortè
accipiant inimici locum episcopo obrectādi,
& infamare incipiāt catholicum dogma. Hæc
Ambrosius. Theophilaetus & Ambrosius, &
Pelagius videntur intelligere, ne episcopus in-
cidat in probum & laqueum, id est, ne ipse
episcopus fiat probro Ecclesiæ & doctrinæ: &
laqueus per quem diabolus multos illaqueet.
Sicut dicitur de Iudæis: Fiat mensa eorum co-
ram ipsis in laqueū, & Christus Iudæis factus
in ruinam: qui sensus maximè placet. Atq; ita
locus hic similis est illi qui infra de seruis ha-
betur: Ne nomen domini & doctrina blasphemetur.
Multum autem blasphematur doctrina, cum quis malæ famæ ad eam defendendam
& prædicandam constituitur: tunc & tota Ec-
clesia

Psal. 68.

Lut. 1.

Cap. 6.

L. clesia

Cap. 1.

Vide Au-
gust. epi-
stola 76.

clesia probro afficitur, infirmi à fide deficiunt, & infideles à fide auertuntur. Laqueus autem diaboli eos præcipuè, qui infideles sunt comprehédit, iuxta illud ad Timotheum 2. de veritati resistentibus: Ne quando respiscat à diaboli laqueis. Et ad Ephes. 2. dicit Apost. diabolum operari in filiis dissidentia. Qua de re vide epistolá Augustini ad Vitalem 107. vt enim vulgares dicunt: Malus choraula, bonus symphoniacus est. Et vt Cicero, inquit, Qui cytharædi esse non possunt, aulædisiunt. Ita dicent Gentiles & hæretici: Infamis apud nos, magnus & præcipuus est apud Christianos. Cur non (ait Chrysostrmus) oportet episcopum angelum esse nulli humanæ perturbationi vitiòve subiectum? Cur non item magna Christi illa præcepta ab episcopo requirit, quæ etiam subditis necessaria esse debent, scilicet circumferre curam suam atque in manibus habere animam semper pro fratribus exponendam? Ceterum his omnibus omisis, oportet (ait) non esse vinolèrum, quia perpauca huiusmodi inuenire fas erat. Episcopis autem plurimis tunc opus fuit, qui per singulas ciuitates magistri constituerentur. Ne igitur Ecclesiæ negotia fructusque perirèt, idcirco moderatam virtutem proposuit inquirendam, non supremam illam atque cœlestem. Ex hoc Chrysostr. commentario respondetur ijs qui legem Ecclesiæ calum-

calumniantur, dicentes: Si expediret exigere cœlibatum, & Paulus exegisset; nam tunc non potuissent facillè continentes inueniri, qui idonei essent regimini. Simulq; discimus nostram imperfectione, qui valde putamus perfectum eum qui virtutes ab Apostolo præscriptas habet. Sed cur Apostolus non meminit administrationis sacramentorum? quia hoc tanquam minimum: & facillè intelligitur in doctrina sub qua correptio & admonitio comprehenduntur. Non enim, vt vulgus hominum putat, cura pastoralis in hoc tota consistit, vt quis maioribus festis sacramentum absolutionis & Eucharistiæ subditis impendat, ac infirmis quoties opus fuerit, paruulos baptizet, defunctos sepeliat, pro eis sacrificet, & coniugibus benedicat: sed præcipuè in prædicatione doctrinæ catholicæ & publicis ac priuatis exhortationibus, pijs etiam crebrisq; pro grege commissoprecationibus. Videatur liber Pastoralis Gregorij, quem omnes pastores memoria tenere merito debeât. Similiter liber Bernardi de consideratione ad Eugenium, vt erubescere cogantur qui officio suo satisfactum probe putant, si Missas celebrèt, & nemo subditorum sine sacramentis hinc emigret. His rectè perpensis facillè apparebit quam sit necessaria pastorum residentia.

Diaconos. Cur omisso ordine presbyterorum

L 2 transit

transit statim ab episcopo ad diaconos? Ad id facile responderit, hæreticus quispiam, inter episcopum & presbyterum nihil interesse, vti & Aërius sensit. Pighius autem, nomine episcopi olim & simplicem sacerdotem & episcopum significatum. Sed melius Chrysoströmus, Cur, inquit, omisso presbyterorum ordine ad diaconos transit? quia scilicet inter episcopum & presbyterum interest ferè nihil: quippe & presbyteris ecclesiæ cura permixta est, & quæ de episcopis dixit etiam presbyteris congruunt. Sola quippe ordinatione superiores illi sunt, atq; hoc tantum plusquam presbyteri habere videtur. Eadem habet Theophilactus & Commentarius Ambrosij. Secundum hos igitur nomen Episcopi apud Paulum significat tantum primam in ecclesiâ præfecturam, nõ vulgarem sacerdotem, quomodo nunc vsurpamus. Quæ significatio non est tam ex vi vocis (quæ alioqui quemuis superintendentem significat) quàm ex vsu scholæ Christianæ. Sicut & nomen diaconi ex se quæuis ministrum signat, vsu Christianorum cæterum in ecclesiâ ministrorũ genus. Sic vsurpat nomen episcopi Ignatius in epistola ad Smyrneses. Omnes episcopum sequimini, sicut Christus Iesus patrem, presbyteros sicut Apostolos: diaconos veneramini sicut Dei mandato ministrantes. Et infra, Ego autem dico,

dico, Honorate quidem Deum vt authorem omnium & dominum, episcopum autem tanquam principem, sacerdotem imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundum Deum, sacerdotium verò secundum Christum; vbi principatum vocat legislatiuam potestatem. Imò D. Hieronymus ad Euagrium sentit nomen episcopi ab Ecclesiâ primitiua tantum tributum eis quibus nunc tribuitur. Alexandria (inquit) à Marco Euangelista vsq; ad Heracleam & Dionysium episcopos presbyteri semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant; quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se quem industrium nouerint & archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? Et infra ostendens ex diuino iure per Apostolos differentiam episcopi à presbytero, & vt sciamus, inquit, traditiones apostolicas sumptas de veteri testamento. Quod Aaron & filij eius atque Leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi, & presbyteri, & diaconi vendicent in Ecclesiâ. Sed obijcitur: Apostolus scribit multis episcopis Philippensibus, hoc est, interprete Chrysostrómo presbyteris: nam in vna ciuitate non erant multi, quales nunc vocamus, episcopi. Igitur olim vocabantur simplices sacerdotes episcopi. Et Hieronymus in

1. Pet. 5.

epistola ad Euagrium dicit, Apostolum perspicuè docere eosdem esse presbyteros, quos episcopos. Respondendum est Apostolum in loco citato accepisse nomē episcopi pro rectore, prout ex vi vocis significat, sicut dicit Hieronymus epistola citata, Petrum presbyteros vocasse episcopos, dum dicit providentes non coactè. Vbi Græcè est ἐπισκοποῦντες. Et videtur accipi in sua primitiua significatione, vt id significet quod apud prophanos auctores. Vnde Chrysostomus in primū caput ad Philippenses dicit in primitiua Ecclesia episcopum & presbyterum nominibus subinde communicasse: Episcopum etiam olim vocatum diaconum. Et citat illud Pauli ad Timotheum, Ministerium tuum imple. Sed progressu temporis Ecclesiæ vsu voces istæ ad eam quā iam habent significationem restrictæ sunt. Vnde idem dicit, Cæterum cuiq; seorsum suum datū est nomen & presbytero scilicet & episcopo. Aut si Apostolus respexit etiā ad significationē scholæ Christianæ, presbyteros deflexione quadā episcopos vocauit, qā nimirū in primitiua Ecclesia simul cū episcopo populi regi mē apud eos erat, & in eo episcopis pares erāt, vt testatur Hierony. in epistola ad Euagrium, & in epistolam ad Titum. Antequam, inquit, diaboli instinctu studia in religione fierent cōmuni presbyterorum concilio Ecclesiæ gubernabatur,

2. Tim. 4

bernabantur, postquam verò vnusquisq; eōs quos baptizauerat suos esse putabat nō Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris electis superponeretur cæteris, ad quē omnis Ecclesiæ cura pertineret & schismatum semina tollerentur. Et probat ex epistola ad Philippenfes, ex cap. 2. Actuum, ex cap. 5. prioris Petri, ex epistola ad Hebræos cap. 13. Vbi præcipitur vt pluribus præpositis obediāt: licet ibi responderi possit, quod plures erant Hebræorum Ecclesiæ, Sicut ergo (inquit) presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ cōsuetudine ei qui sibi præpositus fuerit esse subiectos, ita episcopi nouerint se magis cōsuetudine quam dispositionis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in communi debere Ecclesiam regere, imitātes Moysen, qui cum haberet in potestate solus præesse populo Israël, Septuaginta elegit cum quibus populum iudicaret. Certè D. August. epist. 148. ad Valerium dicit sibi secundum locum gubernaculorum traditum, cum presbyter est ordinatus. Ignatius ad Tralhanos. Quid est, inquit, episcopus, nisi omnem principatum & potestatem omnium illorum tenens, quemadmodū decet tenere hominem imitatore Deum factum secundum veritatem. Quid est presbyteriū nisi institutio sancta cōsiliarij & confessoris episcopi? Quid etiam diaconi, nisi imitatores Christi ministrantes episcopo

copo sicut Christus patri, & operantes illi operationem mundam & immaculatam: Quomodo S. Stephanus beatissimo Iacobo, & Timotheus, & Linus Paulo, Anacletus, & Clemens Petro? Et epistola ad Magnesianos: Absidet episcopus in loco Dei & presbyteri in loco cōsistorij Apostolorum, & diaconi dulcissimi, quibus cōcreditum ministerium Iesu Christi. Vulgares autem sacerdotes qui pastores non sunt, non videntur à Paulo etiam epistola ad Philippenses vocati episcopi. Imò in propriè dicta & apud prophanos scriptores vsitata vocis significatione, nec suffraganei, quales sunt hodie curam populi nō habentes, episcopi vocandi sunt. Qui hinc orti videntur quod olim episcopi interdum ordinarentur in hoc, vt infideles conuerterent, quos postea conuertere non potuerunt. De qualibus agens August. libro de bono coniugali cap. 24. Si fiat, inquit, ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiam si plebis congregatio non subsequatur, manet in illis ordinatis sacramentum ordinationis.

Sed iam de diaconis agamus. Diaconi nomen generale est, sed vsurpatione Christianorum speciale factum, & eleemosynarū distributiones in actis habuisse leguntur. Quanquam Oecumenius in 6. cap. Actuum scribēs, putet illos septem nō fuisse diaconos iuxta gradum qui nunc est in Ecclesia. Contra putat Beda & Cypria-

Cyprianus epist. 9. libri 3. & Ignatius ad Trallianos. Et concilium Neocæsariense cap. vlt. Nam quod ministri fuerint etiam in Eucharistia, satis ex veteribus liquet. Ignatij verba quædam, epistola ad Trallianos recitata sunt, & in eadem dicit. Oportet diaconos qui sunt in ministerium Iesu Christi omni modo placere. nō enim in cibo & potu sunt ministri, sed ministerij Ecclesie Dei. Oportet ergo præcepta eorum obseruare sicut ignem ardentem. Ipsi verò sint tales. Vos autē reuereamini eos tanquam dominum Iesum Christum, quoniam custodes sunt loci eius, sicut episcopus forma est patris omnium: presbyteri verò sicut confessus Dei & cōiunctio Apostolorum Christi. Sine ipsis enim Ecclesia electa non est, neque collectio sanctorum, neq; congregatio sancta. Vt autem rectius intelligatur officium diaconi, & locus Actorum, notandum quod in primitiua Ecclesia fideles eleemosynas largissimas faciebant, sed offerebant eas ad altare iam communicaturi, vti nunc in Missa offerimus æreos aliquot, quod est vetustæ consuetudinis vestigium quoddam. Erat hoc ex veteri lege sumptum, vbi decimæ etiā pauperibus, dandæ Deo offerebantur, sicut & primitiæ, vt videre est Deutero. 12. 14. & 26. Vnde & Paulus per vnam sabbathi, hoc est, dominico die, iubet se-
1. Cor. 16.
poni eleemosynas, quia tunc communicare & mune-

IN I. AD TIMOTHEVM
munera Deo offerre moris erat. Sic Pruden-
tius in vita Laurentij de eo dicit.

*Hic primus è septem est viris,
Qui stant ad aram proximi
Leuita sublimis gradu.
Et ceteris præstantior,
Claustris sacrorum præerat,
Cælestis arcanum domus
Fidis gubernans clauibus,
Votâsque dispensans opes.*

Et Deciû sic ad Laurêtiû loquentê inducit.

*Hunc esse vestris orgijs,
Morêmq; & artem proditum est.
Hanc disciplinam fœderis,
Libent, vt auro antiistites,
Argenteis scyphis ferunt,
Fumare sacrum sanguinem,
Aurôque nocturnis sacris
Astare fixos cereos,
Tunc summa cura est fratribus,
Vt sermo testatur loquax,
Offerre fundis venditis
Sestertiorum milia,
Addicta auorum prædia
Fœdis sub actionibus,
Successor exhæres gemit
Sanctis egens parentibus.
Hæc occuluntur abditis
Ecclesiæ in angulis,*

Et sum-

*Et summa pietas creditur,
Nudare dulces liberos.*

De his quoque oblationibus quomodo dis-
pensandæ sint eo quod Deo oblatæ sint, tractat
Urbanus 1. in epistola sua, quæ extat concilio-
rum Tomo primo, vbi ait has oblationes in di-
tione episcoporum qui locum tenêr Aposto-
lorum fuisse: ex quibus necessaria ministrabât
omnibus communem vitam degêtib; . Hinc
& August. episcopus Anglorum inter reliquas
quæstiones primam proponit, S. Gregorio, de
his quæ ex fidelium oblationibus accedunt al-
tari, quantæ debeant fieri portiones. Cum igitur
tantum consideratur quod diaconi consti-
tuti sunt ab Apostolis, vt viduis & in cômune
viuentibus, ex eleemosynis quas fideles affe-
rebant prospicerent, non apparet quod aliud
sint quam nunc sunt, qui vulgò vocantur ma-
gistri mēsx sancti Spiritus. Sed si quod res est,
expendamus has fidelium oblationes sacrificij
tempore ante communionê Deo oblatas fuisse,
facile intelligemus primum eas recipi de-
buisse à sacerdote sacrificante, & communio-
nem populo ministrante: deinde quoniam
Apostoli crescêre fidelium numero tam mul-
tis communicandis & eorum oblationibus re-
cipiendis, distribuendisquæ nō sufficiebant, or-
dinasse sibi ministros ex parte sacerdotij con-
fortes, qui & eis in sacrificio assisterent, & vice
eorum

eorum fidelium oblationes suscipere, ut inde Deo sacrificaretur, & fidelibus communio porrigeretur. Vnde Isidorus in epistola ad Ludfredum dicit diaconi esse, oblationes inferre & disponere in altari, ut recitat Gratianus distinctione 25. ca. perlectis. Et Fabianus epistola 1. dicit eos diebus dominicis & solenibus, maxime exercuisse ministeria, quemadmodum & Laurentius sibi dicit commissam consecrationem vel dispensationem dominici sanguinis, & consummandorum consortium sacramentorum, apud Ambrosium lib. 1. officiorum cap. 4. Sicut igitur Levitæ in veteri testamento non solum decimas recipiebant, sed in altari sacerdotibus ministrabant, & ideo decimæ eis dabantur: Ita diaconi, quia ministri erant altaris, ideo distributio oblationum apud eos erat. Rursum sicut episcopus non solum corpus Christi sacrificat, sed & docet populum, ita & diaconi est in doctrina etiã ei cooperari. Vnde Evaristus Papa (recensente etiã hoc Damaso epistola 1.) dicit tanquam ab Apostolis sibi traditum: Diaconi qui quasi oculi videntur esse episcopi in vnaquaque ciuitate iuxta apostolorum constituta septem debent esse, qui custodiant episcopum prædicantem: ne aut ipse ab insidiatoribus quoquo modo infestetur, aut lædatur à suis, aut verba diuina detrahendo aut insidiando polluantur vel despiciantur: sed veritas spiritali

rituali redoleat seruore, & pax prædicata labijs animi cum voluntate cõcorder. Sic in epistola priori Clementis dicitur: diaconi ecclesie tanquam oculi sint episcopi oberrantes & circumlustrantes cum verecundia actus totius Ecclesie, & perscrutantes diligentius, si quem videat vicinum fieri præcipitio, & proximum esse peccato, ut referant hæc ad Episcopum, & commoneri ab eo possit is qui in præcipitium lapsus est, uti reuocetur & non corruat in peccatum, sed & de peregrinis similiter episcopo suggerant refouendis & cætera his similia, quæ ad cultum Ecclesie & disciplinam eius pertinent, diaconis curæ sint. Est igitur diaconi assistere episcopo, & sacrificanti, & prædicanti; & particularia considerare & externa pro arbitratu episcopi tractare, ut is ab orationis instantia & assiduo verbi Dei ministerio non impediatur. Porro sicut nunc sunt quidam presbyteri solum sacrificantes non gubernantes, ita & diaconi quidam sacrificio tantum assistentes, quidam autem ut archidiaconi totum eius ministerium adhuc referentes. Tempore Augustini magnum & arduum officium habebat diaconus qui nunc est archidiaconus, ut patet epistola 148. ad Valerium. Si quæras cur Paulus hoc loco non meminerit ministerij altaris: respondetur quia facillime id erat, ut supra diximus, est enim cæremonia quædam: adhuc quia moris fuit

fuit Christianis antiquis ea quæ in mysterio Missæ aguntur occultare, sicut Dionysius Areopagita in libro de Ecclesiastica hierarchia obtestatur Timotheum ne ritus sacramentales efferat in publicum: vnde excludebatur olim à mysterijs Missæ etiã cathecumeni. Vide August. tract. 11. in Ioan. & 96. Nesciunt cathecumeni quid accipiunt Christiani. Vide Basilium lib. de Spiritu sancto cap. 27. Et Ambrosiũ in principio libri de his qui mysterijs initiantur. Quo cõcilio etiam Lucas in Actis narrat qua occasione septem sint diaconi creati. Et illud officium describit, quod etiam infideles poterant videre, nepe dare viduis necessaria. Ipsum autem altaris ministerium tacet, vt & cõmunionem panis vocat fractionẽ: Qua voce vtiq; nihil mysteriorum prodit infidelibus. Vocatur autem hic ordo meritò diaconorum siue ministrorum, quia sicut Epiphanius dicit in hæresi 79. quæ est Collyridianorum diaconis Ecclesia non est concreditũ vt aliquod mysterium perficiant, sed solum vt administrant & exequantur commissa.

Similiter pudicos, similiter oportet esse sicut episcopos, pudicos, id est, bene cõpositos, graues, constãtes, præ se ferentes Christianam vitam, *Non bilingues*, Non duplices in sermone. Chrysostomus interpretatur, nõ simulatores, non dolosos. Nihil enim (vt ait) fermè nos ita dege-

degenerare à spiritali nobilitate facit, vt fraus atque dolus, nihilque in Ecclesia nocet magis, quã versuta simulatio. Latine bilingues etiam vocantur, qui aliud mente, aliud ore loquuntur. Non solum illi qui aliud huic, aliud alteri dicunt. *Non multo vino deditos*. Theophilaetus, Non dixit, inquit, non temulentos siue ebrios, hoc enim omninò est indignum, verum non multum potantes. Etiam si enim non sint temulenti, potatio tamẽ multã animæ mentisque vim luxat. *Non turpe lucrum sectantes*, non turpilucros. Auaritiam notat. Ambrosij commentarius turpia lucra vocat, quando sub pia professione quæstibus studetur. *Habentes mysterium fidei*. Glossa interlinearis: Sciẽtes illud quod de fide alijs est occultũ. Sic Lombardus & Thomas. At Theophilaetus, Oecumenius & Haymo intelligunt totam fidem vel dogmata fidei, quæ omnia mysteria sunt, vt ad Romanos vlt. mysterij æternis tẽporibus taciti, & ad Ephesios 3. Sic & Pelagius hæreticus docens mysterium esse quod passio Christi redemptio sit salutis humanæ. *In pura conscientia*. Nam, Sincerum est nisi vas quodcunq; infundis accessit. Exigit vt non solum fidem rectam, sed etiam opera bona habeant. Examinet studiosus Lector num mysterium fidei hic possit intelligi calix Eucharistiæ, quem solet diaconus porrigere, sicut constat ex sermone 5. de lapsis apud Cypria-

Cyprianum, & Ambrosium lib. 1. officiorum cap. 41. Certè Areopagita in ecclesiastica Hierarchia, & Chrysoftomus, & Cyrillus, Bassilius, & Damascenus Eucharistiam vocat mysterium per antonomasiam. Certè forma consecrationis sanguinis vocat calicè mysterium fidei, & in Græcis articulus additur, to mysterion, quasi certū mysteriū significetur. Ambrosius Catharinus sic locū hūc interpretatur, additq; se mirari neminem hoc aduertisse.

Et hi autem probentur primum. Etiam diaconi (inquit) non eligantur neophiti, sed diu probati. Et sic cum inuenti fuerint, *Nullum crimen habentes*, id est, in criminabiles, in accusabiles, de quibus nemo possit malè loqui, *Ministrent*, ordinati scilicet ab episcopo. Theophilactus ostendit illud nullum crimen habètes, siue potius in accusabiles & irreprehensibiles iungendum cum verbo probentur. Sic enim habet: Quemadmodum episcopū postulauit qui non esset neophytus, sic & hos nolo non probatos sanè produci atq; prouehi, cæterum tempore exploratos, ita vt irreprehensibiles & inculpatis sint visi, sicut recens empro seruo, non statim quisquam domus suæ curam cõmittet, priusquam tempore probatus videatur. Temporis processu periclitados hos dixerim, si noxa vacent & crimine, quemadmodū nec seruo quispiam qui nuper sit emptus, non antè domus guber-

gubernationem mandat, quam per aliquod tempus periculo facto probus appareat. Erasmus legit, *Ministrent*, sic vt nemo possit illos criminari. Iungit ergo illud irreprehensibiles cum ministrent.

Mulieres similiter pudicas. Id commentarius Ambrosio inscriptus, de omnibus generaliter intelligit, additq; mulieribus. Cataphrigæ, inquit, erroris occasionem captantes, propter quod post diaconos mulieres alloquitur, etiam ipsas diaconas ordinari debere vana præsumptione defendunt. His August. et Epiphanius tribuunt quod et mulieres habet sacerdotium et episcopatum gerentes. Non igitur tempore Ambrosij mensarum tantum ministri diaconi erāt, nā et hoc mulieres facere possent. Chrysoftomus reijcit hanc expositionem. Plerique (ait) volunt Apostolū hanc de mulieribus præcepisse, verum non est ita. Quid enim consecrationis haberet inter ea quæ de episcopis ac diaconis monuit mulierū vllam facere mentionem; Sed de his profectò, ait, quæ ministerij dignitate sunt præditæ. Sic Theophilactus, Oecumenius, et Pelagius, de eis (inquit) dicit, quas adhuc hodie in oriète diaconissas appellant. Epiphanius in hæresi 79. quæ est Colliridianorum. Ministrarum quidè diaconissarum appellatarum ordo est in Ecclesia, sed non ad sacrificandum, neque vt quicquā aggredi per-

mittantur. Verum reuerentię gratia muliebris generis, aut propter horam balnei, aut visitationis, affectionis, aut laboris. Et quando nudatum fuerit corpus mulieris, vt ne à viris sacrificantibus cōspiciatur, sed à ministrāte muliere, cui præcipitur à sacerdote vt curam gerat ad tempus indigentis mulieris, in tempore denudationis corporis ipsius. Et infrà: Obseruandum est autem quod diaconissis solum indiguit ecclesiasticus ordo, viduasque eas nominauit, & ex his adhuc seniores, aniculas: nusquam autem presbyteridas aut sacrificulas constituit. Et in fine libri de his dicit. Et ipsæ (diaconissæ scilicet) sint etiā quæ in vnis nuptijs continenter se habuerūt, aut ab vnis nuptijs viduitatem seruarint, aut semper virgines sunt. De his concilium Chalcedonense canone 15. dicit quod ante 40. annum non est ordinanda diaconissa, & anathematizatur, si nubat cum eo cui nubit post susceptam manus impositionem. Latini autem has diaconissas non receperunt vel statim aboleuerūt. Vnde Concilium primum Arausicanum ca. 26. diaconæ omnimodo non ordinandæ, si quæ iam sunt, benedictioni quæ populo impenditur capita submittant. Et in cōcilio Epaunensi ca. 21. viduarum consecrationem, quas diaconissas appellant ab omni religione nostra penitus abrogamus solam eis pœnitentiæ benedictionem

si con-

si conuerti ambiunt imponendo. Et in concilio Aurelianensi: Fœminæ quæ benedictionem diaconatus hæctenus contra interdicta canonum acceperint, si ad coniugium probantur iterum deuolutæ, à communione pellantur.

Quod si huiusmodi contubernium admonitæ ab episcopo cognito errore dissoluerint in cōmunionis gratiam acta pœnitentia reuertantur. Et cap. 17. Placuit vt nulli postmodum fœminę diaconalis benedictio pro cōditionis huius fragilitate credatur. Non fuerunt igitur hæ mulieres pars cleri, sed ministerium tatum quoddam externum habebāt, cuiusmodi ferè nunc habent quæ hodie in xenodochijs aut similibus locis infirmorum curam gerunt. Docet id 19. canon synodi Nicenæ. Meminimus autem de diaconissis quæ in eodem habitu vel ordine esse probantur quod non habeant manuum impositionem. & idem modis omnibus eas inter laicas deputari. Talis diaconissa videtur Phebe fuisse, de qua ad Romanos 16. Ignatius in epistola ad Anthiocenses, Saluto custodes (inquit) sanctarum portarum diaconissas:

Melior est commētarius glossæ interlinearis, Lombardi, & Thomæ, atque Erasmi, qui istud de vxoribus diaconorum intelligunt: Qui enim vxorem suam regere nō potest, non est idoneus, vt diaconus sit & administrationem habeat.

Pudicas, modestas, non detrahētes, non calumniatrices: Græcè est, διαβόλους, sobrias, vigilantes & excitas. Fideles, fidas, in omnibus; tam fide quam vita, non sint furaces, nec adulteræ, nec hæreticæ.

Diacones sint vnus vxoris viri. Etiam in diacono vult significationē sacram esse. Nam Christus minister fuit Dei patris, cuius figurā etiā diaconus gerit, vt ait Ignatius, cuius verba paulò antè recitata sunt. Christus autem pro vnica sponfa seruiuit Deo patri. *Qui filijs suis bene præsent, &c. bonum gradum sibi acquirent.* Chrysostomus: Qui in his quæ inferiora sunt diligentiam suam vigilantiamque mōstrauerint, facillè ad ea quæ sunt superiora atq; excellentiora peruenient. Sentire videtur Chrysostomus, quod diaconus bene ministrans ascendet ad sacerdotium, & post ad episcopatū. Sic Ambrosij commentar. Poterunt, inquit, digni fieri sacerdotio. Sic Glosa interlinearis, Lombardus & Thomas. Pelagius gradū bonum pro maiori interpretatur. Hic locus illi respōdet: Qui episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. Alij malunt gradum pro profectu in spiritali pietate accipere.

Et multam fiduciam in fide, id est, vt habet Ambrosius in commentario sibi inscripto, Vt sciāt se impetrare posse quod postulant. Pelagius, multam fiduciam apud dominum petendi & apud

apud homines docēdi, vel etiam arguendi intelligit. *In fide quæ est in Christo Iesu, per fidem in Christum, Sicut 2. ad Corinth. 3. dicit, Fiduciā talem habemus per Christum ad Deum. Et ad Ephes. 3. In quo habemus fiduciā & accessum in confidentia per fidem.* Fides enim generat liberam inuocationem, sed tum demum, cum spe fuerit subnixā, quæ ex recta vita & bona conscientia oritur. Theophilactus, in fide, hoc est, in omnibus quæ sunt secundum fidem, & verbis, & operibus.

Hæc tibi scribo fili Timothee, &c. Ne ex ijs quæ hæctenus scripserat Timotheus mœroris aliquid conciperet: Non idcirco, inquit, hæc tibi scribo, quasi ad te venturus non sim, veniam enim profecto; ceterum si tardare contigerit, vt interim scias, quomodo oporteat, etc. Consule quæ annotauimus circa epistolæ principū, vnde petas quomodo istud consonet cum eo quod in Actis dicitur Ephesios faciem eius Act 20. non amplius visuros.

Vt sciās quomodo oporteat te in domo Dei conuersari. Explicat Apostolus scopū cur hæc scripserit, quæ est ecclesia Dei viuī. Vbi sunt, qui dicunt Ecclesiam inuisibilem? Pulchrè in hūc locum Ambrosius, Ecclesia domus Dei est, cuius hodie rector est Damasus. Adducit hæc Paulus, vt magis sollicitus sit Timotheus digne conuersari & rectè regere Ecclesiam. Si enim Ec-

clesia domus Dei est, valde reueréter in ea est agédū. Et res est plena horroꝝ. Alludit enim Apostolus ad cap. 28. Geneseos, vbi dicit Iacob paués. Quam terribilis est locus iste, verè non est hic aliud quã domus Dei. Vel potius, sicut Chrysostomus annotat & Theophilactus ad templum Iudaicum. Et quia Apostolus iam omisso sermone de vita rectè instituenda redit ad tractationem de doctrina & fide ac hæresibus fugiendis, subiicit, quod Ecclesia sit columna & firmamētum veritatis, innuens Timotheum magno cum studio veritatis intelligendæ & prædicandæ in Ecclesia versari debere. Porro quia hic sermo metaphoricus est, varia translationis ratio reddi potest. Nam in primis, Stilus, instrumentum etiam significat, quo scribimus. Qua significatione Ecclesia stilus veritatis dici potest, quia per eam scribit Deus in cordibus hominum legem suã, quomodo Apostolus dicit Corinthios epistolã esse à se ministratam. Et Psalmista: Lingua mea calamus scribæ velociter scribētis, siue stilus scribæ velocis. De quo vide Hierony. in Psal. 44. in 3. Tom. Adhæc allusio esse potest ad columnam nubis & ignis, qua dominus dux erat populi Israël, sicut nunc ducit electos suos per Ecclesiam. Verum commentarij ferè omnes magis ad columnam qualis ædificio supponitur, referunt. Et hoc magis designat quod sequitur,

2. Cor. 3.
Psal. 44.

quitur, firmamētum, siue fixa & stabilis sedes. Item quod præcessit, domus Dei. Rursus quia & hæc metaphora sunt, & multa in eis attendi possunt, vnde oriatur commentariorū varietas, primo aduertendum in columna & firmamento apud omnes designari stabilitatem quam præstat his qui eis inniuntur, vt sit sensus; Columna stabiliens & fundamentum firmans. Potest etiã intelligi columna stabilitas & sedes firmata. Priorem igitur modū habent commentatores quos subiiciã. In primis Pelagius, Ecclesia, inquit, est colūna & firmamentum veritatis, in qua sola stat veritas firmata: quæ sola sustinet ædificium. Deinde Ambrosius actiue intelligens dicit, Firmamentū veritatis huius signa esse & prodigia: Vbi vult Ecclesiam cōfirmare veritatem per virtutem miraculorum, quã ex Spiritu sancto accepit. Sic Glossa, Lombardus & Thomas: Columna (inquiunt) veritatis, quia in se bene sustinet veritatem ne corruat: & firmamentū, hoc est, fulcimentum iam nutantibus. Quæras fortasse quomodo Ecclesia firmat veritatem & sustinet, cum ipsa potius per verã doctrinam contineatur. Pulchrè id explicat Beda in ca. 9. Prouerb. tractans illud, Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Ecclesias (inquit) per orbem sepriformi gratia spiritus erexit, quæ domū eius, id est, mysterium

incarnationis eius: ne perfidorum improbitate memoria tollatur, credendo, colendo, & prædicando, quasi sustentando continerent. Dicitur igitur Ecclesia firmare veritatem, quia veram doctrinam in cordibus hominum firmat, cum ipsa tamen per veram doctrinam à Deo firmetur. Vnde Chrysostomus videtur vtrūq; hoc loco intelligere, quod Ecclesia dicatur columna veritatis & firmamentum: quia & à veritate vel à Deo per veritatem ipsa firmatur, et fortis atque inuicta efficitur, vt per eandem veritatem alios sustentet firmetq;. Sicut Christianus populus & Dei filius est, dicēs ei, pater noster: & sponsa Dei est, & vxor paries ei singulos fideles: quæ admodum & Christus dicitur sol iustitiæ, petra iustitiæ. Item Deus dicitur Deus veritatis, quia & ipse iustus est & nos iustificās, & ipse veritas est, & veritatem suam in nobis complens. Certè in Psalm. 74. vtrūq; tā actiua quàm passiuā confirmatio in columnis significatur, dum dicit: Ego confirmaui columnas eius. Et in Apocalyp. cum dicit Christus: Faciam illum columnam in templo Dei mei & fores non egredietur, amplius: nomine columnæ significatur stabilitas à Christo accepta, qua columna in se est stabilis. Sic igitur Chrysostomus: Ecclesia fidem cōtinet & prædicationē, quippe veritas Ecclesiæ, & columna & firmamentum est. Et post subdit: Columna est

Psalm. 74.
Apoc. 3.

na est orbis ecclesia. Similiter Arethas in ca. 3. Apocalypsis: Qui vicerit aduersarias potestates columna & firmamentum veritatis constituitur: & ipse firmiter & immutabiliter gaudens & alios fulciens, ne in bono excidant à sua fede. Passiuam significationem habet commentarius in 26. cap. Iob, qui ponitur inter Hieronymi opera, cuius author Beda esse videtur. Ecclesia (inquit) quæ sanctorum omnium est congregatio, pro æterna sibi in domino stabilitate columna & fundamentum dicitur veritatis. Sic Irenæus lib. 3. cap. 11. & eod. lib. cap. 3. Similiter Chrysost. loquitur, dicens: Columna & fundamentum ecclesiæ est euangelium & spiritus vitæ. Et Theodoretus in hunc locum: Domum, inquit, Dei & Ecclesiam appellauit cœtum eorum qui crediderunt, eos dixit columnam & firmamentum veritatis. Supra petram enim fundati stabiles & immobiles permanent, & rebus ipsis prædicant dogmatum veritatem. Conformiter huic loco Apostoli Irenæus li. 3. c. 4. Tantæ, inquit, ostensiones (ecclesiæ) cū sint hæc, nō oportet apud alios quærere veritatē, quā facile est ab ecclesia sumere, cum apostoli quasi in depositorium diues plenissimè in ea contulerint omnia, quæ sunt veritatis, vt i omnis quicumque velit sumat ex ea potum vitæ: hac est enim vitæ introitus. Omnes autē reliqui fures sunt & latrones: propter quod

Ioan 10.

quod oportet deuitare quidem illos: quæ sunt ecclesiæ cum magna diligentia diligere & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim etfi de aliqua modica quæstione disceptatio esset; nõne oporteret in antiquissimas recurrere ecclesias, & ab eis de præsentis quæstione sumere quod cærum & liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nõne oportebat sequi ordinem traditionis quam tradiderunt ijs quibus committebant ecclesias, cui ordinationi assentiunt multæ gètes barbarorum, eorũ qui in Christo credunt, sine charactere vel atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis, salutem, veterem traditionem diligenter custodientes? Et cap. 3. Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire: & habemus adnumerare eos qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in ecclesijs, & successores eorum vsque ad nos. Et infra: Sed quoniam valde lōgũ est in hoc tali volumine *omniũ Ecclesiarum enumerare successiones; maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annunciatiam hominibus fidem, per successiones episcoporum peruenientem vsq; ad nos, indi-

indicantes, confundimus omnes eos qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hæc enim Ecclesiam propter potentiorẽ principitatem necesse est conuenire omnem ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndiq; fideles, in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quæ est ab Apostolis traditio. Et cap. 4. o. Fidem, ait, nostram perceptam ab Ecclesia custodimus, & quæ semper à spiritu Dei, quasi in vase bono eximium quoddam depositum iuuenescens, & iuuenescere faciens ipsum vas: In quo enim Ecclesiæ creditũ est Dei munus, quemadmodum aspiratio psalmationi, ad hoc vt omnia membra percipientia viuificentur: & in eo disposito est communicatio Christi, id est, Spiritus sanctus arra incorruptelæ & confirmatio fidei nostræ & scala ascensionis in Deum. In ecclesia (inquit) posuit Deus Apostolos, Prophetas, Doctores, & vniuersam reliquam operationem spiritus, cuius 1. Cor. 12. Ephes. 4. non sunt participes omnes qui non concurrunt ad ecclesiam, sed semetipsos fraudat à vita per sententiam malam & operationem pessimam, vbi enim ecclesia ibi & spiritus, & vbi spiritus Dei, illic Ecclesia & omnis gratia, spiritus autem veritas. Et libro 4. cap. 63. Agnitio vera est Apostolorũ, doctrina & antiquus Eccle-

Ecclesiæ status in vniuerso mundo, & caractere corporis Christi, secundum successiones episcoporum, quibus illi eam quæ in vnoquoque loco est ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos custodita sine fictione, scripturarum tractatione plenissima, neque ablationem recipiens lectio sine falsatione, & secundum scripturas expositio legitima & diligens, & sine periculo, & sine blasphemia, & præcipuum dilectionis munus, quod est pretiosius quam agnitio, gloriosius autem quam propheta, omnibus autem reliquis charismatibus eminens. Et Hieronymus in fine libri contra Luciferianos, Poterā, inquit, omnes propositionū riuulos vno ecclesiæ sole siccare. Et iterū: Breuem tibi apertamque animi mei sententiam proferam, in illa esse ecclesia permanendum, quæ ab Apostolis fundata vsque ad hanc diem durat, etc. In epistola quoque ad Cthesiphontem. Multi anni sunt, quod ab adolescentia vsque ad hanc ætatem diuersa scripsi opuscula, semperque habui studio audientibus loqui quod publicè in ecclesia didiceram. Nec philosophorum argumenta sectari, sed Apostolorum simplicitati acquiescere. Qui etiam in epistola ad Theophylum contra Ioannem Alexandrinum. Perpicuum (inquit) est dolorem proprium causam ecclesiæ non putandum, Nec stomachū vnius hominis, imò per illum aliarum generali Ecclesiæ

eclesiæ vocabulo nuncupandum: notans videlicet abusus multorum. Et Ambros. epist. 82. Vtrunque, ait, ad Moysen à domino dictum est, Vbi stas, terra sancta est. Et: Tu hic sta mecum, Exod. 3. hoc est, mecū stas, si stes in ecclesia. Ipse enim Deute. 5. locus est sanctus, ipsa terra fecunda sanctitatis & opima virtutum mensuris. Sta ergo in Ecclesia: sta vbi tibi apparui, ibi ego tecum sum. Vbi est ecclesia tibi firmissima, statio tuæ mentis est, ibi fundamentum animi tuī, vbi tibi de rubo apparui. Tu rubus, ego ignis in rubo. Ego in carne propterea ignis, vt tibi luceā, vt tuas spinas & tua peccata consumam, & meam tibi demonstram gratiam. Similiter August. libro contra epistolā Fundamenti cap. 5. Ego euangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoueret autoritas. Quibus ergo obtemperavi. dicentibus: Credite euangelio, cur non obtemperem dicentibus mihi, noli credere Manichæo? Et lib. de vtilitate credēdi c. 14. Nullis me video credidisse (Christum scilicet esse sectandum) nisi populorum atque gentium confirmatę opinioni ac famę admodum celeberrimæ. Hos autem populos ecclesiæ catholicæ mysteria vsquequaque occupasse. Cur non igitur apud nos potissimum diligenter requiram, quid Christus præceperit, quorū autoritate commotus Christum aliquid vtile præcepisse iam credidi? Tu ne mihi melius expositurus es

Ad Honoratum
Manichæum
quendam.

rus es quid ille dixerit, quē fuisse aut esse non putarem, si abs te mihi hoc cōmendaretur esse credendum? Hoc ergo credidi (vt dixi) famā celebritate, consensione, verustate roboratā. Vos autem & tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui nemini dubiū est, quin nihil dignum authoritate prāferatis. Hic si roges, quomodo & per quid sit ecclesia columna veritatis, ex prācedentibus patet responsio, per continuam nimirum & indefectibilem spiritus assistentiam. Sed quia hęc responsio generalis est laus explicāda sunt spiritus charismata, quibus id prāstat. Primum est multitudo miraculorum, quibus & ad fidem adducta est, & in eundem retinetur. Nihil enim (sicut ait August. cap. 16. de vtilitate credendi) est populis aptius & omnino stultis hominibus, quam id miraculū quod sensibus admouetur. Alterū quo ecclesia firmat veritatem est sequentium credentiumq; multitudo, sicut eodem loco dicit Aug. Coniungit hęc duo August. etiam cap. 17. eiusdem lib. Et lib. 22. de ciuita. Dei cap. 5. & multis sequētib. Quibus locis ostendit admirāda esse miracula initio ecclesię facta, & multa adhuc ad fidem stabilēdam quotidie edi: Maximum autem esse quōd mundus rem tam incredibilem paucis ijsq; idiotis, & iuxta seculum infirmis atque abiectis annuntiātib. credidit, qui etsi miracula stupenda non fecissent, maius ta-

meri

men est miraculum mundum eis celsisse sine miraculis. Quisquis etiam nunc quærit prodigium vt credat in Christum magnum est ipse prodigium, qui mundo credente nō credit. In multitudine autem sequentium est consensio tot populorum atq; gentium per tot tempora hucusque perdurās, per tot loca extensa. Et in his supra modū mirabile est, quod res tam arduas & incredibiles personarū Trinitatem in vna natura, Deum hominem crucifixum, carnis resurrectionem iam noscant omnes, etiam anus & puellæ, quod vnicus Deus à vulgō colatur, & quod nullum corpus iam pro Deo colant. Sed in his eminet tā enūmerata turba martyrum, tam horrenda & magna supplicia pro Christi fide tolerantium: perfecta castitas innumerarum virginum omnes nuptias contemnentium: amor abstinentiæ & paupertatis in innumeris maximus, quōdque omne vulgus se infirmum agnoscat, dum talia nō amplectitur. Populi (ait August.) fauent, prædicant, & laudant: item ardens charitas & summa pax atque vnitas inter catholicos, de qua Christus: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei Ioan 13. sitis, si dilectionem habueritis ad inuicem: de quo suprā Irenæus. Tertium est, quod hęc omnia quæ iam in mūdo videmus apud Christianos impleri & ab ecclesia prædicari, à prophetis ante multa secula monstrātur esse prædicta

dicta, etiam ipsius ecclesie à gentilibus, & hæreticis oppugnatio, quod utiq; nullius hominis industriae vel fraudulentiae vel magiae potest ascribi. Nec possunt hi libri post rerū euentum dici esse conficti, cum inimici Christi Iudæi per varias gentes dispersi testentur libros illos ante Christi natalem, vt sacros, à gēte Iudæa receptos. De quo signo vide August. lib. 13. contra Faustum pulcherrimè agentē: Hæc igitur, inquit, charismata, miracula, prophetarum vaticinia consona euentui, credentiū extensio in omnia loca & tempora, vniformitas doctrine, & constans vnitas per omnia loca & tempora, virtus vera tam heroica quam communis, ea sunt, per quæ firmat ecclesia veritatem in cordibus. Sed præter hæc omnia charismata per quæ vera esse probatur ecclesie doctrina, est & aliud, de quo supra Irinæus, nēpe ministerium docendi, prædicandi, atque veritatem perpetuò custodiendi, & hoc est, apud pastores et doctores ad cōsummationem sanctorū, donec occurramus omnes, etc. vt Apostolus ad Ephesios 4. dicit. Et primò atq; præcipuè apud Christi vicarium Petrum, eiusque

Matth. 16

successores, vt ait Christus: Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.

Luc. 22.

Et: Ego pro te rogavi, etc. De his Augustinus libro contra epistolam Fundamenti cap. 4.

Obijciat fortassis quispiam rectius Pastores,
Docto-

Doctores, ac potissimùm successorem Petri columnas veritatis dicēdos quam Ecclesiam, præfertim cum ea dici solùm videatur columna, ratione cathedræ Petri. Respondendum est, si respiciatur solùm ministerium prædicandæ & custodiendæ doctrine, verum est Apostolos eorūmq; successores columnas esse doctrine. Sin verò attendantur omnia per quæ veritas ipsa custoditur in cordibus hominū; nempe verbi ministerium, & simul quæ antè diximus, consensus populorum, miracula, pietas vitæ, multitudo sequētium, & similia, cum sola Ecclesia hæc omnia in varijs mēbris habeat, non ipsi semper ministri præ illis meritò columnæ nomen sibi vendicat. Deinde insignē quiddam est solis bonis in ecclesia competens, nempe gemitus & preces impetrantes à Deo vt veritas & pietas ad iudicium vsque in cordibus hominū inscribantur & perseuerent. Atq; hac ratione dicit August. solos bonos esse eam domum, quæ dicitur ædificari super petram, cap. 51. lib. 7. cōtra Donatistas: quomodo ca. 17. & 18. dicit petram & solos bonos dimittere peccata, quanquam malorum id fiat ministerio. Eadem enim est ratio de doctrine & sacramentorum administratione. Atque ita patet, quomodo aliquo sensu propriè magis dicitur ecclesia colūna veritatis; sicut sola propriè dicitur mater nostra, & Christi sponsa &

N vxor;

vxor, & alio modo pastores : ministerio scilicet, quod Deus non deserit propter preces & gemitus ecclesiæ. Epiphanius in hæresi Arrij dicit Christum vocari columnam, quia fundamentum est veritatis, Græcè eisdem verbis vtens, quibus hoc loco Paulus. Et innuere videtur ita eum in scripturis vocari : Nec alius quo id dicatur præter hunc locus occurrit. Videndum igitur ne fortè sic legerit Epiphanius, [columna & firmamentum veritatis, & manifestè magnum est pietatis mysterium, quod manifestatum est in carne] vt hæc inter se cohæreant. Sed in hæresi Archôticorum, quæ est numero 40. hæc verba Apostoli citans, manifestè ea ad ecclesiam refert.

Et manifestè magnum est pietatis sacramentū, etc.
 Quia Apostolus iam inciderat in mentionem ecclesiæ simul alludēs ad templum Iudaicum quod carnale tantum erat, nō in veritate Spiritus sancti vel doctrina, fundatum, eōq; breuī post interijt, progreditur ad mysterij quod in ecclesia est declarationē (nam & in altero arcana quædam sacra fuerunt) vt inde ostendat veritatem doctrinæ ecclesiasticæ rem esse ad modum sacram religiosęq; tractandam. Digni (inquit Chrysoſtomus) tanto mysterio viuere studeamus, hi nēpe quibus mysteria creduntur magni vtique sunt : studeamus digni fieri, quibus creditur tanti custodia sacramēti. Vocat

cat autem hic mysterium, dispensationem carnis assumptæ, ipsam Domini incarnationem, quod Deus sit homo. In hac enim re præcipuè consistit religio Christiana & ecclesiæ doctrina. Ad hoc enim mysterium explicandum, & credendum, & salutē ex eo petendam omnia in ecclesia fiunt. Dicit autem hoc esse magnum, & quidem manifestè, pro quo Græcè est confessè: magnū, hoc est, vt dicit Ambrosius, omnium confessione. Et Erasmus, citra controuersiā. Chryso. interpretatur indubitate. Quomodo igitur mysterium est, ait Chrysoſtomus quod omnibus est notum? Respondet. Sed id antea erat incognitum, nunc autem singularis gratiæ meritò manifestatum est. Potest etiam mysterium dici, quia nemo id ex se cognoscere potest, sed is tantum cui voluerit ipse reuelare. Sicut Apost. 1. ad Corinth. 2. dicit, quòd oculus non vidit, etc. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Imò & fidelibus adhuc mysterium est incarnatio Domini, vt ait Leo serm. 3. de natali domini. Et serm. 10. Natiuitas domini, ait, omnia miracula, omnemq; intelligentiæ rationem excedit. Et de ea scriptum est: Generationem eius quis enarrabit? Efa. 53.
 Quid enī maius Deo? Quid inter omnia creata homine? & quid tam exiguum cōparatione omnium angelorum & hominum & reliquæ creaturæ quam vnus homo? & tamen vnus
 N 2 homo

homo ipse factus est. Et quid mortali miserius? & hoc ipse factus est. Quæ maior potuit esse charitas Dei erga hominem, quam ut pro rebellante supplicium ei debitum Deus ipse subiret? Quæ melior ad veritatem & beatitudinem via, qua ipsa veritas & beatitudo Deus homini ita attemperatus, ut natura atque miseria ei similis fieret? Quæ medicina efficacior, quam qua medicus ipse morbum in se transfert, & ita similem se facit infirmo, ut per similitudinem sui quod morbo contrarium est, in eum transfundat? Vnde Dei potètia magis potuit homini declarari, quam dum et homo ex malo in bonum commutatur, et Deus ipse miser efficitur. Quanta diuinæ iustitiæ cōstantia, dum is pœnam luere mauult, quàm peccatum relinquere impunitū. Mirabile supra modum: Deus homo. Mirabile: Deus miser. homo. Mirabile: Deus pro impijs inimicis mortuus homo. Mirabile: quod iustissimus sit miser, ut impius fiat beatus. Quid (inquit August.) tā opus habēs misericordia, quam miser? Et quid tam indignum misericordia, quam superbus miser? Ex quo factum est, ut illud Dei verbū per quod facta sunt omnia, et quo fruitur omnis angelica beatitudo vsq; ad miseriam nostram porrigat clementiam suam, et verbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Sic enim posset panem angelorum māducare homo nondum

I b. 7. de
liber ar-
lit. c. 10.

Ioan. 1.

Psal. 77.

dum angelis adæquatus, si panis iste angelorū hominibus dignaretur adæquari. Magna miseria atque malitia homo pauper et superbus atque rebellis Deo creatori atque bono suo; Sed maior misericordia atque bonitas Deus, cum diues esset, pauper factus et humilis atque obediens pro inimico suo. Deus (ait Aug. lib. Senten. Prosperi, sentē. 30.) homo factus est: Quid futurus est homo, propter quē Deus factus est homo? Et lib. 9. Confess. cap. 6. de se recenter baptizato meritō dicit. Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili cōsiderare altitudinem concilij tui (Deus) super salutem generis humani.

Mysterium pietatis. Græcè est, boni cultus. Solus autem Dei cultus bonus est, qui colitur fide, spe, et charitate. Pelagius hoc sic exponit, Quia per incarnationem Christi generi humano pietas collata est. Sic loquitur Leo serm. 5. de natali dicens: Hæc domini nostri operā dilectissimi; non solum sacramento nobis vtilia sunt, sed etiam imitationis exemplo: si in disciplinam ipsa remedia transferantur, quōdque impensum est mysterijs, profit & moribus. Et serm. 3. Hoc magnæ pietatis sacramentū, quo totus iam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint, qui in illud credidēre promissum, quam qui suscipere donatū. En hic Leo

in voce myſterij & ſacramenti aliquid efficaciæ vult ſignari : Non ſolum ſignificationem; quod conſonat myſterijs legis veteris, quæ emundatione carnis præſtabant. Vnde ita Auguſt. vocem ſacramenti vſurpat, & poſt eum alij. In aqua verbum mundat. Quid eſt aqua niſi aqua? accedit verbum ad elementum, et fit ſacramentum. Sic Magiſter ſententiarum. Sacramentū hoc, inquit, cauſa eſt totius ſanctę religionis, et veræ culturæ. Ambroſius interpretatur, pietatem, idem eſſe quod veritatem in eccleſia prædicatam, quia videlicet verum cultum Dei prædicat Eccleſia. Lyranus interpretatur Sacramentum pietatis, quia Chriſti incarnatio procedit ex maxima pietate. Sed non arbitror Deum in ſcripturis vocari Euſebium, hoc eſt, pium cultorem.

Quod manifeſtatū eſt. Sic legit Ambroſius, & interpretatur Chriſtum eſſe ſacramentum ſive myſterium, ſicut etiam Apoſtolus ad Colof. 1. Chriſtum ſacramentum ſive myſterium appellat. At Chryſoſtomus & Gyrillus legūt, Deus manifeſtatus eſt in carne: ſed vnus ſemper idemq; ſenſus eſt. Nec vllus eſt veterū (quod equidem ſciam) qui præter Eraſmum, de prædicatione euangelij iſtud accipiat, ſed omnes Chriſti perſonam intelligunt. Liberatus archidiaconus Carthaginenſis, in Breuiarij ſui, cap. 19. ſic habet: Hoc tempore Macedonius Con-

Conſtātinopolitanus epiſcopus ab Imperatore Anaſtaſio dicitur expulſus tanquam euangelia falſaret, & maxime illud Apoſtoli dictū; quia apparuit in carne, iuſtificatum in ſpiritu. Hunc enim mutaffe, vbi habet, *ὁς*, hoc eſt, monosyllabum Græcū, litera mutata, *ο* in *ω*, vertiſſe, & feciſſe *ὁς*, id eſt, vt eſſet Deus, apparuit per carnem. Tanquam Neſtorianus ergo culpatus, expellitur per Seuerum, etc. Hæc Liberatus in tertio Tomo Conciliorum iuxta nouiſſimam editione, in qua locus hic prius mutilus, vt hic citatur reſtitutus eſt. Vera igitur lectio eſt *ὁς θεός*, id eſt, qui Deus vel ipſe Deus manifeſtatus eſt per carnem. Quid igitur ſibi hic velit annotatio Eraſmi, qua ſubolere ſibi ait locum hunc à Catholicis contra Arrianos eſſe immutatum, viderint alij. Certè vt hic ex Liberato diſcimus, conſtat eum ab hæreticis contra Chriſti diuinitatem, corruptum eſſe.

Manifeſtatū eſt in carne. Particulatim explicat magnitudinem myſterij, quod eſt Deus & homo. Et primo proponit quod maximum eſt, Deum nempe manifeſtatū eſſe in carne, id eſt, in humana natura miſera. Accipit enim Apoſtolus carnem pro humana natura, prout eſt miſera atq; mortalis. Sicut ad Hebr. 5. Qui in diebus carnis ſuę, id eſt, dum eſſet homo miſer. Et 2. ad Corinth. 5. Et ſi nouimus ſecundum carnem Chriſtum. Et ad Galath. 4. Tē-

rationem vestram in carne mea non spreuistis. Primum igitur mirabile illud & magnum est, quodque nos merito ad Dei cultum excitat, quod Deus homo miser factus sit, ac perpetuo in laboribus & miserijs vixisse palam visus sit.

Iustificatum est in spiritu, hoc est, ipse Christus ab initio conceptionis iustus & sanctus à Spiritu sancto effectus est, vt nūquam peccatum habuerit. Sic Chrysostrmus interpretatur licet & aliū adferat sensum. Similiter Cyrillus lib. de incarnatione vnigeniti cap. 2. & lib. de recta fide ad reginas. Est autē & secundum hoc sublime admodum atque admirandū, miserum videlicet hominem nunquam peccato subiacuisse; præter omnium aliorum morē de Spiritu sancto natum esse, totum sanctum. Id quod magnum momētum habet ad nos iustificandos. August. in Enchirid. cap. 40. docet gratiam Dei significari, dum Christi conceptio Spiritui sancto tribuitur. Alia est expositio Chrysostrmi, vt sit sensus: Per spiritū declaratus est iustus, sicut dicitur sapientia iustificata à filijs. Sic & Ambros. in commēt. sibi inscripto, per spiritum intelligit miracula & prædicationem, quibus ipse Christus quis esset declarauit. Similiter Sedulius: Iustum demonstratum est in spiritu, Deum in forma columbæ super eū descendit: Siue (inquit) quod prophetatum est per Spiritum sanctum. Sed prior expo-

Matth. 11

expositio magis placet. *Apparuit angelis*, siue visus est angelis. Nobiscum (ait Chrysostr.) viderunt angeli, quem antea non videbant. Et hoc tertium mirabile est quod ipsis etiam angelis per Christi incarnationem accessit, videre, nimirum Deum infantē, & in deserto cum bestijs agentem, ieiunantem, mæstum, probris affectum, mortuum, resurgentem quoque & ascendentem super omnem angelicam naturam. De quo dicunt in Psal: Quis est iste Rex gloriæ? Et apud Esaiam: Quis est iste qui venit de Edom: vt rectè interpretatur Dionys. Areopagita cap. 7. celestis hierar. Iam autem cum vident in ecclesia Christi mortis effectū valde mirantur Dei sapiētiam. De quo Apostolus ad Ephes. 3. & 1. Petri 1. Sed quomodo per hoc quod Christus homo & Deus angelis apparuit & visus est, pietas nobis cōfertur? quia per angelos nobis primo omnia manifestata sunt, vt videre est in Christi natali, resurrectione, ascensione, & vocatione Cornelij Centurionis ad fidem: tum quia angeli nobis tunc sunt recōciliati, ac maiorem salutis nostræ curam gerere cœperunt. De quo August. in Enchiridio cap. 61. & 62. Gregor. lib. 34. Moral. cap. 4. accipit angelos homines prædicatores, quia sequitur, prædicatum est Gentibus: Magis placet prior interpretatio.

Prædicatum est Gentibus, &c. Est & hoc supra modum

modum mirabile, quod idololatriis olim derelictis voluerit Deus tantum mysterium communicare, de quo Apost. ad Ephes. 2. & 3. Maius est quod sequitur, *Creditum est in mundo.* Mirum quod euangelica doctrina tam magna atq; sublimis ab omnibus vbique habita sit, contra proprios ab auis longa serie acceptos errores, idq; tam subito ac per paucos, eosq; abiectos. Magnum est hoc & potestatis eius & veritatis argumentum.

Assumptum est in gloria. Hoc de Christi ascensione à commetatoribus intelligitur, qua gloriosus videntibus Apostolis ascendit. Haymo annotat ordinem præposterum esse, prius enim assumptus est in gloria, antequam prædicatus sit Gætibus. Theodoretus putat hoc additum esse, vt ostenderetur cur iure crediderit mundus prædicationi Apostolicæ, quia videlicet in cælis à dextris Dei sedet, qui prædicatus est ab Apostolis & veritatem mundo persuadet.

Videndum num sit Apostoli sensus quod non solum creditum est Christo, vt Moysi vel alijs doctoribus, sed quod receptus sit à mûdo tanquam in gloria patris existens, tanquam verus Deus: gloria enim dei solius est, vnde & Christus Apostolo gloriæ dominus dicitur, & Pater, Filius, ac Spiritus sanctus semper in ecclesia glorificatur. Ita vt istud assumptus siue receptus sit simile in significatione illi, quod Ioan-

1. Cor. 2.

Ioannis 5. dicitur: Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me, alius veniet in nomine suo, illum accipietis. Vt hic idem dicatur quod ad Philippenses: Omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris, etc.

IN CAPVT QVARTVM.

Spiritus autem manifestè dicit, &c. Postquã ostendit Apostolus quam religiosè ac sollicitè Episcopo in Ecclesia versandũ sit, propterea quod veritas in ea resideat, summumque ibi mysterium tractetur, prædicat deinde venturos quosdam hæreticos, qui alio modo, quàm Iudaizates, mysterium istud sint oppugnaturi, & de multorum animis abolituri. Atque hæc altera est ratio cur episcopis aduigilandum sit, vt hic sit sensus: Quanquã Ecclesia columna est & firmamentum veritatis, in eaque citra cõtrouersiam magnum est pietatis mysterium, posterioribus tamen seculis exorituròs seductores, Spiritus sanctus, dicit, per me, *Manifestè*, id est, expressis & disertis verbis. Oecumenius intelligit palam. Sic et Theophilactus, Palam, inquit, perspicuè, non adumbratè, sicut cõsuetudo est prophetiæ. Sic Chrysostomus, planè, apertè, indubitatè: Similiter Ambrosius. *Quia*, seu quod, *in nouissimis*, posterioribus,

rioribus, imò paulò post futuris, *temporibus discedent*, apostatabunt seu deficiet à fide: Iam iam, inquit, exorturi sunt, ac decreset numerus discipulorù . *Attendentes spiritibus erroris*. Græcè est, planis, hoc est, impostoribus (& doctrinis dæmoniorum.) Ipsi doctores & pseudopropheta vocantur spiritus erroris & dæmonia, siue diuini, sicut 1. Ioan. 4. Omnis spiritus (omnis doctor) qui confitetur Iesum in carne venisse, etc. Nihilominus etiam dæmones ipsi hic possunt accipi, qui pseudoprophetas loquuntur. Priori modo exponit Chrysof. Spiritus, inquit, erroris meritò ipsos appellauit, quippe qui eiusmodi spiritibus afflati, ista locuti sunt. Omnis autè hæretica doctrina ex diabolo est, vt annotat Chrysof. Videtur autem ad hoc respicere quod Ephesij solent esse valde dediti dæmonibus, & ab eis mysteria quædam petere, vt & Platonici, ex quorum doctrina tunc hæreses sunt ortæ.

In hypocrisi loquentium mendacium. Græcè est, in simulatione falsiloquorum, hoc est, interprete Chrysof. ipsa quæ mentiuntur, non per ignorantiam, sed simulando loquuntur cum veritatem non ignorēt. Similiter Ambrosius. *Cauteriatam*, hoc est, nota inustam indelebili. Hanc notam dicit Ambrosius esse ipsam fallaciam, quæ dolo malevolentix denotat conscientiam ad perditionem, quam corrumpit, im-

muta-

mutabiliter. Tria igitur in cauterio notat Ambrosius, corruptione, immutabilitatem, & notationem. Chrysofomus accipit impuram vitam, cuius sibi sunt conscij, ex quo fit vt peruertat dogmata, sibi conates persuadere, quod nō erit retributio bonorum & malorum, quo fit vt sordes eorū indelebiles sint. Sic & Oecumenius. Simulationem refert Pelagius non ad hoc quod scientes falsa doceant tantum, sed etiā quod ea docent, ex quibus volūt sanctiores & puriores alij videri, nempe tam casti & temperati, vt & nuptias & esum ciborū quorundam damnēt: Ita vt simulatio referatur ad opera in speciem pia, quæ Christus vocat vestimēta ouium. Falsa autem quæ docturi sint, quædam exempli gratia subiicit: Nam sicut Ambrosius dicit, etiā Apostolus vult istos peruertero incarnationis mysterium.

Prohibitium unbere, abstinere à cibis, &c. Græcus scholastes Oecumenius, ostendit visitatam esse Græcis locutionem, vt dicant, prohibuit ne vesceretur, hoc est, prohibuit esum. Ita & hic prohibitium abstinere, id est, prohibitium ne quis vtatur, siue præcipientium abstinentiam. *Quos Deus creauit, &c. Quod omnis creatura Dei bona sit, & nihil reijciendum, &c.* Prohibebant igitur hi aliquos cibos tanquam nō essent à bono Deo, natura sua mali, siue immundi. Ex quo eodem principio & nuptias damnabant.

nabant. Videamus igitur de quibus Apostolus loquatur. Chrysoft. igitur, de Manichæis, inquit, & Encratitis, & Marcionistis, omniq; illorum officina loquitur. Sic & Oecumenius, & Theophilactus, & Ambrosius, qui etiã Parritianos adiungit. Sic & August. libro contra Adimantum cap. 14. Hos, inquit, propriè designat, qui non propterea tēperant à cibis talibus, vt aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant: sed quia ipsas carnes immūdas putant, & earum creatorem Deum esse negāt. Sic igitur de Encratitis siue continētibus lib. 1. cap. 30. dicit Irenæus: A Saturnino & Marcione (exorti) qui vocantur continentes, abstinentiam à nuptijs annunciauerunt, frustrantes antiquam plasmationem Dei, & oblique accusantes eum qui masculū & foeminam ad generationem hominum fecit & eorum quæ vocantur apud eos animalia, abstinentiam induxerunt, ingrati existentes ei qui omnia fecit Deo. De Marcione dicit Epiphanius hæresi 42. docet hic animatis non vesci pronuciās reos esse iudicij eos qui carnem edunt, velut qui animas edant. De Saturnino autem, sic cap. 22. lib. 1. dicit Irenæus: Nubere & generare à Satana dicūt esse. Multi autem ex his qui sunt à Saturnino, & ab animalibus abstinent, perfecta huiusmodi continentia seducentes multos. In hæresi 66. similia dicit,

dicit, Manichæos dicere qualia Marcionem de abstinentia ab animatis. Edentem, inquit, carnis animam edere dicit & ipsum reum, vt & ipsi tale quid fiat, veluti si porcū edat, vt porcus rursus fiat, etc. Quapropter ab animatis abstinent isti, & si quis, inquit, vxorem duxerit, etiã ipse post discessum ex hac vita in aliud corpus transit & fit mulier, quo etiam ipse nubar. Dicit quoque Deum malum fecisse corpus, Deum bonum animas. August. quoq; lib. de hæresibus de Manichæis dicit, quosdam præcipuos scilicet nec carnibus vesci, nec ouis, nec lacte, sed nec vino fel esse, dicētes principis tenebrarum. Hi quoque docent auditores suos, vt si vtantur coniugibus, conceptum tamen generationemque deuient, ne diuina substantia quæ in eos per alimenta ingreditur, vinculis carnis alligetur in prole. Vnde nuptias sine dubitatione cōdemnant, & quātum in ipsis est prohibent, quādo generari prohibēt, propter quod coniugia copulanda sunt. Vide lib. 6. August. contra Faustum, & lib. 30. cap. 5. & 6. vbi sic habet. Audi ergo, quod cōfiteris te non videre, qua mente aut concilio hoc aduersum vos capitulum proferamus: non quod à carnibus abstineatis: nam hoc à quibusdam & primi parentes nostri fecerunt, sicut commemoras: non tamen ea damnandi, sed significandi gratia, quod nō intelligitis; & vnde iam quan-

rum

rum sufficere videbatur, in superioribus partibus operis huius locutus sum : & Christiani non hæretici, sed Catholici, edomandi corporis causa propter animam ab irrationabilibus moribus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda credant, non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper, sicut pauci; vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus, seu voluerit, seu potuerit. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes diaboli operetur sæculentiore materia mali, ac per hoc eas, tãquam immundiora & truculèntiora Dei vestri vincula, exhorrentes abijcitis. Et infra: Illud quod sequitur ea verba Apostoli, quibus commemorationem huius capituli terminasti, ipsum est omninò, quod nos facit hoc testimonium vobis obijcere: quod & tu, puto, sciebas, vt ea verba primo nò poneret, & nobis in extremo diceret, qua mente aut concilio hoc aduersum nos capitulum proferatis. ego non video. cum hoc ipsum nostrum concilium tacere, quam commemorare malueris. Cum enim Apostolus dixisset: Abstinetes à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, secutus ait: Et his qui cognouerunt veritatem, quoniam omnis creatura Dei bona

Cap. 6.
eiusdem
libri.

est, &

est, & nihil abijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Hæc sunt quæ negatis, hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab escis huiusmodi temperatis, quod non significatione, sed natura malæ & immundæ sint. Quæ in re creatorem earum sine dubio blasphematis. Hoc est quod pertinet ad doctrinam dæmoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tantò antè à Spiritu sancto prophetatum. Iterum: si ad virginitatè sic hortamini, quem admodum hortatur apostolica doctrina, Qui dat nuptum, benè facit: & qui nò dat nuptum melius facit, vt bonum esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem: sicut facit Ecclesia, quæ verè Christi est Ecclesia, non vos Spiritus sanctus ita pronunciaret, dicens: prohibètes nubere. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliquid melius anteponit. Denique vos eum præcipuè cõcubitum detestamini, qui solus honestus & coningalis est, & quem matrimoniales quoque tabulæ præ se gerunt, liberorum procreandorum causa: vnde viro non tam concumbere quam nubere prohibetis. Et infra: Videtis ergo multum interesse inter hortantes ad virginitatem bono minori bonum amplius proponendo, & prohibentes nubere concubitum propagationis, qui solus propriè nuptialis est, vehementer

Cap. 6.

1. Cor. 7.

○

hementius accusando: multum interesse inter abstinentes à cibis, propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationē, & abstinentes à cibis, quos Deus creauit, dicēdo, quod eos Deus non creauit. Proinde illa doctrina est Prophetarum & Apostolorum: hæc dæmoniorum mēdaciloquorum. Patricianos autem dicit August. in lib. de hæresibus docere substantiam carnis humanæ non à Deo, sed à diabolo conditam. His similes introducit Epiphanius Seuerianos hæresi 45. docentes vitem ex diabolo ortam, & mulierem opus esse Sathanæ, velut etiā Archontici hæresi 40. hoc dixerunt: quare etiam matrimonium contrahentes, Sathanæ opus explere dicūt: sed & hominis dimidiam partem esse Dei, dimidiā diaboli, nam ab vmbilico & suprā dicit esse formationem Dei, ab vmbilico verò & infrā malæ potestatis formationem; quapropter dicit omnia secundum voluptatem & cæstri stimulum ac concupiscentiam ab vmbilico & infrā fieri. Sed & aliæ hæreses hoc affirmârunt. De Ebionitis quoque, hæresi 30. qui fuerunt tempore Ioannis Apostoli, sic dicit. Ab animatis item & carnibus Ebionem abstinuisse, & ab omni alio edulio ex carnibus factō dicunt, velut etiam ipsi faciunt. Nam & ipse Ebion & Ebionitæ penitus ab his abstinent. Quum autem interrogaueris vnū ex ipsis, qua de causa anima-

anima-

animatis non vescantur, non habentes quod dicant, respondent imprudenter & dicunt, propterea quod ex coitu & cōmixtione corporum talia sunt, non vescimur eis. In hæresi Gnosticorum 26. dicit ipsos quidē se polluere, verum vitare liberorum generationē, eos tamen omnibus carnibus vesci. Dicit etiā Epiphanius, Apostolicos & Hierachitas damnare nuptias: Sed non vidētur hi propterea eas dānasse, quod putarēt à Sathana esse vel carnem natura malam, sicut nec Nouatiani, aut Montanistæ propriè hic notantur. Haymo dicit Apostolum loqui de Marcione, Ebionē, Cerintho, & Māne. Cerinthus secutus est Gnosticos & Carpocram: Gnostici omnino auerfantur procreationem liberorum, & Carpocratiani: de quibus Irinæus lib. 1. ca. 24. & Epiphanius dicunt notari ab eis suos discipulos cauterio in superiori dextræ auris parte. Fortè Apostolus respexit ad hoc, quod sicut aurē habent cauterio notatam, ita & conscientiam. Nec est necesse eosdem omnes cauterio notatos fuisse omnes prohibuisse nuptias & cibos: sed sufficit si quidam de schola Simonis Magi nuptias prohibuerint, quidam cibos, quidam vtrunq; quidam fuerint cauterio notati. Omnes istæ varietates ab vno Simone Mago sunt ortæ. Hos insequuntur hodie Anabaptistæ, Davidgeorgiani, & similes, qui dicuntur caute-

O 2

rium

rium sibi inurere. Apostolum verò de his sentire, quos diximus, patet: quia hæreses hæ valde fuerunt dilatæ, & multos infecerunt: & in Asia quidem viguerunt Encratitæ, vt testatur Epiphanius. Omnes dictæ hæreses mysterium incarnationis euertunt, dum carnem à Deo bono esse negant, & Deum Christi Patrem dicant non esse creatorem. Quod Ebion tamen non dicit, sed circa Christum non minus errat. Et circiter Apostoli tempora exurgere ceperunt hi hæretici, vt patet ex Ebione & Saturnino, quem tertiam hæresim à Christi aduentu condidisse dicit Epiphanius. Ignatius epist. ad Philadelphieenses post factam Ebionis mentionem, sic dicit: Si quis corruptionem & co-inquinationem vocat legitimam commixtionem & filiorum procreationem, aut aliquam escam execrabilem putat, huiusmodi habet co-habitatorem draconem apostatam. Et epistola ad Heronem: Vino & carnibus non ex toto abstineas, non enim ex toto sunt execrabiles.

Ex his manifestum euadit hunc locum Pauli malè torqueri à Lutheranis contra legem cælibatus sacerdotum, & ieiunia ab Ecclesia præscripta, certorumque dierum abstinentiam: Nulli enim in Ecclesia prohibentur nuptiæ: nulli indicitur perpetua ab aliquo cibo abstinentia: sed ijs tantum, qui volunt spontè amplecti sacerdotium, vel (exempli gratia) institutum Carthusia-

thusianum. Nec eò animo tanquam à diabolo essent nuptiæ & carnes inuentæ. Si Imperator nolit ad militiam admittere, professos Christianam religionem, vel doctores Medicos & Iuris, non ideò prohibet Medicinam & Iurisprudentiam, & Religionem. Similiter si ad concilium suum non recipit mechanicos, non ob hoc prohibet mechanicas artes. Christus laudauit Matt. 19. se castrantes propter regnum cælorum. Et Paulus hac epistola peccare dicit viduas volentes nubere, quòd primam fidem irritam fecerunt. Rechab præscripsit filiis suis, vt in perpetuum Hier. 35 à vino abstinerent; qui & ob præstitam hæc abstinentiam laudatur à domino, ore Hieremiæ. Non igitur hæc doctrina est dæmoniorum. Sed non est quod gloriantur Lutherani & alij hæretici hodierni, quasi primi hunc locum contra Ecclesiam obiecerint. Fecit hoc ante eos pater eorum Iouinianus, quem Hierony. sic lo- Cõtra Io uinia. li. 1 quentem ad Catholicos inducit. Manifestum est vos Manichæorum dogma sectari prohibetium nubere & vesci cibis, quos Deus creauit ad vtendum. Sed responderet Hieronymus paulò superius. Neque verò nos Marcionis & Manichæi dogma sectantes nuptijs detrahimus. Nec Taciani principis Encratitarum errore decepti omnem coitum spurcum deputamus, qui non solum nuptias, sed cibos quoque quos Deus creauit ad vtendum damnat & re-

probat. Et August. lib. 2. de nupt. & concu. c. 5. & lib. 1. contra 2. epist. Pelagianorū cap. 2. Manichæos (inquit) appellat Iulianus catholicos, more illius Iouiniani, qui ante paucos annos hæreticus nouus virginitatē S. Mariæ destruebat, & virginitati sacræ nuptias fidelium coarquabat. Nec ob aliud hæc obijciebat Catholicis, nisi quia eos videri volebat accusatores vel damnatores esse nuptiarum. Ambrosius quoq; epistola. 81. ad Syricium Papam, approbat damnationem Iouiniani, quæ habetur in epistola præcedente, quæ est Syricij Papæ. Similiter cōtra eum scripsit ad Vercellenses epistolam 82. Chrysofomus in comment. Si, inquit, idolo thitum sciens ac prudens percipias, immundus eris: non idē quod idolo thitū est, sed quod cum tibi imperatum sit nō communicare dæmonijs, per id communicare cōuinceris. Itaque neque illud natura eiusmodi est, verum ex sententia tua ab inobedientia immundum fit. Sic etiā dicendum est de vescente carnibus in Quadragesima, sicut et de esu pomi vetiti in primis parentibus.

Fidelibus & ijs qui cognouerunt veritatem, participandum. Nota quod perceptio moderata sumptionem signat: et ita Apostolus hic delicias excludit. Cur adiecit fidelibus? an non et infidelibus etiam cibos præbet? Maxime, sicut dicit Apostolus: Implens cibo et lætitia corda eorum:

Act. 14.

eorum: Sed ipsi vanis legibus suis, ac superstitionis Dei creaturis se spoliant. Opponit ergo fideles hæreticis docentibus malos natura esse cibos. Vnde dicit fidelibus & ijs qui cognouerunt hanc veritatem, *Quod omnis creatura Dei bona sit.* Sic Theophilaëtus, Oecumenius, & Chrysofomus: Sed Latinus Chrysofomus mendosus est, sic enim habet. Fidelibus & ijs qui nouerunt veritatem: infidelibus verò, necdum infideles erant, quando per leges sibi horum vsus interdicebatur. Pro quo (vt ex Grecis ipsis liquet) sic legendum: Infidelibus verò non: dum enim infideles erant, ipsi sibi per leges horum vsus interdicebant. Hæc sententia, Græcè legitur paucis verbis immutatis. Et ijs qui cognouerunt veritatem (hanc scilicet) quod omnis creatura Dei bona est, sicut Genesis dicit: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Loquitur autem hic de esculentis, & cibis ac poculentis humanæ naturæ accommodis. Chrysofomus hoc loco: Itaque hæresim, inquit, nunc iugulauit eorū, qui materiam ingentiam introducunt, atque ex illa facta esse hæc dicunt. Hoc faciunt Marcion & Manichæus & similes, qui duos ponunt deos, bonum & malum. Rursus & Seleuciani, & Hermiani, vt ait August. hæresi 59.

Et nihil reiiciendum, quod cum gratiarum. Si ingratus percipias cibum, immunda est sumptio

O 4 tua per

tra per ingratitudinem, non cibi substantiam. Sic & illud intelligitur, *Sanctificatur*, sanctificari enim iuxta scripturam illud dicitur quod emundatur, et Deo applicatur, ita vt etiam sic rectè possit dici vir infidelis sanctificari per mulierem fidelem, quia vxor fidelis orat pro eo, & dicat eum Deo, & applicat diuino cultui vt minimum orado pro eo. Hactenus igitur cibus sanctificatur & benedicitur quatenus vtimur eo ad Dei honorem, & hoc ab eo petimus atq; eū Dei cultui applicamus: Item quia mundatur à potestate diaboli, ne ab eo inficiatur, vel per eum nos in comestationes & ebrietates incitet. Sic Lombardus. Similiter Prudentius in hymno ante cibum dicēdo explicat istam sanctificationem.

Prudentius.

Te sine (inquit) dulce nihil Domine,

Nec iuuat ore quid appetere

Pocula ni prius atque cibos,

Christe tuus fauor imbuerit

Omnia sanctificante fide.

Et subdit:

Fercula nostra Deum sapiant,

Christus & inluat in pateras,

Seria, ludicra verba, iocos.

Denique quod sumus aut agimus

Trina superna regat pietas.

Et infrà circa finem.

Da locuples Deus hoc famulis,

Ritè

Ritè precantibus vt tenui,

Membra cibo recreata leuent.

Neu piger immodicis dapibus

Viscera tanta grauet stomachus.

Hauftus amarus abesto procul,

Nec libeat tetigisse manu

Exitiale quid aut vetitum.

Gustus, & ipse modum teneat,

Sospitet vt iecur incolume.

Nam quātum potestatis vsurparit sibi ante Christi aduentū diabolus ad varijs modis nocendum hominibus etiam per cibos & alimēta, vide apud Eusebium & Augustinum lib. 4. de ciuitate Dei, capite præcipuè 19. & 26. Et lib. 18. cap. 16. & 17. & 18. Gregorius quoque lib. 1. dialogorum cap. 4. narrat, sumpta lactuca non benedicta dæmonem obsedisse monialem quandam. Hinc in Ecclesia sal benedicitur, & exorcifantur cibi, qui benedicendi sunt. Chrysoft. intelligit istud, sanctificatur, dictum, quasi admissa etiam aliqua cibi immunditia. Non quia immundum est (inquit) idē sanctificatur. Absit. Verū hoc in loco illos alloquitur qui communia quædam ex ipsis esse arbitrātur. Duo igitur capita ponit, vnum quidem quod creatura nulla communis est. Secundo quod etsi communis sit, medicamentum in promptu est: signum illi crucis imprime: gratias age: Deo gloriā refer, & protinus immunditia

ditia

ditia omnis abscesit. *Per verbum.* Oecumenius intelligit per verbum, orationem, & illud Dei, dicit ordine præpostero positum per verbum, id est, orationem quæ fit ad Deum. Glossa interlinearis, & Lombardus, atque Thomas, per verbum Dei, intelligunt Christum filium Dei. Potest etiam intelligi, verbum, ipsa doctrina Dei, quæ sanctificat, non quia dicitur, sed quia creditur, vt secundum hoc præceptum Apostoli fieri intelligatur, non solum quod oramus ante cibum, sed etiam quod in mensa spiritale legitur, & tractatur, atque cogitatur, vt faciendum docet Aug. epist. 109. Vt non solum fauces, sed & mens pascatur Dei verbo. Et Basiliius epist. 9. ad Gregorium. Et sanctus Gregorius Papa epist. 37. lib. 2. Registri, quæ est ad Nactalem episcopum.

Hæc proponens fratribus. Hæc scilicet, quæ de magno mysterio & hæresibus venturis & eorum vanitate dixi, quodq; cibus per verbum Dei sanctificetur, etc. *Proponens.* Græcè est, suggerens, vel cõmonens. Annotant Græci quod Paulus iubeat submisè agere Timotheum cum subditis, *Bonus eris minister.* Christo bene ministrat, qui amore gloriæ eius, religionis dogmata Christianis proponit, & contra hæreses eos munit. *Fratribus.* Sic vocabantur omnes Christiani, Apostolorum tempore, secundum quod

Matt. 23,

vester,

vester, omnes autem vos fratres estis. Exijt Ioan. 21. sermo inter fratres, etc. *Innutritus.* Græcè est præsentis temporis, & est mediū verbū, quod potest verti, enutritus. Chrysostomus intelligit passiuè. Innutritus, inquit, perpetuam intentionem, & quasi diuinarum rerū habitum indicat: nam quemadmodum carnales cibos diebus singulis ex necessitate requirimus, ita & fidei pietatisq; doctrinam semper accipimus, eaque iugiter enutrimur: Innutritus (inquit) hoc est, diuina eloquia perpetuò ruminans & infatigabiliter animo versans, eaque intensissimè quotidie meditans. Sic & alij Græci. *Affectatus es:* quam magna diligetia studioq; hactenus ab infantia affectatus es. Hoc est, inquit, Oecumenius, In qua es educatus.

Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Chrysostomus hoc de inepris Iudæorum obseruationibus, & intempestiua legis obseruatione intelligit. Sed consequetia scripti magis ad scholam Simonis pertinere indicat. Hi contexebat longissimas fabulas de rerū creatione, de Deo bono & malo, etc. vt est videre apud Epiphanium, & Irenæum, & August. de hæres. Et merito fabulæ vocantur, quia consistunt præter omnem scripturam. Plura de his supra in 1. cap. huius epistolæ. *Exerce te ipsum ad pietatem.* Hoc est, vt inquit Chrysostomus, fidem vitamque

támq; rectá. Id enim significat pietatis nomē.

Nam corporalis exercitatio. Reddit Apóstolus rationem cur voluerit Timotheū esse athletam in pietate; nam verbum γυμνάσιον, quo Paulus vtitur propriè est athletarum. Quia, inquit, corporalis exercitatio, qualis est vulgariū athletarum vtilis est ad modicum, nempe corporalem sanitatem: *Pietas autem ad omnia*, tam ad parua quæ sunt præsentis vitæ, quam magna & perpetua, quæ in futura expectantur.

Commētarium alium refutat Chrysoſtomus, dicēs: Quidá hoc Apóstolum de ieiunio aiunt dixisse, sed profectò errant, Neq; enim est corporalis exercitatio ieiunium, sed spiritualis. Nam si corporalis esset, corpus profectò nutrirer; cum illud maceret et extenuet macièq; conficiat, corporalis dici omninò non potest. Igitur de corporis exercitatione ait inutili illa, et quæ nihil affert lucri, soli que corpori accommodata sit. Pro Chrysoſt. facit, quod Christus in euangelio, ieiunati in absconſo promittit mercedem à patre cœlesti, vtique in futuro seculo: Igitur non rectè dicitur ieiunium ad modicum valere. Et nihilominus de ieiunio interpretatur Apóstolum commentarius Ambrosio inscriptus, intelligens Apóstolum significare parum prodesse ieiunium, sine pietate: hoc est, vt ipse interpretatur, misericordia in proximum. Quod verum est: Sed lóge melius

Matth. 6.

lius Hieronymus libro. 2. contra Iouinianum. Et ipse Ambrosius epistola ad Vercelléses, quæ est numero 82. Et in libro de Helia et ieiunio cap. 3. sic dicit: Quid est ieiunium nisi substantia & imago cœlestis? Ieiunium, refectio animæ, cibus mētis est. Ieiunium vita est angelorum: Ieiunium culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis, hoc ad Deum gradu citius peruenitur. Sumpsisse videtur illum librū Ambrosius ex homelia 1. & 2. Basilij de laudibus ieiunij. Vnde meritò suspectus redditur etiam ex hac causâ ille Ambrosij commentarius. Alibi alias reddidi causas, cur videatur nō esse Ambrosij. Intelligit hic commentarius nomine, pietatis, cultum parentum, & misericordiam erga proximum: & verus Ambrosius similiter pietatem intelligit, etsi cultū Dei præcipuam pietatis partem existimet. In lib. 1. offic. ca. 27. vbi citat ex cap. 9. Proverb. secundum 70. pietas in Deum initium intellectus. Quo (ait) aduertimus illud ab huius seculi translaturum magis quàm inuentum sapientibus: quia pietas fundamentum est omnium virtutum. Sic & in illud Psal. 118. Intellectū da mihi & viam. Videtur magis Apóstolo conforme, si nomine pietatis Dei cultū intelligamus. Sic certè accipit suprâ. In omni pietate & castitate. Et magnum pietatis mysterium. Et infrâ: Pietas cum suffi-

sufficientia. Et epistola ad Titum: Quæ secundum pietatem est. Et 1. Pet. 1. Quæ ad vitam & pietatem donata sunt. Videtur Paulus expressisse nomine pietatis, quod scriptura vetus frequenter vocat timorem domini, sicut Septuaginta Interpretes pro eo quod nos habemus Iob 28. Timor domini est sapientia, ipsi legunt θεοσεβεία est sapientia & pietas in Deum, cultus Dei. Sic & Prouerb. 9. Inicium sapiētiae est timor domini, est pietas in Deum. Et Esa. 33. Pietas ad dominum thesaurus tuus. Sic timere dominum, est colere dominum, 4. Reg. ca. 17. August. lib. 10. de ciuitat. Dei cap. 1. Pietas proprie Dei cultus intelligi solet, quam Græci εὐσεβείαν vocant: Hæc tamen & erga parentes officiosè haberi dicitur. More autè vulgi hoc nomen etiã in operibus misericordiæ frequentatur, quod idèd arbitròr euenisse, quia hæc fieri præcipuè Deus mandat, eaque sibi vel pro sacrificijs vel præ sacrificijs placere testatur; ex qua loquendi cōsuetudine factum est, vt Deus ipse dicatur pius, quem sanè Græci nullo sermonis vsu εὐσεβῆν vocant, quanuis εὐσεβείαν pro misericordia illorum etiã vulgus appelleret. Vnde in quibusdam scripturarum locis, vt distinctio certior appareret, non εὐσεβείαν, quod ex bono cultu, sed θεοσεβείαν, quod ex Dei cultu compositum resonat, dicere maluerunt. Vtrumlibet autem horum nos vno verbo enun-

bo enun-

bo enunciare non possumus.

Promissionem vitæ. Putat Thomas Apostolum hic citare promissionē adiectam in quarto præcepto Decalogi, quo præcipitur honor parentum, & subintelligitur omnis pietas in proximum. Videtur Apostolus potius respicere ad ea promissa legis, quibus vita promittitur obedienti Deo: vt, quæ faciens homo viuet in eis. Et Deuter. 5. Quis det eos talem habere mentē, vt timeant me, & custodiant præcepta mea omnibus diebus, & benè sit eis & semini eorum in seculum. Et in Psal. Non est inopia timētibus Deum. Aut fortè respexit ad Euangeliū, vbi dominus quærentibus regnum Dei & iustitiam eius, promittit etiã temporalia, non solum æterna. Thomas rectè interpretatur promitti temporalia solum, quatenus æternis subseruiunt: & eam promissionē omninò impleri, dum compèsat Deus spiritualibus & æternis, quicquid in corporeis et caducis defuerit. Secutus Hiero. in illud Matth. 19. Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.

Fidelis sermo, nō fabulosus. Sic commentarij Chrysostomi, Theophilacti, Oecumenij, Ambrosij. Refertur hoc ad superiora. Verax (inquit) et fide dignissimum est quod dixi, vitam et præsentem, et futuram pietati promissam.

In hoc enī laboramus. Idèd, inquit, labores maximos subimus et probra patiēter ferētes con-

temni-

temnimus, quia speramus eternam vitam à Deo viuo, qui dat omnibus salutem aliquam, maxime fidelibus, quibus æternam donat. Sic Chrysostomus, Ambrosius, Pelagius: intelligunt Deum omnibus dare vitam presentem, fidelibus etiam futuram, idque dici saluatorem omnium hominum, etc. Theophilactus videtur similiter intelligere, atque illud, Qui vult omnes homines saluos fieri. Magnum est argumentum pietati repositam esse vitam in futuro, quod tam constanter, tot labores sustinent sancti, vt in pietate permaneant. Vnde martyrium siue testimonium vocatur mors pro pietate. Sic in epistola ad Corinthios probat Apostolus resurrectionem ex quotidianis periculis quæ subibat, et ex pugna quam Ephesi habuerat, quæ nihil ei profuisset, si more pecudum homo interiret. Sic dicit martyr Iustinus lib. 4. eccles. historiarum cap. 8. Nam et ego ipse sanctis Platonis institutus audiens infamari Christianos, et videns eos impavidos ad suscipiendam mortem atque omne supplicium tolerandum, considerabam, quod impossibile esset in malitia eos et in libidine conuersari. Quis enim aliquando voluptuosus et luxuriosus deditus, et qui humanis carnibus vesci delicias putet, mortem libenter amplectitur, quo scilicet ipsa confestim careat, pro qua infirmari maluit voluptate, quinimò viuere perpetuò si liceret, et latere iudicia in

hoc

hoc magis operam daret, nedum semetipsum statuta ac professæ morti studeret offerre? Sic & Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei cap. 6. Quis (inquit) prohibitus est, aut Romulum aut Herculem aut alios tales homines deos dicere? & mori maluit quam non dicere, aut verò aliqua gentium coleret inter deos suos Romulum, nisi Romani nominis merus cogeret? Quis porro enumeret quam multi, quatalibet sauitia crudelitatis occidi, quæ Christum Deum negare maluerunt.

Præcipe hæc & doce, omnia videlicet quæ supra scripsi, de mysterio, de hæresibus, de pietate, etc. præcipe & impera sciētibus, doce ignorantibus, præcipe ne manifesta mala committantur, doce vt maiora bona amplectantur, largas elemosynas, virginitatem, ieiunia, defensionem fidei, etc. Sic tres Græci.

Nemo adolescentiam tuam contemnat. Chrysostomus hæc dupliciter interpretatur. Primò, non sinas te, quamuis iuuenis sis, contemni, sed autoritate & imperio vttere, præsertim vbi non propriæ personæ iniuria tantum fit, sed & aliorum salus turbatur. Secundò, ita sis moribus maturis & grauibus, vt ob defectum ætatis non contemnaris vt leuis & imprudens iuuenis. Posteriores hunc commentarium habent Ambrosius & Pelagius, qui & magis quadrat cum eo quod sequitur. *Sed exemplum esto fidelium.* For-

P ma sis

ma sis ad quam exprimuntur imagines: præcedere tanquam quem ceteri imitentur, tãquam lex & regula animata, quia sicut Hieron. dicit in cap. 3 epistolæ ad Titum, vehementer destruit Ecclesiã Dei, laicos meliores esse, quam clericos.

In verbo, in doctrina. Sic Chrysostomus, vt docendo scilicet alios ædifices, *in conuersatione*, id est, consuetudine vitæ & quotidianis actibus: Vt sis sermone prudens, vigil, sobrius, vanitatum contemptor, orationi deditus. *In charitate*, erga omnes. Theophilactus & Oecumenius legunt hic, in spiritu: Et interpretantur, in spiritali ordine, statu, & charismate spiritus, ne ex hoc extollaris, hoc est, agnosce ista esse dona spiritus. *In fide*, recta, qua quis Deo credit etiam de impossibilibus. Aliter, in fide, ne misceas Iudaica vel philosophica. Præbetur exemplum fidei, dum quis recta dogmata tradit, Catholicæ Ecclesiæ ritus magnificat, & reuerenter obseruat, dum etiam in summo malorum Deo fidit, & per eum se solatur: dum carnalium & infidelium argumētis, nec ad falsa dogmata mutabundus declinat, nec spem suam æternam caducis commutat, *in castitate*, siue vitæ puritate.

Dum venio. Verisimile est Timotheum tanquam orphanum optasse aduentum Pauli. Consolatur igitur eum, & spe aduentus, & consolatione

latione scripturarum, *Attende lectioni*, scilicet scripturarum veteris testamenti & euangelij, si quod tunc extabat. Hæc si Timotheo præcipit, quid nobis faciendum? Quantum certe malorum in Ecclesiã inuexerit scripturarum neglectus quis non videt? *Exhortationi*, ad bona agenda. Vtrunq; donum vult habere episcopum. Nam duo dona esse docet ad Rom. 12.

Noli negligere gratiam, &c. donum, doctrinam hic intelligit. Hæc data est ei cum episcopus fieret, *Per prophetiam*, reuelate Spiritu sancto eum idoneum, & eum consecrari iubente. *Cum impositione manuum*. Simul infusa est doctrina & ordo, vel saltè tunc dicitur doctrina data, quia tunc reuelatum est donatã eam illi esse à Deo. Sic Theophilactus. Ambrosius per gratiã intelligit officium & ordinem episcopi, & hæc data est, & Deo reuelante atque iubente, & episcopo, seu potius episcopis manum imponentibus. Vt enim Chrysost. in hunc locum dicit, non de presbyteris hoc in loco, sed de episcopis loquitur. Neque enim profectò presbyteri eum ordinarent. Cyprianus epist. 11. lib. 3. presbyterium vocat cœtum presbyterorum; quanquam & quinque episcopos dicat adfuisse in eo presbyterio. Potest igitur & hic esse sensus: Impositione manuum facta in cœtu presbyterorum, sic tamen vt episcopi adessent ordinantes, sicut et hodie cum episcopo suffraganeis

ganeo in sacerdotibus ordinandis plures inferiores presbyteri etiam manus imponunt. Cōcil. Carthag. 4. cap. 30. Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente et manus super caput tenente, etiā omnes presbyteri qui præsentes sunt, manus suas iuxta manus episcopi super caput eius teneant. Deniq; potest presbyteriū intelligi ordo ipse presbyteratus, vel episcopatus datus per manus impositionē. Sic videtur Ambrosius intelligere, maximè in cap. 1. 2. ad Timotheum. Item Glossa ordinaria. Pelagius intelligit donum prophetiæ Timotheo datum fuisse in ordinatione. Illud, *cum*, comitem designat. Chrysostr. qui tamen eandem dictiunculam in 1. cap. huius epistolæ, cum fide et dilectione, pro per interpretatur, vt et Ambrosius hoc loco. Satis Pulchrè Ambrosij commentarius in hunc locum consentaneè ad cæremonias, quas nunc etiam ecclesia seruat, interpretatur manus impositionem: et videtur meminisse formæ illius, qua dicit episcopus, accipe potestatem offerendi pro viuīs et mortuis in nomine domini. Manus, ait, impositio verba sunt mystica, quibus conformatur ad opus electus, accipiens auctoritatem, teste conscientia sua, vt audeat vice domini sacrificium Deo offerre. Hic annota quod manus impositionem vocat verba, vti et concilium Mileuitanū cap. 12. vbi sic habet: Placuit etiam et il-

et illud, vt preces, vel orationes, seu Missæ quæ probatæ fuerint in concilio, siue præfationes, siue commédationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrētur, etc. Quod ideo annotandum putauī, ne quis per manus impositionem in Actis, dum de confirmatione agitur, et in hac epistola de ordinatione mox intelligat, nudam manus impositionem, alio nullo adhibito: aut ne quis putet cæremonias Ecclesiæ alias nunc esse in sacramentis, quàm Apostolicis fuere temporibus. Apostoli enim, vt Dionysius in fine ecclesiast. hierar. dicit, studiosè formas sacramentorum infidelibus tacuerūt, et sic in scripturis explicuere, vt et fideles factis intelligerent, et nō nisi ipsum externum et crassum signum, quod infidelium sensibus expositum erat, proderent: vt sacramētum baptismi vocat baptismū siue lotionem, non quasi sine Trinitatis inuocatione sacramētum esset. Ordinationē vocat manus impositionem, sicut et confirmationē, tacitis sacratoribus verbis, cæterisq; adhiberi solitis: Communionem, fractionem panis: Diaconatum, ministerium viduarum & pauperū. Hic si quæras, cur manus imponatur ordinandis & confirmandis: Respondeo videri id sumptum, tum ex veteri scriptura, vbi Moyses manus imposuit filio Nun, cum ordinaret eum ducem populo. De quo Deuter. 34. dicitur, repletus est spiritu sa-

Matt. 19.
Luc. 24.

pietia, quia Moyses posuit super eum manus:
tum à Christi exéplo qui paruulis manus im-
posuit, & eleuatis manibus ascendens suis be-
nedixit, significans plurima se eis de sua pleni-
tudine largiri. Cum igitur & in cōfirmatione
largitas spiritus, & in ordinatione potestas su-
per alios detur, nō absurdè manus imponitur.

Hac meditare, exerce, *in his esto*: *Vt profectus
tuus manifestus sit omnibus*. Gracè est in omni-
bus, siue hominibus, siue rebus, hoc est, tam
doctrina quam vita. Posterius Chrysofomo
placet. Pietas enim episcopi & eruditio sem-
per omnibus debet lucere.

Attende enim tibi, &c. Inculcatio est eiusdem,
quia quòd dicit Apostolus, maximè cupiebat,
esse cōmendatum. Illud, enim, non est in Gre-
cis, *Tibi*, vt rectè viuas, & *doctrina*, vt alios insti-
tuas. *Insta*, persiste & perseuera, *in illis*, nempe,
vt sis forma fidelium, intétus lectioni, exhor-
tationi, doctrinæ.

Hoc enim faciens, & teipsum, &c. Siquidè alios
adhortando etiam is qui adhortationem facit
compungitur, & vtilitatem accipit, erubescès
in his fieri obnoxius, à quibus alios deterret.
Saluum facies. Si quis dicitur in scripturis seip-
sum saluum facere bene agendo: & alios pro-
ponendo illis doctrinam euangelicam; quāto
magis saluare dicitur, pro quibus orat ac salu-
tè impetrat: qua ratione Ecclesia dicitur ma-
ter si-

ter filiorum promissionis, imò quilibet fidelis
mater est Christi, eum per charitatem spirita-
liter in aliorum cordibus parièdo. Non est igi-
tur quod quis offendatur, si Maria dicatur vita
& spes nostra, cū & saluatricis appellari possit.

Vide c. 5.
li. de san-
cta virgi.

IN CAPVT QVINTVM.

Eniorem ne increpaueris, &c. Parti-
cularim exequitur quid Episco-
po incūbat. Et in primis quidem
monet ætate grādiore reueren-
ter admonendos esse. Sed dicit
B. Gregorius (id quod & Haymo annorauit)
quod licet Apostolus dicat, Seniorè ne incre-
paueris, senior tamen stultus vehementer est
inrependus.

Obsecra. Potest intelligi adhortare, quod se-
quentibus magis cōuenit: & vult omnes blan-
dè sine austeritate, non imperiosè admoneri.
In omni castitate. Hoc circa iuenculas obser-
uari præcipit, quia facillimè episcopus etiam
sanctè eas admonendo, castitatis iacturam fa-
ceret. Vnde Synodus Nicena prohibuit cap. 3.
omnibus episcopis & sacerdotibus atque cle-
ricis, ne secum retineāt extraneam mulierem,
sed tantum matrem vel sororem, eāque per-
sonas, quæ suspitiones effugiunt. Et Hieron. ad
Nepotianum de vita clericorū. Hospitiolum
tuum, inquit, aut raro, aut nūquam mulierum

pedes terat. Omnes puellas & virgines Christi aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne sub eodem tecto mansites: nec in præterita castitate cõfidas. Nec Sampson fortior, nec David sanctior, nec Salomone potes esse sapientior. Memero semper quod paradysi colonum de possessione sua mulier eiecerit. Ægrotanti tibi sanctus quilibet frater assitit germana, vel mater, aut probatę quelibet apud homines fidei. Quod si huiuscemodi non fuerint consanguinitatis castimonięque personę, multas anus nutrit Ecclesia, quę & officiu præbeant, & beneficium accipiant ministrando: vt infirmitas quoque tua fructum habeat eleemosynę. Scio quosdam conualuisse, & animo ægrotare cœpisse, periculosè tibi ministrat, cuius vultu frequenter attendis. Si propter officium clericatus aut vidua à te visitatur, aut virgo, nunquam domum solus introeas. Talẽsq; habeto socios, quorum contubernio nõ infameris. Et paulò post: Solus cum sola, secretò & absque arbitris ne sedeas. Si familiarius est aliquid loquendum, habet nutricem maiorẽ domus: virginem, viduam vel maritatum: nõ est tam inhumana, vt nullã præter te habeat, cui se audeat credere. Caue omnes suspiciones: & quicquid probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante deuita.

Viduas honora, id est, sustenta oblationibus, sicut

sicut Matth. 15. exponitur honor esse subsidiũ. Chrysoft. tamen etiam honorem simpliciter intelligit. *Quę verę viduę sunt*. Explicat apostolus quę sint verę viduę paulò inferius. Pro huius loci intelligentia nosse oportet veteres historias. In primis autem videntur non viduę simul vixisse, sicut nunc in monasterijs viuunt, & hoc satis indicat Apostolus, dum dicit quãdam earum solitas vagari per domos. Et Chrysoft. lib. 3. de dignitate sacerdotij hoc idẽ testatur. Imò & virgines sacrę antiquitus esse solent, quę simul non viuebant. Vnde in concilio Cathaginenfi 3. cap. 33. dicitur, vt virgines sacrę si parëtibus quibus custodiebãtur priuatę fuerint episcopi prouidentia vel presbyteri vbi episcopus absens est, in monasterio virginum vel grauioribus fœminis commendentur vt simul habitantes inuicem se custodiant ne passim vagantes Ecclesię lædant opinionem. Secundo vouebant castitatem: vnde infra Apostolus dicit primam fidem irritam fecerunt, quemadmodum eo loco explicabitur. Tertio deligebantur ex eis quãdam, quę docerent imperitas mulieres, & baptizandas præpararent: vt supra circa illud, Mulieres similiter pudicas, ex Epiphanio & cõcilio 4. Carthag. ostẽsum est. Quarto alebantur ex ecclesię oblationibus, vnde ait Apostolus, vt eis quę verę viduę sunt sufficiat, vt nõ graue-

I.

II.

III.

III.

grauetur Ecclesia. Vnde Papa Cornelius scribit in lib. 6. ecclesiast. histor. Eusebij cap. 33. loquens de Nouato: Is ergo, qui euangelium vendicabat, nesciebat in Ecclesia Catholica vnum episcopum esse debere, vbi videbat presbyteros esse 40. & sex diaconos: septem subdiaconos: 7. acolytos: 42. exorcistas, & lectores cum ostiarijs 52. viduas cum indigentibus mille quintas, quas omnes alit Deus in Ecclesia sua, Act. 8. hoc satis indicatur. Sicut enim Græci rectè interpretantur, agitur de ministerio, quo ministrabatur viduis ex cõmuni eleemofyna.

- V. Quinto erant vulgò honorabiliores propter maioris sanctitatis professionem: Vnde in 3. collecta in die Parasceues, quo oratur pro omni gradu Ecclesiæ, præmissis clericis & confessoribus atque virginibus, fit mentio viduarum, ac deinde totius populi Dei. Sexto cura earum erat penes episcopum, vt hoc loco patet: Et apud Chrysostr. in lib. 3. de dignitate sacerdotij. Septimo tempore D. Augnſtini & Innocentij Papæ habebant distinctum habitum. Vide epistolam Auguſt. 190. ad Edicæam & cap. 104. concilij 4. Carthaginensis, quod etiam Dionysius Areopagita cap. 6. ecclesiast. hierar. in monachis factum testatur. Nec id mirum, cum etiam Genesis 38. & in libro Iudith legantur, & tunc fuisse distincti viduarum habitus. Hæ autem viduæ earumque institutum statim

statim in Ecclesia multiplicatum est, quod in veteri etiam testamento idem obseruatum fuisse, vt patet ex libro Iudith, & Luc. 2. de Anna prophetasse. Progressu verò temporis inualescente religione multiplicata est et virginitatis professio: De huiusmodi igitur Deo dicitis viduis locum hunc intelligit Chrysostr. Vnde statim quæstionem mouet, dicens: Cur obsecro nihil de virginitate disseruit, neque ait: virgines honora? Vt equidem reor virgines tunc fortasse non erant (sicut Ephesi) aut etiam proposito virginitatis exciderant. Et subdit: *Quæ veræ viduæ sunt.* Ergo (inquit Chrysostr.) datur intelligi fieri posse, vt aliqua sit quæ virum non habeat, nec vidua tamen sit. Quemadmodum enim virginem non hoc facit, ignorare viri concubitus, sed & alijs virtutibus plurimis illi opus est ad promerendam veræ integritatis laudem, vt scilicet sine quærela sit, & diuinis rebus intèra, domino semper adsideat: ita & in viduitate magna honore necessario indigent. Sic & Ambrosius: Has viduas dicit honorandas, quæ data opera viduæ sunt: quæ cum possent nubere, vt meliores essent & dignæ Deo secundas nuptias respuerunt, scientes semel benedici coniugium: æmulæ sanctissimæ Annæ, quæ ieiunijs & obsecrationibus Deo seruiebat, noctu dièque, vnus viri experta concubium. Sic & Pelagius illas veras viduas esse defini-

Cap. 3. li.
2. Macha.

Luc. 2.

definiuit, quæ vniuersis curis exuta sunt & ab omnibus desolata. *Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, &c.* Hæc non est verè vidua, etc.

Discant. Græca vox potest verti doceat, scilicet filios & nepotes. Sic enim singulari numero legit Chrysostomus & Pelagius: vt sensus sit; prius probata sit vidua, & antequam Ecclesiæ sit vidua, piè tractet domum suam, filios atque nepotes rectè instruat, & faciat eis sicut ei factum est à suis parentibus qui eam educarunt. August. 9. Confessionum ca. 9. de matre sua loquens: Fuerat, inquit, vnus viri vxor, mutuan vicem parètib; reddiderat, domum suam piè tractauerat, in operibus bonis testimonium habebat. Nutrierat filios, totiens eos parturiens, quotiens abs te deuiare cernebat. Postremò nobis domine omnibus qui ex munere tuo finis loqui seruis tuis, qui ante dormitione eius in te iam confociati vivebamus, percepta gratia baptismi tui, ita curam gessit, quasi omnes genuisset ita seruiuit, quasi ab omnibus genita fuisset. Theophilaactus legit pluraliter discat, refertque ad filios & nepotes, & sic habent hodie Græca. *Regere*, Græcè est, *εὐσθεῖν*, hoc est (vt inquit Theophilaactus.) matrè senio confectam curare vel auiam: quadoquidem diuina sit dignitas parètum: quemadmodum è diuerso impietas est senium nō curare. Quod idè addit Theophila. quoniā *εὐσθεῖν* propriè

propriè sit Dei cultus. Oecumenius habet vt trunque sensum. Ambrosius videtur ita interpretari, vt illud domū suam regere seu piè tractare, pertineat ad viduam; Et vicem reddere, ad filios; quasi dicat: Si qua vidua habet filios & nepotes, discat primum, ipsa quidem, antequam alimentis Ecclesiæ digna habeatur, benè gubernare filios, & ipsi contra vicem parètib; reddere. Hieronymus ad Gerontiam. Viduę (inquit) habentes nepotes & filios, filiorum & nepotum ceruicibus imponuntur, quibus imperat vt discat domum suam colere, & remunerari parentes, sufficientes eistribuere, vt non grauetur Ecclesia. Theophilaacti & posterior Oecumenij sensus magis placet. Et illud, *primum*, rectè intelligetur, si aduertamus, quod etiam tunc filij & nepotes sollicitabant episcopum, vt eorum mater vel auia ab ecclesia aleretur. Paulus mādāt episcopo vt respondeat: sustenta prius matrem tuam, & post vbi nutrire non suffeceris, ad Ecclesiam cōfugito.

Verè vidua est. Describit duabus notis quæ nā vera sit vidua: Primò quod videlicet omninò sit desolata, non habēs maritum, filios, vel nepotes, à quibus iuuetur. Vbi obserua Paulum alludere ad Græcam vocem *χήρα*, deductum à verbo *χρῆω*, quod significat desolor ac orbo, sicut Latinis dicitur vidua à viduando siue desolando dicitur. Secundum est quod subiicit:

Sperat

Sperat in Deū, & instat siue perseverat in orationibus die ac nocte. A solo, inquit, Deo pendet, & illi toto animo deuota est: Ea demū est vidua Christiana. *Sperat & instat.* Sic legūt hodie Græci. Chrysofomus quoque & Ambrosius & Pelagius. Et hic videtur verus sensus, quia Apostolus non præcipit, quid agere debeant, sed quid agant veræ viduæ.

Nam quæ in delitijs est, viuens mortua est. Viuēs, ait, non viuunt: viuēs corpore, non viuens Deo in anima. Quæ sub nomine viduæ, inquit Ambrosius, delitijs vacat, aut luxuriæ, viuēs mortua habēda est, quia imposturæ genus est aliud agere & aliud profiteri, non obsequia & deuotionem Dei, sed honorem viduæ volentes habere, cum nominis ipsius professio hoc indicet, quia spreto viro Deum elegit, cui seruiat tota mente propter vitam promissam. Sic & Chrysof. qui dicit Paulum hoc adijcere, quia multi viduitatem amplectuntur, vt liberius voluptatibus vacent. Et adijcit: Si vbi & ætas & sexus infirmior est, delitiæ ita prohibentur, quippe quæ mortis authores sunt, & mortis & æternæ: quid dicturi sunt viri, qui se delitijs soluunt. Quid Paulus exigeret à sacerdotibus & clericis, si exigat à viduis, vt nocte & die instent, orationibus? Quod proculdubio facere nequeunt, si se voluptatibus donent. Debebāt autem viduæ sic instare orationi, vt redderent vicem

vicem Ecclesiæ sese nutriēti, per orationes assiduas. Illud, viuens, posset iungi cum in delitijs, & sic iungit August. in Psal. 9. Sed elegantius cohæret posteriori. Cypria. lib. 3. ad Quirinum cap. 74. legit, *Quæ autem delicata est, viuens mortua est.*

Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint. Vt, finem signat: & sensus est, præcipe viduis, vt vitent delicias, vel mundo mortuæ sint, vt nullus possit eas criminari vel reprehendere. Addit autē, & hoc præcipe: Nō enim sufficit te hæc nosse, sed eas tuum est assiduè monere. Sunt homines inferioris gradus proni ad criminandum eos qui in superiori sunt. Videtur Chrysof. indicare, quod viduæ aliquid peculiaris religionis & obseruationis habuerint. Sic enim habet: Præcipe, inquit Paulus, nō vacare delitijs, quasi pro confesso malum perniciosūmq; habeatur; quasi nephas sit, eum qui delitijs studeat, mysteriorum esse participem. Sic & Ambrosius. Amota, ait, vidua à spe mundanæ conuersationis & corporis curadi officio, propter hoc se ad Deum contulit, vt probabilem agat vitam. Hoc loco latens venenum habet Pelagij commentarius, posse videlicet quenquam in hac vita sine peccato esse, cum non quodlibet peccatū, sed graue tātum hominē reprehensibilem faciat. Notandum, inquit, irreprehensibiles eas tam posse, quàm esse debere.

Si quis

Si quis. Erasmus vertit, Si qua, vt ad viduam referatur, vt & Chryſoſtomus, Ambroſius, & Oecumenius. Si qua igitur vidua ſuorum, & maximè domesticorū eorum qui cum ea habitant, etc. Chryſoſtomus intelligit eos domesticos, qui ex eadem ſunt familia, pro qua domus poni ſolet. Sunt amici multi, non conſanguinei. Auguſt. tract. 116. ſuper Ioannē & epiſtola ad Lætā refert etiam ad filios reſpectu parētum, ſicut & Theophilact. & Pelag. interpretantur, qui ſenſus mihi magis placet, hoc pacto: Si quis fidelis nō habet curam ſuorum, & maximè eorum, qui ſuæ familiæ ſunt, præcipuè parentum, etc. Ita vt Paulus de filijs & nepotibus agat, qui parētes negligunt. Theophilact. nouè interpretatur domesticos fidei, eſt, fideles. Similiter Cyprianus, qui libro 3. ad Quirinum cap. 75. ſic habet: Suorum & maximè fidelium curam plus vnumquenque habere debere. Item ad Timotheū 1. Si quis autem ſuorum & maximè domesticorum non agit curam, fidem denegat, & eſt infideli deterior. *Curam non habet.* Curā ſiue providentiam vocat, tam quæ eſt circa corpus, quàm animā: Quam enim turpe eſt te extraneos docere, & tuos in errore relinquere? *Fidem negauit, &c.* Quemadmodum prius blādè eos hortatus eſt, quia hoc Deo placeat: ita nunc contrā terrene quis præuaricaretur. Obſeruādum autem ne-

gatio-

gationem fidei in ſcriptura eſſe atrocis criminis nomen, & propriè pertinere ad apertā Dei blaſphemiā, vel ea facta, ex quibus Deus blaſphematur, & ab eo verāq; fide homines aueruntur. Hæc enim cum ad Dei abnegationem inuident, meritò negationes fidei vocantur, vt ſi quis inter gentiles conſtiturus, negligat parentes aut filios, aut ſi ſerui Chriſtiani rebelles ſint dominis, mox id in Chriſtianam religionem reiicitur. Cum ergo apud infideles Chriſtianus negligeret, matrem ſenio cōfectam id negationi fidei par erat. Sic inſtrā de ſamulis dicit Apoſtolus, ne nomen domini & doctrina blaſphemetur. Contrā is factō conſitetur, quī ita viuit vt ex eius exemplo ad fidem alij trahantur, aut in ea conſirmentur. Qui enim religionis alicuius cognoscendæ ſtudioſi ſunt, ſed & facta exquirunt, non ſolum verba. Sic quī præſentibus Lutheranis & cuius ſit fidei obſeruantibus, ſeria ſexta carne veſcitur, factō Catholicam fidē negare viderur. Rectius autem energiam Apoſtolicæ ſententiæ intelligemus, ſi meminerimus nomen negationis in primitiua Eccleſia ſcholæ vocem fuiſſe, vt nomen teſtis ac cōfeſſionis, ſicut Ioan. 1. legitur: Confeſſus eſt, & non negauit. cum tamen negatiuè dixerit, Non ſum Chriſtus, non Helias, non Propheta. Chryſoſtomus: Quam latè (ait) patet detractio- nis locus, dicentibus Gentibus

Q Chri-

Christianos sine affectione esse, qui despiciant suos. *Et est infideli deterior.* In hac scilicet re, quia infidelis naturalem affectum habet erga suos, & in hoc legem naturæ non violat, item quia infidelis et si peccet, nescius peccat, fidelis sciens.

Vidua eligatur. Græcè est allegetur, siue catalogo ascribatur, in numerum redigatur. Et hoc dupliciter potest intelligi, primum inscribatur catalogo viduarum, siue in ordinem vidualem. Sic Chrysofost. Theophil. Oecumenius, & Ambrosius. Pelagius intelligit de electione, ut sint diaconissæ, de quorum ministerio Epiphanius & synodus Carthaginæ. ut supra allegauimus: Ignatius quoque & Nicæna Synodus. Tertullianus in lib. de velandis virginibus, sic habet: Scio alicubi virginem in viduatu ad annis nondum viginti collocatam; cui si quid refrigerij debuerat episcopus, aliter utiq; saluo respectu disciplinæ præstare potuisset, ne tale nunc miraculum ne dixerim monstrum in Ecclesia denotaretur virgo vidua, hoc quidem portentsiosior, quod nec qua vidua caput texit, vtrunq; se negas & virginem quæ vidua deputetur, & viduam quæ virgo dicatur, sed ea autoritate illic sedet intacta qua & virgo ad quam sedem præter annos sexaginta non tantum vniuiræ, id est, nuptiæ aliquando eliguntur, sed & matres & quidem educatrices filiorum, scilicet vt

expe-

experimentis omnium affectuum structæ facile norint cæteras & consilio & solatio iuuaræ, & vt nihilominus ea decucurrerint, per quæ fœmina probari potest: Aded nihil virginæ ad honorem de loco permissum est. Et libro 1. ad uxorem. Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina Ecclesiæ & præscriptio Apostoli declarat, cum bigamos non sinit præsidere, cum viduam allegi in ordinationem nisi vniuiram non concedit, aram enim Dei munda proponi oportet. Hic Tertullianus viduatam vocat ministerium iuuandi consilio & solatio reliquas mulieres: De quo ministerio in concilio Carthaginensi, vt supra citato. Videtur etiam Epiphanius in hæresi Collyridianorum hunc locum de diaconissis intelligere. Diaconissas, inquit, appellauit ecclesiasticus ordo viduas, & ex his adhuc seniores aniculas. Vbi ostendit non quasuis viduas diaconissas appellari, sed tamen seniores. In Synodo Laodicæna cap. 11. decernitur: Mulieres quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos viduæ seniores, vniuiræ, matricuriæ, in Ecclesijs tanquam ordinatas contui non debere.

Non minus sexaginta annorum. Notum est cur hoc exegerit in præficienda. Ac secundum primam expositionem hoc exigitur, quia à talibus non est periculum incontinentiæ. Sic Chry-

sofomus, Causam, inquit, postea ponit, non à seipso, sed ab ipsis viduis inuictam, Thomas quoque alia adijcit: quia alia possunt manuum labore sibi victum acquirere. Et Hierony. ad Saluinam. Sed contra istam expositionem obijcitur: Nunc in ipso feruore ætatis recipiuntur virgines ad continentia professionem, igitur peccatur in præceptum Apostoli. Respondet ibidem Hierony. Nec te moueat (inquit) quod sexagenaria eligatur in viduam, & putes adolescentulas ab Apostolo reprobari. Et te crede eligi ab eo qui discipulo dixerat, Nemo adolescentiam contemnat, non continentiam, sed ætatem. Alioquin omnes quæ ante sexaginta annos viduata sunt, hac lege accipient maritos: Sed quia rudem Christi instituebat Ecclesiam & omni ordini providebat, præcipueq; pauperibus, quorum ei cura cum Barnaba fuerat demãdata. Illas vult ecclesiæ opibus sustentari quæ proprijs manibus nequeunt laborare, quæ veræ viduæ sunt, quas & ætas probat, & vita. Sentit igitur Hierony. licere minores suscipi ad professionem castitatis, & si non idem, vt alatur ecclesiæ opibus. Et deinde si ita continentur in monasterio, vt ad viros euagandi occasionem non habeant.

Quæ fuerit vnus viri vxor. Id tanquam argumentum continentia & castitatis sumitur. Sic Græci exponit. Glosa interlinearis, Lombardus,

us, Dionysius Carthusiensis atque Catarinus retinent hic etiam rationem sacramenti. Sed reijcit hoc D. Thomas. Certè videtur & hic posse ratio sacramenti retineri, eam videlicet non esse vel præficiendam viduis regendis, vel ab Ecclesia alendam, quæ in matrimonio suo repetito non signat Christi Ecclesiam. Et videtur id satis consonum verbis Leonis supra citatis de episcopo vnus vxoris viro: vbi maritum viduæ reiectum intelligit. Mirum cur hæc Thomas reijciat: Certè in additionibus 3. partis quæst. 62. i. artic. ad 2. hæc extant verba: Secundæ nuptiæ carèt honore significationis, quæ est in primis nuptijs, vt vna sit vnus, sicut est in Christo & Ecclesia. Et artic. 2. ad 2. Secundæ nuptiæ cum vidua nubit non est plena significatio, cum non sit vna vnus. Et ratione huius defectus benedictio à secundis nuptijs subtrahitur. Sed Thomas Glosam fortasse intellexit tanquam quæ de sacramento loqueretur à muliere administrando. Repetendū hic est quod supra annotauimus viduas olim cæteris honoratioris fuisse: sed in primis vniuersas. Vnde Hilarius in Psal. 13. Quata (ait) viduarum dignitas est, & honesta vnus thori consciam, & scelicis continentia indemutata constantia. Sic Iudith laudatur vt vniuersa. Et Iudit. 15. Ambros. in libro de viduis circa principium: Neque verò, inquit, si qua in secundas nuptias

IN I. AD TIMOTHEVM
inciderit quasi fructu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit viro ab affectu viduitatis arce-
tur: Habebit illa quidem vel seræ meritū casti-
tatis, sed probatior erit quæ alterius non fuerit
experta connubium. In illa enim eminet stu-
dium castitatis: Huic aut senectus, aut pudor
modum videtur fecisse nubendi. Ambrosij
commentarius in illud, Quæ veræ viduę sunt.
Has viduas dicit honorandas, quæ data opera
viduæ sunt; quæ cum possent nubere, vt me-
liores essent & dignæ Deo, secundas nuptias
respuerunt, scientes semel benedici cõiugium
æmulæ sanctissimæ Annæ. Sicut igitur virgo
semel corrupta non habet excellentiam vir-
ginitatis, ita vidua biuira non est eminens co-
ram hominibus in viduali castitate. Contingit
tamen sanctiorem esse biuiram & castiorem
vniuiram, vt pulchrè Aug. ostendit lib. de bono
viduitatis cap. 13. & 14. Calvinus similiter in-
telligit hunc locum atq; Catholici, pro ea quę
rota vita vnicum fuerit maritum experta, Et
addit pro ratione: quia habetur hic, *Qua fuerit
vnius viri vxor*, non quæ sit. De episcopis idē ne-
gat esse sentiendum, quia ibi habeatur, *Opertet
episcopum esse vnius vxoris virum*. O bellam con-
cordiam. A vidua elemosynis Ecclesiæ alen-
da exigit Apostolus, vt tota vita vniuiram fue-
rit: & episcopum admittet bigamum & triga-
mū? An maior continentia ab infirmiori sexu,
& laica

CAPVT V. 116
& laica, quā à prælato ecclesiæ exigitur? Ape-
ruisse commentarium, refutasse est.

In operibus bonis testimonium habens. Certè hec
quæ sequuntur cum paria sint ijs in multis, quæ
ab episcopo exiguntur. Videtur ad perfectam
viduam & cathecistā pertinere. Explicat ope-
ra bona per exempla. *Si filios educavit*, ad piera-
tem scilicet. Græcè est, liberos educavit, vt etiā
filiz comprehendantur. Est vna dictio Græ-
cis, vt & sequens. Videtur notare eas, quę pro-
les suas aut non ipsæ nutriunt, sed nutricibus
tradunt, aut non ad pietatem educant.

Si hospitio recepit, si hospitalis fuit. Magna vir-
tus & in primitiua ecclesia admodum neces-
saria, cum publica diuersoria plena essent ido-
lolaris, nec extarent loca, quod pauperes pos-
sent diuertere. Magna nunc etiam virtus est
domi suæ fouere pauperes, quam & tenues
viduæ præstare possunt. Quid, inquit Chryso-
stomus, si pauper, illa sit? Non sic quidem hisce
muneribus fungi desistat: neque enim est illa
pauperior, quæ duos obolos sacris thesauris
ingessit. Nam licet pauper sit, habet tamē do-
mum, non enim sub diuo manet. Sed rari sunt
admodum, & vix vlli, qui hoc per se præstent.
Malunt enim legere aliquid testamento post
iporum mortem ab alijs distribuendum, quam
vt per se ipsi viuentes hoc faciant. At Aposto-
lus vult viduas in domum suam sanctos rece-

Marc. 12.
Luc. 11.

Q 4 pisse:

pisse: imò & amplius: *Si sanctorum pedes lauit,* sanctorum, id est, Christianorū. Hoc officium feruile in speciem ac sordidum à viduis tamen Apostolus exigit. Nō permittit (ait Chrysoft.) huiusmodi obsequia ancillis imperari, sed ipsas per se ministerium illis ferre iubet. Moris erat ijs in regionibus pedes lauare. Vnde Luca 7. dicit Christus Simoni: Aquam pedibus meis nō dedisti. Et ipse Apostolorum suorum pedes lauit. August. tract. 58. in Ioannē: Apud sanctos, inquit, vbiq; hæc consuetudo non est, quod manu nō faciūt, corde faciunt. Multo autem est melius & sine controuersia verius, vt etiam manibus fiat. Nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sub vno intelligit reliqua. Si extrema ministeria sanctis sine rubore exhibuit. Oecumenius ex Clemente. Si tribulationem patientibus subministravit, Si pecunijs inuit & tutata est, si consolata est, si vinctis compassa est.

Si omne opus bonū subsecuta est. Chrysoft: Corporale, inquit, ministeriū est, omne quod præcipit. Sūt enim mulieres huiusmodi obsequijs in primis idoneæ, lectulum sternere, & fouere ministerio. Notanter dicit, subsecuta est, siue profecuta. Quanquam enim facultas desit ad operan-

operandum, adest tamen ad ministrandum. Sic Oecume. & Theophilact. Et si ipsa exequi id opus nequit, alteri tamen rectè operanti bona præsentia cōmunicauit. Sic Chrysoft. et si enim id exequi ipsa non posuit, particeps tamen accessit, & ministerij consors.

Adolescentiores viduas deuota. Ex præcedentibus posset videri intelligere minores quam sexaginta annorum: at ex sequentibus, vbi dicit, *Volo iuniores nubere,* de iuueniculis loqui videtur. Non enim Apostolus exigit vt quinquagenaria aut circiter nubat. Sicut enim suprā expositum est, sexagesimū annum exigit, vel quia præesse debeat, vel quia ad illud vsq; tempus ad victum conquirendum ipsæ sibi sufficere possunt. Græca vox etiam positiuè accipi potest pro iuueniculis, vt cum suprā dicit, *Iuueniculas vt sorores.* Sic enarrant commentarij, vt infra latius patebit. *Deuota,* reijce, ne admittas ad catalogum viduarum, quia non sunt admittendæ ad professionem & votum castitatis. Ambros. Prohibet, inquit, adolescentulas viduas in hac suscipi professione. Sic Chrysoft: & alij duo Græci. Mouent enim quæstionem cur de virginum ætate nihil præcipiat. Et respondēt quia virgines maiore deuotione virginitatem amplexæ sint: Viduæ, ex quadā necessitate castitatem vidualē. Rursum quia viduæ quædam lapsæ erant, quale de virginibus nihil

1. Cor. 7. nihil dum tale expertus erat. Quæ expositio
mox clarior euadet. Quare nõ arridet Pelagij
commentarius, qui sic habet: Deuita alijs mi-
nisterio diaconatus præponere, ne malum pro
bono detur exemplum.

Cum enim luxuriata fuerint in Christo. Græca
nunc sic habent: Cum luxuriatæ fuerint ipsi
Christo, sine præpositione in, vt sit datiu casus.
In Christo, Haymo iungit cum nubere, &
ita interpretatur: Cum fuerint viduæ post vo-
tum castitatis & velamen fornicatæ cum ser-
uis vel alijs fornicatoribus nubere volunt in
Christo, id est, Christianum & fidelé maritum
accipere. Cyprianus quoque legit in Christo.
Similiter Ambrosius & Pelagius. Porro præter
sensum Haymonis dupliciter exponitur istud,
Luxuriatæ fuerint Christo, vel in Christo. Pri-
mo in bonam partem sic exponit Pelagius.
Cum (inquit) sub eo tempore religionis abun-
dantiã habuerint. Sic & Tertullianus lib. de
monogamia, quem contra Ecclesiam scripsit,
& conatur soluere locum istu Apostoli quem
citabant Catholici secundarum nuptiarum de-
fensores: Sed & Timotheo, inquit, scribès vult
iuuenculas nubere, filios suscipere, matres fa-
miliæ agere. Ad eas dirigit, quales supra deno-
tat iuuenculas viduas, quæ in viduitate depre-
henæ & aliquandiu affectatæ, postquam in de-
litijs habuerunt Christum, nubere volunt, ha-
bentes

bentes iudicium, quod primam fidem rescide-
runt, illam videlicet à qua in viduitate inuen-
tæ & professæ eam, non perseuerant. Propter
quod vult eas nubere, ne primã fidem suscep-
tã viduitatis postea rescindant, non vt toties
nubant, quoties in viduitate tentata, imò & in
delitijs habita, noluerint perseuerare. Possent
videri & Cyprianus sic intelligere, qui lib. 3. ad
Quirinum cap. 74. sic legit Apostoli textum:
Viduas probatas quasque honorandas, in epi-
stola Pauli ad Timotheum 1. Viduas honora,
quæ veræ viduæ sunt. Quæ autem delicata est,
uiuens mortua est. Et iterum: Iuniores autem
viduas præteri. Cum enim indelicatæ fuerint
in Christo nubere volunt habentes iudicium,
quoniam primam fidem exprobrauerunt. Hos
insequitur Faber Stapulensis. Quid est, inquit,
quando Christo delicatæ fuerint, nisi quando
Christi delitijs vsæ fuerint? quæ sunt orare, Ec-
clesiæ & rebus sacris interesse, & insuper ex sa-
cris educari. Cum has tentauerit delitias, inci-
piunt plerunque iuniores viduæ illas fastidire
& nubere malunt. Secundum hos igitur sensus
est. Cum Christo fuerint coniunctæ tanquam
marito & eius vsæ delitijs, nubere volut mor-
tali homini, ac priorem maritum fastidiut. Est
igitur hic locus quoad delitias spirituales, simi-
lis illi ad Hebræos 6. Eos qui semel illuminati
sunt, gustauerunt quoque donum cœlestis, etc.
Viden-

Videndum quoq; studiosis, num supra quoq; illud in descriptione veræ viduæ, Nam quæ in delitijs est, viuens, mortua est, similiter in bonum accipi possit, vt sit sensus: Vidua quæ in Christo deliciatur viuens corpore, mortua est mundo, nec delectatur rebus huius mundi, sicut Apostolus Colossen. dicit: *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Et Christo confixus sum cruci, etc. Certè Esa. 58. in bonam partem accipit scriptura delicatum: Si vocaueris sabbatum delicatum & sanctum domini gloriosum, vt non facias voluntates tuas in die sancto meo, etc. & si in Græco habeatur ibi vox frequenter in malam partem accepta. Chrysof. & Theophil. & Oecumen. intelligunt in malam partem. Cum contra Christum lasciuerint, torpuerint, in delicias carnales resolutæ fuerint, superbierint, ferocierint contra Christum (inquam) tanquam maritum & sponsum. Hinc enim colligunt, quod vidua Christum habeat, maritum. Chrysof. Christo igitur vidua in professione consentit. Hieron. ad Gerontiam: Propter has, inquit, quæ fornicatæ sunt in iniuriâ viri sui Christi (hoc enim Græcus sermo *κατὰ σπινιάσωσι* significat) vult Apostolus alterum matrimonium: præferens digamiam fornicationi, secundum indulgentiam duntaxat, non secundum imperium. Thomas intelligit, Cum habuerint temporarium

lium abundantiam per Christum. Sed priores expositiones amplectendæ sunt.

Habentes damnationem. Græcè est iudicium: quia primam fidem irritam fecerunt. Chrysof. Fidem pactum dicit. Contra veritatem, inquit, mentitæ sunt, ipsum irritauerunt & fœdera violauerunt. Oecumenius, pactum erga Christum vocat, pactæ sunt enim quod Christo adiungentur, reijciunt autem ipsum ad humanas deuolutæ nuptias. Theophylactus fœdus appellat. Fefellerunt, inquit, pactum quod cum Christo sponso fecerunt, ac propterea habent condemnationem. Commentarius Ambrosij sic habet: Quid maneat tales ostendit ne facile audeant, quod implere difficile est, aut si animus est huic deuotioni deditus, apud se interrim teneat, quia dicit temerarium esse profiteri, quod adhuc iuuenili ætati credi non debet: Damnationi enim sit obnoxius, qui ab hoc declinat, quod rectè fecerat. Basilius lib. de virginitate dicit virgines pasci & conuenta habere cum Christo tanquam viro & sponso suo. Et de ijs quæ votum hoc violat, dictum istud Apostoli intelligi. Epiphanius in hæresi Montanistarum, quæ est 48. recitatis his Apostoli verbis, sic dicit: Quæ promiserunt & reprobauerunt, iudicium habent: quæ verò non promiserunt, sed coniunctæ sunt propter debilitatem, iudicium non habent. Et in hæresi Apostolicorum: Hier. et

Sita-

Si itaque, inquit, & ea quæ post mundi experiētiam vidua fuit, atque Deo dicata & postea nupsit, iudicium & cōdemnationem habebit, quod primam fidem reiecit: quāto magis quæ citra mundi experiētiam Deo dicata & virgo fuit, & nupsit, cōtra Christum lasciuit, & maiorem fidē (hoc est, maioris rei promissionem, nam fides catholica eadem est & virgini & viduæ) reiecit, & iudicium habebit, velut quæ proprium erga Deum propositum relaxauit. Et post pauca subiicit: Melius est iudicium quam cōdemnatio. Qui enim vt ne confundantur apud homines, occultè scortantur, & sub solitudinis aut continentiæ specie libidinē exercent, non apud homines habent confessionem, sed apud Deum, qui nouit occulta, & redarguit omnē carnem in suo aduentu, prout quisque peccauit. Melius est itaq; vnum peccatum habere, & non plura. Melius est lapsū à cursu, palam sibi vxorem sumere secundū legem, & à virginitate multo tempore pœnitentiam agere, & sic rursus ad ecclesiam induci, etc. Similia habet August. lib. de sancta virginitate cap. 34. & lib. de bono viduitatis. cap. 10. Ac Cyprianus lib. 1. epist. 11. ad Pomponium. Nec vsquam memini viduarum post votum matrimonium irritum dici. Innocentius 1. epistola 2. cap. 12. irrita docet virginū velatarum matrimonia, quia Christo nuptæ sunt: sicut &

Basi-

Basilii in lib. de virginitate: Et Bonifacius 8. regit ad profellas in probata religione. At de non velatis virginibus cap. 12. dicit, quod peccant quidem contrahentes, sed raram sit matrimonium. Vnde cap. 104. synodi Carthaginen. quartæ, cui August. interfuit, vbi sic legitur, Si quæ viduæ quantumcunque in minoribus annis posite, & matura ætate à viro relicte se deuouerunt domino, & laicali veste abiecta sub testimonio episcopi & Ecclesiæ religiosi habitu apparuerunt, postea verò ad nuptias seculares transierunt, secundum Apostolū damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam domino vouerunt, irritā facere ausæ sunt. Tales ergo personæ sine christianorum communionē maneat, quæ etiam nec in conuiuio cum christianis cōmunicet: nam si adulteræ coniuges viris suis reatu sunt obnoxie, quanto magis viduæ, quæ religiositatem mutauerunt crimine adulterij notabuntur, si deuotionem quam Deo sponte non coactæ, obtulerunt religiosa corruerint voluptate, atq; ad secundas nuptias transitū fecerint? Hic non dicitur quod nuptiæ sint irritæ, sed quod excommunicandæ sunt, ad certum scilicet tempus, donec publicam pœnitentiam egerint. Et nomen adulterij improprie accipit pro illicito concubitu, & sic consonat cum August. lib. de bono viduitatis. Vt ergo ad Apostolum redeamus,

mus, patet synodum Carthaginen. 4. & Innocentium primum loco citato, de voto castitatis vidualis hunc locum intelligere. Manifesta est August. sententia lib. 1. de adulterinis coniugijs ca. 24. Castitas, ait, & si qua alia sunt quæ rectissimè vouentur, cum homines vouerint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine ulla cōditiōe vouerunt, quia & hoc dominum præcepisse intelligendum est, vbi legitur: Vouete & reddite domino Deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdam quæ continentiam vouent & postea nubere volunt, quod eis antequam vouissent utique licebat, habentes, inquit, damnationem; quoniam primam fidem irritam fecerunt. Idem lib. de bono viduitatis cap. 9. & in Psal. 75. eadem habet, vbi & suo tempore monasteria & vota fuisse significat, eademque ex Dei præcepto vim astringendi habuisse, vbi locum hunc Apostoli tractans nominatim voti meminit, quod & nomine propositi appellat. Sic Hierony. lib. 1. contra Iovinianum: Si nupserit, inquit, virgo, non peccauit: non illa virgo quæ semel Dei cultui dedicauit: harū enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de viduis dictū obiecerit, quanto magis de virginibus præualebit, cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit. Vide eundem epistola ad Furiam de viduitate seruanda.

Inno-

Psal. 75.

Innocentius primus epist. 2. cap. 13. Si, inquit, Apostolus Paulus quæ à proposito viduitatis discesserāt, dixit eas habere damnationē, quia primā fidē irritā fecerūt, quāto potius virgines quæ prioris promissionis fidē minimè seruauerūt? Nomē fidei pro fidelitate in promissis accipitur ad Rom. 1. ex fide in fidē, scilicet Dei. Et: Rom. 3. Nunquid credulitas illorū fidē Dei euacuauit? Sed quomodo promissio hæc castitatis prima vocatur? Respondeo respectu posterioris, quæ cū marito homine inire volūt contra primam promissionē. Sic Innocētius in citatis verbis: & August. cap. 8. lib. de bo. viduit. irritam, ait, fecerunt fidem quam prius vouerant. Commentarius Ambrosij aliter videtur intelligere. Nec ad veniam (inquit) debet pertinere, qui à primordio infidelis inuentus est. Intelligit ergo ille quod fides & sponsio à viduis reijcitur prima, hoc est, statim à primordio, nō diu post votum emissum. Examinetur num hic esse possit sensus: Damnationem habent primū, quia fidem reijciūt primò, deinde quia ociosè circūeunt domos, tertio quia garrulæ sunt, etc. Chrysost. Non huic (ait) tantum damnationi obnoxia sunt, sed & criminibus alijs. Sic & Theophylact. Potest etiā dici prima fides, non quia sequi altera debeat, sed quia nihil eam in hoc spiritali matrimonio antecessit. Ab ipsa enim promissione incipit cōiugium, ac subse-

R. quitur

quitur deinde cōcubitus. Sic Aug. lib. de nuptijs & concup. cap. 11. Maria, inquit, coniunx Ioseph vocatur ex prima desponsationis fide, quam cōcubitu nec cognorat, nec fuerat antè cogniturus. Magister Sententiarū per primam fidem intelligit votum, castitatem, vel fidem baptismi, quā violari dicit voto violato. Brentius in Apologia confessionis VVirtebergēsis, sic dicit: Nego apostolicis illis tēporibus fuisse tale vouēdi genus, quāle est apud sacrificulos & fraterculos. Quomodo enim Paulus secum ipse pugnaret. Scribit autē mox, Volo iuniores nubere, etc. & melius est nubere quam vri. & nō vt laqueum vobis iniiciā. Quid est aliud non vt laqueum vobis iniiciam, quam non vt vota facienda exigam: Sunt enim talia vota quæ hypocritæ excogitarunt inextricabiles laquei, quibus conscientia hominum ita irretiuntur, vt nisi verbo domini soluantur, non inueniant quo euadāt. Non est igitur sentiendum quod Paulus nomine primæ fidei intelligat votum perpetui coelibatus, quod magis secundam quam primam fidem dixisset, sed intelligit pactum quod in baptismo iniri solet. Intelligit ergo Brentius nomine fidei promissionem in baptismo præstitam. Cum in baptismo Deus nos recipit in gratiam (inquit paulo superius) recepimus nos gratos fore, & ducturiam ac honestam vitam, hoc est pactum, hæc est

Libr. 4.
dist. 18.

Posterio-
ri part. 2.
perico-
pes fol.
1039.

hæc est stipulatio, qua Deus & homo inter se conueniunt. Hanc stipulationem vocat Paulus primam fidem. Cum autem primum non solet dici nisi respectu secundi, & Paulus non faciat expressam mentionem secundæ fidei, dubium non est, quin ad secundam quoque respiciat, quæ solet præstari, cum quis ad publica officia aut alienam seruitutem vocatur, vt ministerio & officio suo diligenter, piè & fideliter fungatur. Et infra: Sententia Pauli hæc est, quod iuniores viduæ non sunt eligendæ in ministerium ecclesiasticum, quia saginatæ ecclesiasticis facultatibus, solēt lasciuire, impudicam vitam ducere, & scortari, adeoque eam fidem, quam primam Christo nostro in baptismo dederunt violare. Quod si autē non seruant primam fidem, quam Christo de honestate vitæ suæ dederunt, quomodo seruant secundam quam promiserunt hominibus, & qua ceperunt se officium suum summa diligētia & studio administraturas? Si violant fidem filio Dei datam, quomodo non violarent fidē filijs hominum promissam? Intelligit ergo Brentius nomine primæ fidei promissionē in baptismo præstitam; & pactū ibi initū. Et vocat eam primam fidem respectu promissionis quæ hominibus præstatur. Hæc duo paululum excurtamus. Sed ô Brenti, quomodo istæ lasciuientes viduæ habent damnationem, quia nubere vo-
lunt:

lunt: nunquid in baptismo promiserunt se non nupturas? Hoc in tota tua expositione omit- tis. Dicis quòd viduæ istæ saginata læsciuuant, scortetur, & pactum cum Christo in baptismo contractum violent, quodq; inde coniectare liceat infideliter eas in suscepto ecclesiastico ministerio, contrà quàm promiserunt versaturas. Sed hic nihil audio de ijs verbis, Nubere volunt habentes damnationem. Scortado dicis & lasciuendo violant pactum cum Christo: Sed quid hoc ad id quod Paulus dicit, Nubere voluit, si ijs viduis tam integrum erat nubere, quam alteri cuius Christiano: Ergo idem dicere licebit de puella qualibet, lasciuente & impudicam vitam ducere, cum luxuriata fuerit, nubere vult, habens damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Atqui nos dicimus, cum lasciuia puella fornicata fuerit & nubere voluerit, à damnatione recedit, quia à violatione voti in baptismo facti ad eius redit obseruationem. Imò Brenti hoc & tu dicis. Non irritam, sed potius ratam faciunt primam fidem, qui malunt abiectis vanis votis suis honestam vxorem ducere, quam aut inhonestas voluptates sequi, aut fœdis ac impuris cogitationibus indulgere. Hæc tu Brenti. Sed Paulus dicit quod vidua lasciuia volens honestum maritum accipere, habet damnationem, quod primam fidem irritam fecerit. Secundum tuam sententiam si-

tiâ simili modo diceretur. Idololatra Christo iniuriari volens damnationem habet, quia Deo rebellis fuit: vsurarius volens restituere, habet damnationem, quia iniquus fuit. Rectè igitur tibi dicimus ô inimice omnis iustitiæ, non desinis subuerrere vias domini rectas. Dicis laqueum illum iniicere, qui vota facièda exiggit. Quod si intelligas, qui vota iam facta vult compleri, laqueum igitur iniicit, qui dixit: Cum Deut. 23. votum voueris domino, nò tardabis reddere. Sed si intelligas, qui mādāt vt quis voueat cœlibem vitam, verū dicis: sed sub specioso verborū inuolucro ac tinnitu vis persuadere vota esse impia. Sicuti non iniicit laqueum qui consulit virginitatem, ita nec ille qui consulit votum. Is laqueum iniicit, qui inuitum ad quæ non obligatur, adigit: aut qui quæmpiam decipit, vt in perniciem suā spontè incurrat. Atqui ad maius bonum inuitat is non illaqueat. De Apostolicis tēporibus, potius veteribus, Areopagita, Chrysof. August. Basilio, Hieronymo, Ambrosio, Epiphano, Innocentio, Tertulliano, & similibus credimus, quā tibi. Tu Deum nostrum idolis similem facis, de quibus scriptum est, Si quis illis votum vouerit, & non reddiderit: neque hoc requirunt? Et tibi rectè dicat Deus ipse. Suscitauit de filiis vestris in: Baruc 6 prophetas, & de iuuenibus vestris Nazareos, Amos 2. & propinabatis Nazareis vinum, & prophe-

tis mandabatis dicentes, ne prophetetis. Caluinus quoque de fide baptismi hūc locum interpretatur. Et à christianismo dicit viduas deficere. Sed nec ipse explicat, cur nubere volentes dicantur habere damnationem. Et videns se non posse bene elabi. Quod votum, inquit, perpetui cœlibatus hinc stabilire volunt Papistæ, friuolum est. Vt demus, solitam fuisse difertis verbis interponi talem pactionem: id tamen nihil ad ipsos. Et multis interpositis. Nō edebāt, inquit, in veteri instituto directum continentię votum: quasi minus Deo placeret vita cōiugalis, sed tantum quatenus exigebat functio, ad quam eligebantur coniugij vinculo se in totam vitam soluebant. Nec se priuabant nubēdi libertate, nisi cum nubere vel maximè liberis iam absurdum erat & intempestuum. Deniq; tantum à monialibus differebant istæ viduæ, quātum Anna prophetissa, à Claudia vestali. In primo dicto Iouinianum agit: In secundo cōtradicit Paulo dicenti iuniores admissas ad fidem dādā, licet imprudēter, damnatas tamen, quia eam violārunt. In tertio dicto falsum habet. Nā Lucas testatur Annam ieiunijs Deo latrāam exhibuisse. Ipse autē dicit, In Papatu vouetur cōinentia, quasi virtus per se Deo accepta esset. Est & alia expositio, qua dicuntur istæ viduæ habere iudicium, id est, reprehensionem, quia primam fidem

Luc. 2.

prio-

priori & defuncto marito datam irritam faciunt. Sed hanc reijcit Caluinus: & Paulo aduersatur dicenti: Si dormierit vir eius, liberata est à lege viri. Cui vult nubat, etc. Brentius in Prolegumenis suis aduersus Petrum de Soto, plus adijcit, & sic dicit. Paulus de maioribus loquitur, quæ orbatæ viris tradebant se in ministerium pauperum Ecclesiæ. Id quæ ea fide tantum & promissione qua solent ancillæ sese in ministeria dominarū suarū tradere. Hæ lasciuę viduę, de quibus scribit Paulus postquam saginata essent facultatibus Ecclesiæ & metuerent ne si nubere, inferiori loco quam antea inter christianos haberentur, maluerunt à Christianismo prorsus deficere ad Ethnicismum, quam inter Christianas contemptiores esse. Hoc significat cum dicit eas lasciuisse aduersus Christum, & conuersas esse ad Sathanam. Sic igitur dicit Paulus secundum Brentium, habet damnationem: Postquam propter suam lasciuiam & scortationem apostatauerūt à Christi fide volunt nubere damnationē habentes, quia à Christi fide defecerunt. O insignem interpretationem. Cum Paulus liberum reliquerit mulieri viduæ cui vellent, nubere: tatum scilicet pauperum ancillæ probrium erat nubere, vt huius infamiæ metu mallet apostatare & Gentili nubere, quā christiano? O Brēti si episcopus tunc coniugatus erat, cur quæso

R 4. contem-

contemptui habebatur inter Christianos ancilla pauperum si nupta fuisset alteri ministerium cedens, quod iam coniunx facta nequifset implere? Quanquam non omnes istas viduas quas reijcit Paulus à ministerio reijciat, sed tantum ab Ecclesiæ alimonia, & viduarum professione. Ministerium non erat omnium viduarum, sed vnus vel duarum. Et tale, quod ex Catholicis explicuimus. Qualis quæso consequentia textus & verborum est? Postquã Christi iugum abiecerint, volunt nubere; cum nubere Christi iugo non repugnet. Nunquid recta est oratio & cõsequentia verborum, si dicã: Postquam quis à fide defecerit, vult facere quod sibi licet: Postquã puella vsq; aded est scortata, vt pagana vel hæretica fiat, tunc vult nubere, hoc est, postquam homo ita indulsit suæ cõcupiscentiæ, vt Christum abijciat, tum demum rectè vult agere, & vitã suam bene instituere: tunc contemnit hominum probra, vt propter eos secundas nuptias amplecti nõ omittat. At quandiu Christo adhærebat sola hominũ probra stultaque vituperatio ab agendo quod sibi per Deum licebat, & honestum erat, imò necessarium eum reuocabant. Sed cum Christi iugum excusserit, tunc honestatem vult amplecti nuptiarum. Qualis quæso consequentia est & illa verborum Apostoli: Nubere volunt habentes damnationem, quod à fide Christi defece-

defecerint. Quid nuptijs sanctis & honestis cum damnatione? Quid illi cum nubendi voluntate, qui in scortationibus cum damnatione vixit? Imò lasciuia puella qua parte nubit, à damnatione recedit. Hæc portenta dicere coguntur, qui à recepta sanctorum patrum interpretatione recedunt. Sed Brètius ad hunc sensum trahit Apostoli textum, quasi diceret: Cum ex libidine volunt nubere, & putant sibi hoc esse indecorum, excutiunt Christi iugum. Cum contra dicat Apostolus: Cum luxuriatæ fuerint, nubere volunt. Nos autem dicimus quod sacerdotes & moniales postquam lasciuierint contra Christum, tunc querunt nuptias sibi illicitas & Christo aduersantes & eas quærendo atque volendo in damnationem incidunt, quia fidem prius Christo datam violant.

Simul autem & otiose discunt circũire domos, &c. Et aliud crimen, ait Apostolus, adiiciunt: & in primis quidem otiantur, tum quia diuino timore vacuæ orationibus non occupantur, nec domus cura tenentur, tum quia sub viri potestate nõ sunt. Quoniã enim alimoniã ab Ecclesia accipiebãt, liberè otiantur, pares se faciẽtes aniculis quæ laborare nõ poterãt. *Discunt*, assuescunt *circũire*. Oecumenius: Mens, inquit, nobis ad operandum à creatore fabricata est: vbi ergo bonum opus ei non subministrauerimus, ipsa assumit opera absurda. *Circũire domos.*

domos. Vagæ nunc hanc domū nunc illam adibant, vnde liquet conclusas nō fuisse. Circumibant autem potissimum (vt testatur Ambrosius) locupletiorum domos, eoq; liberius, quo maioris sanctitatis professione commēdabantur. Quædam (inquit) virgines vel viduę commendate professione (gloriosum enim est huius rei vocabulum) acceptabiles sunt domibus diuitum, quæ id agunt vt pareant volūtatibus eorum, ambulantes & quærentes quæ perferunt ad illos, quibus delectētur vt otiosæ muneribus afficiantur & malo more plus quærūt fabulas quam vt operentur manibus.

Sed & verbosa, nugaces, garrulæ: deferentes scilicet secreta & familiarum quas adibant arcana passim effutientes. *Et curiosa,* inquirentes ea quæ ad se non pertinebant, aliena negocia noscendi cupidæ. Qui suam domum & suum officium negligit, libētissimè aliena curat atq; inquirir: Otium enim curiositatis mater est: curiositas garrulitatis. Percōtatore (ait Horatius) fugito, nam garrulus idem est. Hæc vitia mulieribus admodum familiaria sunt. Ignauæ enim sunt, nec libenter operantur: Curiosæ sunt, nec secretorum tenaces. Vnde tria hæc rectè coniunxit Apostolus agens de iunioribus viduis.

Loquentes quæ non oportet. Ambros. cōmentar. quid est (inquit) vt ea loquatur quæ non oportet?

ter? nuptiarum enim sunt proximę multorum secretorum participes, adularices seruorum querulæ. Arrident ad impudica, & loquuntur ad gratiam, nonnunquam vt & maritos captent.

Volo ergo iuniores nubere. Chrysostomus: Volo igitur, inquit, quia ipsæ volunt. An verò matrimonii præcipit? Absit. Sed ne prohibet quidem: nullam inquit occasionem dantes aduersario maledicti gratia, quædam enim conuersę sunt retro post Sathanam. Prohibet igitur ab huiusmodi viduas atque deterret. Non quod adolescentulas esse viduas nolit, sed quod adulteras fieri vetet, nolens otiosas esse, loquentes quæ non decet: nolens diabolo occasionem dari. Ea causa sublata non prohibet iuniores viduas esse. Hieronymus ad Gerontiã: Propter has, ait, quæ fornicatæ sunt in iniuriam visi sui Christi (hoc enim Græcus sermo significat) vult Apostolus alterum matrimonium: præferens digamiam fornicationi, secundum indulgentiam duntaxat non secundum imperium: Simulque singula testimonij verba tractanda sunt. Volo, inquit, adolescentulas nubere. Cur quæso? quia nolo adolescentulas fornicari, procreare filios: quam ob causam? Ne metu partus ex adulterio, filios necare cogatur matres familias esse. quare obsecro? quia multò tolerabilius est digamum esse quam scortum, & secun-

secundum habere virum, quam multos adulteros. Et aliquanto post: Aliud est quod vult Apostolus, aliud quod cogitur velle. Vt concedat secunda matrimonia mearum est incontinentiarum: non illius voluntatis. Vult omnes esse sicut seipsum, & ea cogitare quae Dei sunt: & solutos nequaquam vltra alligari, sed si labentes per incontinentiam ad barathrum stupri viderit peruenire, digamiam porrigit manum. August. cap. 8. lib. de bono viduitatis, quae Beda hic, & in epistolam ad Philipenses allegat, diligenter interrogata doctrina Christiana & primas nuptias iam isto tempore nisi incontinentia sit impedimento continendas esse respondet. Qui enim dixit, si se non continent, nubant, potuit dicere: si filios non habent, nubant. Sed post resurrectionem praedicationemque Christi, quando iam ex omnibus gentibus filiorum spiritaliter gignendorum tanta suppetit copia, ut tale officium cesset ex carne propagare, quale primis temporibus fuisset quod alibi dicit, Volo iuniores nubere, etc. nuptiarum bonum apostolica sobrietate & auctoritate commendat, non procreandi officium etiam eis quae continentiarum bonum capiunt, tanquam ad obsequiam legis imponit. Denique cur hoc dixerit, pandit, cum adiungit & dicit nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quaedam conuersae sunt retro post Sathanam, ut his

2. Cor. 7.

1. Tim. 5.

ut his verbis eius intelligamus eas quas nubere voluit, melius posse continere, quam nubere: sed melius nubere, quam retro post Sathanam ire, id est, ab illo excellenti virginalis vel vidualis castitatis proposito in posteriora respiciendo cadere & interire. Ambrosius in lib. de viduis. Apostolus, inquit, adolescentiores viduas 1. Tim. 5. deuitandas putat, eo quod non valeant tantae opera implere virtutis: Etenim vicina est lapsibus adolescentia. Tamen cum sciuerit Apostolus Annam illam ab adolescentia octogenariam viduam dominicorum operum extitisse praenunciam, non puto quod iuniores reuocandas putarit a viduitatis affectu, maxime cum dixerit: Melius est nubere quam vri. Nam utique pro remedio nuptias suavit, ut peritura sanetur, non pro electione praescripsit casta & continens quid sequatur. Aliud est enim subuenire labenti, aliud suadere virtuti. Haec idcirco ex illustribus doctoribus, latius recitauimus, ut ostenderemus ecclesiam non peccare (ut ait Calvinus) in hanc Pauli legem, dum ad reformatam disciplinam monasteria, & castitatis votum bene probatas adolescentulas admittit. Lex enim ista Pauli de reiciendis iunioribus ex certa lata est causa, qua sublata nullam vim habet, vri supra diximus de lege non constituendorum Neophitorum episcoporum. Tempore Apostoli ut nec simul viuebant, ita nec probationis annum, nec magi-

1. Cor. 7

magistras perpetuò, vt nunc fit in monasterijs præsentés habebant.

Hoc quoque aduertendum Deum regere Ecclesiam etiã humana prudentia atq; consilio. Tantisper enim ad continentia vora iuniores viduæ admiffæ sunt, dum experientia magistra cognitum est, id amplius non expedire. Sicut multa alia diu in Ecclesia in rebus huiusmodi fuere obseruata, quæ post sunt abolita: vt quod viduis ministrabatur, non per aliquos certos & deputatos. Item quod presbyteri vna cum episcopis ecclesias regebant.

Act. 6:

Iuniores, vtique quæ non vouerant: vt supra ex concilio Carthaginen. quarto, ex August. & Epiphanio recitatum est. Absit enim, vt Apostolus votum violare suadeat. Oecumenius in hunc locum sic dicit: Bonum quidem fuisse, vt quæ semel inter viduas allecæ essent, non lasciuè agerent aduersus Christum, neque primam fidem reijcerent: verum quia hoc faciunt, nubant, seipsas Christo non despõdeant & ita nubant. Hoc enim peccato vacat: illud verò impium est & scelestum: Sic & Theophil. intelligendus est dicens: In primis quidè, inquit, optarim eas pacta non irrita facere: quia verò matrimonium & illa cupiunt, volo & ego vt nubant, indulgens & acquiescens earum votis. Satius enim eas matres familias esse, hoc est propria curare, suæque domus curam gerere & ope-

& operari, quam alienas ædes curiosè pererrantes nugari & otari. Loquuntur hi de viduis in genere, nõ de certa aliqua: quemadmodum si dicamus, expediret iuniores virgines vota seruare: sed quia expetitur non seruare, ne voueant. Supra nihilominus etiã ostensum, quomodo minus malum sit etiã post votum nubere, quam in fornicatione permanere, post votum, inquam, simplex. Quod verò Apostolus non loquatur de ipsis iunioribus quæ vouerunt, patet, quia si eis nuptias suafisset, suafisset etiã aduersario occasionem dare maledicti, vt clarius infra ostendetur. *Nubere*, nõ delitijs vacare & otio, sed mariti subesse iugo. *Filios procreare*. Hoc quæri debet in nuptijs: Et sub procreatione intelligitur filiorum recta educatio. August. lib. de bono coniugali cap. 3. Habent, inquit, præter prolis propagationem etiã id bonum coniugia, quod carnalis vel iuuenilis incontinentia, etiã si vitiosa est, ad propagandam prolem redigitur honestatè, vt ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniugalis. Deinde quia reprimitur quodammodo & verecundius aestuat concupiscentia carnis, quam temperat parental affectus. Intercedit enim quædam grauitas feruidæ voluptatis, cum in eo quod sibi vir & mulier adhærescunt, pater & mater esse meditatur, etc. Lib. 1. de nuptijs & concupiscentia cap. 16. rectè dicit Augustinus

gustinus idem etiã de masculis qui se non continent esse sentiendum. Vult enim hos Apostolus vxores ducere, filios procreare, patresfamilias esse, etc.

Matresfamilias, obediens maritis, occupatas in curanda domo ac re familiari. Græcè est vna dictio *ὀικοδεσποτήν*. Venenum est hic in cõmentario Pelagij. Matresfamilias, inquit, dici possunt etiam quæ duos vel tres seruos habent. Hoc dicit ne ex hoc nomine auaritia defendatur. Volebat Pelagius omnes necessario debere esse pauperes, quasi non placeret Deo si quis Abrahæ similis vel Iob multam familiam & potentem rectè administraret. Tales sunt, qui nimis solliciti sunt hortari ad omnia sua diuendenda: quasi nimirũ necessarium id foret, cũ rectè ea administrare sufficiat. Suardet igitur Apostolus vt nubât, quò scilicet domesticis negotijs intetã nihil mali ex otio admittant, sed in Dei timore permaneant.

Nullam occasionẽ dare aduersario, diabolo, gentili, Iudæo, hæretico: Hi enim omnes sunt aduersarij. *Maledicti gratia*, vt habeat maledicẽdi causam. Occasionem istam explicat Hieronymus ad Gerontiam in violatione castitatis. In quo, ait, breui accincto quẽ præcepto multa simul monita continentur, ne propositum viduæ exquisitior cultus infamet: ne oculorum nutibus & hilaritate vultus iuuenum post se

greges

greges trahat, nec aliud verbo, aliud habitu polliceatur, & cõueniat ei versiculus ille vulgatus: *Risit & arguto quiddam promisit oculo.*

Sic & Theophilactus, Perspicuè, inquit, hic scopum suum indicat, cur eis acquieuerit, condescenderit quẽ, ne dent, inquit, occasione Sathanæ illudendi se, vt quæ sponsæ Christi cum essent factæ sint adulteræ, propter iuuentutis & adolescentiæ minimè firmatã constantiam. Eam ob rem sub matrimonij iugum eas duco, vt ne remissæ sibi & laxis habenis viuentes, præmemorata mala adducant attrahantq;. Similiter & Pelagius. *Maledicti*, scilicet aduersus Christianam religionem. Iactabãt enim Gentiles simulata esse apud Christianos omnia. Vnde cum viderent eas quæ castitatem Deo vouerant iterum nubere, aiebant reliquas quæ non nubebant cum sacerdotibus Christianis consuetudinem habere. Incontinentes enim omnes ex se æstimant: vnde Nero Imperator, quoniam erat ipse impudicissimus, neminem castè viuere iudicabat. Hæc causa non habet locum in commentario Brentij. Videatur hæc de re insignis historia apud Victorẽ lib. 2. Vandalicæ persecutionis, vbi patet quomodo maculetur Ecclesia per supra sacrarum virginũ. August. epist. 137. ad Hipponẽ. Ad quid, inquit, sedent isti, & quid aliud captant, nisi vt quisquis episcopus, vel clericus, vel monachus, vel

S sancti-

sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, sed non omnes posse manifestari?

Iam enim quadam cōuersa sunt retro post Sathanam. Rationem dat Apostolus cur velit considerari in iuenculis an casta sint permansuræ, & cur eas regulariter cupiat nubere. Nō sunt nunc Christi negligenda cōsilia, etsi pauci quidem ea non seruent, & quantum in se est ecclesiam maculent. At rudi adhuc ecclesiæ statu & vita continentium nondum ita, vt iam sit per arctiorem cancellorum custodiam, per annum probationis & gubernatricū præsentiam probè munita, multum incommodi afferbat ecclesiæ, si vel vna retrorsum abiret. Et tamē ipsi cum aliqua maritata inuenitur adultera, nec proijciunt vxores suas, nec accusant matres suas, cum autem de aliquibus qui sanctum nomen profitentur aliquid criminis vel falsi sonuerit vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur. Ambrosius libro 3. de virginibus. Aiunt, inquit, pleriq; maturioris ætatis virgines esse velandas: neq; ego abnuo sacerdotalis effe cautionis debere, vt non temerè puella veleret. Spectet planè, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris: Spectet & maturitatem verecundiæ: Examine grauitatis canitiem, morum senectam, pudicitia annos, animos castitatis. Tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas:

Fuisse
Mediola
ni abba-

litas: Si hæc præsto sunt, non deest virgini longæua canities. Si defunt, differatur puella moribus quā annis adolescentior. Non ergo ætas reijcitur florētior, sed animus examinatur. Et certè Teclam non senectus, sed virtus probauit. Nec mirere in adolescentulis professionem, cum legetis in paruulis passionem. Scriptū est enim: Ex ore infantium & lactentium perfecti laudem. An dubitamus, si eum vsque ad continentiam sequatur adolescentia, quæ vsq; ad mortem cōfiteretur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nobiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequebatur in desertum? sicut legimus: quia saturata sunt de quinque panibus quatuor milia hominum, exceptis paruulis & mulieribus. Nolite ergo à Christo arcere infantes, quia & ipsi pro Christi nomine subiere martyrium, talium est enim regnum cœlorum. Vocat eos dominus, & tu prohibes? De ipsis enim dominus ait: Sinite eos venire ad me. Nolite adolescentulas arcere, de quibus scriptum est: Propterea adolescentulæ dilexerunt te nimis. Hunc quam te magis Caluine Apostolum intellexisse credimus. Qui dicis, quod si quarundam defectio fatis validum argumentum Paulo fuit, vt remedium vniuersale quæreret, quam multa hodie Papistis argumenta essent abolēda in puri sui cœlibatus, si quem ædificationis haberent

tiffas &
monaste
ria. Aug.
lib. de
mor Ec
cle. ca. 31
& 33 te
stis est.

Psal. 8.

Matt. 14.

Ibid. 19.

Ibidem.

Cant. 1.

respectum? Sed crudelibus impij ac diabolici decreti laqueis malunt strangulari animarum miriades, quam nodum vnum relaxare. Nos respondemus te nullum habere respectum illius Apostoli dicti: Melior erit si vidua permanserit sic, secundum meum consilium. Et illius: Vouete & reddite. Et hunc locum intelligis, quasi præcipiat Apostolus iunioribus omnibus nberere, cum id tantum fieri velit, vbi periculum est scandali & stupri. Si propter quorundam vitia vtilis omnes leges essent abolenda, nullam iam positiuam haberemus. *Conuersa sunt retro post Sathanam*, deflexerunt scilicet à Christo sequentes sathanam. Quædam, ait Pelagius, promissum propositum non reddentes fuerant fornicatæ: Ergo dicuntur securæ sathanam, quia votum violarunt. Licet enim qui peccatum facit ex diabolo sit, vt ait Ioânes, præcipuè tamen infidelis & impius in Deum, dicuntur ex diabolo esse, qui operatur in filijs diffidentia. Et: Inuidi atque homicidæ, sicut Christus Iudæis dicit: Vos ex patre diabolo estis: Et per iuri atque votorum violatores: ipse enim diabolus pater est mendacij. Vnde & Ananias, & Saphira, qui mentiti sunt Spiritui sancto venientes & non reddentes, dicuntur tentati à Sathana, vel Sathanas intrasse eorum cor. Impius enim siue infidelis, inuidus atque homicida, & mendax atque infidus imitatur tria mala, quæ

diabo-

Psal. 75.

1. Ioan. 3

Ephes. 2.

Ioan. 8.

Ibidem.

Act. 5.

diabolus in se habet: Impietatem in Deum, inuidiam in proximum & mendacium. Hæc idcirco quæ diximus ex scripturis protulimus, vt frivolum esse ostendamus quod ait Calvinus: Has viduas apostatasse à fide, quia dicuntur securæ Sathanam.

Si quis fidelis. Græcè est, si quis fidelis, aut si qua fidelis. Et sic legisse videntur & Chrysof. & Theophilaët. Sensus idem est: Quia genus masculinum comprehendit foemininum. Hieronymus ad Gerontiam intelligit de filijs vel nepotibus, vt alia hic reddatur ratio præcepti suprapositi. *Habet viduas*, hoc est, possidet viduas tanquam famulas & ancillas, ad labores subeundos inutiles (nam antè præscripsit filijs & nepotibus viduas parentes alendas.) *Subministret illis*, suppeditet illis necessaria. Ambrosi: Apparet, inquit, quod dixit, quia fidelium viduarum nunc multum grauant ecclesiam: & eorum qui locupletes videntur mundi: quia per senectutis causam desistentes eas ab opere lanificij, retrahunt eis & vestimentum, & victum: non totum, tamè ex parte, vt illæ ipsæ inopia ad ecclesiam conuertantur vt viuant. Rectè autem addit, *Fidelis*, quia ipse Apostolus infidelibus legem non dabat: Nec decens erat, vt fideles viduarum iam pauperularum, ab infidelibus alerentur, ne eorum subsidio indigere viderentur. Sic Theophilaëtus cum Oecumenio. Infidelium,

inquit Chrysoſt. viduas ab illis minimè nutri-
ri decebat, ne illis indigere viderentur. Idem
locum habebat, vbi filij erant infideles. Porro
Gentiles fenēs abijcere ſolent, quos Chriſtiani
colligebant, etiam ſi nondum fideles eſſent.
Conſule Euſebium lib. 9. cap. 8. & lib. 7. ca. 20.

Vt non grauetur Eccleſia. Ambroſ. Oneratur
Eccleſia, cum cogitur veſtire multos, quæ de-
beret veſtire paucos, & plebs quæ libenter &
frequenter poſſet miniſtrare paucis, cogitur
plures dimittere, vt aut murmuret, aut tar-
dius occurrat.

Vt eis quæ verè viduæ ſunt, id eſt, omninò deſo-
lata. *Sufficiat Eccleſia.* Qui igitur ſuos pauperes
nutrit, etiam pauperibus Eccleſiæ prodeſt, cum
eis non adimit quæ iſti erant habituri. Si pec-
cant qui ſuos, quos alio qui ſuſtentare poſſent,
eccleſiaſticis eleemoſynis ali patiuntur, quid de
ijs æſtimandum qui eaſdem, ſpoliata Eccleſia
& ſibi vendicant, & luxu perdunt? Vtinã iſtud
ſedulò penſitarent venatores beneficiorū ec-
cleſiaſticorū, qui cum verè miniſterium non
præſtent, ita tamen vnde quaque ea accumu-
lant, vt veris miniſtris nihil ſuperſit, quo fit vt
& grauetur populus, & in multa ſcandala in-
cidat. Habebat autem Eccleſia diaconos, qui
aſſeruabant oblationes pauperibus distribuen-
das, vt ſuprà dictum eſt. Videtur autem mos
iſte viduas nutriendi etiã in veteri fuiſſe teſta-
mento,

mento, ſicut 2. lib. Macha. cap. 3. legitur in æra-
rio Hieroſolymitano depoſitam fuiſſe pecu-
niam ad victualia viduarum & pupillorum.

Qui bene præſunt præſbyteri, &c. Quia de viduis
ab eccleſia alendis tractauerat, etiam de paſto-
ribus ſuſtentandis agit. *Præſbyteri,* nomen ordi-
nis non ætatis: Et refert Chryſoſtomus ad Ec-
cleſiæ præſules ſiue episcopos, cui fauet quod
ſequitur, *qui bene præſunt.* Interim in cæteris
quoque ſacerdotibus locum id habet. Ambro-
ſius in illud, Senioreſ ne increpaueris. Apud
omnes, inquit, vtrique gentes honorabilis eſt
ſenectus: vnde & ſynagoga & poſteà Eccleſia
ſeniores habuit, quorum ſine cõſilio nihil age-
batur in Eccleſia: quod qua negligentia obſo-
leuerit neſcio, niſi fortè doctorum deſidia, aut
magis ſuperbia, dum ſoli volūt videri aliquid.
Hic Ambroſius de paſtoribus loquitur qui pa-
ſtores non erant, nō autem de plebeis & laicis,
vt vult Calvinus. Vide ſuprà Hieronymū, vbi
tractauimus vocem, *Episcopos.* *Qui bene præſunt.*
De qualibus Chriſtus ait: Bonus paſtor animā Ioan. 10.
ſuam dat pro ouibus ſuis: Qui ſibi nuſquā par-
cit, vt oues ſeruet.

Maximè qui laborant in verbo & doctrina. Non
omnes boni episcopos tunc eximiè poterant la-
borare in verbo, exemplum eſt in Alipio &
Auguſt. Auguſtinus laborabat in verbo, Ali-
pius aliter. Sicut & Valerius gratiã verbi non

ita habebat. Poterant quidem veritatem simpliciter proponere, sed eximiam gratiã & proponendi & defendendi omnes non habebant. Requiritur in Episcopo, vt potens sit exhortari, etc. sed omnes virtutes rarò inueniuntur eminenter in vno. Ne theoreticũ qui verba Dei nouit tantum, laudari à Paulo hoc loco putes, adiecit: *Et doctrina.* Est verò (ait Chrysoft.) necessarium verborum ministerium. Cum enim de dogmatibus differitur, quem hic locum vitæ sanctitas habebit? Quid habet virium? Neq; verò eum sermonem laudauerim qui fastu tumidus externæ peritiæ iactantiam sequitur: sed qui virtutis ac succi habeat plurimũ: qui sensibus grauis sit & sapientia plenus. Non ergo apparatu illi opus est ac pompa dicendi, sed intelligentia ac viribus ad id quod sentit eloquendum idoneis. Ideo dicit, in verbo & doctrina, ne clamosum hic laudari putes. Notãter addit, *Labor. it.*: vt enim Chrysoftomus ait, doctor magnum sustinet laborẽ. Cum enim alius (qui scilicet non bene præest) non vigilet neq; curis maceretur, sed passim securus in quotidianis fabulis & confersibus sit, hic conciditur sollicitudine & meditationi perperuò insistit. Hoc nemo nouit nisi qui experitur: vnde Apostolus cõparat bonum prælatum præcipuè docentem boui trituranti fruges & operario. Necessè est, vt omnes sacrarũ literarũ studio si

ita se

ita se studiaque sua componant, vt Ecclesiam decet vitæ exemplo & verbo ædificent.

Duplici honore digni habeantur. Chrysoftomus, id est, multo honore, etc. Sicut dicitur in Heliseo requieuisse duplex spiritus, id est, vehementer zelosus, magnorum operum patrator. Et Hierem. cap. 17. duplici contritione contrere eos. Et 16. cap. Reddã duplices iniquitates. Et omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. Suscepit de manu domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Exponit & aliter, duplici subsidio, respectu viduarum & ministrorum. Ambrosij commentarius accipit & honorem, reuerentiæ & subsidij. Chrysoftomi prior expositio magis placet qui honorem rectè exponit pro subsidio sustentationis & victus, licet etiam reuerentiam & obsequium per honorem intelligat. Oportet, inquit Chrysoft. doctoribus necessarium victum assatim ministrari, ne deficiant neque soluantur, neque minimis occupati magnis seiplos atque alios priuent, vt spiritalia operentur, nullam secularium habentes rationem.

Dicit enim scriptura, vtriusque testamēti. Putant Græci Apostolum allegare Christi verbum: videri magis possit veterem intelligere scripturam, quandoquidẽ noua tunc nondum erat. Vt illud: Dignus est operarius mercede sua, adducat ex communi hominũ sententia.

Non al-

Prou. 31.
Esa. 40.

Non alligabis os boui trituranti, Deutero. 25. In his regionibus flagellis excutitur triticum: In Palestina, vt & in Prouincia Gallia boues circumacti calcibus triturant. Auari agricolę boues triturantibus ora infrenabant ne quid tritici inter laborandum absumerent. Id prohibet dominus Iudæis, mysticę significans prædicatoribus præparentibus magno labore nobis panem spiritalis doctrinæ, non modo non esse subducenda, sed largiter etiam præbenda vitæ subsidia. Sicut enim lex per pecora munda & immunda mysticę homines significat, vt patet Act. 10. Ita & per bouē triturantem prædicatores. Sic Chrysostr. in ca. 9. prioris ad Corinth. At August. putat ad literam in Deutero de prædicatore, non de bruto pecude sermonē fieri, quia Deus indiderit hominibus scientiam, qua vriliter sua pecora regant, nec ad id opus esse præcepto. Sed absurdum non est ex impiorum mentibus hanc scientiam deleri. Vnde dicit Salomon Prouerb. 12. Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera impiorum crudelia. Res eodem recidit. Hoc notandum non primum Apostolum bouis nomine interpretatum esse prædicatorem atq; doctorem, sed & Esaiam cap. 32. Beati qui seminatis super omnes aquas: immittentes pedem bouis & asini. Et Prouerb. 14. Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est. Vbi autem plurimæ fe-

In Psal.
145. & a-
lijs locis.

getes,

getes, manifesta est fortitudo bouis.

Dignus, &c. Hoc videtur, vti monuimus, ex communi hominum sensu dictum, sicut 1. ad Corinth. 9. multa huiusmodi cōglomerat Apostolus. Thomas putat secundum rem desumptum ex Leuitici cap. 19. non morabitur merces mercenarij tui apud te vsque mane.

Mercede. Non significat Apostolus prædicatorem laborem suum temporalibus tanquam mercede commutare. Gratis enim annunciat euangelium, & mercedem æternam à Deo expectat. Sed sensus est: Quod sicut operarius viuus ex mercede sibi debita, ita prædicator dignus est, vt sustentetur. Vnde Lucas cap. 10. dicit: Sic dignus est operarius cibo suo. Augustinus aureo illo libello, vel sermone de pastoribus cap. 2. Accipiant, inquit, pastores sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à domino. Non enim idoneus est populus reddere mercedē illis, qui sibi in charitate euangelij seruiunt. Non expectent illi mercedem, nisi vnde & illi salutē. Porro Apostolus hic solum naturale ius non aliquod positium preponit, nec ex hoc Apostoli dicto aut naturali iure mutis pastoribus, & officium suum non præstantibus quicquam suppeditare tenemur. Nihilominus quicquid datum est vel legatum pauperibus, vel religiosis, ac sacerdotibus, spe quidem orationis, non autem obli-

obligatio eos ad orandum, hoc eorum est etiam si non orent, nec de huiusmodi hic agit Apostolus. Nec possunt laici ad libitum suum etiam indignis decimas ecclesiasticas subtrahere, quia ipsi iudices eorum non sunt: Sed ubi hoc legitimo iure constiterit, non exoluent. Iuxta 18. artic. Ioannis V. Vicleff Constantiæ à Concilio, & à Martino 5. damnatum, qui sic habet: Decimæ sunt puræ eleemosynæ, & possunt parochiani propter peccata suorum prelatorum ad libitum suum eas auferre. Nihilominus qui beneficia indignis conferunt, & ipsi beneficiati non facientes officium tenentur restituere perceptos fructus, iuxta cap. commissa lib. 6. de electione & electi potestate. cap. Tua nobis de decimis lib. 3. Decretalium dicuntur Deo decimæ deberi in signum vniuersalis dominij. Nec posse pretextu nequitie clericorum alteri quam clericis, quibus dominus eas dedit concedi. Sicut igitur in veteri lege omnes decimæ iubentur exhiberi sacerdotibus, tametsi improbis, ut patet Malac. 2. & 3. Ita & nunc laici iure ecclesiæ positivo obligantur.

Aduersus, nunc de his quæ iniquè inferuntur presbyteris, & calūnijs ac defensione eorum agit. *Presbyterum*. Tres Græci & Cyprianus li. 3. ad Quirinum cap. 76. intelligunt atate senem, siue maiorem natu. Sed textus ipsius consequentia, præcipuè quæ præcedunt magis significant

ficant eum de episcopo loqui. Et sic intelligit commentarius Ambrosij. Epiphanius in hæresi Aërij de simplici presbytero accipit: similiter & Sixtus Papa 2. in epist. 2. sic dicens: Accusatio episcoporum non est facile suscipienda, dicente domino: Non suscipies vocem mendacij. Et Apostolus inquit, aduersus presbyterum inscriptionem non recipiendam absque duobus vel tribus idoneis testimonijs. Si hæc de presbyteris vel cæteris fidelibus sunt præcauenda, quanto magis de episcopis? In tota Asia multi erant senes atate etiam Christiani, qui erant nequam.

Accusationem ne receperis. Chrysof. Non ait, noli condemnare, sed ne accusationem, inquit, recipias, neque ad iudicium sedeas. Secundum Chrysofostomum igitur episcopus habebat aliquam cognitionem causarum forensium. Quæ de re & August. cõqueritur in libello de opere monachorum ca. 29. & Chrysof. Cyprianus, commentarius Ambrosio inscriptus, Pelagius atq; Oecumenius finiunt hic Apostoli sententiam, nec adijciunt illud, Nisi sub duobus aut tribus testibus. Putantque esse sensum non esse facile admittendam accusationem, contra aliquem, multominus cõtra presbyterum. Quoniam (ait Ambros.) huius ordinis sublimis est honor. Huiusmodi enim vicarij Christi sunt, ideo non facile de hac persona accusatio debet admitti.

admitti. Incredible enim debet videri, illum qui Dei antistes est criminose versatum, sicut credibile est scœnicum esse turpissimum. Ambrosius Catharius dicit Paulū Apostolum referuasse sibi correctionē presbyterorum siue episcoporum: sed id non satis cōsonat cum eo, quod sequitur, *Peccantes, &c.* Chrysostronus, & Theophylactus, & Sixtus Papa secundus, legunt vt noster interpret. Et hāc lectionē Hieron. approbat, simul alterius cuiusdam ineptæ lectionis mentionem faciens, epist. ad Marcel- lam, quæ est vltima in 2. Tom. vbi sic habet: Ili (Scioli scilicet) aduersus presbyterum accusa- tionem omninō putent recipiendam. Nos legamus aduersum presbyterum accusationem ne receperis, nisi sub duobus aut tribus testi- bus. Videtur hic in Hieron. deesse, non. Et sic citat Erasmus in postrema editione annota- tionum in nouum Testamentum.

Nisi sub duobus aut tribus testibus., hoc est, nisi presentibus duobus vel tribus testibus, testan- tibus scilicet de crimine delato. Sic Chrysostronus. Quia, inquit, multa sæpè ex suspitione sunt, oportet adesse testes, qui iuxta veterem legem ipsum arguāt. Porro vt prius ex Chry- soft. diximus, aliud est recipere accusationem, aliud cōdemnare. Recepta enim accusatione, adhuc habet accusatis locum defendendi, & reijciēdi testes, quemadmodum idem adijcit, cum

cum ait: Quid ergo inquires si duo mentiātur: Istud quidem rarō contingit: Liquebit autem si iudiciorum inspiciatur forma. Putat verō Chrysostronus istud in omnibus etiam iuue- nibus accusatis obseruandū, dicens, Num contra iuniorem aut quemlibet accusatio est sine testibus admittenda? Nōne cum summa dili- gentia semper sunt exercenda iudicia? quid ergo quod dicit? Ne cōtra alios quidem, inquit, minimè verō aduersus presbyterū. Hic Chry- softonus nō distinguit inter accusationem reci- pere, & condemnare. Thomas & Caietanus putāt presbytero hic aliquid peculiare tribui, quod videlicet non debet accusari antequam constet de testibus sufficiētibus. Laicus autem qui non præsumitur tantæ integritatis accusa- ri potest: & expectare debet an testes deficient an non. Intelligunt igitur hi, sine testibus duo- bus vel tribus legitimis, hoc est, fidelibus, ac honestæ conuersationis. Et hoc magis est con- forme legi & verbo Christi: In ore duorū vel trium testium stabit omne verbum. Ratio verō cur Apostolus istud peculiariter præscribat de episcopo, vel nominatim de eis hoc exi- gat, hæc est: quia semper subditi iniqui sunt, & ingrati suis pastoribus, tum quia tanquam ma- ioribus & sibi præpositis inuidere solent, & si quid humani (quod tam arduo officio facillè contingit) præpositis obrepat, mox illi vehe- menter

Deut. 17.
Ioan. 8.
1. Cor. 18.
Hebr. 10.

menter exaggerant: tum quia eorum admonitiones & correptiones suas putant esse iniurias. Porro numerus testium etsi lege diuina positiua in veteri testamento, & lege positiua Ecclesiæ sit determinatus ad binarium, vel ternarium, is tamen non nisi regulariter argumentum est veritatis. Vnde ius civile in aliquibus casibus, plures tribus testibus requirit: Et in purgatione quandoque septem testes requiruntur, vt ca. Tam literis. De testib. Contingit enim plenum esse numerum, testium, accusati tamen vitam tam probatam esse iudici, vt in veritate & æstimatione bonorum virorum, adhuc superior sit, vt habet cap. In nostra præsentia, de testibus. Vincunt autem interdum pauciores testes aduersos etiam numerosiores, vbi inter se cõtrariatur. Certè Moses 250. testibus, qui erant proceres Synagogæ & consiliarij fuisse conuictus falsitatis, si eorum sententia fuisse audita. Notum quoque est quomodo Damasus Papa per duos diaconos, adulterij sit accusatus, & tamen à 44. episcopis sit purgatus. Similiter & Sixtus tertius à 56. episcopis est purgatus. Simmachus quoque Papa eiusdem criminis accusatus est tam indignè, vt cum accusatores probare non possent duobus testibus vellent per mancipiorum quæstiones atque torturas probare. Qua de re extat 4. Synodus Romana sub Simmacho & liber Eudodij dia-

dij diaconi. Ob causas memoratas, valde vigilantes voluerunt esse iudices, ne facillè admittantur subditi contra superiores, & laici contra clerum testari sine exacta testimonij discussione: quia regulariter ex affectu potius, quam recto iudicio accusant, & testantur: sicut & lex diuina dicit, dijs nõ detrahes. Nec quicquam aliud habent decreta patrum, quæ recitat Gratianus causa 2. quæst. 4. & 7. vt rectè dicit Thomas in 2.2. quæstione 68. artic. 1. ad 2. Quod autem ibi dicitur ex Siluestro 72. requiri testes, antequam damnetur episcopus, & ita consequenter in alijs, Gratianus dupliciter soluit, primò esse hoc priuilegiũ Romanæ ecclesiæ. Quam solutionem sequitur Thomas 2.2. quæst. 70. artic. 2. ad 3. vbi huius priuilegij tres idoneas reddit rationes. Secundò soluit eam legem intelligendã, cum testes nõ sunt idonei, dum videlicet in aliquibus requisitis deficiunt. Et hanc solutionem Panormitanus amplectitur in cap. Licet vniuersis, De testib. & attesta. lib. 2. decretal. Videtur & alius posse dari sensus, nequaquã rejiciendus, quod videlicet præsul tãtæ præsumatur esse integritatis vt 72. testes quæri debeãt, qui dicta duorum vel trium testium hactenus firment, vt perhibeant testimonium se credere, eos esse fide dignos, quemadmodum cum quis septem vel tribus testibus, canonicè purgare se debet: qui scilicet testentur, se

T tur, se

tur, se habere eum fide dignum. Magis ardebit hæc interpretatio, si ad Marcellini Pontificis & Actorum eius historiam respiciamus, ubi dicitur quod sicut 12. vncijs in libra cæsus probatur, ita & in 72. testimonijs cõparatus damnabitur præsul: hoc est, auctoritas eius comparabitur 72. testibus, testantibus fide dignos esse qui contra eum dicunt testimoniũ. Et hic videtur olim fuisse modus approbandi testes, quando nullum adhuc ab eis iusuradum exigebatur, vt patet ex iudicio Naboth, Susannæ, Christi, Stephani. Sic contra in causa Susannæ adfuerunt omnes parêtes, filij, cognati, ad ostendendum quodammodo eius innocentiam.

4 Reg. 11
Dan. 13.
Matt. 16
Act. 6.

Nunc alix sunt rationes, quibus testes probentur, vnde sunt in supradictis Marcellini gestis 85. testes, sed primi tredecim restantur se vidisse Marcellinum thurificasse (decimus quartus enim vt adulter rejicitur) deinde veniunt alij 14. & confirmant priorum testimonia, & si videantur dicere se etiam vidisse, nihil velimus potius dictos priores 14. ab alteris 14. fide dignos iudicatos. Deinde ingrediuntur 44. testes non tamen dicentes se quicquã vidisse, & cum sint 85. testes, tamen dicunt patres in 72. testibus præfulem dånari, quia videlicet tredecim se vidisse, & alij eos fide dignos esse testabantur. Placuit autem numerus 72. testium, quoniam (vt habet eadem gesta) annus resurgit &

repa-

reparatur in 72. Quod enim interest temporis inter sabbatum Septuagesimæ, & Dominicam in albis tempus est in ecclesia reparationis lapsus: atque ita meritò numerus ille in lapsu præfulis Ecclesiæ eligitur. Sic in gestis ubi Sixtus absoluitur, narratur etiam quomodo quædam crimina de Policronio episcopo Hierusalem docuerit Euphemius, & postea 40. testes introduxerit, scilicet qui confirmarēt testes alios esse fide dignos. Et quia nõ omnia docuit Euphemius quæ accusauerat, etiam ipse damnatus est. Ex his facile intelligitur Calvinum nihil hic aliud quam calumniari, dum ait: Videmus quãtis & quam multiplicibus privilegijs suum clerũ munierit papatus, vt cum nequissimè viuant, sint tamen ab omni reprehensione immunes. Certè si cautiones obseruētur, quas colligit Gratianus causa 2. quæstione 4. item quæstione 7. non erit periculum ne vnquam ad rationem vitæ reddendam cogatur, ubi enim 72. testes reperiantur, quos in episcopo damnando requirit putidum edictum sub nomine Siluestri? Deinde cum totus laicorum ordo ab accusatione arceatur, in clero etiam minores maioribus prohibeantur, molestiam facessere, quid impedit quo minus securi iudicia omnia rideant? Mendax est Calvinus, & decreta citat vel non authentica, vel malè intellecta. Nam in primis decretum illud videri queat non esse

T 2 Syluè-

Syluestri, præsertim cum eius non meminerit Damafus recensens diligenter eius decreta. Nec sub Sixto 3. vel Symmacho, cum hi accusarentur, nec in alijs decretis vlla est huius edicti memoria. Deinde non ignorat sceminam quandoque in crimine aduersus clericum testari, vt dicit Gregor. 9. cap. Quoniam de testibus. Item cap. Tam literis, & ca. Si dominus, & ca. Tanta est labes de simonia, quæ sunt Adeodati Pontificis. Postremò episcopum duobus aut tribus testibus posse etiam damnari, liquet titulo de accusa. ca. Qualiter & quando.

Peccantes coram omnibus argue. Sicut Apostolus prouidit honori ordinis episcoporum, ita non vult hoc priuilegium incertium esse peccandi. Solent enim alioqui impij facile rapere omnia ad suam libidinem. *Peccantes*, scilicet episcopos vel quoscunque, qui manifestè deprehensi sunt peccasse, siue duorum vel trium testimonio, siue alias per euentiam facti. *Argue*, seuerè obiurga coram omnibus, vt & cæteri episcopi, vel etiam laici videntes nec episcopis parci, timorem habeant, & metu punitionis in officio contineantur. Obseruandum in primitiua quoque Ecclesia à primo pietatis feruore inclinationem factam fuisse, vt timore etiam deberent in officio contineri: Quanto magis nunc legum timore est opus, quando seuerè episcopi obiurgationes parui penduntur.

Notan-

Notandumque est multò melius esse timore episcopi facere suum officium quam negligere. Sicut sacerdotes alios exemplo præire debent, ita & scandalosè viuentes, grauius peccant, & publicè sunt arguendi, occultè peccantes, & occultè sunt admonendi. Si autem episcopum non audiant, habendi sunt vt Ethnici & Publicani.

Testor coram Deo & Christo Iesu, & electis angelis. Terribilis est adiuratio, qua præcipit Timotheo Deo in testem vocato. Et Chrysofomus videtur interpretari tanquam Apostolus diceret: Testis est mihi Deus, quod ista tibi præcipiam. Vocat, ait, eorum quæ dicta sunt testem patrem & filium, in extremo examine rationem illis redditurus, si quid præter debitum fieret, quod omnia dixerit. Et infra: Iacob Deum assumit testem & collem, ita & nos interdum magnas minimasque personas in testimonium sumimus, adeò magna res testimonium est. Ac si diceret, Testem voco Deum eiusque filium, ac seruos eius quod ista perceperim tibi: Coram ipsis præcipio tibi. Hinc patet Chrysofomum non omninò cõdemnasse iuramentum. Est igitur secundum eum hæc sententia. Deus est mihi testis, quod fecerim quod meum est: Coram ipso præcipio tibi agenda, sicut & alibi dicit: Contestor vos hodierna die, quod mundus sum à sanguine omnium, etc. Ego me ex-

Act 20.

T 3 cufabo

cusabo in die iudicij, si tu non feceris officium tuum. Adhibet autem Apostolus hos testes, sicut dominus Matth. 18. adhiberi iubet, qui sine dubio contemnuntur ab eo qui negligit ea præstare, de quibus coram testibus admonitus est: Ita & Timotheus reus erit nõ solum Pauli neglecti, sed & Dei, si ista non custodiat. Cur Apostolus hic interponit obtestationem per Deum, dat Chrysofostomus causam: Quia, inquit, qui de seipso dicere nõ erubuit: timeo ne alijs prædicans ipse reprobus efficiar: multo magis de Timotheo veritus non est, neq; erubuit dicere. Deinde est & hæc ratio, quia hæc res iudiciorum, est valde ardua & seria. Tertio vices gerunt Dei iudices. Iustum est ergo, vt eius conspectum, cuius vicarij sunt vereantur. Denique & ideo hoc videtur Paulus adiecisse, vt importunis sollicitatoribus satisfacere Timotheus. Plurimis enim modis iudices ad acceptionem personarũ sollicitantur, vbi nisi opponat hominibus timorem diuini iudicij: non habent quod respõdeant. Postremò alios episcopos Apostolus in Timotheo instruit, vt annotat Ambrosius in illud quod infra ponitur, Præcipio tibi coram Deo, etc. & Christo Iesu. Hunc adiungit, naturam in eo humanam considerans, & electis angelis: Et hos tãquam testes adducit, quia actus nostros contemplantur, & ad futurum iudicium cum Christo veniẽt. Sic

& aliàs

& aliàs vult mulieres esse velatas ob angelorum conspectum, quibus pudor placet, & duplicet impudentia: & Christus puillos contemnendos minimè esse docet ob angelorum conspectum. Vocat autè sanctos angelos, quia sunt etiam angeli reiecti, siq; rectè intelligunt tres Græci & Commentarius Ambros. Posset etiam hoc videri additum causa non tantum discretionis, sed & excellentiæ. Omnes enim angeli sunt excellentes præ reliquis creaturis rationalibus, vt in Psal. Non communicabo cum electis eorum. Catarinus intelligit angelos, quos præ cæteris sanctis angelis dicit esse electos, quos dicit septem esse, & tres ex illis Michaëlem, Gabrielem, Raphaëlem: ac de his mentionem fieri Apocal. 1. Sed cap. 5. Apocal. intelliguntur per septem cornua & 7. oculos agni septem spiritus Dei missi in omnem terram. Idem intelligitur Apocal. 1. & 4. hoc est, ipse Spiritus sanctus septiformis in donis, quo Christus secundum humanam naturam plenus est. Vnde Apocal. 1. præponuntur septè spiritus Christo Iesu. Et sumpsit Ioannes hoc ex cap. 3. & 4. Zacharię, vbi fit mentio septem oculorum & septem lucernarũ: ac septè oculi dicuntur esse in vno lapide. Fabula est ergo & incerta expositio Catarini. Assistent domino innumeræ angelorum myriades, nec eorũ tenemus numerum qui reliquis præponuntur,

T 4 & si

1. Cor. 9.

1. Cor. 11.

Matt. 18.

Psal 140.

& si Michaël ex Daniele & Apocalyp. primus omnium videatur. Illud autem 12. cap. Tobia, Ego sum Raphaël vnus ex septē, etc. non male intelligitur, vt numerus septenarius pro tota multitudine ponatur, sicuti & vniuersa dona sancti Spiritus, per septem significantur.

Porro electio hæc angelorum non vocatur ab Apostolo electio gratiæ, sicuti hominum, ad Rom. 11. nec est electio, vt sint sancti & immaculati, sed est electio ad vitã quia sancti & immaculati perstiterunt, vnde est electio propter meritum liberi arbitrij eorum, non prædestinationis secundum propositum gratiæ Dei ex massa & vasis iræ. Hinc August. beatitudinem eorum & hominis si perstiteret in primo honore ad liberum arbitrium & eius meritum, non autem ad gratiam, ad præscientiam, nõ ad prædestinationem refert. Vide cap. 10. & 11. lib. de corrept. & grat. cap. 7. lib. 1. de bono perseverantiæ, & Enchirid. cap. 104.

Vt hæc custodias. Ambrosius refert ad omnia, quæ dicta sunt de ordinatione ecclesiæ, episcoporum, diaconorum, viduarum, de admonitione fratrum, etc. Chrysoft. & Theophylactus ad ea quæ proximè antecedunt de iudicio: Id quod magis placet.

Absque præiudicio. Id cum illo, *custodias*, iungi potest, vt sensus sit: In tribunali tuo caue alicui præiudices, nimio scilicet favore iustam alicu-

alicui causam deferens, re nondum bene examinata. Pro quo facit illud, *in alteram partē declinando*: In quo videtur alludere ad bilancem, quæ dum nõ est æqualitas inter pondus & rem pòderatam, declinat in alterã partem. Sic dum iudex odio vel favore alterius partis mouetur, fit iniquus. Sensus igitur est, vt ait Chrysoft: Communem & æquum te his qui iudicandi sunt præbeas, vt te nullus anticipet, nemo conciliet. Sic & Theophilact: Vt nemo te anticipando circumueniat, ac familiarem & propitium sibi reddat, vt secundum se vel ante iudicium sententiam feras. Consentunt Græciana scholia: & intelligunt sine præcipitatione iudicij, id est, vt nihil eorum quæ dicta sunt temerè & imprudenter ac non præeunte iudicio aut consilio facias. Eadem scholia admonent Clemetem in septimo informationum sic intelligere: Custodi hoc absque præiudicio, hoc est, caue ne ad aliquid impingendo subijctaris iudicio & vltioni inobedientiæ. Custodi ita hæc vt non habeas aliquod peccatum præcedens ad tui condemnationem. Ambros. comment. iungit hoc, Sine præiudicio, cum sequentibus. Præcipit (inquit) nihil fieri sine præiudicio, ne facilè aliquis accipiat ecclesiasticã dignitatem, nisi prius de vita & moribus fuerit disputatũ.

Nihil faciens, in alteram partē declinando. Oecumenius legit, nihil faciens iuxta præsumptionem:

nem: Siquidē præsumptiones sæpè destituuntur veritate. Est enim *πρόσκλησις* affectio, quæ aliquē prouocat ad quippiam sine iudicio faciendum. Basilius, homelia 12. in principium Prouerbiorum scribens, sic dicit: Nihil faciens secundum acclinationem, sed recta & nō peruersa ferens iudicia: (Sic vertit Tilmannus) Quemadmodum is qui sagittam tendens ad metā dirigit, nec vltra, nec citra, nec vtrobiq; errando à via proposita excidet, ita rectus iudex factitabit, nec in iudicando personam accipiet: Noscet enim quod minimè ad rem faciet, neque item prouocatione aut cōtentione ager, sed rectū ac minimè obliquum proferet iudicium. Annotat Oecumenius Basiliū hic legisse *πρόσκλησις* per *ἰώτα*. Theophilactus legit, nihil faciens per aduocationem, seu inuitationem. Nec quippiā (inquit) velim per aduocationem feceris, hoc est, ad gratiā, vel quod ad alteram partem sis voluntate propensior. Omnino viderur pertinere ad iudicium, & interpret noster videtur secutus Basiliū, sed aliorum interpretatio coincidit. Prohibet ergo hic personarum acceptionem, vultq; eum nec odio aut fauore alicui parti peculiariter affici: hæc enim iniquum faciunt iudicium.

Manus cito nemini imposueris: De ordinatione agit, vt rectè tres Græci, & Ambrosius interpretantur. Quid (inquit Chrysostr.) sibi vult, Cito?

Cito? non ex prima statim probatione nec secunda nec tertia. Sed vbi consideratio diuturna præcessit, exactissimæque discussio, tūc imposito manus. Hoc præcepto poterat statim Timotheus abijcere importunos sollicitatores qui statim quosdam vbi vnum atque alterum pietatis specimen ediderint, volunt ad ordines promoueri. B. Hieronymus in 58. cap. Esaiæ: Plerique (ait) nostrorum *χειροτονία*, id est, ordinationem clericorum, quæ nō solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impleretur manus: ne scilicet, vt in quibusdam risimus, vocis imprecatio clandestina, clericos ordinet nescientes: sic intelligunt, vt assumant testimonium Pauli scribentis ad Timotheum: Manus cito nemini imposueris, neq; communicaueris peccatis alienis. Non est enim peccatum leue mittere margaritas ante porcos, & dare sanctum canibus: Et ordinationē clericatus, nequaquam sanctis & in lege Dei doctissimis, sed affectis suis tribuere, & vilium officiorum ministris: quodque his dedecorosius, muliercularum precibus. In quo consideranda loquentis in se Christi Apostoli sapientia; qui vt ordinationis periculū demonstraret: iunxit tormenta peccantium, neque communicaueris peccatis alienis. Sicut ergo in ordinationibus malorum particeps est peccatorum, qui tales constituit: Sic in ordinatione sanctorum parti-

Matth. 7

particeps est eorum iustitiæ qui bonos elegit. Hic Hieronymus similiter intelligit & ostendit, etiam in manus impositione intelligi voces precatorias, vt supra diximus. Interpretatur quidam ne cito imponas manum, ad absolendum à peccatis. Lyranus, ne imponas manum ad puniendum. Titelmannus, ad omnia tria. Sed veterum retinenda est interpretatio, quæ de ordinatione locum accipit.

Neque communicaueris peccatis alienis. August. lib. 7. contra Donat. cap. 5. inductis verbis cuiusdam episcopi Aurelij Vticensis, ex concilio erroneo Cypriani: Cum, inquit, dicat Apostolus non comunicandum peccatis alienis, quid aliud quam peccatis alienis comunicat, qui sine baptismo ecclesiæ hæreticis comunicat? & ideo censeo baptizandos esse hæreticos, vt accipiat remissionem peccatorum, & sic illis comunicerur. Respondetur. Comunicauit ergo Cyprian. & omnes isti peccatis alienis, quia cum talibus in comunione manserunt, quando neminem qui diuersum sensit à comunione amouerunt? Vbi est ergo Ecclesia, quæ secundum hæc verba iam tunc existimatur perisse contagione peccatorum? Si autem sicut se habet, firmissima veritas Ecclesia permansit & permanet, non nisi in consensione intelligenda est communicatio peccatorum, quam vetat Apostolus. Cum igitur Apostolus dicat per citam &

teme-

temerariam manus impositionem episcopum communicare peccatis alienis, videndum est quomodo consentiat alienis peccatis temeraria ordinatione. Nam quod Catarinus istud auellit, neque communicaueris peccatis alienis, à præcedentibus: omnino est improbabile, nec consentit cum veterum commentarijs, nec cum manuum impositione: si dicat episcopo, ne laudes vituperada, ne vituperes laudanda, nec faueas hæreticis, etc. August. lib. 2. cap. 21. contra epistolam Parmeniani docuit, inquit, Apostolus ex sequenti, quemadmodum quod prius dixit, intelligendum sit. Qui enim seipsum castum custodit, non communicat peccatis alienis. Si enim comunicat, consentit, si consentit, corrumpitur: si corrumpitur, castum se non seruat. Ita planè si sociatur quis malis, corrumpitur, id est, siue mali aliquid cum eis committit, aut committentibus fauet. Si autem neutrum facit, nullo modo sociatur. Porro si addat tertium, vt non sit in vindicando piger, sed vel corripiat iustus in misericordia, & arguat, vel etiam si eam personam gerit, & ratio conseruandæ pacis admittit, coram omnibus peccantes arguat, vt ceteri timeant: remoueat etiam vel ab aliquo gradu honoris, vel à comunione sacramentorum. Et hæc omnia cum dilectione corrigendi, non cum odio persequendi plenissimum officium, non solum castissimæ inno-

innocentia, sed etiam diligentissimæ seueritatis impleuit. Vbi autem cætera impediuntur, illa duo retenta semper incorruptū castumq; custodiunt, vt nec faciat malum, nec approbet factum. Et lib. 2. ca. 106. cōtra literas Petiliani. Quod ait, inquit, Apostolus, Ne cōmunicēs peccatis alienis, cōsensu & placito intelligi voluit. Vnde statim subiiciens quomodo id agat, te ipsum, inquit, castum custodi. Neque enim ipse Paulus cōmunicabat peccatis alienis, quia falsos fratres, de quibus gemit, in vnitate corporali tolerabat: aut communicauerunt furto & sceleri Iudæ prædecessores eius Apostoli, quia cum eo iam domini veditore & à domino demonstrato sacrosanctam cœnam communicauerunt? In temeraria autem ordinatione vario modo præbetur peccatis alienis consensus: Primò vt nō malè Calvinus interpretatur, cum quis alioqui rectè sentiens, succumbit aliorum importunę sollicitationi & assentitur ordinare, quos alioqui reijceret. Hic consentit peccatis promouētium inidoneum, & se alienę stultitię socium addit. Verum quia Apostolus sollicitantiū expressè non meminit, sed tantum ordinantis & ordinati, potius ad ordinati peccata refertur. Secundo præbetur cōsensu alienis peccatis, & in primis quidem ijs quæ ab ordinandis aliquādo commissa sunt, dum fuerint ab his neglecta, quorū erat

ea cor-

ea corrigere, dumque qui deberet redigi iam ad pœnitentiam, promouetur ad honorem, ijs deinde quæ iā ordinati probabiliter metuuntur perpetraturi, quorum impedimētum præstare debebat episcopus à sacris eos ordinibus reiiciendo. Postremò & ipsius plebis peccatis quæ vitio huiusmodi pastorum contingent. Quibus vniuersis cum episcopus idoneis ordinandis occurrere debuisset, peccatis illis omnibus causam dedisse censetur, quo fit vt eorum particeps fiat. Sic Chrysostr. Ne, inquit, cito manum imposito: neque enim ea res periculo caret. Eorum enim quæ ille peccauerit, tu quoque pœnam dabis, qui initium dedisti etiam præcedētium delictorum. Qui enim improbè prima remisisti, etiam futuris eris obnoxius, quod ipse quasi author extiteris præteritorum, quia ea flere non siueris, vt possint per compunctionis gratiam relaxari. Quemadmodū enim rectè factis, ita peccatis quoq; comunicas. Theophilactus quoque: Nam eorum, inquit, quæ illæ cōmissurus est, tu causa es, propterea quemadmodum bonorum operum particeps es, sic & peccatorū. Insuper & præteritorum peccatorū es reus, quod ea neglexeris, ac tenebras fecisti lucē, nec dimisisti eum vt lugeret atque ob commissa sua plangeret. Similiter Oecumenius, & Pelagius. Sic & Ambrosius, Nec illum, inquit, cuius peccata, ad

ta, ad suspicionem veniunt, præcipit ordinandum, ne commaculetur ordinator vitijs & delictis eius. Possit & sic intelligi. Nec cito aliquem ordines, antequam tibi de eius constiterit probitate: & cum ordinatū officio suo male fungentē videris, mox eū amouero, & corā omnibus conuictum arguito, ne nimia indulgentia, tum ipsius, tum plebis peccatorū particeps fias. De quibus autem peccatis agere propriè videatur, infra dicturus sum.

Te ipsum castum custodi. Chrysol. De pudicitia, inquit, illi sermo est. Et addit: Quod si hæc scribit viro ad eō sese ieiunij & aque potu extenuanti, vt inde etiam egrotaret: quid nos facere oportet, aut quonam modo obseruare? Si ille æquanimiter tulit monitionē, quanto magis nos? Hoc præcipit (ait Pelagius) vt possit audēter arguere delinquentes. Ambros. commentarius. Hæc ait episcopus custodiēs, castum se exhibebit religioni. Generaliter intelligit castitatē. Sic August. castitatem à cōsensu alienorum peccatorum. Beda in hūc locum citat August. in sermone cōtra Pelagianum (quem inter eius opera non inueni) sic legērem, contine te ipsum: Vt detur hic præceptum continentia. Sed nomen continentia generale est, sicut & indifferens ad castitatem à Venere, & à peccatis. Sicut Aug. pulcherrimè docet in aureo libello, quem scripsit de continentia.

Noli

Noli adhuc aquam bibere, Sed modico vttere vino.

Quomodo hæc cohærent præcedentibus? Caluinus putat Apostolū diuersas sententias absq; ordine coniungere & permiscere. Et addit: Fieri, inquit, potest vt quod scripta iam epistola appositum fuerit extra ordinem versum. Deinde librariorum in hūc locum errore obrepserit. Si hæc solutionem in scripturis admitterimus, multa huiusmodi passim confingi poterunt. Videtur mihi potius Apostolus agere hic de peccatis carnis atque intemperantia. Hæc enim peccata dum consummata sunt, & pessimè audiunt, & grauissimè reprehenduntur: (vt patet de Sixto, Symmacho, & Damaso pontificibus adulterij accusatis) quo fit vt in accusationis materia rectè de illis Apostolus agat. Rursus facillè his quisque pollutur consensu & communione, saltem inchoatione quadam per ebrietatem cōmestationes, lasciuia oculorum, & similia. Vnde Apostolus Ephesijs scribens & agens de peccatis carnis: Nolite effici (ait) participes eorum, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Et ad Corinthios: Fugite, ait, fornicationem. Et Christus describens malum præpositum, dicit eum edere & bibere cum ebriosis, & percutere conseruos. Sic Petr. 2. epist. dicit per desideria carnis, luxuria, pellici instabiles animas. Ratio autem huius in promptu est, quia

Thomas
2. 2. q. 42.
artic. 4.

Cap. 5.

1. Cor. 6.

Matt. 24.

Cap. 2.

V ex no-

ex nobisipsis habet arma libido, & blanda, atq; amabilis est voluptas. Alia vitia, vt maledicentia, homicidium, etc. ipsa cogitatione horribilia sunt. Cum igitur iuberet Apostolus Timotheo ne facile contra presbyterum recipiat accusationem, item ne peccatis ordinandorum contaminetur, nec assensum præbeat, præcipueque ad intemperatiæ peccata aduertat, dicit ei: *Castum te custodi*: ne propterea tamen vt hactenus posthac aqua in quotidiano potu utaris. Et deinde hac instructione breui pro persona Timothei posita redit ad peccata ordinandorum. Sicut autem peccatum libidinis opere completum admodum turpe est, & occultis inijs valde contagiosum, ita quoque & hæresis, quæ tunc primum noxia præcipitur, cum altas radices egerit.

Ne post hac bibas aquam. Ostendit (inquit Hieronymus contra Iovinianum lib. 2.) aquam ante potasse. Et Chrysostomus similiter homilia 1. ad populum Antiochenum. Erat Timotheus studio temperantiæ & castitatis non natura abstemius, imitatus scilicet Rechabitas, qui ore Hierem. 35. Hieremiæ ob abstinentiam vini à domino commendantur. Theophylactus: Animaduerte, inquit, quantos labores habens adhuc seipsum contriuerit afflixeritque aquæ potu. At Calvinus annotat dicēs: Apparere Timotheum non frugalem tantum in victu, sed etiam austerum fuisse,

fuisse, vt qui ne valerudini quidem suæ parceret. Ac certum est neque ambitione id ab eo, neque superstitione fuisse factum: vnde colligimus non modo à luxu & delicijs fuisse alienissimum, sed quo solutior esset ad opus domini, aliquid etiam ex ordinarijs alimentis rescidisse. Placent hæc Caluini dicta, eo excepto, quod putat Timotheum aquam potasse, non quasi ea abstinentia gratior esset Deo, quàm sobrius potus vini. Hoc enim vocat Calvinus superstitionem, quod verò dicit eum abscidisse à se vini potum, vt solutior esset ad opus domini: friuolum est, cum per modicam vini portionem nemo à prædicatione impediatur. Non interdicit autem ei omni aquæ vsu, sed tantum quotidiano. Is enim aquam hic bibere dicitur, qui ordinario hoc potu utitur.

Sed modico vino utere. Non absolute vinum concedit, sed modicum, sciens in vini potatione esse luxuriã. Putat Oecumenius, & Theophylactus Timotheum etiã ex alijs membris laborasse. Sic & Chrysostomus: Et hoc propter debilitatem stomachi & frequentes languores. Infirmitates non vocat graues agrotationes, sed debilitatem corporis. Pulchrè in hunc locum Ambrosius: Prudenter, ait, Deus sibi seruire vult, non vt nimietate sua debiles fiant, & postea medicorum suffragia requirant. Temperadũ est enim, vt si fieri potest ceppum

obsequium gradatim prouehatur, quã per inconsiderantiã minuatur. Intemperantia enim ipsam animam inquietam facit, vt cum de infirmitate sollicita est, non tantum dedita sit diuinis seruitijs. Damnum ergo affert improvidentia. Sed cur Apostolus non dixit simpliciter, Vtere vino, Nunquid periculum erat ne Timotheus inde ebrietatis ansam arriperet? Respondetur Apostolum hoc dixisse, vt persuaderet Timotheo cõtinẽtissimo vini vsum, tanquam diceret: Scio te abstemium, & laudo continentiam tuam, sed hunc rigorem, ob debilitatem non nihil relaxa: aut simpliciter docet eum temperantiam, vt Chrysostr. ait, maxime ob id, quia & in veteri, & in noua scriptura dicuntur mali praelati declinaturi ad poculorum intemperantiam. Et hæc ratio placet. Rursum putant quidam Apostolum istud adiunxisse ad puniendas infidelium sannas, qui mox clamaturi erant. O insignem Christianorum philosophiam, quæ ad vinolentiam inuitat. Mouet Chrysostr. quæstionem: cur Timotheum Apostolus miraculo non sanarit? Vr, inquit, si viderimus viros magnos & virtute præclaros infirmari, nihil moueamur. Et illud enim fiebat vtiliter. Si enim Paulo datus est angelus Sarhanæ, ne extolleretur, multo magis Timotheo oportuit dari. Poterant signa illum in arrogantiam tollere, idcirco medicinæ legibus il-

2. Cor. 12.

bus illum inferuire permittit, vt & ipse humilior sit, & ceteri non scandalizentur, discantq; quod cum naturæ nostræ illi essent virtutes tamen exercuere, quas legimus. Haymo dat & aliam causam: quia miracula faciebãt. Apostoli propter infideles, sicut sanauit patrem Publij Act. 18. vt sanaret & mentem eius: Timotheum non sanabat, vrpote plenum fide. Sic & Thomas dicit, quod vtebatur miraculis solum quãdo expediebat propter fidem. Et fortè non potuisset Apostolus vbique omnes sanare, sicuti nec se potuit liberare à stimulo carnis. Chrysostr. dicit, Cuius vestes mortuos suscitabant, etiam potuit oratione firmare stomachum. Pulcherrimè tractat hunc locum Chrysostr. serm. 1. ad populum Antiochenum (quem fortasse vocat librum de imaginibus Oecumenius, eo quòd sequitur alius sermo tractas de imaginum Theodosij subuersione, qui prosequitur verba quædam huius epistolæ). Hoc nunc dixisse sufficiat, paucos admodum esse, quibus sit suadendus vsus vini modici ob infirmitates, sed multis dicendum esse vt aquam bibant ob ebrietates & fornicationes.

Quorundam hominum peccata manifesta sunt. Græcè est præmanifesta. Similiter ibi, Facta bona manifesta sunt, &c. Illud quoque, Quosdam etiam subsequuntur, verti potest, quibusdã subsequuntur, & supplèdo, in, in quibusdã sub-

sequuntur. Hieronymus in epistola ad Furiam de viduitate seruanda. Quod dicit, inquit, Apostolus istiusmodi est. Quidam tam libere & palam peccant, vt postquam eos videris, statim intelligas peccatores: alios autem qui callide occultant vitia sua, ex sequenti conuersione cognoscimus. Similiter & bona apud aliquos in proparulo sunt: In alijs longo vsu discimus. Hieronymus huc locum ad humanum refert iudicium. & illud: Abscondi non possunt, sic intelligit, longa tandem experientia fieri, vt obseruantibus cognoscere liceat vtrum quis vere probus sit, saltem regulariter. Similiter interpretatur & Augustinus lib. 2. de ser. domini in monte. Manifesta sunt, inquit, ea de quibus clarum est, quo animo fiant. Hæc præcedunt ad iudiciũ, quia si fuerit ista secutũ iudicium, nõ est temerarium. Subsequuntur autem illa, quæ occulta sunt, quia nec ipsa latebunt tempore. Sic & de bonis factis intelligendum est. De manifestis ergo iudicemus: Occulta verò Dei iudicio relinquamus: quia & ipsa abscondi non possunt, siue bona, siue mala, cum tempus aduenerint, quo iudicetur. August. ergo illud, Subsequuntur & abscondi non possunt, bona occulta ad futurum iudicium refert, sicut & Chrysostomus, & commentarius Ambrosio inscriptus. Sic & Basilius in lib. de virginitate in priori interpretatione. Quædam, ait, manifesta

facta omnibus sunt, quibus intruentes ad blasphemandum vel imitandum procedunt. Occulta verò, quæ clam & absque arbitris admixta sunt, non idè quia ignorantur ab hominibus impunita remanent: sed eos inseparabiliter subsequuntur, vt & seipsa & patratorem suum ostendant, eatenus ignorantibus omnibus, ipsumque iusto iudicio tradant. Ita à suis sceleribus intercipientur infelix, dum & à manifestis præcedentibus ad iudicium trahitur, & ab occultis perpetuò se sequentibus actibus impellitur. Ipsum denique sensum suum exponens Apostolus in consequentibus ait: Similiter & bona opera manifesta sunt, &c. Oportet enim nos qui nunc ignoramus cuiusmodi operum sumus, manifestari ante tribunal Christi. 2. Cor. 5. Intelligunt igitur hi, subsequuntur scilicet in notitia & manifestatione, hoc est, post manifestantur. Græci igitur & commentarius Ambrosio inscriptus intelligunt Apostolum istud dicere. Si ordinari manifestos peccatores, communicabis alienis peccatis. Si autè solum post ordinationem tuam, manifestetur tuam conscientiam non grauabit quod eos ordinari, quia occulta nosse non potuisti. Illud, Similiter & facta bona, sic coheret. Similiter si nolueris ordinare, qui boni quidem sunt, sed de quorum virtutibus nihil tibi constat, non eris reus, aut si qui velint aliquos à te ordinari in idoneos, & tu iusta

tu iusta de causa recusaueris, etiam si non possis plebi persuadere te rectè agere, animo ne deijciaris. Bona facta enim tua nunc occulta suo tempore prodentur. Secundum Hieronymi expositionem (quæ præ cæteris placet) hic est sensus: Cum dixi tibi, manus nemini cito imponendas, nõ locutus sum de apertè malis. Hi enim ante omnem inquisitionem manifestè reiecti sunt; nec de apertissimè bonis, de quorũ eximia virtute certo cõstat. In his enim nõ est cita & temeraria ordinatio; sed ijs qui occultè sunt boni vel mali, & quorũ bonitas vel malitia notoria non est: hos debes diu probare atque obseruare, nec cito manum imponere; Et si hos diu distuleris, vitam eorum, vel bonam, vel malam esse suo tempore cognosces. Hanc deductionem etiam Oecumenius recitat: Scio me, inquit, apud quendam sanctorum huiusmodi legisse interpretatione, quod quorum præcedunt peccata, hi manifesti omnibus sunt, sint ergo & tibi. Quos autem subsequuntur, hos tu obserua prospicientibus oculis: Si quid igitur præter hoc facias, communicabis peccatis alienis. Basilius in lib. de sancta virginitate dat etiam aliũ huius loci sensum, quem etiam recitat Theophylactus & Oecumenius, vt ea peccata dicatur præcedere sui authorem ad iudicium, quæ committuntur antequã hinc migret per mortè: ea verò eum subsequi, quæ disci-

discipuli eius vel qui per eum scãdalizati sunt, post eius mortem cõmittunt. Similiter ea bene facta præcedere, quæ hic fiunt; at ea sequi, quæ à discipulis & eius exẽplum imitantibus exercentur, quasi diceret Paulus: Quorundam peccata in oculis Dei manifesta sunt, & eorũ præcedunt condemnationem, quosdam autè præterea quæ hic ab eis commissa sunt, etiam aliam iam damnatos subsequuntur. Similiter quædam opera ante æternam retributionem Deo sunt manifesta, quæ verò sequuntur, abscondi non possunt, sed in die iudicij omnibus patebunt. Secundum quem sensum id à Paulo dictũ est, vt norit Timotheus bona ac mala ordinatorũ opera ipsum secutura. Verba Basilij extant in commentario nostro super Decalogum circa 1. præceptum, Visitans iniquitatẽ patrũ, etc. Cap. 68.
Esa. 58. dicitur: Anteibit faciem tuam iustitia tua: Et Dei faciẽ præcedit misericordia & veritas. Et: Iustitia ante Christum ambulat. Psal 88.
Hominẽ antecedit iustitia: quia in oculis Dei præcedit præmium eius, vel quia maior est in eo, quam iniquitates: Dei faciẽ, quia per hæc innotescit vel præcedunt antequam hominẽ inhabitet. Ibid 84.
Ambrosius etiam aliter exponit, vt dicantur quorundam peccata esse manifesta, quia eminentia sint, & maiora præ benefactis, & eos præcedentia ad condemnatione: Quosdam verò, nõpe iustos sequi, quia minorã sunt quam

quã eorũ bona nec eis dominẽtur. Similiter in his dicũtur bona facta præpõderare & excellentiora esse, & quæ sunt mala & bonis operibus præponderant, per bona opera abscondi, siue ignosci non possunt. Hæc expositio non habet, quod peccatum mortale non remissum possit multis bonis operibus tegi: Docet enim peccata, vel multitudine, vel acerbitate eis præpõderare. Et videtur hoc modo sensus hic textui congruere. Cum dixi tibi, ne communices alienis peccatis, nolo te ab ordinibus rejicere leuibus delictis laborantes, vel qui insignibus operibus commissa rexerunt, sed eos grauibus peccatis subiacent: eos autem quos peccata sequũtur ordinare nõ prohibeo. Ambrosius sic ait: Aduertis quẽadmodũ peccatũ propriũ deplorauerit, quis igitur miretur ei esse dimissum? Nũc cõsideremus opera eius quibus potuit tegere peccatũ. Etenim quia nõ potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum ne plura peccata sint, quam opera virtutum. Quod magna vi sapientiæ S. Paulus expressit, dicens: Quorũdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequuntur, hoc est, non inuenitur quisquam illibatus à culpa. Habet quis bona merita, habet & vitia aque peccata. Omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur. Si bonis igitur factis peccata præponderant,

Lib. de
Apolo-
gia Da-
uid ca. 6.

rant, præcedunt ad iudicium; vergunt enim peccata quasi in profundum, vergunt, quia & manifesta sunt, vel pondere atque acerbitate, vel multitudine. Quosdam autem (inquit) & subsequuntur, hoc est, eos qui se egerint sobriè, sed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum, bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen homines, lapsi leuioribus vitijs & erratis. Ergo iustos sequuntur peccata, non præeunt: iniustos præcedunt & præponderant peccata quæ vergunt. Sequuntur autem si qua rectè facta sunt, quasi quodam præiudicio peccatorũ præeuntium prægrauata. Similiter & facta bona manifesta sunt, lucent enim opere virtutum & splendore meritorum, & quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Ergo talia non teguntur, nõ obumbrat ea charitas, quæ operit multitudinem peccatorum: non operit bonorum gratia: non abscondit virtutum multitudo, quia nuda & intacta produntur, non enim est in ijs qui dicat: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Crux enim Domini omnes abolet atque abscondit errores. Quis igitur magis operuit & textit quam S. David, qui & alibi ait: Et in vmbra alarum tuarum speravi, donec tráseat iniquitas, & sic dilexit dominum, vt nimia charitate peccatum omne tegeter atque absconderet? Chrysostomus similem penè in modũ videtur

Psal. 16.

Psal. 56.

detur interpretari istud de peccatis, & grauibus, & quorum nulla sit correctio. In 2. enim expositione dicit, Quid est præcedentia ad iudicium? Cum scilicet quis peccauerit, quæ illius conscientiam damnant, cum quis corrigi rennuit; cum qui emédationem pollicitus est, opere implere non vult. Hic certè ostendit se Chrysofomus iudicium pro condemnatione accipere: & ea ad damnatione præcedere, quæ & hominem superant, & pœnitentia non superantur. Et subdit: Cur ergo istud dictum est? Quia et si hic lateant quædam, ibi tamen latere non poterunt, vbi nuda sunt omnia.

IN CAPVT SEXTVM.

Quicumque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur.

Hic inquirendum est an vnquam fuerit manifesta aliqua hæresis, docens seruos fideles non esse dominis suis, saltem infidelibus obnoxios. Certè in nullis, quod equidem sciam, hereticorū catalogo hoc inuenitur. Et verisimile est nullā huiuscemodi hæresim fuisse: Neq; enim quisquā vir doctus aut alicuius nominis fuit, qui huiuscemodi hominum gratia qui non secus atq; pecudes habebantur, hæresim suscitaret. Videtur tamen erronea quorūdam fuisse doctrina, existimantium seruos quod Christianos iam factos

factos dominis suis non debere subesse. Chrysofomus in hunc locum: Non (inquit) quia fidelis es, liberum te esse putes. Hoc enim libertatis documentum est seruire magis. Et Hieronymus: Plurimi inter initia fidei (ait) putabant gentiles dominos contemnendos. August. quoque in quæst. super Exodum: Vnum quodammodo (inquit) argumētum seruorum ponit. Quæ de seruo Hebræo præcipiuntur vt sex annos seruiat & dimittatur liber gratis. Ne serui Christiani hoc flagitarent à dominis suis Apostolica autoritas iubet seruos dominis suis esse subiectos, ne doctrina & nomen Dei blasphemetur. Illud enim ex hoc satis constat in mysterio præceptū, quia & pertundi subula eius aurem ad postem præcepit Deus, qui libertatem illam recusaret. Et si autem nullus talis fuisset doctrina, statim mox tamē vbi audiunt miseri omnes esse fratres, animos tollūt, & ad carnis libertatem id rapiunt. Deinde infælicibus mancipijs etiam si nihil tale in mentem venisset, necessaria erat exhortatio & cōsolatio, quæ arumnarum multitudinē & acerbiteratē tēperaret. Pulchrè Chrysof. in 2. cap. ad Titū: Quod si (inquit) seruum fortasse conspexerit apud se in Christo philosophari, atque vberem continētiz fructum præ se ferre, summaque cum modestia atque beneuolentia dominis ministrare, profectò vim prædicationis atque

In 6. cap.
epist. ad
Ephes.
Cap 77.

Exod. 21.
Deut. 15.
Hier. 14

atque religionis nostrę mirabitur; Neq; enim ex verbis dogmata, verum ex ipsis rebus atq; vita Gentiles iudicare consueuerunt. Sint igitur illis, & vxores, & serui in magisterium rectissimę cōuersationis norma. Quippe & apud eos & vbique terrarum istud pro confessio habetur, seruorum genus imprudens fermè esse, formatuq;e difficile, lasciuum, lubricum, parumq;e idoneum ad virtutis doctrinam capeffendam. Non id quidem naturę causa: Absit, verum propter conuersationis viręq;e negligentiam. Solēt enim huiusmodi in his, quę mores tangunt, à dominis negligi. Nihil enim fermè aliud curant hi, in quorū potestate sunt, quam ministerium suum. Quod si mores illorum aliquando componere studeant; & hoc sui gratia tantum faciunt, ne istis negotia præbeant, molestiq; sint, si fornicationi, furto, aut ebrietati deseruiant. Cum itaque sic negligantur, neminēq; habeant, cui componendi illos ac formandi studium sit, meritò ad ipsa nequitia prærupta atq; præcipitia deuoluuntur. Si enim vbi pater inffiat, & mater, & pädagogus, ac nutritius, & magister, & æquales, ipsaq; libertatis opinio, & alia plurima, perdifficile quispiam malorum contubernia, consortiaq; deuitat: quid putas his omnibus destitutos, qui quotidie scelestis commiscetur hominibus, & quibus volunt licenter cōgrediuntur, cum

fit ne-

fit nemo, qui eorum amicitias societateq; disquirat: Quid (inquā) arbitraris huiusmodi homines fore? nõne ad supremos scelera vertices euasuros? Idcirco profectò difficile est seruum fieri bonum. Præterea neq; doctrinæ adminiculo perfruuntur, neque externa, neque nostra erudiuntur sapientia: Non cum viris liberis educantur & honestate præstantibus: & quibus opinionis suę, ac glorię magna sit cura. Ex his omnibus datur intelligi, difficile esse, atque mirabile, vt seruus aliquando bonus, atque vtilis fiat. Cum igitur perspexerint genus aded prudens, aded illiberum, veluti frænis impositis ex religionis nostrę cultu honestius omnibus euasisse, atque modestius, etiam si valde stolidi fuerint atque irrationabiles domini, magna profectò cōcipient de fidei ac religionis nostrę dogmatibus. Constat enim resurrectionis spem, ac iudicij metū, & omnium post mortem reliquorū, quę apud nos in studio sunt, prius illos altius imbuisse animos atq; ita nequitiam ab se arcere voluisse timorem quendam vitiosis voluptatibus opponendo, animabus suis penitus inferendo. Non igitur simpliciter, neque absque certa ratione omnibus in locis de his multa præcepit, & magna cura disposuit. Quanto enim deteriores illi fuerint, tantò magis si cōuertantur ad bonam frugem, virtus prædicationis eminebit. Nam

& me-

Ephes. 6.
Colos. 3.

Cap. 7.

& medicum tunc in primis admiramur cum desperatum ab omnibus, & omni auxilio destitutum, neque ab improbis concupiscentijs se continere valentem, verum illis ipsis inuolutum atque inuerfantem ad sanitatem reuocauerit, morbumque correxerit. Hæc Chrysofomus. Meminit autem Apostolus seruorum in epist. ad Ephes. ad Colossen. & hæc, quæ est ad Ephesiorum episcopum: eo quod in Asia plurimi serui essent, & verè seruili ingenio. Vnde Cicero pro Lucio Flacco, in testes Asiaticos. Asia, inquit, vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. Vtrum igitur nostrum an vestrum est hoc prouerbium: Phrygem plagis fieri meliorem. Sic & Petrus in epistola priori Asianis scripta, multa seruis diligenter inculcat. Et Onesimus seruus furax, Colossensis erat. Eadem ratione & in epistola ad Cretensium episcopum subiectionis seruorum meminit: Nouerat enim Paulus cuiusq; gentis vitia & proprietates. In priore autem ad Corinthios epist. etsi seruitutis meminit, magis tamen apparet ob coniugium, quam ob seruos ex proposito monendos id fecisse. Docet hic ergo Apostolus episcopum, quid seruis præscribere debeat, eò quòd nec vilissimos hominum negligat Christus. Sub iugo autem esse dicuntur, qui conditione sunt serui. Homo naturaliter superbus semper sibi videtur reliquis præstator, ideoq;

ideoque non fert alterius imperium: at si necessitate ferre cogatur inuitus & fremens intra se ac obmurmurans iussa compler. A seruis Christianis hæc omnia præscindit Apostolus, docens vt dominis suis etiam gentilibus omnem honorem ac reuerentiam voluntarie ac libenter exhibeant, cuius præcipua pars est obediētia & studium vtilitatis domini. Et rationem reddit: quia sub iugo, inquit, sunt. Non (inquit) inquiras, num te melior fortuna deceret, satis est te esse obstrictum & obligatum, vt ista facias: Satis est sub iugo te esse. Nec solum vult Apostolus, vt serui dominos honorent, sed vt etiam impios, æstiment verè honore dignos. Omnis superior ac dominus eminentiam à Deo accepit, & vice Dei in regendo fungitur, hoc honorabile est etiam in impiis: sed impietas honoranda consensu non est.

Ne nomen Dei & doctrina blasphemetur, id est, maledicatur, malè audiat. Argumentabantur serui: Iniquum est vt filij diaboli imperent filijs Dei. Argumentatur Apostolus: iniquum est vt filij Dei causam præbeant cur Dei nomen & doctrina contemnatur: Cum enim serui factis alioqui infideles & dominis suis inobedientes iam Christiani facti non modo non emendarentur, verum etiam furaciores magisque immorigeri redderentur, mox idololatrà domini, Christo & doctrinæ eius obtrectabant tanquam

In epist.
ad Titū.

quam ea seditiosa foret & contumaciæ huius causa. Sic Oecumenius. Et secundum Chryso-
st. hæc est præcipua causa, cur tantopere ser-
uis Christianis manderetur subiectio: vt domini
bene afficiatur Christianæ religioni. Quinimò
minus dicit Apostolus, & plus intelligit. Ne,
inquit, nomē Dei blasphemetur: Imò volo vt
per vestram obedientiam & mutationem pra-
uæ vitæ in bonam etiam domini ipsi conuer-
tantur. Sic Chrysost. Theophilactus paulò ali-
ter intelligit. Nam infidelis, inquit, si cōspexerit
te cōtumacem, vituperabit verbum euangeli-
ij ceu seditiosos faciat. Sin cum gratitudine
obedientem viderit admirabitur potius ver-
bum ceu perficiens seruales mores alioqui in-
tractabiles, & qui haud facile cōponi queant.
Intelligit igitur ille, infideles calumniaturos
omnia apud Christianos esse simulata, prædi-
care eos humilitatem, patientiam, & obedien-
tiam, sed nihil amplius quam nos præstare.

Mirum erat dominos à seruis ad fidem ad-
duci potuisse. Sed in primitiua Ecclesia domi-
ni Christianismo mitiores facti, facilius seruos
ad fidem alliciebant: vnde in gestis Sebastiani
legitur mille quadringentos promiscui sexus
homines ex familia Chromatij vrbis præfecti,
vna cum eodem à Polycarpo presbytero bap-
tizatos esse. Rursus in Actis S. Laurentij re-
fertur totam Hyppolitici familiam, in qua serui
erant

erant quam plurimi, vna cum ipso domino
Christi fidem recepisse. Similiter in gestis Ste-
phani Pape martyris, dicitur cum tribunis Ne-
meso & Olympio omnis eorum familia con-
uersa. In vita sancti Hermetis legitur, quod ip-
se cum vxore, filijs, & sorore sit baptizatus
vnà cum 1250. seruis, vxoribus quoque & fi-
lijs eorum, prius tamen illis ingenuitate con-
cessa.

Nomen Dei, id est, Christi. Si per improbos vi-
lissimorum seruorum mores, nomē & doctri-
na Dei blasphemetur, quanto magis per sa-
derdorum & doctorum?

Qui autem fideles habent dominos. Et hactenus
quidem de seruis infidelium dominorum, cu-
iusmodi initio euangelij cōplures fuere. Nunc
de ijs agit qui fideles habebant dominos, qui
quoniam nunc per Christianismum conserui
facti erant & tãquam fratres æqualitatem sta-
tuere conabantur, ac tollere dominium. Oc-
currit ergo his Paulus, monētque vt quod fi-
deles sint domini lubētius ijs atque ex animo
se subijciant. Oecumenius; magis, inquit, ser-
uiant, timori scilicet etiam adiungentes dile-
ctionem. *Dilecti*, sint domini à Deo.

Qui, vel quia *beneficij participes sunt*: hoc est,
quia ipsi serui victum & vestitū à dominis ac-
cipiunt, & eorum opera ad Christianismū ve-
nerunt, vel in eo fouentur. Sic Chrysostomus;

Oecumenius, Theophilact. & Pelagius. Oecumenius & alium indicat sensum, sic dicēs: Magis inseruiant, scilicet serui. Per hyperbaton enim ponitur. In medio autem locetur. Quod fideles sint ac dilecti, & subaudiendum est, domini: Aut simpliciter, vt habet, intelligendum est, qui beneficiū recipiunt, hoc est, domini curam habeant, vt etiam seruis benefaciant. Secundum hunc posteriorem sensum, illud: Qui beneficij participes sunt, accipitur pro eo quod est, qui beneficium à seruis non donatum, sed redditum accipiunt, vtpote pro victu, atq; vestitu, quem seruis elargiuntur, beneficium resumunt tantum, non sumunt seruitium, sed repositum accipiunt. Possent & sic intelligi: Qui, domini, beneficij Christi participes sunt, etc. vt sit ferè idē cum eo quod est, dilecti (à Deo). Chrysostomus videtur illud, Qui beneficij participes sunt, accipere actiue hoc sensu, Qui beneficium seruis retribuunt, ita dicens: Longè maiora à domino seruis inferuntur, quam à seruis domino. Illi nempe sunt, qui aurū impendunt, & pro rebus ad victum necessarijs comparandis, & pro indumentis, & cæteris omnibus, vt maiorem illos seruitutem seruis prestare dubiū non sit. Idque significat dicens: Quoniam fideles sunt & dilecti, qui beneficium sumunt, & laborāt pro quiete vestra, & in ærumnis sunt.

Hæc

Hæc doce & exhortare. Hęc doce, scilicet, cum autoritate, exhortare cum mansuetudine & lenitate. Hęc doce ignorātes, exhortare scientes, sed negligentes. Ambrosij commentarius vult manifestari doctrinam dominicā, vt obrectatores studeant, quia non est quod reprehendatur in ea: considerātes pariter, quæ in sacris eorum sunt occulta & turpia, & erubescant. Secundum Ambrosium igitur, hæc ad Gentiles pertinent. Græci referunt magis ad fideles, vt sit sensus: In istis docendis quotidie incumbere, & doctrinæ exhortationem adiūgere. Hęc omnia quæ suprā dixi, de viduis, de hæresibus, quanquam Ambrosius ad doctrinam de seruis (vt in verbis suprā dictis liquet, referre videatur. Quem sequitur Haymo, additq;: In hoc loco (scilicet si quis aliter docet) Iudæos notat, qui dicebant non debere seruum in seruitio teneri nisi sex annis secundum legis præceptum. Sed dicit beatus August. quod illud spiritualiter intelligendum est & magnum mysterium in se continet, quod illi carnaliter obseruabant. Et dicit omni tempore quo vixerit seruus debere dominis suis seruire, nisi ab eis libertatem promeruerit. Sed contra hæc obijcitur ex lib. 3. decretal. cap. 1. & 2. titulo de Iudæis & eorum seruis, vbi prohibetur ne famulus Christianus seruiat Iudæo. Similia habet Gregorius lib. 3. Registri cap. 9. videntur

Exod. 21.
Deut. 15.
Quæst.
77. super
Exodū.

Lib; de
lib Chri-
stiana, c.
20. folio
106.

ergo canones aduersari Apostolo. Respondet ad hoc Ioannes Driedo. Cum Paulus (inquit) præcipit seruis vt subditi sint, intelligitur quãdã seruus manserint. Sed non prohibet Paulus seruos illos lege Imperiali posse fieri liberos, auctoritate superioris habentis ius & dominium super dominos seruorum illorum. Cum ergo Iudæi commorantes in terris Christiani Imperij, sint subditi Imperatori, imò & serui eius; cõsequens est eum posse Iudæos fidem Christi contemnentes priuare dominijs & bonis iure gentium ijsdem debitis. Hæc ille. Qui etiam legem Iustiniani citat ex C. de clericis & episcopis, l. final. sic dicentem: vt neque Iudæus, neque hæreticus seruos Christianos habeat: quod si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos modis omnibus liberos esse, secundum anteriorem legum nostrarum tenorem. In præsentem autem hoc amplius decernimus, vt si quis ex prædictis Iudæis, vel paganis, vel hæreticis habuerit seruos nondum catholica fide imbutos, & prædicti serui desiderauerint ad orthodoxam fidem venire, tum postquam Ecclesiæ Catholicæ sociati fuerint, in libertatem modis omnibus secundum præsentem legem eripiantur. Hæc Iustinianus. Hæc autem potest constituere Imperator, sicut & ipse Deus in veteri testamento constituit lege iudiciali, vt Iudæus seruus septimo anno liber esset,

Exod. 17

esset, licet ibi etiam mysteriũ lateat. Hanc igitur legem & similes, sequuntur canones. Et in primis quidem Matisconé. conciliũ (ex cuius canone 16. scriptum est primum illud, & secundum caput in Decretalibus de Iudæis, & eorum seruis) quod expressè legum meminit, & diserris verbis docet seruos Iudæorum qui in possessionibus eorum habitant, et pêsiones eis exinde soluunt, licet legum distinctione liberi sint, in agris tamen eorum ad rura coléda manere debere, et consuetas pêsiones soluere; quia videlicet non est eis ibi à dominis infidelitatis periculum, vt Iudæi non habét, quod de Christianis quærantur. Legibus imperialibus canones multo sunt mitiores: volunt enim hi Iudæis præciũ dari, et seruos agrarios non manumittunt: Item prohibent ne Christianos emant; non autem, ne empti seruiant. Sic habet concilium Matisconense 1. cap. 16. Et licet quod de christianis, qui aut captiuitatis incursum, aut quibuscunque fraudibus Iudæorum seruitio implicantur, debeat obseruari, nõ solum canonicis, sed et legum beneficio iam pridem fuerit constitutum: tamen quia tunc ita quorundam querela exorta est, quosdam Iudæos per ciuitates aut municipia cõsistentes, in tantam insolétiam aut proteruiam prorupisse, vt nec reclamantibus Christianis liceat, vel precio de eorum posse seruitute absolui: idcirco

X 4 præsen-

præsenti cōcilio, Deo authore, sancimus, quod qui Iudæo deinceps debeat deservire, datis pro quolibet bono mancipio 12. solidis, ipsum mancipium quicumque Christianus, seu ad ingenuitatem, seu ad seruitium licetiam habeat redimendi: quia nefas, vt quos Christus dominus sanguinis sui offusione redemit, persecutorum vinculis permaneant irretiti. Quod si acquiescere his, quæ statuimus, quicumque Iudæus noluerit, quâ diu ad pecuniam constitutam venire distulerit, liceat mancipium ipsum cum Christianis, vbi cunq; voluerit habitare.

Cap. 65.

Et 4. concilium Toletanum: Ex decreto gloriosissimi principis, hoc sanctum elegit concilium, vt Iudæis non liceat Christianos seruos, nec Christiana mancipia emere, nec cuiusquam consequi largitate. Nefas est enim, vt membra Christi, seruiant Antichristi ministris. Quod si deinceps seruos Christianos, vel ancillas Iudæi habere præsumserint, sublati ab eorū dominatu, libertatem à principe consequantur.

Porro sicut per Christi euangelium idololatria toto orbe paulatim extincta est, ita serui quoque ab hac misera seruitute manumissi sunt, ac omnis ea penè sublata est. Sæctus Hermes 1250. seruis suis exceptis vxoribus & filijs eorum in baptisate suo libertatem seu ingenuitatem concessit. Sic Leo primus in omnibus serè Quadragesimæ sermonibus id orat, vt domi-

domini seruos è vinculis relaxent, & delicta condonèt. Vide sermonem eius 2. de Quadragesima, quibus similia habet sermone 1. 3. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 12. quæ rectè intelligi nō possunt, nisi sciamus ipsum de seruis agere quos domini in vincula & carceres coniecerat: Dominorum, inquit, atque seruorum tam ordinati sint mores, vt & illorum potestas mitior, & istorū sit disciplina deuotior: Hac obseruantia, dilectissimi, obrinebitur misericordia Dei, & abolito peccatorū reatu religiosè veneradum Pascha celebrabitur. Quod & Romani orbis pijsimi Imperatores sancta antiquitus obseruatione custodiunt, qui in honorem dominicæ passionis altitudinem suæ potestatis inclināt, & constitutionum suarum seueritate mollita multarum culparum reos præcipiunt relaxari, vt in diebus quibus mundus saluatur, miseratione diuina, etiam ipsorum supernæ bonitatis imitatrix sit æmulanda clementia. Imitentur igitur Christiani populi principes suos, & ad domesticam indulgentiâ regijs incitentur exemplis: Non enim priuatas leges fas est austeriores esse, quam publicas. Remittantur culpæ, vincula soluantur, deleantur offensæ, pereant vltiones, vt sacra festiuitas per diuinam atque humanam benignitatem omnes lætantes, omnes habeant innocentes per dominū nostrum Iesum Christum.

Si quis

Si quis aliter docet: Redit ad id quod vehemēter eum angebat, de quo in principio dixit, vt denunciaret quibusdā ne aliter docerēt, etc. Et licet Græca vox posset etiam communis esse discētibus & diuersam doctrinam sequentibus, non docentibus alios, ex ijs tamen quæ in principio epistolæ dicuntur, & his quæ hic sequuntur, patet mentionem fieri de doctoribus. Potest autem & sic verti, Si quis alia vel diuersa docet; eodem sensu cum nostra interpretatione. Sicut autem primo capite ostēsum est non fieri mentionem de Catholicis friuola, vel falsa miracula, & nugæ docentibus, sed de ipsis pseudoapostolis Iudaismum seminātibus, & mysterium Christi peruertentibus, ita & de iisdem hic fit mentio. Sic Ambrosius discrepantes à disciplina catholica spernendos præcipit, qui conuicti et correpti acquiescere nolunt perturbatione mētis prauæ. Et Oecumenius: diuersam doctrinam ab ea quæ recta est intelligit. Qui verò mysterium gratiæ Christi et redemptionis evertunt propriè diuersa à Paulo docent, quippe qui gratiæ et euāgelij preco fuerit. Is igitur propriè alia docet, non qui negat Deum creasse corporalia, etc. sed qui, cum in omnibus conueniat, in gratiæ tamen mysterio dissentit. Sic in epist. ad Galathas euerfores gratiæ aliter docentes appellat.

Et non acquiescit. Intelligit Ambrosius correptus

reptus scilicet et conuictus, qui posteaquam ei veritas satis declarata est, nihilominus in diuersa doctrina persistit. Haymo et Lombardus diuersam doctrinam intelligunt eam quæ tradit seruos fideles dominis infidelibus subiectos non esse: verum id non placet; nā prior expositio alijs locis est conformior: quāquam fortasse, ex eo quod Iudaizantes qui veterem legē mordicus obseruari volebant, & proinde etiam eam quæ de seruis anno septimo manumittendis agit tradebant, inciderit denuò in eorum mentionem, quatenus euangelium destruebant.

Sanus sermonibus domini nostri Iesu Christi: Non est verisimile quēquam Christianorū Christi reprehendisse doctrinam. Sensus igitur est: qui non acquiescit doctrinæ ipsius Christi, putans scilicet eam non esse Christi, etc. Doctrina verò Christi (teste Oecumenio) est doctrina fidei quam Christus hic docuit. Sed videtur rectè etiam explicari posse vt dicantur hic sermones domini nostri Iesu Christi, qui sunt de domino Iesu Christo, siue de mysterio quo ipse noster seruator effectus est, sicut vocatur euāgelium Christi, quo Christus annunciat. Sic ad Rom. 10. auditus per verbum Christi, quo nimirum Christus annunciat. Sed hic sensus idē ferè est cum priore, præcipua enim Christi doctrina fuit, quod hominum esset saluator.

Sana

Ioan. I.

Sana autem ea dicitur, non solum, quia in se integra est, sed quia verum saluatoré demonstrat, sicut Apostolus ferè sanam doctrinam Christi appellat, cum agit contra Iudaizantes, vt tum in hac epistola, tum secunda ad Timotheum, & epistola ad Titum. Et August. contra Pelagium, scribens catholicam doctrinam ex diametro Pelagio aduersantem, sanam vocat, vt in epistola ad Sixtum 107. tractás illud, gratiá pro gratia: hoc nihil salubrius fides credit, quia nihil verius intellectus inuenit: Et libro contra duas epistolas cap. 14. Hæc est fidei catholicæ sanitas, quam sanctus vbique seminat spiritus, non prauitatis hæreticæ vanitas, non spiritus præsumptio: Et de natura & gratia cap. 68. meminerimus Christianos instruere hac sanitate doctrinæ.

Et ei qua secundum pietatem est doctrina. Idem est cum eo quod præcedit: Doctrinam sanã Iesu Christi vocat doctrinam secundum pietatem, hoc est, quæ docet verè piũ esse, verè Deum colere, cuius cultus in eo præcipuè consistit, vt cognoscamus eum (prout testatur ista secundum pietatem doctrina) omnium quæcunq; demum desiderãda sunt bonorum gratuitum esse propter Christi meritum largitorum, gratis omnia donãtem, sine pretio omnia vendentem, & vt hæc cognoscentes gratias ei pro acceptis agamus, agentes pro accipiendis inuo-

inuocemus. Hæc doctrina est de gratia Dei: Vide August. de spirit. & lit. cap. 11.

Superbus. Libri Latini non habent, est, nec Haymo videtur legisse, eoque supplet. Græcè est superbus, vel inflatus est. Superba autè reuera, imò grauissimã erat superbia Phariseorum, Iudaizantium, & Pelagianorum doctrina: Sanos enim se credebant, suisque in super viribus legem posse implere. Atque ita sibi tribuebant, quod ex sola Dei gratia expectãdum erat: eidem superbiæ insipientes, quam primis parentibus serpens inspirauit cum diceret: Eritis sicut dii: quo fiebat vt ab omni se peccato immunes æstimarint. Vide August. lib. de spir. & lit. cap. 7. & 11. Et cap. 9. epist. Celestini. Ad Philip. 3. norat Apostolus Iudaizantes quod confidant in carne, & ad Rom. 2. & 3. quod in lege & iustitia sua glorientur. Erat autem superbia hæc causa cur à doctrina pietatis quæ docet à Christo petendam esse iustitiam, declinarent. Id, quod hæreticis omnibus solène est.

Nihil sciens: videlicet de doctrina euangelica, cuius tamen scientiã (quæ est regularis hæreticorum omnium temeritas, qua scientiam pollicentur & veritatem apud se esse iactitant, vt inquit August. epistola 56.) vendicant, mirèque sibi ob id placent, volentes esse (vt suprã dixit) legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Et

ad Ro-

ad Roma. habent zelum Dei non secundum scientiam. Alioquin non negat eos scire vnum esse Deum creatorem omnium, futuram esse mortuorum resurrectionem. Quæadmodum enim dicit August. lib. de vnico baptis. cap. 5. contra Petilianum, hanc nos per maiores nostros traditam nobis sequentes Apostolicam regulam, si quid recti etiam in peruersis inueniamus, eorū peruersitate correctā, illud quod rectum est minimè violamus; vt in vno homine ex his quæ vera tenet, etiam falsa emendentur, non ex falsis conuictis, etiam vera destruantur. Sic Iudæis dicitur, Tene fidem resurrectionis mortuorū, sicut tenebas, sed crede iam Christum resurrexisse à mortuis, quod nō credebas. Dicit igitur Apostolus Iudaizantem doctorem nihil scire de primo ipso religionis nostræ capite, Dei videlicet gratia. Et ideo absolute nihil eum scire pronūciat, quia quantumuis multa quis sciat de Deo & rebus diuinis, si tamen præcipuam qua ad Deum peruenitur viam ignoret, rectè nihil scire dicitur. Præcipua autem via quæ ad Deum ducit est Christus, & agnitio tum gratiæ ipsius ac propriæ iniquitatis & infirmitatis, tum corporis ipsius, quod est Ecclesia, in qua & per cuius preces & communionem gratiam suam communicat; Vnde tolerabilius est, errare nō nihil sine pertinacia circa naturam Dei vel Trinitatis, quam

ris, quam circa Christi gloriam vel Ecclesiam. Nam ille quidē error circa rem sublimiorem, hic autem circa nobis hoc tempore & vtiliorem, & magis necessariā versatur. Hinc scriptura in Christi gratia & Ecclesia cōmendanda tota occupata est: Vide August. de spirit. & lit. cap. 34. & Enchirid. cap. 98. & lib. contra Adimantum cap. 16. Non in ipsis vmbri, inquit, est spes ponenda, sed in rebus quas illæ vmbra vêturas significabāt, id est, Christum & Ecclesiam. Illud autem est Euangelio contrarium, vt quisque rem deserens, quæ per illam vmbra figuratur, ipse vmbra sequatur inanitatem, quod volebant qui gentibus in Christo credentibus iugum circuncisionis, quasi ad salutem necessarium imponebant. Annotat hic Chrysostomus cum suis etiam ignoratiam inflare, eam maximè quod Christus propter nostram salutem se exinanit; Et illius, Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi nō acceperis? Ex quo patet Chrysostomum hunc locum, sicut & initium capituli epistolæ huius referre ad inflationem Iudaizantium. Experientia etiam satis discimus, quam veri Christianismi ignorantia inflat, quemadmodum & periculorum ignorantia fortitudinem quisque falso sibi pollicetur: Imò etiam mysterij crucis scientia arrogantiam gignit, nisi Dominicæ crucis gratia repri-

Philip. 2.
1. Cor. 4.

reprimatur. Propter quod & ipse Apostolus ab angelo Sathanæ stimulo carnis suæ colaphizatus est, qui vt auferretur, nec prece quidem impetrauit.

Sed languens, hoc est, ægrotās animo, delirus, desipiens. Opponitur autē hoc illi quod dixerat sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & conuenit curiosis omnibus citra fidem, veritatem quæritibus. Omnes enim homines viciari & ægro sunt animo per peccatum, sed qui fide, propriæq; infirmitatis & Christi gratiæ agnitione ipsi Christo adhæret paulatim sanitati restituitur; At qui neq; gratiam Christi nouit, neq; suam debilitatem agnoscit, languori semper & insipiētia obnoxius est. Vnde Augustinus epistol. ad Paulinum 106. Non ob aliud, inquit, meretur accipere quis ampliora, nisi piè fidelitèrque sciēdo à quo bona sibi sunt omnia. Et in lib. de spir. & liter. cap. 13. ostendit eum longè perfectioris fidei filium, qui nouit à quo spiret quod nondum habet, quam qui sibi tribuit id quod habet. Et Prosper epist. 84. inter epist. Ambrosij loquens de languore horum superborum: Hoc est (inquit) propria fiducia inflari, hoc vanam gloriam quibuslibet ambire dispendijs: hoc postremò est nolle habere quæ Dei sunt, & ibi suum cōstituere meritum, vbi diuinum cessauit auxilium, hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis infanior. A quibuslibet enim lapsibus delictorum facile surgitur, quādo opem à reparatore suo postulat elusus: huic autem ruinæ nihil subuenit, quia aut difficilè peccatum suum superbus agnoscit, aut etiam si intellexerit nō currit ad medicum, sed de se remedium sibi promittit: Nec vnquam ibi proficit cura, vbi morbus est ipsa medicina. Consule epistolam totam Augustini 56. ad Diosco. de curiosis quæstionibus, & videbis quam lāguida sit anima sine fide Christi veritatem inquirens.

CAPVT VI. 161

Circa quæstiones. Similis locus est Ecclesiast. 7. Deus fecit hominem rectum, & ipse se infinitis miscuit quæstionibus. Scientia veritatis stabilis & solidat hominem. Ignorantia infidelium omnia dubia reddit, & in quæstiones vertit: Ergo (ait Chrysost.) quærere languere est (loquitur autem Chrysostomus de quæstionibus ex infidelitate orientibus) vt dum Iudæizantes quærūt, quomodo dicitis vos Christiani, nos non iustificatos per legem Dei, cum dicitur lex vt faciamus Dei mandata & viuamus? Dum dicit Pelagius, quomodo transire potest peccatum Adæ in animam quæ nō est ex traduce? Dum Nestorius, dicit, quomodo Deus est natus ex muliere bimēstris & trimēstris? Et Arrius, quis vnquam nouit patrem qui prior tēpore non fuerit filio? Et similia. Vnde Chrysostomus in illud Ioan. 6. Quomodo potest hic nobis

Ioan. 3.

nobis carnem suam dare ad manducandum? Quando, inquit, subit quæstio, quomodo aliquid fiat, subit & incredulitas: Ita & Nicodemus perturbatus est, inquit, quomodo potest homo in ventrem matris suæ iterato introire? Idem & hi nunc, quomodo potest hic nobis dare carnem suam, etc. Et subdit hoc loco Chrysostomus, Quando anima cogitationum vincitur febre, quâdo ambiguitatis iactatur fluctu, tunc quærit: cum verò illa sana est, nō quærit, sed fideliter credit: nam ex quæstione & cōtentione verborum inueniri nihil potest: Quæ enim fides profiteretur sola, succedens quæstio neque ostendit, neque permittit intelligi. Neque enim si quis clausis oculis quærat quod inuenire alioqui posset, aut si apertis quidem illis humo seipsum obruat, solēque auersatus in subterraneis speciebus & lacubus tenebricosis inquirat, inuenire nihil planè poterit. Ad eò sine fide nihil inueniri potest, eaq; absente pugnas necessario nasci contingit. Sic & Theophylactus: Ægrotare igitur, inquit, est quæstiones proponere. Nam vbi non est fides, illic omnia languent & ægrotant, neque quicquam aliud quam pugna verborum nascuntur, cum qui aptior est ad persuadendum, alterum subuerrere videtur. Fides oculus est, qui non habet oculos, nihil inuenit, sed solūmodo quærit. Similis est ergo locus iste de quæstionibus il-

bus illi in 2. epistola, semper discentes, & nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Et in illud: Stultas & sine disciplina quæstiones deuota, rectè annotat Chrysost. Sunt alie peritiles quæstiones de scripturis, de alijs necessarijs, à quibus ille nos minimè prohibet, sed ita vt in conquirendo cessent iurgia, lites, rixæ. Sic & Augustinus dicit in libro de natura & gratia cap. 20. alloquens Pelagium: Credere, inquit, ista fortasse sufficeret, sed tamen quia disputare vis, nec obest nec prodest si firmissimæ præcedat fides. Non agit igitur hic Apostolus de vtilibus, quales & Christus in Euangelio proposuit, nec de inutilibus fidelium quæstionibus, sed infidelium, qui non aquiescunt sanis sermonibus Iesu Christi: Neq; igitur de scholasticis doctoribus loquitur, tamen si quidam eorum alicubi plus satis sibi indulserint.

Et pugnas verborum. Haymo pugnas verborum & quæstiones vnum idēque esse dicit: Vnus morbus est inquisitio absq; fide Christi: alter pugnae verborum: de quibus & hic agit Apostolus, & in epistola ad Titum notat Iudaizantes, quorum studium erat cōciliare loca quædam veteris testamenti in speciem sibi contraria: vt quoto anno ætatis Salomon acceperit uxorem, ne fortè Roboam vndecimo ætatis illius anno sit natus. Pugnas, inquit Apostolus, legis deuota: Vide Theophylact. in il-

lud ad Titum, Pugnas legis, etc. Sic in primo capite notat Iudaizantes, quod relicto scopo & fine, legis intenderint fabulis & genealogijs. Nec absurdè intelligitur, quod non solum infideliter quærunt de rebus fidei, sed & disputationibus eas oppugnant, sicut Act. 6. contra Stephanum, & 15. contra Paulum & Barnabá. Atq; ita intelligit Chrysoft. cum cæteris Græcis, quâquam intelligi etiam possit de quæstionibus, de quibus magna erat inter ipsos opinionum contrarietas. Chrysoftomus, itaque Theophilaetus, & Oecumenius interpretantur de pugnis, & dissensionibus, disputationû, & argumentationum: λόγος enim, non solum sermonem, verum etiam rationem significat. Quando enim sine fide disputatur, & quisque suam rationem consulit atque in iudicium adducit, statim tot oriuntur sententiæ, quot sunt capita, & scinditur vna secta in varias, vt Simon Magus hæreticus vnus fuit, sed in diuersissimas sectas dissecti sunt eius discipuli: aliud Menander, aliud Carpocras, aliud Valentinus commentus est: Aliud adinuenit Manichæus, aliud item Marcion, licet in blasphemia creatoris & libidinis turpitudine conuenirent. Arrius princeps negandæ consubstantialitatis discipulos etiam multum inter se pugnantem ac digladiantes fortitus est, vt sunt Semidiriani, Macedoniani, Aëriani, & qui merè sunt Arriani.

riani. Sic & hodie vna Lutheri secta peperit nobis Confessionistas, Sacramentarios, Anabaptistas, qui & ipsi variè adhuc inter se dissecti sunt, licet in speciali sua fide statuenda, Patu & ritibus Ecclesiæ euertendis cõcordes. Vnus in Eucharistia credit esse Christi corpus cum pane, nec tamen adorandum: Alter absentis tantum corporis signum: Alius Christi corpus esse vbiq;: Est qui infantes neget baptizandos: Alius non habere eos originale peccatum: Alius, quia filij sunt fidelium mundari sine baptismo reclamant. Nec istud sanè mirandum est: Infidelitas enim ac mentis cæcitas humanarum ratiocinationum est parens, falsitas autem contrarietatis ac dissensionis. Veritas verò quæ inter fideles est, vna est & inuariata, sibiq; semper consentiens. Porrò quemadmodum suprâ quæstiones intelligebantur non quæ vtilis sunt, nec ex inutiles, quas inter se agitat fideles: ita nec hoc loco verborum pugna ad eas pertinent disputationes, quas salua fide inter se Catholici exercent, etiam si altera pars sic erret, vt errabat Cyprianus, incolumi videlicet fide, & citra pertinaciã. Aliud enim docendi explicandique causa decertare, aliud in rebus fidei atque per Ecclesiam apertè definitis dissidere seu rixari. Dissenserunt inter se Hieronymus & August. sed fide salua, quemadmodum Hieronymus ipse ad Augustinum

Apud Au-
gust. epi-
stol. 10.

scribēs testatur: ad August. Nos inter nos eru-
ditionis causa differimus: Cæterum æmuli, &
maximè hæretici, si diuersas inter nos senten-
tias viderint, de animi calumniabuntur ran-
core descendere.

Ioan. 11.

Ex quibus oriuntur inuidie: Dum enim quæstio-
nes ac argumenta eorū à catholicis negligun-
tur & contemuntur, dum eorum sententia
cum risu exploditur, inuidet successui euan-
gelij, inuidet sanctis doctoribus, sicut ad Phi-
lippen. 1. Apostolus dicit, quosdā sibi inuidisse.
Et ad Tir. 3. se in inuidia & odio egisse: Cuius-
modi erant & Pharisei, qui clamitabāt torum
mundum post Christum abiisse: Cum enim
pseudoapostoli illi quærerent haberi legis do-
ctores, & Paulo similes, inuidiam aduersus ip-
sum conceperunt. Ambrosius legit, ex quibus
fit inuidia. Sic & Græci.

Cap. 18.
in 4. præ-
ceptum.

Contentiones, lites interpretatur Ambrosius:
Vide commentarium nostrum in Decalogum
de contentione. Sicut autem Augustinus dicit
in Proœmio Retractionum. Absit vt multi-
tiloquium reputetur, quādo necessaria dicun-
tur, quantalibet sermonū multitudine ac pro-
lixitate dicantur, sic dicere possumus; Absit vt
contentio vocetur, quātalibet argumentatio-
nū multitudine ac prolixitate necessaria pro-
bentur vel elucidentur.

Blasphemie: Intelligunt quidam conuitia &
male-

maledicta, quæ in se mutuo iaciunt disputan-
tes, & satis fauet commentarius Ambrosij: sed
res Græci & Pelagius intelligunt maledicta
in Deum, quibus eum afficiunt ij qui propria
nixa rationi diuina tractare volunt. Similiter
& suspensiones malæ sunt falsæ de Deo opinio-
nes. Chrysost. Opiniones, inquit, & perversa
dogmata ex quæstione ducuntur. Denique de
Deo quæ non oportet opinamur, cum in quæ-
stiones incidimus. Necessè est (inquit Oecu-
menius) eum qui humanis rationibus permit-
tit diuina etiā in blasphemias incidere ex quæ-
stionibus. Sic & Haymo in hunc locum dicit:
Blasphemat sacram scripturam per malam in-
terpretationem: Quamquam suspensiones intel-
ligat, quibus alter alterum malè intelligere
suspicitur. Iudaizantium blasphemix mul-
ta erant, & in primis quod euacuabant scan-
dalum crucis, ita docentes tanquā gratis Chri-
stus mortuus esset; & quod Gentibus nō esset
communicandum euangelium, nisi profelytæ
fierent; quod ad faciendam iustitiam nemo Dei
gratia indigeret, sed sibi ipse sufficeret.

Galath. 5.

Cōsultationes, Græcè est παραδιδάσκαι, quod
significat malas, inutiles, superfluas diatribas.
Porro διατριβαι, Græcis multa significat, &
immorationem, otium, & morā in re aliqua,
& vitæ conuersationem atq; consuetudinem:
item exercitium, disputationem, & congressum.

sum, atq; afflictionem. Chrysoſtomus igitur primò intelligit inſpirationes, otia, moras, vt ſit ſenſus; quod ex quaſtionibus & pugnis diſputationum oriatur, quod homo malè immoretur tota vita ſua in mala & adulterina doctrina, atque infidelitate, ſicq; maneat corrupta & peruerſa mente, carens veritate religionis. Pro ſuperuacaneo ſtudio & diligentia exponit Theophilactus, qui ſenſus vnus eſt & idem. Maximè autem placet tertius, qui ſequitur ſenſus: Ex his oritur transfuſio morbi prauorum dogmatum, qua peruerſæ mètis & veritate nudati homines in alios venenum ſuæ doctrinæ transfundūt. Hunc ſenſum tres Græci amplectuntur admonètes ſumptam metaphoram ab ouibus ſcabioſæ infectis. Quemadmodum, ait Chryſoſt., ſcabioſæ oues ſi confricentur cæteris, etiam quæ ſanæ ſunt, morbo teneantur, ita & hi homines nequam, ſi ſimplicioribus quibuſq; inuerſentur, veneno eos ſuæ malignitatis inſiciunt. Iſtud autem maximè comperit in Iudaizantes, de quibus Act. 15. legitur, quomodo venenum ſuum alijs inſperferint: ſimiliter in epift. ad Gala. quos circumuenerant. Idem legis 2. ad Corinth. 11. quomodo tranſfigurent ſe veluti miniſtri iuſtitia, vbi de ijs agit qui ſe Iſraëlitas eſſe ſemen Abrahæ, etc. iactitabant: Item epift. ad Rom. cap. 16. quod per dulces ſermones & benedictiones ſedu-

ſeducerent corda innocentium: Et ad Titum, Tit. 1. quod integras domus ſubuerterent, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia, ſicut & hic de eis dicitur, æſtimantium quaſtum eſſe pieratem: & expreſſè dicitur quod ſint de circuncifione. Sicut & ad Rom. 16. dicuntur ſuo ventri ſeruire. Sic ad Philippenſes vocat eos inimicos crucis, habentes Deum pro ventre, Philip. 3. canes, malos operarios, & expreſſè dicit eos eſſe concifionem: Item 2. ad Timor. 3. dicit penetrare domos, & ſeducere mulierculas. Omnibus verò hæreticis eſt iſtud commune: Serpitem enim vt cancer ſermo eorum. Meritò autem vocantur mente peruerſa atque corrupta, qui quaſtus gratia religionem ſuam docēt, qui ſicut Iannes & Mambre reſiſtunt veritati. Ibid. 3. Homines corrupti mète ſunt qui veritate priuati ſunt, quibus veritas adempta eſt. Sic eſt Græcis. Legit Pelagius, à veritate priuati ſunt, & intelligit ab integritate euāgelij vel naturæ: quod poſteriùs adiicit ex ſua ſententia hæretica, homines nūc eſſe in naturæ integritate, niſi ſuo eam peccato corruerint. Dicitur autem rectè iſtis corrupta mente hominibus veritas adempta, quia (ſicut Apoſtolus dicit ad Rom. 11.) excæcati ſunt, & dedit eis Deus ſpiritum compunctionis. Et cap. 10. offenderunt in lapidem offenſionis: Quod maximè quadrat in Iudaizantes, quia lux vera Chriſtus eiùſq; redemptio

demptio versa est eis in tenebras, ceciditque in scandalum, sicut Inuocentius primus epist. 91. dicit de Pelagianis. Sunt quidem isti omni cecitate dignissimi, qui nec hoc sibi reliquerunt, vt se diuino auxilio ab erroribus reuocari posse credant: Negantes enim Dei adiutoriū, non non alijs, sed sibi hoc penitus abstulerunt.

Porro, etsi verum sit illud Publianum, Nimum altercādo veritas amittitur, hæc tamen atrocía Apostoli dicta manifestè de hæreticis accipi debent: Nec cadunt in eos qui fidei catholicæ adhærentes, etiam cum peccato & imperitè friuola disputant. Vnde malè Calvinus certum esse dicit, Apostolum hic agere de Sophistis. Ostendendum ei esset tales tempore Apostoli fuisse. Et quid opus multis? Ipse Apostolus dicit se loqui de his, qui aliter docēt, nec acquiescunt sanæ & piæ doctrine, dicitque deuitandos tales: Absit vt doceat episcopum deuitare eos qui catholici sunt, & sola inani gloria laborant: Quin Philippenfes & Galathas admoner, vt contentiones & glorias deponāt: Similiter & Corinthios iactantes doctores & baptizatores suos. Sic & Chrysostomus, Ambrosius, Theophilactus, & Oecumenius de infidelibus interpretantur. Notum verd est Caluinum niti in odium eos adducere qui fraudes & dolos eius detegunt, eos (inquam) qui à domino acceperunt, non solum vt credant, sed & scien-

Philip. 2.
Galat. 5.
3. Cor. 1

sciētiae dono, inuicti sint fidei propugnatores, de quibus Augustinus in epist. 56. Illi, inquit, qui cum in vnitare atq; communionē catholica non sint, Christiano tamen nomine gloriantur, coguntur aduersari credētib; & audent imperitos quasi ratione traducere, quādo maximè cum ista medicina dominus venerit, vt fidem populis imperaret. Sed hoc facere cogūtur, vt dixit, quia iacere se abiectissimè sentiunt, si eorum authoritas cum authoritate catholica conferatur. Conantur ergo auctoritatem stabilissimā fundatissimæ Ecclesiæ quasi rationis nomine & pollicitatione superare. Omnium enim hæreticorum quasi regularis est illa temeritas. Sed ille fidei Imperator clementissimus, & per conuentus celeberrimos populorum atque gentium, sedesq; ipsas Apostolorū arce auctoritatis muniuit Ecclesiam, & per pauciores piè doctos, & verè spiritales viros copiosissimis apparatus etiā inuictissimæ rationis armauit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei quam maximè recipi infirmos, vt pro eis iam tutissimè positus fortissima ratione pugnetur. Et infrā: Itaq; totum culmen auctoritatis, lumenque rationis in illo vno salutari nomine, atque in vna eius Ecclesia recreando atque reformando humano generi constitutum est.

Existimantium pietatem esse quæstum, hoc est, rem

rem quæstuosam. Hoc & alias ad Titum de Iudaizantibus dicit, quod docenda religione lucrum turpiter aucuparentur, quorum sanè maior fuit animi corruptio, quam qui zelum Dei habent nō secundum sciētiam: Sicut enim non confidebant in Deo quo ad bona animi, ita nec in his bonis terrenis. Hieronymus in 2. cap. Esa. in illud: Et repleta est terra eius argento & auro, & non est finis thesaurorū eius; vtraq; , inquit, Gens, & Iudæorum, & Romanorum per hæc verba avaritię sugillatur, quod historiæ quoq; tam Græcæ narrant quam Latinæ, nihil Iudæorum & Romanorum gente esse auariū; vnde & repetūdarum lex constituta est, & quotidie videmus illud Apostolicū impleri: Qui prædicas non furandum, furaris: furem iudicem arguit atque cōdemnat iudex furacior, & in alio de se promens sententiam. Sic hodie Iudæi vsurarij sunt. Videtur mihi, imò publica lux testis est, iuxta Lutheranorū aliorūque nostra tempestate hæreticorum existimationem, pietatem esse securitatem in peccatis, vt qua statim fide in propitiatorem aboleatur. Rursus à legibus & votis omnibus libertatem, imò veriū licentiam, hoc est, libertatem faciendi quod placuerit. Et vt summam dicam, pietatis loco habent nunquam ieiunare, petulantiam carnis non coercere, vētri indulgere. Æstimāt præterea pietatē quæstum esse

Roma. 2.

esse quod Ecclesias & monasteria spolient, auream, argenteamq; supellectilem sacrilege diripiant, fundos ac possessiones eorum contra ius omne sibi vendicent. Multi sunt & Catholici (vt ait Augustinus in epistola 89. ad Hilarium, putant sibi ad augēdas opes suas, & multiplicanda oblectamenta terrena, religionem suffragari debere Christianā. Huiusmodi animo complures ad monachatum vel sacerdotium aduolant, vt pietatem æstimēt quæstum, otium, & vitæ huius delicias. Græci codices hic adijciunt, seiungere ab his, siue discede ab his. Et sic legunt Chrysof. Theophilactus, & Oecumenius. Annotat quoque Haymo subaudiendum esse in Latino textu, hos deuita. Pulchrè Oecumenius post Theophilactum: Non dixit, ait, implicare talibus, & è diuerso contende, sed seiungere post vnam & alteram admonitionem: Quando enim persuadere poteris hominibus qui pecuniæ gratia pugnant? Quum igitur corrigi se non patiantur, deuita illos. Et annotat hic Chrysofostomus locū hunc similem esse illi, qui est ad Titum, hæreticum hominem post vnam & alterā correptionem deuita. Et addit: Si eum cui summa erat pugnandi necessitas admonet, vt illorum cōgressum & consuetudinē vitet, quanto magis nos, qui adhuc erudimur, qui in discipulorum ordine sumus? Notent hoc dictum Apostoli, qui permit-

Cap. 3.

permittunt sibi & colloquia hæreticorum, & librorum ab eis conscriptorum lectiones.

Est autē questus magnus. Corrigit quod dixerat pietatem non esse questum; imò pietas, inquit, satis magnum per se lucrum est, vtpote præstans æterna bona. *Cum sufficientia:* Potest hoc referri ad affectum animi, vt sufficiens is dicatur, qui eo quod habet contentus est, sicut Paulus dicit ad Philip. vlt. Ego didici, in quibus sum, sufficiens esse: Noui abundare, noui & penuriam pati. Sic Ambrosius magnam acquisitionem et diuitias esse dicit, si fidelis suo contentus sit. Et hoc sensu veritit Erasmus, cum animo sua sorte contento. Huc pertinet illud: Diues est qui nihil oprat. Et illud Poëtæ: Quis diues? qui nil cupiat, quis pauper? auerus. Potest nihilominus referri etiã ad rerum necessariorum sufficientiam, vt sensus sit: Pietas quæ semper est coniuncta rerum necessariorum sufficientiæ, magnum est lucrum, etiam si diuitijs careat. Ita intelligit August. 121. epistola ad Probam cap. 6. Et Theophilactus dicit sufficientiam magnas esse stabiles opes. Potest et sic intelligi, pietas questuosa admodum est per rerum sufficientiam, cum lucrum in hoc mundo faciat habitis solis necessarijs.

Nihil enim intulimus. Ratione reddit, cur pietas sua semper tenuitate contenta sit, sibi que satis habere videatur; siue, cur sit lucrum cum adest

adest ipsi sufficientia, licet interim absit rerum copia. Nihil, inquit, diuitiarum in mundum cum nasceremur intulimus, sed nudi prodiiimus. Certum similiter est nos hinc emigrantes nihil ablaturos: Alienæ proinde à nobis sunt diuitiæ, neque inter bona propriè nostra recensendæ, sed ratum ex ijs nobis sumendum, quantum ad præsentem vsum sat est. Necessaria verò sunt alimentã et tegumenta, cibus et potus, vestis et domus. His monet Apostolus, cõtenti simus. At nos cõtra in victu, amictu, et habitationibus nostris, nil præter delicias, luxum et ostentationem quærimus. Quo fit vt nihil vnquam nobis sufficiat, semper nouis lucris inhiemus, ac semper interim egeamus. Scriptura tamen sacra passim, vt Iob 2. et Psal. 48. Ecclesiast. 5. et hoc loco alijsque compluribus ad memoriam nobis reuocat, vt externa hæc nihil ad nos pertinere consideremus, cogiq; tandem ea omnia relinquere. Rursus non ex his iudicium nobis, vel ad æternam felicitatem, vel miseriam perpetuam, sed ex operibus nostris expectandum esse. Sanari itaque si volumus, ressecanda omnis cupiditas, nec sequendum nobis vulgi iudicium. Nihil enim vnquam ei sufficiet, qui cupiditatẽ suam non refrenauerit. Vide Basilium homil. 7. ad eos qui ditescendi studio tenentur. Hieronymum libro 2. contra Iouinianum: Sapientiæ, inquit, operam

operam dare non possumus, si mensæ abundantiam cogitemus, quæ labore nimio & cura indiget. Cito expletur naturæ necessitas, frigus & fames simplici vestitu & cibo expelli potest. Vnde & Apostolus: Habentes, inquit, victum & amictum his contenti simus. Delictiæ & epularum varietates, fomenta auaritiæ sunt. Grandis exultatio animæ est cum paruo contentus fueris, mūdum habere sub pedibus, et omnem eius potentiam: epulas, libidines, propter quæ diuitiæ comparantur vilibus mutare cibus, et crassiore tunica compensare. Tolle epularum et libidinis luxuriam, nemo quæret diuitias, quarum vsus, aut in vêtre, aut sub vêtre est. Vnde et Poëta: Seruiet æternum, qui paruo nesciet vti. & Aristoteles in Ethicis omnem prodigum auarum esse dicit.

Nam qui volūt diuites fieri. Per occasionem de auaritia sacerdotum disputat Apostolus, ob quam malè apud vulgum audiunt. Nihil, inquit Ambrosius, tam asperum, tamque perniciosum est, quam si ecclesiasticus maxime qui in sublimi loco est, diuitijs huius seculi studeat, quia non solum sibi ipsi, sed et cæteris obest: Contrariam enim formam dat hominibus: Necessè est enim multos imitatores eius existere ad perditionem: Quanto enim honorificentior ordine est, tãto magis suadet se imitandum, maxime in hac re quæ in hac vita procli-

procliuis est. Chrysostomus annotat non dictum esse, qui diuites sunt, sed qui diuites fieri volūt. Sunt enim, inquit, qui pecunias habentes eas ritè dispensent, ac aspernentur, easque pauperibus diuidant: profectò nõ eos qui sunt huiusmodi, sed cupidos notat. Annotat etiam Augustinus in Psal. 136. hic fieri mentionem eorum qui nondum sunt diuites: nam de ijs qui sunt diuites, infrà dicitur.

Incidunt in tentationem. Potest intelligi, multa eis occurrunt, quibus tētentur. Et vt ait Chrysostomus & Theophilactus, multis periculis inuoluuntur. Rectè etiam intelligitur, superantur à tentatione, vt in oratione Dominicà induci in tentationem: quasi dicat, qui vult diues fieri, singulos quosque veretur & timet ne quo pacto in re augēda ab eis impediatur. Quò fit vt dum homines offendere metuit, iniquè frequenter agat.

Et in laqueum diaboli. Græcis nõ est illud diaboli, nec in textu Ambrosij legitur, nec apud Thomam. Verus tamè Ambros. sermone 14. versu 6. super Psal. 118. legit diaboli, tractans illud, Posuerūt peccatores laqueum mihi, Aperuit, ait, tibi Apostolus authorem omnium peccatorum & demonstrauit dicens: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Aduertis laqueum diaboli esse diuitias, quem retendit etiam Saluatori. Inter-

Z preta-

pretatur verò Chrysoſtomus laqueum pro infidelitate, quæ in ſcripturis laqueus diaboli dicitur. Quam verò, inquit, tératione, aut quem laqueum dixit pati eos qui volunt fieri diuites? Ea res à fide eos aberrare facit, exponit periculis, minùsq; audentes facit. Haymo interpretatur laqueum diaboli damnationem.

Et desideria multa. Thomas annotat perfectionem hominis quæ in vno poſita eſt laedi, dum cor eius ad diuerſa trahitur: vt Apoſtolus idẽ hic velit, quod in ſecunda epiſtola, quæ ducuntur varijs deſiderijs, quanquam & deſideria multa ſimpliciter intelligi poſiunt. *Inutilia,* Græcè eſt ſtulta. Explicàs hæc Chryſoſtomus, An non, inquit, ſtulti qui fatuos, qui nanos habent non clementiæ, ſed oblectationis gratia, qui piſces includunt atrijs, qui ſeras nutriunt, qui canibus ſtudent, qui equos ornant phaleris, horumque non ſecus, ac paruuli, affectu rapiuntur? Hæc omnia inutilia ſunt ac ſuperflua: nihil in his neceſſarium nihil vtile. Noxia verò ſic interpretatur, Quæ verò noxia hæc ſunt, quando amoribus inſanis ſtudent, proximorum ſubſtantiam appetunt, inſiſtunt delitijs, ebrietati deſeruiunt, aliorumq; cædem ac perniciem moliuntur. Sic & Theophilaetus. Sed hæc omnia diuitum videtur potius eſſe quam eorum qui cupiunt ditelcere: niſi ſic dicas, eos qui diuites fieri volunt hæc omnia per diuitias quas

quas cõcupiſcunt velle implere. Ad ſtulta hæc & noxia deſideria pertinent variæ, quas auari excogitant praxes, in quibus ſæpè fruſtrantur noxia deſideria: quibus etiam apertè iniquè agunt, & ſæpè ſibi etiã in corporalibus & temporalibus rebus multum obſiſtunt, imò magna interdum cum vitæ discrimine pericula adeunt.

Quæ mergunt homines, more aquarum multarum, aded vt emergere tandem & reſpiſcere nequeant. *In interitũ & perditionem huius temporis & futuri.* In primis, quia reſtituenda non reſtituunt, aut difficillimè ſanè rariffimèque. Et vt de eccleſiaſticijs, de quibus agitur, exemplum demus, quis quæſo qui fructus tantum beneficii, non officium ſpectare conſuevit, eo vnquam proficiat, vt rectè ac laudabiliter munus ſuum exequatur? quis eorũ qui vilis tantum lucelli gratia Eccleſiæ curã ſuſcepit non lanam potius & lac, quam animarum ſalutem ſpectet? Quis compluribus beneficijs onuſtus cæteris omiſſis vnico contentus viuat? Quis beneficium per ſimoniam conſecutus, lubens id à ſe abdicet? Quis ſacerdos aut paſtor factus veſtiũ curioſitati, domus & ſupelleſtilis ſplendori, menſæ & ſerculorum luxui renunciet, ſi horum gratia diuitias ſecutus eſt? Et quamvis interim hæc ita ſe habeant, nulli nõ excuſatio multarum opum ſuppetit; aded vt in profun-

disiimo potius luto suffocari, quam respirare & sese erigere malint. Hinc est quod præmaturè mulci in medijs litibus & beneficiorū venacionibus pereant, ac frequēter post substantiæ & quietis suæ iacturam, talentique à domino Deo in alios vsus donati abusum, ipsi sibi interitus sui causa existant, vt nec vnquam improborum votorum compotes fiant.

Radix enim omnium malorum est cupiditas, id est, studium pecuniæ. Græcis est φιλαργυρία, id est, argenti amor: Dicitur autem malorum omnium radix, quod omnis generis mala oriri hinc soleant: Auaritia, ait Ambrosius, quia omnia mala potest admittere, idè radix omnium malorum est: quia vt desideria sua expleat (quod tamen impossibile est) & maleficia, & homicidia, & obscœnitatē, & quicquid sceleris est perpetrat. Vnde & Theophylactus: Neque enim, inquit, viuentibus parcat, neque mortuis, sed hos quoque depreddatur in parentes & fratres in surgit, ac quæ Dei sunt spoliatur. Rectè proinde Ecclesiasticus, Auaro nihil est scelestius: hic enim & animam suam venalem habet. Auaritia (inquit Ambros. libro de Cain & Abel capite 5.) quo plura abstulerit, eo magis inopem se esse credit, omnibus inuida, sibi vilis, in summis diuitijs inops, affectu extenuat quod censu abūdat: Nullus rapiendi modus vbi nulla mensura cupiendi, elemēta concutit,

cutit, mare sulcat, terram effodit, cœlum votis fatigat, nec sereno grata nec nubilo, condemnat prouentus annuos, scētusque terrarum arguit. Vide & librum Ambrosij de Naboth Israëlita.

Quam quidam appetentes: quam, videtur referre cupiditatem, sed rectius cohæret, si referat pecuniam, quæ in philargyria includitur. *Errauerūt à fide*: Pulchrè, ait Chrysostomus, Errauerunt à fide, non enim finit cupiditas iter rectum aspiceret oculos in se attrahens, & sensum abducens. Auaritia siquidem dum vitijs multis hominem inuoluit, & sola præsentia quærit, facit eum iudicare friuola, quæ sunt religionis, & futuri seculi. Pugnatur omnino lex diuina cum desiderijs avari, & idcirco dum altero ei carendum est, fidei potius quam pecuniæ iacturam facere mauult. Vnde & Christus Matth. 13. diuitias & earum concupiscentiam spinas vocat, quæ verbum Dei suffocant. Quam multi enim, proh dolor, pecuniæ perdendæ & lucri amittendi metu ad hæresim se conuertunt.

Doloribus multis: Chrysostomus intelligit de doloribus sollicitudinum, & variarum anxietatum ac miseriarum in quas incidūt quærentes diuitias, vel quæsitas improbè amantes. Ita meritò Marcus fallaciã diuitiarū cum ærumnis seculi enumerat, cuius loco Matthæus & Lucas sollicitudinem seculi habent: quæ etiam

locum citat Chrysoſt. & Pelagius. Alij malunt hoc dolores pro peccatis accipere & malis (vt vocant) culpæ, quemadmodū et alias frequenter in ſcriptura phraſi Hebraica, quæ hac voce nunc iniquitatem ſignificat, nunc laborem: vt in Pſal. 9. ſub lingua eius labor et dolor. Et Pſal. 7. Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem. Et Eſa. 10. Hebraica vox, Amal, quæ aliàs labor, ibi vertitur iniuſtitia; ſcribentes, inquit, iniuſtitiam ſcripſerunt. Et Pſal. 55. Labor in medio eius et iniuſtitia. Et Pſal. 139. Labor laborū ipſorum operiet eos. Vidédū, num mala culpæ hic intelligi queāt, quæ ſunt dolorū cauſæ. Hæc autē ſententia Apoſtoli, *Quæ quidā appetētes, &c.* aut ex cōmuni experiētia ab eo dicta eſt, cū videlicet vidēſſet ex amore diuitiarū quōſdā à fide decidere, et in peccata multa ruere: aut præter experiētia, ad exēpla quoq; veteris ſcripturæ reſpexit, vt Balaā, qui amore pecuniæ fidē reiecit, et in varia tum demū ſcelera incidit, docens nimirum Balach quomodo filios Iſraël ad idololatriam induceret: Quod exemplum Petrus et Iudas recitant. Item ad exempla noui teſtamenti Iudæ proditoris, et Simonis Magi. Expendenda ſunt hæc diligenter omnibus Chriſtianiſ, iſs præſertim qui ad eccleſiaſticum ordinem tranſire cupiunt, vt à iuuentute pietatem potius quam pecuniam ſectari diſcant, & huius

Num. 24

2. Petr. 2.
Matt. 26.
Act. 8.

huius potius, quā illius iacturam facere. Sunt hæc quidem quæ Apoſtolus dixit omnibus ex æquo communia, in ſacerdote tamen qui cæteris dux eſſe debet, turpior eſt longè auaritia, et magis quoq; noxia, vt antè à nobis admonitum eſt. Circa illud: Radix omnium malorum eſt cupiditas, quæritur quomodo ex auaritia naſcatur ſuperbia, cum ex hac potius illa oriatur: quia enim inordinatè excellere appetimus, hinc auaritiā ſectamur; ea videlicet congerētes, quibus huc euehamur. Hunc modum dupliciter ſoluit Thomas 1. 2. 12. 1. quæſt. 84. 1. quod omne genus peccatorum foris perpetratur per auaritiā, & ipſa etiam ambitio ac ſuperbia per pecuniam. Secūdo, quia regulariter et plurima peccata ortum ſuum habēt ex auaritia locutione cōſueta, qua vtuntur ſeculares ſcriptores. Omnia regulariter, et ſerè ſcilicet oriuntur ex ſuperbia, ſicut et ante omnia ex ambitione generantur, aut dominandi libidine. Caietanus videtur intelligere, omnium malorum tam pœnæ ſcilicet quā culpæ, omnium ſcilicet iſtorum, de quibus egimus ſupra, nēpe lapſus et ruina in tentationem, laqueum, deſideria ſtulca, noxia, interitus et perditionis. Alij dicunt Apoſtolum hyperbolicè locutum. Auguſtinus non ignarus in Græco haberi *φιλαργυρία*, dicit nomen ſpeciei poni pro genere, pro cupiditate, nempe habendū plus quam

Z 4. ſat eſt.

fat est, non solum in externis diuitijs, sed in re qualibet, libro de Genesi ad lit. 11. cap. 15. Item in illud Psal. 118. Et non in auaritiam. Et lib. 3. de libero arbit. cap. 17. Quibus locis diligenter admonet Græcè hoc loco haberi *φιλαργυρία*, hâc autem synechdochen multis de causis statuisse videtur. Primò, quia vidit Apostolum hic disputare de sufficientia, & quibus contèti esse debemus. Itè quia sic verba Apostoli plana sunt & aperta, quia pleonexia siue cupiditas plus quam fat est habendi est radix, vnde omnia reliqua mala pullulant, præcipuè in specie superbiæ. Item quia alibi radicè bonorum facit Apostolus charitatem. In charitate, inquit, radicati: Quem locum tractans August. serm. 1. in Psal. 9. Quæ est, inquit, radix? Charitas: Hoc enim dicit Apostolus, vt in charitate radicati & fundati. Quomodo enim radix omnium malorum est cupiditas, sic & radix omnium bonorum est charitas. Et lib. 1. de gratia Christi cap. 18. & 19. duas radices dicit esse, cupiditatem, malorum: charitatem, bonorum: sicut in Euangelio distinguitur arbor bonâ & mala. Videndum an vspiam sic accipiatur nomen auaritiæ apud Apostolũ, vel in alijs quoq; scripturis, aut apud scriptores prophanos. Simplex sensus esse videtur, Omne genus mali committi & perpetrari ex auaritia.

O homo Dei. Græci & Hieronymus in 18. cap.

Eze-

Ezechielis dicunt eos peculiariter vocari homines Dei, qui iusti sunt, qui non modo conditionis, verum familiaritatis iure Deo cõiuncti sunt. Alioqui omnes animæ sunt Dei tâquam ab ipso cõditæ. Intelligo verò Chrysofomum de insigniter iustis, & valde atque eximie Deo familiaribus. In veteri enim scriptura nõ quẽuis iustũ videtur designare vir vel homo Dei, sed eum duntaxat cui Deus coram loquebatur, & sua reuelabar, 1. Reg. 2. Venit vir Dei ad Heli, & capite nono: Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis, omne quod loquitur sine ambiguitate verum est. Et 3. Reg. 13. Tũce es vir Dei qui venisti de Iuda? Et: Vir Dei est qui inobediens fuit ori domini. Sic Helias & Helisæus viri Dei vocantur. Et Dauid 2. Paralip. 8. vocatur homo Dei, & dicitur præcepisse quo ordine Leuitæ & Ianitores ministrarent. Ex his videri queat homo Dei esse idem, quod Propheta. Et dũ dicit Elias, Si homo Dei sum, 4. Reg 1. descendat ignis de cœlo, videtur significare magnam familiaritatem & fiduciam. August. in Ioan. Cyprianum & similes vocat homines Dei, per quandam excellentiam, cum omnes iusti sint populus Dei. Quidã intelligit, homo Dei, qui populo præes, in his quæ ad Deum spectant, qui episcopum agis: quia homo Dei es, non potes simul esse seruus mammonæ.

Hæc fuge: Hæc fuge non secus atque auarus pauper-

Ephes. 3.

Matth 7.

paupertatem, illa prosequere, sicut avarus pecuniam. Rapiunt hominem voluptas, rapiunt diuitie, nisi fugiat, eò quòd homo ad hęc proprio naturæ suæ vitio & affectu corrupto inclinatur. Fuga hęc fit affectu & mentis alienatione, nõ gressibus. Scripsit de fuga seculi pulchrum librum Ambrosius, cuius initiũ citat August. lib. 4. contra duas epist. Pelagianorum cap. 11. ex quo patet quomodo ista fuga intelligatur, & lib. 2. contra Iulianum cap. 8.

Sectare verò iustitiam. Magna est in his verbis vehementia: Fugimus ea à quibus nobis metuentes festinatò recedimus. Sectamur, quæ magno conatu & assiduo studio cupimus apprehendere. Is ergo iustitiam sectatur, qui in studio pietatis quotidie semetipsum superare contendit, nouum semper sumens spiritum, tanquã iam primũ se à peccatis cõuertat, qui hoc secum semper agit, vt magis magisq; Deo placeat. Sic Chrysof: Vtrunq; inquit, cũ magna intèrione posuit: Non ait accede & discede, sed fuge & prosequere. *Iustitiã:* ne immodica cupiditate alicui iniuriã facias. Opus est hac admonitione etiã magnis viris: facile enim fit, vt cõsuetudine auarorum inducti, etiã ipsi iniquos eorum astus & dolum malum in aliquo imitentur, quod experientia nimis cõpertum est. Per consuetudines etiam improbas facile sibi imponi patiuntur, vt & ipsi improbè agant, nisi

nisi vigili oculo intendant, & magno vbique animo iustitiam spectent. Intellego igitur de iustitia (vt appellant) commutatiua. *Pietatem*, id est, verum Dei cultum & recta dogmata. *Fidem*, quæ in futura præcipuè respicit. *Charitatem*, erga proximũ, vt diuitias in eleemosynas dispenses. *Patientiam*, in paupertate, victu, & amictu. *Manfuetudinem*, tranquillitatem animi, dum etiam tua iniquè tibi eripiuntur: Quam animi pacem auari non habent. Sub his virtutum speciebus & reliquas intelligit.

Certa bonum certamè fidei. Certamen fidei est oppugnare mundum, & omnia scelerum ac voluptatum môstra, atque ita firmum in fide, incõcussum in pietate perseverare, iuxta illud Ioan. Hęc est victoria quę vincit mundum fides nostra. Cerra itaque bonum certamen fidei, viriliter age & fortiter non te aduersa moueant, non afflictiones deprimant, fortiter ea tolera. Meritò autem istud vocatur certamen, quia multi & validi sunt hostes, etiam in nobis. Vide cap. 23. 22. de ciuit. Dei apud August. Meritò quoque certamen hoc bonum vocatur, quia & ad summum bonũ prosequendum, malum verò declinandum ducit ac promouet: Malum autem oppugnare etiã per se bonum est. Vt enim ait August. lib. 21. de ciuitate Dei cap. 15. Melius configitur cum vitijs, quam sine vlla conflictione dominantur: Melius est, inquam,

inquam, bellum cum spe pacis æternæ, quam sine vlla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidem hoc etiã bello carere, & ad capeffendam ordinatiffimam pacem, vbi firmissima stabilitate potioribus inferiora subdatur, igne diuino accendimur. Sed si, quod absit, alibi tanti boni spes nulla esset, malle debuimus in huius conflictationis molestijs remanere, quam vitijs in nos dominatione eis non resistendo permittere. Vocatur certamen fidei, quia fide in Christum ad hoc accendimur, fide pugnamus, fide vincimus, dum scilicet fides impetrat, quod lex imperat: dum fides per charitatem operans impetrat largitatem spiritus, qua iugum Christi fit suave & onus eius leue. Alij quia pro defensione fidei fit, putat vocari certamen fidei. Sic Lombardus.

Matth. 11

Apprehende, viriliter certando tanquam palmam victoriæ. *Vitam æternam*, quam cum vitijs concertando cõsequimur: Apprehedere itaq; est consequi. *In quam*, siue ad quam *vocatus es*. Deus, ait, te vocat ad vitam æternam, non igitur retrocedendum est, non oscitanter agendum. Vocat nos Deus ad vitam, dum mere gratis nos surdos & vocem eius audire nolentes ipse & prædicatione sua præuenit, & aures audiendi & cor obediens præstat, vt sic mandata eius seruantes, æternam vitam contendamus. Vocatio gratiæ nomen est, sumpta metaphora

phora ab ijs, qui vltro nihil tale expectâtes ab alio ad aliquid vocantur. Ad externam tamen prædicationem aliquando tantum pertinet.

Et confessus, id est, ob vitam æternam consequendam confessus es bonam confessionem. Hoc Chrysostomus & Theophylactus interpretantur dupliciter: Primò, quod in periculo vitæ coram multis confessus sit doctrinã Christianam: Secundò, de prima institutione ac fide quæ fit in baptismo, qua profitemur nos abrenunciare Sathanæ & pöpis eius, ascribi autem Christi & eius sacramento inaugurari: Ita & Ambrosius, & Oecumenius, & Haymo, & hæreticus Pelagius. Calvinus interpretatur; Sapè confessus es rectam doctrinam coram multis testibus, dum verbo & facto tuo pietatis specimen dedisti. Sic & Magister, & Thomas, qui etiam quartam habent expositionem: Professus es in consecratione cum fieres episcopus bonam confessionem, nempe te euangelizaturum. Sed expositio secunda magis placet, & pro eo facit, quod dicit, *in vitam æternam vocatus es*, quod tum propriè fit, quando Christiani efficimur. Et tu, inquit, vocanti nõ defuisti, sed confessus es bonam cõfessionem coram multis testibus. Turpe igitur foret tergum dare & eum deserere cui tam solènter fidem dedisti. Multi testes erant sacerdotes, ministri, reliqui Christiani & sancti angeli. De hoc autem ritu

ritu coram testibus confitendi dicit August. libro 8. Confess. cap. 2. loquens de Victorino ad fidem conuerso: Vt ventū est, inquit, ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis, retentisque memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis, Romæ reddi solet ab eis qui accessuri sunt ad gratiam tuā, oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, vt secretius redderet, sicut nonnullis qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat, illum autem maluisse salutē suā in conspectu sanctæ multitudinis profiteri. De hoc similiter ritu legi potest apud Dionys. Areopag. cap. 2. parte 2. & cap. 7. part. 3. Et conformis est hic ritus baptismi publicus legi naturæ. Iustū est enim & æquum, vt qui hactenus publicè aduersatus est Deo, etiam publicè se illi subijciat, & ad eum redeat. Quemadmodū & in veteri quoque lege quandocunque propter idololatriam populus à Deo defecerat, vel propter similia publicè iterum sœdus cum Deo seriebat, publicè spondebat se Deo deinceps adhæsurum, 4. Regum 23. de Iosia: 4. Reg. 11. de Ioiada: & Nehemiæ 9. & 10. vbi similiter promittebant vouebantque, vt nunc in baptismo: Vide August. in illud Psal: Vouete & reddite: Et Hierony. in lib. 1. apolog. aduersus Ruffinum: & Ambros. in illud Luc. 20. cuius habet imaginem & inscriptionem: Et Gregor. in homil. ascensionis

Domi-

Dominicæ: Dionysium Areopagitam loco supra citato: Thomam quoque varijs locis. Istud propterea admoneo, vt meminerimus in baptismo votum fieri eorum rerum quæ ad salutem sunt necessaria. Fit autē hoc votum verbo abrenūciationis, sicut Dionysius dicit monachos vouere eadem locutione renunciando diuisibili vitæ, cap. 6. ecclesiast. hierar. parte 2. Cum ergo & Apostolus hic vrgeat, Memēto, inquit, quod Deus te vocauerit, memēto quod illi voueris, & publicè præterea voueris, nullo profectò pacto retrogrediendum est. Multo maiori sane probatione & solennitate admittebatur olim ad Christianismum, maximè ex gentilitate prodientes, quam nunc ad monachatum. Facit pro hac expositione, quod ὁμολογῆς significet spondeo, paciscor, profiteor: vnde rectè vertūt, qui legunt, professus es bonam professionem. His omnibus necdum contentus Apostolus, horrendam adhuc adiurationem adiicit: *Præcipio tibi coram Deo.* Hanc tamen putat Ambrosius non propter Timotheum, sed successores eius ab Apostolo additam. Chrysostomus cum alijs duobus Græcis adiectam ceter, vt metum Timotheo augeat, quo testem semper Deum præ oculis habens, animo commoueat confirmeturque. Deum, patrem intelligit, vel etiam absolutè sine personarum distinctione, vt Christum postea secundum

Psal. 75.

dum humanam naturam recenseat. *Viuisicat omnia*, hoc est, omnes homines resuscitat. Cōmonefacit enim eum resurrectionis, quæ fiet diuina virtute, vt alacrior sit ad certamen & pericula huius vitæ subeunda. Adducit enim hoc tanquam pugnx solatium. *Et Christo Iesu*. Hunc inducit tanquam exemplar, quem imitetur. Christus ipse tulit testimonium moriendo, ergo & nos ita testari debemus. *Bonam confessionem*, Chrysostomus cum suis, refert ad confessionem quod esset rex Iudæorum, natus vt testimonium perhiberet veritati. Atque hæc ita eum voce confessum, vt idem etiam mortis & suppliciorum tolerantia testatus sit. Sic & Pelagius, Haymo, Thomas, atque Caietanus. Theodoretus commētarius bonam confessionem dicit esse salutem hominum, quia pro ea Christus passus est. Clemens Alexandrinus, recitante Oecumenio, Testatus est, ait, Christus per ea quæ fecit, quod ipse esset Christus filius Dei. Sed ex his omnibus non intelligemus, qualis sit similitudo inter professionem Timothei in baptismo, & confessionem Christi. Item quorsum hæc Paulus adducat. Quidam sic putat congruere textui, Testatus est & confessus quod ipse solus sit saluator hominum, id quod nos in baptismo confitemur. Saluo interim melius sentientium iudicio, videtur hic esse huius loci sensus: Christus in pas-

Ioan. 18.

in passione sua rebus ac factis ipsis declarauit, veramque fuisse testatus est professionem suam bonam, quã antea verbis erat cōfessus. Dixerat antea sæpè oportere se esse in his quæ patris sui sunt, se ab illo missum ad saluandum quod perierat, se descendisse de cælo non vt propriã exereretur, sed Dei super salute hominũ voluntatem, se venisse vt quæreret gloriam patris, & daret animã suam pro ouibus suis: hanc professionem humano generi admodum salutarem in passione sua veracè rebus ipsis ostendit, prestiteritque. Quemadmodum igitur natus ad hoc dicitur, vt veracem Dei promissionem compleret, atque ita Deum veracem esse testaretur: sic suam professionem quam verbo antè expresserat, opere est testatus, & testimonio stabiluit. Vt autem rectius istud intelligatur, notandum quod veteri Ecclesiæ vsu nomen testimonij siue martyrij pertineat ad testificationem quæ fit opere, eoque maximo, nempe voluntaria morte: Confessio verò, ad testimonium quod verbis perficitur. Christus igitur id quod erat ante professus verbis, hoc opere cōtestatus est: Sic tu Timothee hoc cogita, vt id quod verbis in baptismo professus es, opere exequens ipso facto testeris, imò si necesse sit, etiam ipsa morte.

Sub Pontio Pilato. Hoc iudice Christus martyrium subiit, & hic proinde etiam comme-

Aa morã-

Luc. 2.
Ibid. 19.
Ioan. 6.
Ibid. 8.
Ibid. 10.

moratur, vt tēpus pāſionis ſignificetur: quod antiquitus per reges, ſacerdotes, prāſides deſcribi ſolet: vt liquet ex Luc. 2. & 4. cap. libris Regum & Machabæorum.

Vt ſerues mandatum. Illud nēpe, certa bonum certāmen fidei, ſiue potius totum quod de officio tuo tibi iniunxi. Sunt qui nomine mandati mādata pluraliter intelligunt. Forſē Apoſtolus nominē mandati per antonomāſiam intellexit mandatū dilectionis, ſicut ad Rom. 13. dicit: Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Et: Omnis lex in vno ſermone impletur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Chriſtus etiam dicit, Hoc eſt prāceptum meum: vt diligatis inuicem.

Galat. 5.
Ioan. 15

Sine macula irreprensibile. Gracē poteſt referri ad Timotheum: ſic Chryſoſt. & Theophilaſt. Neque vitā, neque dogmatum gratia aliquid maculæ contrahas, vnde reprehendaris merito. Pelagius & Oecumenius referunt ad mandatum: Maculat quodammodo & reprehendi facit mādata qui peccat. Et hoc placet, iuxta illud Iaco. 4: Qui detrahit fratri, detrahit legi. Ita maculat & reprehendi facit legem, qui eam non ſeruat; Maximè autem ſi ſit epiſcopus, per cuius malam vitā, vel dogmata, ſicut nomen Dei, ita etiam mandatum eius blaſphematur, & vituperatur miniſterium docentium & epiſcoporum. Sed cōtra primam expo-

expoſitionem obijcitur, quod nemo hic viuat ſine peccato, ergo Timotheus non erat omninō immaculatus, maximè cū vox Græca quæ hoc loco legitur, à Paulo non tribuatur hominibus, niſi in die iudicij: Ad Ephes. 5. non habentem maculam: Ad Coloffenſ. ſic quidam conſtruunt, Mandatum immaculatū irreprensibile. Poſſet nihilominus immaculatus dici à grādi macula: ſic habet cōmentarius Theodoro inſcriptus, ſine macula irreprensibile vſque ad apparitionem, pro eo quod eſt, ad illud reſpiciens, & illud expectans nihil diuinæ doctrinæ alienū admifcueris. Ad illud mādatum reſpiciens, cuſtodi ſine macula & irreprensibilem doctrinam. Pro huius loci intellectu, ſaluo ſaniori iudicio, notandus eſt ritus & ordo baptiſmi. Primum docēdus eſt catholicumenus, deinde baptizādus, & poſt fidem ac baptiſma prācipienda ſunt ea quæ obseruanda ſunt (tunc enim rectè præcipit Eccleſia, cum homo ſe ei tradiderit, & per baptiſmum ei incorporatus fuerit) ſicut ex verbis Domini rectè in vltimum caput Matthæi dicit Hieronymus, ita vt quodammodo baptizato dicatur: Ecce iam ſanus factus es, noli amplius peccare. Hoc præceptum nō ſolum verbis, ſed & cæremonijs baptizato proponitur, dum poſt ſignatum chriſmate verticem induitur veſte candida, & datur ei ardens cereus, diciturq; ei,

Ioan. 5.

Accipe vestem candidam, sanctam, & immaculatam, quam proferas sine macula ante tribunal domini nostri Iesu Christi, vt habeas vitam æternam, & viuas in secula seculorum, Amē. Hieronymus in epistola ad Damasum: Accipe lampadem ardentem, irreprehensibile, custodi baptismum tuum, serua Dei mandata, vt cum dominus veniet ad nuptias, possis occurrere ei vna cum omnibus sanctis in aula cœlesti, habeasque vitam æternam, & viuas in secula seculorum, Amen. Vtroque & candida veste & lucente candela designatur munda & exemplaris vitæ cōuersatio. Vestis candidæ qua induebatur baptizatus, meminit Dionys. Areopagita libro de hierarchia ecclesiastica cap. 2. Et Ambrosius libro de ijs qui mysterijs initiantur cap. 7. loquēs ad iam baptizatum: Accipisti post hæc vestimēta candida, vt esset indicium, quod exueris inuolucrum peccatorum, indueris innocentie casta velamina. Pontius Paulinus quoque in carmine:

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos,

Infantes niueos corpore, corde, habitu.

Et Lactantius in carmine Paschali.

Candidus egreditur nitidis exercitus vndis,

Atque vetus vitium, purgat in amne nouo:

Fulgentis animas vestis quoque candida signat,

Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Hinc & sabbatum primum à festo Paschæ
sabbatum

sabbatum in albis vocatur, quia tunc candidam vestem neophyti deponebant. Et Rabanus libro primo de institutis clericorum capite 29. Post baptismum, inquit, traditur Christiano vestis candida, designans innocentiam & puritatem Christianam, quam post ablutas veteres maculas studio sanctæ conuersationis immaculatam seruare debet ad præsentandum ante tribunal Christi. Ad hanc fortè cæremoniam alludit in epistola sua Iudas dicēs: Odientes eam quæ carnalis est maculatam tunicam. His præmissis videtur Apostolus vocare præceptum immaculatum & irreprehensibile, quia præcipit homini agere, vt in die iudicij immaculatus & irreprehensibilis appareat, quemadmodum præceptum temperatum & fortè vocari potest, quia temperatiam ac fortitudinem præcipit. Notum est quod leges à rebus præscriptis nomina sumant, vt lex repetendarum, lex sobrietatis, lex sumptuum. Cum itaque Apostolus Timotheum auaritiam, & cætera inde fruticantia vitia iuberet fugere; omnem verò sectari virtutem, vt vitam æternam, ad quam à Deo vocatus est, & ad quam sese ab omni contentione liberum spondit in baptismo consequi queat: constringit eum terribili testimonio & Dei resuscitatoris mortuorum, & Christi, qui suum votum ac professionem sub Pilato opere compleuit; vt id præ-

ceptum quod baptizato traditum est de exhibendo se immaculatum & irreprehensibilem, Christo diligenter custodiat vsque ad ipsius Christi aduentum. Nec mirum Apostolum in hac re pro Timotheo sollicitum esse, cum idem etiam de seipso alibi faciat; Vt inueniar, *Philipp. 3.* inquit, in illo die non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed iustitiam quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est iustitia ad cognoscendum illum, etc. si quo modo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis, etc. si quo modo comprehendam in quo & comprehensus sum à Christo Iesu. Et pro Corinthijs petit, vt confirmet eos Deus sine crimine: quos *1. Cor. 1.* & ait despondisse se vni viro virginem castam exhibere Christo, etc. Ad Philippenses 1. vt sitis sinceri & sine offensa in diem Christi. Sic ad Colossenses 1. Nisi rara itaq; virtus esset & difficilis nõ tot inculcationibus & obtestationibus vteretur Apostolus.

In aduentum: Græcè est apparitionem. Frequentissimus est Apostolus sicut & tota scriptura in inculcando secundo Christi aduentu, tum quia is est præcipua sanctorum spes & consolatio, qua omni tempore indigent ob miras Sathanæ, carnis & mundi technas, tribulationes, insultationes, ac similia. In hoc enim mûdo requiem non esse scientes ex Christi apparitione toti pendunt: tum quia huius diligens medita-

meditatio contra concupiscentiam est summe necessaria, iuxta illud: Cõfuge timore tuo carnes meas: tum quia præcipua est euangelicæ doctrinæ pars: Appropinquauit regnum cœlorum. Et sicut in veteri lege omnia designabant & prænunciabant incarnationem Christi, ita totum quod nunc agitur à pijs in ecclesia huc tendit, vt compleatur secunda petitio orationis dominicæ, Adueniat regnum tuum. *Matth. 6.* Possit imperito lectori videri tanquam Paulus Apostolus tali locutione significare vellet Christum fuisse vterum viuentem Timotheo, sed hoc in secunda epistola ad Thessalonicenses satis refutatur. Quo igitur sensu dicitur Timotheo, serua mādaturum vsque ad Christi aduentum? Quia ei præcipitur vt seruet vsque ad exitum ex hac vita. Sic Chrysostomus cum suis: hoc est, inquit, vsque ad cõsummationem tuam, vsque ad exitum. At non ita dixit, sed vsque ad aduētum, ait, vt illum magis exsuscitet. Augustinus clarè explicat epistola 80. ad Esichium, quomodo intelliguntur tales scripturæ locutiones. Tunc unicuique, inquit, veniet dies ille, cum venerit ei dies, vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die, ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inueniat domini aduentus: Imparatum autem inueniet ille dies, què imparatum inuenierit suæ huius vitæ vltimus dies.

Et fortè scriptura tali sermonis formula libenter vtitur, quia melius capiunt homines totius hominis, quam solius animæ iudicium, ac vt fides resurrectionis inculcetur, & sit quisq; in hac vita sollicitus, quia ex ea in extremo iudicio omnes iudicabuntur. *Quem*, Græcè quam, scilicet apparitionem. *Suis temporibus*, à Deo decretis & definitis, ipsi soli notis. Hoc addit (vt annotant Græci) ne contristetur quod nōdum adfit domini aduentus. Præcipites sumus omnes ac curiosi, & diem ferè horamq; Deo præfigere volumus more sacerdotū illorum Bethulienfium, de quibus in libro Iudith: & mœrore conficimur, si tempore quod nos imaginamur, non eueniat id quod petimus. At si cogitemus Deo soli notum esse tempus, & omnia congruo, oportunoque tempore ab ipso fieri, hanc anxietatem & dolorem facillè deponemus. *Ostendet*, id est, reuelabit vel exhibebit.

Iudith 7.
& 8.

Beatus: Græcis additur articulus, ille beatus. Rectè beatus, qui tanta beatitudine plenus est, vt eam super electos etiam copiosè sit effusus. Vide suprâ ad illud capitis primi, gloriæ beati Dei. *Et solus potens*: Græcè est substantiuum *δυνας*, quod sarrapam vel principem significat. Et deriuatur etimologia Græci substantiuui à potentia, quæ *δυναμις* dicitur. Hoc, inquit Chrysofostomus, rursus ad solatium discipuli

puli dicit, vt ne metuat, nève admiretur mortaleis reges. Tunc reges oppugnatores fidei videbatur beati, & magni principes magnæq; potentia: Contra dicit Apostolus, Illi nec verè beati, nec principes sunt, sed solus Deus. Verū nōnne Apostolus alibi dicit omnem potestatem esse à Deo, & principes esse Dei ministros? *Rom. 13.* Ambrosij commentarius hunc scrupulum remouet: Solus est ipse qui propriam, & à nullo habet acceptam beatitudinem arque potentiam, dominatum & regnum, nec non immortalitatem. Alij intelligunt, solus perfectè princeps & potens est, solus rex regum & dominus dominantium.

Qui solus habet immortalitatem: Ad differentiâ regum terrenorum dicit qui mortales sunt: At Deus est rex immortalis. Sic Chrysof. in prima expositione: Aut secundo solus habet immortalitatem, ita vt nec angeli, nec animæ habeant immortalitatem ex se vel perfectè, vel sicut Hieronymus dicit libro secundo contra Pelag. capite 12. quia per naturam habet non per gratiam sicut angeli. Præterea (vt ait Augustinus libro tertio contra Maximinum) in omni mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea, quod nō erat. Solus autem Deus immutabilis.

Et lucè habitat inaccessam. Sed (vt dicit Oecumenius) Deus ipse lux est inaccessa, quomodo igitur

igitur eam habitat? vides cum magnū aliquid de Deo dicere volumus, quomodo lingua ipsa deficit. Metaphoricē dictum est habitat: Ipse est lux spiritalis. *Inaccessam*: Accessione corporali ac motu, quod explicans subdit.

Hic sensus maxime placet.

Quem nullus hominū, oculis corporis vidit, scilicet secundum substantiā; nam per subiectam creaturam oculis corporalibus videtur: sed nec videre potest. Sicuti autem inuisibilis est, ita & incorruptibilis. Qui videntur, reges temporarij sunt, qui non videtur, æternus. Ita Augustinus ad Italicam epistola sexta. Nam si mentibus, inquit, piorum esset inaccessibleis non diceretur, Accedite & illuminamini. Et si mentibus esset inuisibilis, nō diceretur, beati mūdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Videbimus eum sicut est. Notanter dicit Apostolus, quem nemo hominum vidit, non loquens scilicet de angelis, sed de hominibus, nec de visu intellectuali, sed corporali, quanquam Augustinus lib. 3. cōtra Maximinum cap. 9. & 12. generaliter accipit visionem, etiam pro intellectuali: & inaccessibleam lucem pro ea quæ nec spiritali gressu ab homine adiri potest: Nō, inquit, dixit Apostolus, nemo hominum poterit, sed nemo potest. Poterit enim homo, sed tunc æternum erit fidelium præmium. Et infra cap. 12. Et quomodo erit verum, Accedite ad eum & illuminamini, nisi quia hoc nemo potest,

Psal. 33.

Matth. 5

1 Ioan. 3.

Psal 33.

potest, si de quisquam præsumpserit, sed si ipse donauerit? Sic concione 6. in Psal. 118. Dictum est, inquit, Deus lucem inhabitat inaccessibleem; Et audimus tamen, Accedite ad eum & illuminamini, quæ vtique soluitur quæstio vt inaccessibleis sit viribus nostris, accedatur autem ad Deum muneribus suis. Quomodo verò aliqua ratione etiam per corpus sit Deus videndus post resurrectionem, sicut anima rationalis dicitur videri in motibus suis, tractat Augustinus 22. de ciuitat. Dei cap. 29. Vide quoque epistolam 112. ad Paulinam de videndo Deo, vbi ostendit illud, Nemo hominum vidit, intelligi de viuēte vita animali, propter Moysen & Paulū: Nā Christus, qui prouidebat Deum in conspectu suo semper (de quo lege cap. vlt. libri 4. de consensu Euangelistarum) non est purus homo: Vnde ad Galath. Ab homine, inquit Apost. non didici euangelium. Arbitrantur nonnulli Apostolum hic loqui contra scholam Simonis, quæ multa de angelis & virtute eorum iactitabat, sed & ignotum quendam patrem inducebat: Sed quoniam & angeli ab Apostolo inuisibiles dicuntur, non videtur istud propriè contra illos adductum.

Verum videndum de qua persona hic fiat mentio: Commentarius Ambrosio inscriptus refert ad solum patrem, quem in vereri testamento apparuisse negat, sed solum filium. Sed hoc ex

Psal. 33.

Exod. 33.

2-Cor. 12

Psal. 15.

Galat. x.

hoc ex scripturis rectè cōfutat Augustinus libro 2. de Trinitate cap. 18. Et germanus Ambrosius in illud Luca 1. Apparuit angelus, etiā Spiritum sanctum, & Patrem per subiectam creaturam apparere docet. Augustinus igitur de tota Trinitate putat intelligendum: Omnia enim hæc tribus personis communia sunt, libro 3. contra Maximinum capite 12. & libro 1. de Trinitate capite 6. vbi rectè admonet, etiamsi expressè diceretur solus pater, rex regum, non debere intelligi seclusum Spiritum, aut Filium, sed ea tantum quæ sunt alterius naturæ: sicut ibi nemo nouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, non excluditur Pater, aut Spiritus. Et Ecclesiast. 24. Gyrum cæli circumiui sola, ibi Pater non excluditur. Quod & ipsum Græci hoc loco diligenter admonent. Et putat Oecumenius dictiunculam (solus) additam ad discrimen eorum, qui dicuntur dij & non sunt. Hoc quidem rectè, Ioan. 17. vbi apud Ioannem dicitur Pater solus verus Deus (vti pulcherrimè interpretatur Cyrillus in eum locum, & libro decimo thesauri capite sexto, qui capite vltimo libri quarti thesauri dicit etiam hoc sensu solum patrem habere immortalitatem, quia à nullo habet, filius autem naturaliter ex patre habet.) Sed hic videtur magis respici ad terrenos, visibiles atque mortales reges. Posset & illud (vidit) intelligi pro præ-

1. Cor. 2.

Ioan. 17.

pro præfenti positum, quem nullus hominum videt, siue videri consuevit.

Honor, hoc est, gloria & imperium sempiternum; Si imperium eius sempiternum, siue æternum est, ergo non patietur semper inultas iniquitates, non patietur bonos irremuneratos: ergo certo quoque tandem apparebit. Imperium & honor temporalium Regum modico temporis interuallo durat. Dei autem imperium est sempiternum. Verum meminerimus hic oportet eius, quod admonet Augustinus in epistola ad Paulinam: Primum mihi videtur plus valere in hac inquisitione viuendi, quam loquendi modum: Nam qui didicerunt à Domino Iesu Christo mites esse & humiles corde plus cogitando & orando proficiunt, quam legendo & audiendo. Et capite vigesimo, sic habet: Cauendum est, inquit, ne dum altercando quærimus vestigare quomodo possit videri Deus ipsam pacem sanctificationemq; perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum.

Diuitibus. Superius disputauerat de vitijs cupientium ditescere, nunc de diuitū virijs agit, cuiusmodi aliquot Ephesi, quod oppidum potens erat & opulentum, & in reliqua Asia, Christiani erant: Nam hi initio ferè pauperes fuisse videntur, vt primæ ad Corinthios primo dicitur, Non multi potentes, non multi igno-

Epist. 112
cap. 1.

Matt. 23.

Hebr. 12.

IN I. AD TIMOTHEVM

ti nobiles, etc. Sic Actuum 19. dicitur: Quidam autem de Asia principibus, qui erant amici Pauli, miserunt, etc. *Huius seculi*. Aptissime, huius seculi, dixit: Sunt enim & alij in futuro seculo diuites, vt qui ferunt fructum centesimum, quos dominus in Deum diuites vocat.

Matt. 13.
Luc. 11.

Non altum sapere, id est, ne elato sint animo, ne magnifice de se sentiant. Nihil enim (vt ait Chrysostr.) ira supercilium attollit, nihil ita superbiam & arrogantiam gignit, vt opes.

Neque sperare in incerto diuitiarum. Et hic est alter diuitum morbus, quod putent nihil sibi posse nocere, nihil aduersi accidere, quia diuites sint; ex quo nascitur arrogantia & fastus ceterorum, vt contra spes in Deo superbia tollit. Precipit igitur Apost. vt non sperent in incertis diuitijs, q, ex eo spes vana sit, quæ re fluxa & instabili nititur. Dicuntur autem diuitiæ incertæ, quia incertum est quandiu eas sis possessurus. Aut enim illæ tibi, aut tu eis dum minimè credes, subtraheris. Multipotentes, inquit Ecclesiasticus, oppressi sunt validè, & gloriosi traditi sunt in manus alterorum. Si igitur aduertamus, quam sint infirmæ & instabiles huius mundi diuitiæ, quam cito hinc sit emigrandum, non facile in eis spem nostram collocabimus. Nam hic fit vt spem in diuitijs collocemus, quod longam nobis semper vitam polliceamur, semperque opes has nobiscum permanuras, in eisq;

Cap. II.

in eisque beatitudinem nostram collocemus. Nam tamen aliam futuram vitam non ignoremus, quia tamen procul adhuc abesse videtur, haud magni eam facimus. Vnde rectè Ambrosius: Diuitiæ, inquit, superbos faciunt, quasi immortalitatem polliceantur. Contemptim itaque Apostolus de diuitijs loquitur, vocans eas huius seculi, miseri scilicet & instar bullæ seu momenti transeuntis; & incertas merito, quia etiam in hoc seculo cito & sæpè eripiuntur. *Sed in Deo viuo*, id est, Præcipe, vt scilicet sperent in Deo, ab eo scilicet pendentes, qui diuitias dat cum voluerit, & subtrahit eas etiam electis suis. Scitè ad dit, viuo, pereunt enim diuitiæ, nec permanent: Deus vnus est, & stabilitè assistit eis qui in se sperant. Ambrosij commentarius viderur illud, Deo viuo, ad Christum resurgentem referre, quasi diceret: In Christo, qui resurrectione sua æternam vitam nobis pollicetur, quod diuitiæ quas auferre nobiscum non possumus, nemini præstant.

Qui præstat nobis omnia. In authore itaque diuitiarum, non in ipsis diuitijs est sperandum. Is quippe abundè nobis subministrat omnia. Pulchrè, ait Chrysostr. dixit, affluenter omnia, conuersationes annuas, virèque significas aërem, aquam, lucem, & cætera omnia. Refert (vt apparet) omnia non ad diuitias, quasi omnes abundè habeant: sed ad ea bona quæ in elementis

mentis sunt omnibus communia. Omnes sole, omnes aëre & vere similibusque perfruuntur. Solem enim suum, Euangelio teste, oriri facit, & pluit super iustos & iniustos: quæ utiq; meliora sunt bona, quam magna auri & argenti copia, & ex quibus fructus ac voluptas est maior, quæ quia omnibus adsunt, à diuitibus contemnuntur, cum tamen eis carere non possint. Oecumenius & Theophilact. intelligit, quod Deus præstet communiter omnibus sufficientiam rerum externarum quantum ad se pertinet, licet auaritia similibus cum potentatu multa communia faciat propria, & quod erogari deberet recondat. Intelligit Calvinus qui præstat nobis omnia affluenter, quæcunque possidemus affluenter. Si copia rerum nobis suppeditat, ex eo est.

Acto. 17. *Ad fruendum*: Cibo & lætitia implet corda. Lætificare vult homines donis suis. August. ser. 5. de verb. domini: Omnia, inquit, & temporalia & æterna, sed magis ad fruendum, æterna: ad vtendum, temporalia tanquam viatoribus: ad fruendum æterna tanquam habitatoribus: Temporalia, vnde bona faciamus, æterna vt boni efficiamur. Haymo, Omnia, inquit, temporalia, vt illis sic vtamur in præfenti, vt perueniamus ad fruendum æternis.

Bene agere, &c. Præcipe, inquit, vt recedat ab his vitijs, sed recta agant, nec simpliciter recta agant,

agant, sed diuites fiant in bonis operibus: sicut Act. 9. Tabitha plena erat operibus bonis & eleemosynis quas faciebat. Calvinus ita interpretatur bona opera: quasi diceret, opera proximis bona & vtilia. De quibus tamen etiã agat Apostolus, simpliciter tamẽ bona opera appellantur ad Rom. 2. & 2. epistolæ Petri 1. & alijs locis, quibus bonorum operum fit mentio, vbi Caluini commentarius locum habere non potest. *Facile tribuere*, hoc est, impartiri egèribus opes. Hæc est enim scripturæ sacræ liberalitas indigentibus subuenire. Addit, *Facile*: Hilarem enim datorem diligit Deus. Ne dicas ergo amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum statim possis dare: Nam vt vulgari dicto celebratum est, bis dat, qui cito dat. Facilitas est, si cito & hilari vultu des quod non nihil profit. *Communicare*, hoc est, beneuolos amicos, faciles & absque fastu proximis se præbere: Per communicantes, ait Theophilactus, societatis amantes. & humanos intellige, quibus cæteri despiciant non habentur. Sic & cæteri Græci. Sunt quidam asperioris & durioris ingenij, cum quibus nemo vel rari conuenire possunt: hi non communicant: vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater, Prouerb. 18. Haymo: Cõmunicare, inquit, est mortales se recogitare, & socios esse alijs hominibus in fragilitate. Ita August. serm. 5. de

verbis domini, Communicet, id est, inquit, patres suos mortales agnoscant.

Theaurizare sibi, Hoc modo, inquit, recon-
 dunt sibiipsis fundamentum bonum: vbi bonum est fundamentum, omnia sunt firma & inconuulsa. Haymo verò thesaurizare interpretatur, diuitias sibi preparare in futurum, faciēdo amicos de mammona iniquitatis, iuxta quod dominus ait: Thesaurizate vobis thesauros in cælo, etc. *In futurum*, pro seculo futuro. Explicat quorsum, vt, inquit, *Apprehendat*, siue assequatur, *veram vitam*, hoc est, æternam. (Sic enim Græci legunt) Hęc enim vita vanitas est & mors potius dicenda quam vita: Hęc est ergo, inquit August. serm. 5. de ver. dom. falsa vita. Apprehēda est ergo vera vita, migrandæ sunt facultates nostræ ad locum veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus, quod hîc damus. Quēadmodū ergo stultus est ille, qui scit se in alium locum debere migrare, vbi non inueniet nisi quod præmiserit, nihil tamen vult illuc præmittere, ita stultus est qui hic nihil dat ex diuitijs suis, vnde illic sustentetur. Rectè hic annotat Chrysostomus bona opera efficere, vt vera vita perfruamur. Et Theophilactus: Bonorū, inquit, operum peractio, quam & fundamentum nominauit, vitam æternam sibi cōciliare potest. Explicat idem pulchrè Oecumenius, Propter hanc, inquit, sanè vitam (scilicet æternam)

nam) reconddendum est bonū fundamentum. Quomodo autē hoc esse poterit? Si in hac vita bonis operibus incumbendo reponamus nobis huius vitæ fundamentum. Bonorū namq; operum actio, quam & fundamentum nominauit, illius fruitionem conciliare potest. Hęc Oecumenius. Sic & Thomas: Thesaurus, inquit, spiritualis est congregatio meritorū, quæ sunt fundamentum futuri ædificij, quod nobis preparatur in cælo: quia tota præparatio futuræ gloriæ est per merita, quæ acquirimus per gratiam, etc. Ex doctoribus istis, & ipso prætereà contextu manifestū est bona opera æternæ vitæ fundamentum ab Apostolo constitui: ex quo clarè consequitur bona opera esse aliquo modo causam veræ vitæ. Idēd Calvinus interpretatur fundamentum, id est, stabile & verè fundatum, sed sine vllo respectu ad illud quod super fundamentum ædificatur, cum Apostolus dicat opera bona esse fundamentum in futurum, pro futuro tempore, vt vera vita acquiratur & superstruatur, sicut 2. ad Corinthios 5. dicit Apostolus, nos superueftiendos gloria corporis, si hic vestiti non nudi inueniamur. Quod inde, inquit Calvinus, inferunt Papistæ, nos igitur bonis operibus vitā æternam promereri, nimis friuolum est: quia, inquit, vix centesima ex parte officio suo satisfaciunt etiam perfectissimi. Indigna est nostra benignitas;

nitias, quæ in rationem corâ Deo veniat: Imò si ad calculû nos vocaret Deus, nemo erit qui non conturbetur: adeò longè absumus à plena solutione. Sed postquam nos gratuito sibi reconciliauit Deus, officia nostra qualiacunque sint, sic accepta habet, vt indebita mercede dignetur. Proinde remuneratio non ex meriti ratione pender, sed ex liberali Dei acceptatione: adeoq; fidei iustitiæ non repugnat, vt eius sit quasi appendix. Hæc Calvinus.

Contra hæc primò dicimus, iustos etsi sæpè peccent, tamen in multis operibus officio suo maxima ex parte satisfacere, quanquam bonum nunquam perficiant. Quod patet ex eo, quia secûdum Apostolum iustitia legis impletur in eis qui non secundum carnem ambulat: Rom. 8. Vnde Ioannes pronuntiat, quod fidelis vincit 1. Ioan. 5. mundum, & peccatum ei non dominatur, etc. Rom. 8. Docet hoc Ambrosius suprà citatus ex apologia Dauid, quod bona, inquiens, opera in iustis præualere & malis præponderare. August. libro secundo de peccatorum meritis & remiss. cap. 14. & 15. habet multos esse perfectos cursores, & propinquos perfectioni, etsi non perfectos: Regnat in multis charitas, & paulatim Galat. 2. minuit cupiditatem, sicut ait Paulus: Viuit in me Christus. Secundò dicimus bona ista opera & legis impletionem esse fidei iustitiâ, non solum eius appendicem: vnde Apostolus dicit legem

legem statui per fidem; & gratiam regnare per iustitiam in vitam æternam; & nos seruire in nouitate spiritus: Hinc Augustinus, Fides impetrat, quod lex imperat. Tertio, necessariam quidem esse remissionem peccatorum etiam minimorû, vt ad vitam perueniatur æternam, vt Hilarius dicit lib. 2. contra Iulianum cap. 8. sed remissis peccatis etiam maximis remanere adhuc opera præmio digna, sicut pulchrè dicit Augustinus libro quæstionû ad Dulcitium, quæst. 5. verissimè, inquit, dictû est: Inueni Dauid virum secundum cor meum, quia licet secundum cor Dei non esset quod ille peccauit, tamen secûdum cor Dei fuit, quod pro peccatis suis congrua pœnitèria satisfecit. Hoc ergo solum in illo secundum cor Dei nõ fuit, quod illi Deus non imputauit. Hoc itaque ablato, id est, non imputato, quid remansit nisi vnde verissimè diceretur, Inueni Dauid virum secundum cor meum? Certè manifestum id est ex Apostolo Petro, cui quod Christû securus esset, promissum est quod futurus sit seculi iudex & hæres vitæ æternæ. Per negationem quidem hæc omnia impediuit, sed negatione remissa, rursus ea Christi affectatio præmiû suum recuperavit. At in minutis peccatis etiâ opus est remissione, quibus ablatis indubiè manent opera digna præmio, imò opera ipsa bona tãti sunt apud Deum momenti vt venialium remissionis

Rom. 3.
Rom. 5.
Ibid. 7.
Conc. 16
in Psal.
118.

1. Reg. 13
Act. 13.

1. Reg. 16
Act. 13.

missio eorum inuitu tribuatur, quemadmodum testatur Augustinus de corrept. & gratia cap. 13. Tunc, inquit, pro bonorum operum meritis iusto iudicio etiam ipsa misericordia tribuetur; scilicet qua non imputabitur peccatū. Contra ait libro 3. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 3. In quibus non est fides, filij sunt diaboli, quia non habent in interiore homine cur eis dimittatur, quicquid hominis vel infirmitate, vel ignorantia, vel omnino aliqua mala voluntate committitur. Et hoc ipsum Christus testatur, dicēs: Dimittite & dimittetur vobis. Cum igitur Christus pronunciet, eleemosynam mercedē apud Deum habere, & quod reddet in die iudicij unicuique secundum opera sua, vitam æternam operantibus bonū, quodq; in die iudicij laudabit seruos fideles & bonos, etc. (ex quo liquet eleemosynas dici fundamentum, quia merentur vitam & impetrant veniam) nihil dubitant veteres dicere opera bona esse merita vitæ æternæ. August. cōtra duas epistolas Pelagianorum lib. 3. cap. 7. Minor, inquit, iustitia facit meritum, maior fit præmiū. Et in epistola ad Sixtum: Stipendium, ait, iustitiæ vita æterna: Et cōcilium Arausicanum, debetur merces bonis operibus si fiant. Clarum ergo est hæreticum esse huius loci Caluini cōmentarium, quia bona opera præcipua ex parte legi satisfaciūt, & tanti fiunt à Deo vt minutis pecca-

peccatis, imò & maioribus veniam impetrēt: Ablatis igitur peccatis in vigore suo permanēt, & debetur eis vita. Meriti autem nomen non perdunt ob modicum imperfectionis, sicut nec boni nomen, sanitatis vel luminis perditur ob modicum mali, infirmitatis vel tenebrarum. Si ergo iuxta Philosophos res appellanda est ab eo quod in ea excellit ac superat, certē sanctorum opera bona & legi consentanea, ac proinde meritoria vocari debent. Connexa sunt enim semper legis obseruatio & meritum. Stulta est Stoicorum sententia omnia peccata esse paria. Commentarius Pelagij interpretatur fundamentum esse vendere omnia & dare pauperibus: id quod vult esse præcepti, nimirum iuxta dogma suum falsum, sed quod ex hoc ipso Apostoli loco D. Augustinus epistola 89. ad Hilarium refutat, vbi nominatim interpretationis huius Pelagianæ, & quodammodo huius loci meminit, dicēs quosdam asserere, Apostolum hic docere, vt diuites thesauriscent fundamentum bonum, id est, omnia vendant: sed eos inde refellit, quod Apostolus domos diuitum sic instituat, vt permittat ibi vxores, filios, & seruos, qui omnes à pauperibus ali nequeunt. Inspiciatur ea epistola.

O *Thimothee*. Iterum redit ad mentionem falsæ doctrinæ, quia vehemētissimè hæc res Paulum angebat. *Depositum serua*. Oecumenius, per

depositum accipit præceptum Dei Timotheo à Paulo propositum, aut gratiã spiritus quam per ordinationem acceperat: Eãdem gratiam & Calvinus intelligit. Verũ si ad id quod agit Apostolus aduertamus & loca similia infrã alleganda, videbimus hic fieri mentionẽ doctrinã, quam vocat depositum, quia cõmissa erat Timotheo. Chrysostomus: Caue, inquit, ne minuas, non enim tua, sed aliena sunt quã seruanda accepisti. Eodem quoque modo Theophylactus generaliter exponit pro omnibus præceptis: sed dum præcipiunt non imminui, satis indicat se de doctrina loqui: Nullam partem doctrinã patiaris auferri, nam de non recipienda noua doctrina, statim subdit. Similiter Pelagius fidei depositum interpretatur. Et Haymo: Deposítum, inquit, id est, gratiam fidei, & sapientiam quam tibi commendaui. Similis locus est in secunda epistola ad Timotheum cap. 1. Formam habe sanorum verborum quã à me audisti in fide, & in dilectione, in Christo Iesu bonũ depositum custodi, etc. Et cap. 2. Quã à me audisti, per multos testes hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Et infrã: Sollicitè cura te ipsum, etc. rectè tractantem verbum veritatis: Prophana autem & vaniloquia deuota, ipsã penè verbis utitur. Ex quo patet & nomẽ depositi significare apud Apostolũ doctrinam,

nam, atque eam solere per manus tradi. Notandum etiam episcopos constitutos esse doctrinã custodes, vt ne minimam quidem eius partem tolli patiantur, quemadmodum pulcherrimè Basilius libro 7. Custodes, inquit, sunt depositi, non alicuius doctrinã inuectores. *Deuitans*: Vt non est permittendum diminui quicquam de sancta doctrina, ita nec ferendum est, vt noui ac peregrini quippiam in eam inuehatur. *Nouitates*: Græcè nunc est inanitates seu vanitates, atq; ita legunt Theophylactus & Oecumenius. Admonet tamen vterque Chrysostomũ legere nouitates, quam lectionem habet & Augustinus & Pelagius, ac ceteri ferè omnes veteres, non hoc tantum loco, sed & 2. capite posterioris ad Tim. epist. vbi mirum est nostrũ interpretem reddidisse vaniloquia. Susplicari lubet mēdosum habuisse codicẽ, aut alioqui inaduertẽtia lapsum: quod ob Græcarum vocum inter se affinitatem facillimum fuit. Siquidem *καινοφωνία*, si per diphthongum scribas, nouitates vocum significat: sin absq; diphthongo, varietates seu inanitates. Certè frequenter scriptura sacra hæreticam doctrinam nouitatis nomine significat. Hinc apud Ioannem, Non mādatur nouum scribimus vobis. Et: Quod audistis ab initio permaneat in vobis. Similiter & Petr. epist. 2. & Iudas in Canonica. Idem designat Paulus

Hist. Tripart. cap. 35. & lib. 4 apud Theodō. rerũ c. 19

2. Ioan. 5° Ibid. 7.

Cap. 2. & 6.

supra per aliter docere, seu per diuersam doctrinam. Catholica doctrina iam inde à mundi fuit exordio, ac temporis progressu latius explicata est: At quilibet hæresis recens semper est quorundam inuentum. Vnde Chrysol. in illud Marth. 13. Inimicus homo superfeminavit zizania. Diabolus, inquit, nisi prius videat, quid sibi sequendum sit, aut quibus insidiandum, cum quid faciendum sit nesciat, nec conatur quidè: Ideò post Prophetas pseudopropheta, post pseudoprophetas pseudoapostoli apparuerunt, post Christum Antichristus apparebit. Nostri ergo interpretis lectio est retinenda, tametsi verū sit vanas etiam & inanes esse huiusmodi doctrinas. Distiunculam, *uocum*, referunt quidam ad ipsa vocabula, ut hic iubeat Apostolus nouas voces & prophanas vitare, quales erant multæ apud familiam Simonis Magi, ubi introducebantur barbara nomina principum, quibus simplices territabant. Vide Epiphanium, Hieronymum, August. de nomine Abraxas, de Combo Valétini, de nominibus trecentorum sexaginta quinq; principum, quæ habebant Gnostici & similibus.

Alij intelligunt per nouitates uocum, non tam voces & sermones novos, quã noua dogmata, nouamque doctrinam. Augustinus tract. 97. in Ioan. vtrunq; intelligere videtur, & voces prodigiosas, atque nouas doctrinas, sed magis doctrin-

doctrinas. Annotat autem Apostolum dixisse prophanas nouitates uocum, quia sunt quædã nouæ voces valde religiosæ ut trinitatis, consubstantialis, Christianus, monasteriũ, liberum arbitrium, transubstãtiatio, theotocos, & multæ similes quæ in scripturis non inueniuntur, explicat tamen veritatem fidei. Sic habet Augustinus. Omnes insipientissimi hæretici qui se Christianos vocari volunt, audacias signætorum suorũ, quas maximè exhorret sensus humanus, hac occasione euangelicæ sententiæ colorare conatur, vbi dominus ait: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare Ioan. 16. modo: quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus sanctus, quæ palam docere atque prædicare quantalibet feratur audacia, spiritus erubescit immundus. Hoc Apostolus in Spiritu sancto præuidens, ait: Erit enim tempus cum sanam doctrinam, non sustinebunt, sed secundum desideria sua magistros sibi coaceruabunt prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertentes, ad fabulas autem conuertentur. Illa enim secreti furtique commemoratio quæ dicit, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiue dulcedinem, pruritus facit audientibus in auribus spiritaliter fornicantibus, sicut pruritu quodam libidinis etiam in carne corrumpitur integritas castitatis. Audite itaque Prouer. 9

2. Tim. 2. Apostolum talia præuidetem & cavitanda salubriter admonerem, Prophanas, inquit, verborum nouitates deuota: multum enim proficiunt ad impietate, & sermo illorum, ut cæcer serpit. Et non ait, verborum nouitates, sed addit prophanas. Sunt enim & doctrine religionis congruete verborum nouitates, sicut ipsum nomen Christianorum, quando dici coeperat, sicut scriptum est: In Antiochia enim primū post ascensionem domini discipuli appellati sunt christiani, quemadmodū legitur in Act. Apost. Et xenodochia atque monasteria postea sunt appellata nouis nominibus: res tamen ipsæ & ante nomina sua erant, & religionis veritate firmantur, quæ etiam contra improbos defenduntur. Aduersus impietatem quoque Arrianorum hæreticorum nouum nomen Patris Homouision condiderunt, sed non rem nouam tali nomine signauerunt. Hoc enim vocatur homouision, quod dicitur: Ego & pater vnū sumus, vnus videlicet eiusdemque substantiæ. Nam si omnis nouitas prophana esset, nec à Domino diceretur, Mandatum nouum do vobis, nec testamentum appellaretur nouum, nec cantaret vniuersa terra canticum nouum. Sed prophana sunt verborum nouitates, vbi dicit, Mulier inspiens & audax: Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiue dulcedinem. Ab hac pollicitatione falsæ scientiæ prohibet etiam illo loco Apo-

Apostolus, vbi dicit, O Timothee depositum 1. Tim. 6. custodi, deuotas prophanas vocum nouitates, & contradictiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt: Nihil enim sic amant isti, quam scientiam promittere, & fidem rerum verarum, quas credere paruuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere.

Prophanas, id est, irreligiosas. Augustinus interpretatur tanquam distinctionis causa addatur. Et hoc quidem verum est si de vocabulis agatur: At si de sententijs & dogmatibus, sicut est verisimilius, tunc non sentit Apostolus aliqua esse dogmata recenter post se inuenta, quæ religiosa sunt, sed eo ipse esse prophana, & à deo nos abducere, quo noua sunt & recenter inuenta. Sic Oecumenius in secundam epistolam capite 2. prophanas vocum nouitates intelligit, si quid noui, inquit, fuerit in prædicatione inductum ex recentiore inuento omnino vitiosum est & prophanum. Et secundū Theophilactum Chrysostomus vocum nouitates accipit pro recentibus ac nouis quibusdam adhortationibus, seu (ut alij vertunt) instructionibus. In secunda epistola huiusmodi nouitatum dat Paulus exemplum, mortuorum resurrectionem iam esse factam. Et Chrysostomus in eundem locum, Cum quid, ait, noui fuerit inuentum, semper noua id parturit, in finem

Loco iā citato.

rūsq̄ue fit error eius, qui tranquillam fidamq̄ stationem littoris (ecclesiæ videlicet) egressus, per deuia cœperit deuiare. Denique & hæcenus potest nouā doctrina prophana vocari, quia ferè semper aliquid apertè prophanū adiunctū habet, vt familia Simonis, innominandas turpitudines, & non esse mortuorum resurrectionem. Et hodie hæretici leges Ecclesiæ nō obligare, nec vota castitatis esse seruanda, solam fidem iustificare & his similia prædicant. Docet itaque meritò Apostolus has doctrinas deuitandas, nec quoquo pacto in Ecclesiam admittendas, vt depositum integrum ac illibatum conferuetur, nec ei quicquam addatur, demūsq̄ue operam vt neque nos, neque cæteri diuersis illis doctrinis consentiant, quod fiet, si hæreticos nec admiremur aut suspiciamus, nec eos alloquio, aut libros eorum lectione dignemur. Pulchrè hac de re Tertullianus, cuius verba mox subiiciemus. *Et oppositiones*: Oppositio, secundū Chrysostomum & Oecumenium, est obiectio aliqua ad quam non oportet respondere ob absurditatem. An igitur verat Apostolus respondere hæreticorum argumentis? Minimè, sed vult eum non moueri obiectiōibus, quas faciunt contra veritatem sub magnificis & gloriosis scientiæ & veritatis titulis. Vult eum ita disputare, vt nec sibi nec alijs sit periculū.

Hoc

Vide
Thomā
2. 2. q. 10.
artic. 7.

Hoc modo itaque vitantur argumenta, si quis eis nō moueatur, alioqui & Apostolus in epistolis suis Iudaizantibus, ac alijs erroribus laborantibus responderet. Et omnes doctores veteres magno cum fructu fidem defenderunt, & hæreticorum argumenta diluerunt. Quare non moueant te, inquit, oppositiones eorum, etsi sint colorata nomina scientiæ, quia falsò sibi hoc nomen vsurpant. Nam, vt ait Chrysostomus, vbi fides nō est, ne scientia quidem. Quando aliquid proprijs cogitationibus gignitur, scientia non est. Et mox: Vides, ait, vt rursus admoneat, non cum huiusmodi passim conferendas manus? Deuitas, inquit, obiectiōnes: Sunt igitur obiectiōnes quibus neque respondendum est. Cur id? quia deijciunt à fide, neque fortiter ac firmiter stare permittunt. His proinde omisissis fidem teneamus quæ petra fixa est infracta atque inconcussa.

Quam quidam promittētes, id est, falsam scientiam profitentes, exciderunt, id est, relicta fide aberrarunt à scopo, siue exciderunt à scopo, qui est fides: Finis enim & scopus religionis ex fide habetur. Dum ergo falsam suam scientiam profitentur, reliquerunt fidem, & totam religionis substantiam. Falsam scientiam stultè interpretatur Pelagius artem Dialecticam per quam videbar se ab Augustino & similibus ex scripturis conuinci. Chrysostomus meminit hoc lo-

hoc loco Gnosticorum. Ita enim quidam se ipsos tunc fortè Gnosticos, id est, scientes appellabant, quasi qui plus cæteris scirent, qui sanè multa etiam prophana habebant. De his & capite 4. Haymo oppositiones has intelligit quæstiones Iudæorum, quas solent opponere, quæ in speciem & fallaciter scientiæ aliquid habere & doctrinæ videntur. Id quod & superioribus consonat. Suprà ex epistola Augustini 56. ostendimus solenne esse hæreticis omnibus magnificos titulos doctrinæ suæ prætere: Nunquam enim non in ore habent verbum Dei, euangelium, scriptura: vnde & quidam Gnosticos, Apostolicos, Spiritales, Catharos, id est, mundos superbissimè se appellarunt: Hinc adijciendum prophanis plena esse eorum omnia: Qua de re consularur Vincentius Lirinensis qui hunc locum luculèntissimè tractat. Diligenter quoque consideranda sunt hoc loco Tertulliani verba de præscriptionibus hæreticorum: Febrem, inquit, vt malum abominamur, potiùs quam miramur, & quantum in nobis est præcauemus, non habentes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses verò mortem æternam & maioris ignis ardorem inferentes malunt quidam mirari, quod hoc possint, quam deuitare ne possint, cū habeant deuitadi potestatem. Cæterum nihil valebunt, si illas tantū valere non mirentur. Aut enim

enim dum miratur in scandalū subministratur, aut quia scandalizantur, idè mirantur quod tantum valeant, quasi ex aliqua veritate veniant. Mirum scilicet at malum vires suas habeat, nisi quod hæreses apud eos multum valent, qui in fide non valent. Solent quidem isti miriones etiam de quibusdam personis ab hæresi captis edificari in ruinam, quare illa vel ille fidelissimi, prudentissimi, & verustissimi in Ecclesia in illam partem transferunt? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Et infra: In primis, inquit, hoc propono, vnum itaque & certum aliquid institutū esse à Christo, quod credere omni modo debeant nationes, & idcirco quærere, vt possint cum inuenierint credere, vnus porrò & certi inquisitio instituti infinita esse non potest. Quærendum est donec inuenias, & credendum cum inuenieris, & nihil amplius nisi custodiendum quod credidisti, dum in super crederis aliud non esse credendum. Et infra: Vt, inquit, non inimici essent veritatis hæretici, vt de refugièdis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui & ipsi adhuc se quærere confitentur? Si enim verè adhuc quærunt, nihil adhuc certi depræhenderunt, & idè quodcunq; videntur interim tenere, dubitationem suam ostendunt, quamdiu quærunt. Itaque tu qui proinde quæris spectas ad eos, qui & ipsi quærunt,

Matt. 15. runt, dubius ad dubios, incertus ad incertos:
 cæcus à cæcis in foueam deducaris, neceſſe eſt.
 Sed cum decipiendi gratia prætant ſe ad-
 huc quærere, vt nobis per ſolicitudinis inie-
 ctionem tractatus ſuos inſinuent, denique vbi
 adierunt ad nos, ſtatim quæ dicebant quæren-
 da eſſe, defendunt. Et infra: Aduerſarij, inquit,
 ſcripturas obtendūt, & hac ſua audacia ſtatim
 quosdam mouent, in ipſo verò congreſſu fir-
 mos quidam fatigant, infirmos capiūt, medios
 cum ſcrupulo dimittunt. Et infra: Quid pro-
 mouebis exercitatiſſimè ſcripturarum, cum ſi
 quid defenderis negerur; ex aduerſo ſi quid
 negaueris defendatur? Et tu quidem nihil per-
 des niſi vocem in contentionem: nihil confe-
 queris, niſi vilem de blaſphematione laudem:
 Ille verò, ſi quis eſt cuius cauſa in congreſſum
 deſcēdis ſcripturarum, eum vt dubitantē con-
 firmes, ad veritatem an magis ad hæreſes de-
 uerget? Hoc ipſo motus quod nihil te videat
 æquo gradu negādi & defendēdi diuerſa par-
 te ſtatutum certe, & pari altercatione incer-
 tior diſcedet neſciens quam hæreſim indicet.

Gratia ſit tecū, quæ hæc omnia tibi præ-
 ſtet. Et manu propria, inquit Am-
 broſius, ſubſcripſit, dicens:
 Gratia tecum,
 Amen.

F I N I S.

*Hic Commentarius in priorem Epiſto-
 lam Pauli ad Timotheum, videtur mihi
 catholicus, eruditus, & Reipub. utilis.*

Mich. de Baij.

9. Nouembr.

1567.